

श्रीमद् बुद्धिसागर ग्रन्थमाला नं. ५२.

ख्य. १६७

भारत सहकार शिक्षण.

पद्य-वचन.

नैनमेतात्पर्य

रचयिता-योगनिष्ठशास्त्रविशारद

नैनाचार्य श्री बुद्धिसागरसूरि.

पाठशुना शैल युनिलास शुभयंदलाध भेदेतामे योतानां
वर्धपति भेनाभाधना स्मर्त्तुर्थि-करेदी सहायथी

प्रकटकर्ता

अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ.

डा. लक्ष्मणार्ध करमयंद दलास.

यथागदी, मुंभाध.

वडाहरा-शियापुराभां, श्री लुहाणामित्र स्टीम प्रि. प्रेसभां विकृतलाध
आश्वाराम ठक्करे प्रगटकर्ता भाटे ता. १०-११-१९१८ ना
रोज छापी प्रसिद्ध कथुं.

वीर सं. २४६३. (२४४३)

वि. १९७५.

मूल्य ०-१०-०

શ્રી. અ. જ્ઞા. પ્રસારક મંડલ મુંબઈ.

સર્વે દર્શનોને પ્રીય અને પથ્ય થઈ પડે તેવાં
પુસ્તકો શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિશ્વરની કલમથી
લખાયેલા આ મંડળે પ્રગટ કર્યા છે અને સૌથી
ઝાણી કીમતે તે વેચાણુ કરે છે-અન્થ નં. પર થઈ
ચુક્યા છે. વીગત માટે ટાઈટલના પાછલા પેજ વાંચો.
અને અન્થો મંગાવો.

સમર્પણ.

તા,
દિવસ,
કરસંસ્કાર
વર્ગસંસ્કાર

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સાહેબ શ્રી સયાજીરાવ
ગાયકવાડ સેનાખાસબેલ શમશેર બહાદુર,
વડોદરા રાજ્ય.

વિદ્યાસત્તા રાજ્યશક્તિ વિભૂષિત-સર્વદેશ પ્રસિદ્ધ,
સાર્વજનિકપ્રગતિમય પ્રવૃત્તિપ્રસારક શ્રીમાન્ વડોદરા રાજ્યના
નરેશ શ્રી. સયાજીરાવ મહારાજને આ સહકાર શિક્ષણનું
પુસ્તક સમર્પણ કરવામાં આવે છે. વડોદરા રાજ્યનો વિજ્ઞાપુર
તાલુકો છે તથા વડોદરા રાજ્યની સરકારી શાળામાં વ્યાવ-
હારિક શિક્ષણ પ્રથમ ખાલ્યાવસ્થામાં મેળવી છઠ્ઠા ધોરણ સુધી
અભ્યાસ કરી પરીક્ષા પસાર કરી હતી તેથી તથા શ્રીમાન્ના
નૃપતિ તરીકેના અનેક ગુણો જે સહકાર શિક્ષણ કાવ્યમાં તથા
વિજ્ઞાપુરવૃત્તાંતમાં વર્ણવ્યા છે તે ગુણોથી આકર્ષાઈને આ
પુસ્તકનો વડોદરા રાજ્યમાં સર્વત્ર પ્રચાર થાય એ હેતુથી
તેઓશ્રીને સમર્પણ કરવામાં આવે છે.

ૐ અર્હે શાન્તિ:

લે. જૈનાચાર્ય બુદ્ધિસાગરસૂરિ.

સં. ૧૯૭૪ આશ્વિન સુદ્ધિ દ્વિતીયા.

નિવેદન.

શ્રીમદ બુદ્ધિસાગરસૂરિ ગ્રંથમાળાના આવનમા મળુકા તરીકે ભારત સહકાર શિક્ષણ નામનું પદ્યકાવ્ય બહાર પડે છે. તેની અંદર ગુણ શિક્ષણના સિત્તોત્તર વિષયનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. સહકારના રૂપક તરીકે અનેક રૂપે મનુષ્યોને બોધ આપવામાં આવ્યો છે. સર્વ ધર્મી મનુષ્યોને સાર્વજનિક દૃષ્ટિએ લાલ મળે એ રીતે વિષયોને રસિક કરવામાં આવ્યા છે. વાંચકોનું આ ગ્રંથ માટે લખાયેલી પીઠીકા તરફ ખાસ ધ્યાન ખેંચતાં અત્રે ટુકમાં જણાવીએ છીએ કે, વાંચકો જો સંપૂર્ણ પુસ્તક વાંચશે તો તેમને ગ્રંથકર્તાના ઉદાર પ્રગતિમય આશયો સમજાશે. આવાં પુસ્તકો છપાવવાથી સર્વ જનોને એક સરખી રીતે લાલ મળે છે. માટે બંધુઓએ અને જહેનોએ પુસ્તક છપાવવા ઉદાર હાથ લખાવવો. પુસ્તકની સાથે પુસ્તક છપાવવામાં સહાય કરનારાઓનાં નામ સુવર્ણાક્ષરે સદા અમર રહેશે અને તેઓનું અન્ય ઉદાર ગૃહસ્થો અનુકરણ કરશે. પાટણમાં ચોમાસું રહેલ વક્તા પન્ન્યાસ અજિતસાગર ગણિના ઉપદેશથી પાટણના શેઠ ચુનિલાલ ખુબચંદ-લાઈ મેહેતાએ પોતાનાં મહૂંમ સૌભાગ્યવંતાં ધર્મપતિ મેનાબાઈના સ્મરણીયે રૂ. ૧૭૫૫ પોણાબસો આપેલા છે. તેથી તેમને અ. જ્ઞા. પ્ર. મંડળ તરફથી ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે.

મુબઈ, અંબાગલી
વીર સં. (૨૪૪૩)
વિક્રમ સં. ૧૯૭૪
આસો સુદિ ૧૫.

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

“ વર્તવ્ય. ”

સં. ૧૯૭૪ ની માઝેમાં ગુજરાત વગેરે દેશોમાં ધ્યેગતો ઉત્પાત થયો; તે પ્રસંગે વિંજપુરમાં પોદ્ધ, માલ, દાગણમાં વિંજપુર સ્ટેશનની પશ્ચિમ દિશાએ છાપરામાં-તથુમાં મુકામ થયો. તે પ્રસંગે સહકારના નીચે વૈસ કરતાં સંકલ્પ પ્રગટતાં સહકાર શિક્ષણ કાવ્યની રચના કરવામાં આવી છે. છત્યાદિ કાવ્યમાં દર્શાવ્યું છે. તથુમાં વિંજપુરના જૈન સંઘની ભક્તિથી આત્મ નિમાધિનાં કોષ જાતનો પ્રત્યવાય નહયો નહોતો. વિંજપુર જૈનસંઘે સેવાભક્તિ કરવામાં ખાડી રાખી નથી. જૈન મુદિ સાતમના રોજ વિહાર કરી લોદ્રામાં પ્રવેશ કર્યો હતો. જૈન વદમાં મેસાણે પ્રવેશ કર્યો, તે પ્રસંગે ન્હડીપ્રાંતનાં મુંખા સારુજ્ય શ્રી. સંપતરાવ ગાયકવાડ સાહેબનું અમારી પાસે દર્શનાર્થે આવાંગમન થયું. તેમની સાથે ગુજરાત ગુરુકુળ, સાધુ ગુરુકુળની અવસ્થાકતા વગેરે બાંધતોની ચર્ચા ચાલી. તેમણે અમારી પાસે પડેલું ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્ય વાંચ્યું અને તેની તોરીફ કરી તથા છપાવવા માટે આગ્રહ કર્યો, તેથી ભારત સહકાર શિક્ષણને જલદી છપાવવામાં આવ્યું. ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્યમાંથી સંજ્ઞાનો હંસ દષ્ટિ ધારણ કરી સાર ભાગ ગ્રહણ કરે. સર્વ મનુષ્યોને એક સરખા વિચારો પસંદ આવતા નથી. જેને જે વિચારો પસંદ આવે તે ગ્રહણ કરે; મનુષ્ય નિષ્કામપણે કર્તવ્ય કર્યો કરવાની ફર્જ અદા કરે તો તે ખર્સ છે, એવા ભાવે જે કંઈ કાવ્યરચના ગ્રહ છે તે ફર્જ, આનંદ વિના વિશેષ કંઈ નથી. જે જે સંજ્ઞાને મહાશય પુરુષોએ સ્વકીય શુભ અભિપ્રાયો દર્શાવ્યા છે અને દર્શાવશે તેઓની ગુણુરંગ દષ્ટિની વૃદ્ધિ થાઓ, અને તેમને ધર્મ-લાભાશી પ્રાપ્ત થાઓ. પુસ્તક છપાવવામાં જે જે મનુષ્યોએ સાક્ષાત્ તથા પરંપરાએ સહાય કરી છે, તેમને ધર્મ લાભ પૂર્વક ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે.

સં. ૧૯૭૪ આશ્વિન શુક્લ પક્ષ દ્વિતીયા.

લે. મુદિભાગરમુદિ.

ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્યનું અશુદ્ધિ શુદ્ધિપત્રક.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૧૦	૧	આખો	આંખો
૧૧	૧૭	નવન વ	નવ નવ
૧૫	૨૯	જ્યો	જ્યો
૧૬	૬	સૂકા	સૂકા
"	૭	મંગલીક	મંગલિક
"	૯	દયા	દયા
"	૧૦	મંગલીક	મંગલિક
"	૨૨	ત્ય	દાતા
૨૧	૨૧	સંપતિ	સંપતિ
"	૨૯	રાષ્ટ	રાષ્ટ્ર
૨૩	૨૨	ઉડો	ઉડો
૩૧	૬	ધરો	ધારો
૩૧	૧૫	સૃષ્ટ	સૃષ્ટિ
"	૧૬	સુક્ષા	સુરક્ષા
૩૪	૧૩	વિધા	વિધા
૪૬	૧૬	શમ	શમ
૪૭	૬	કરો	કરો
"	૧૭	પ્રકશે	પ્રકાશે
"	૨૫	સૂજે	સૂઝે
૫૩	૯	કિંમત	કિંમત
૫૬	૨૫	શુદ્ધત્મારસ	શુદ્ધાત્મારસ
૬૪	૧	શુભાવ	શુભાવે
૬૫	૧૧	મરે	પરે
૭૨	૨૬	બલ્યા	બલા
૭૫	૨૧	હીન	હીના
૮૮	૮	જુનવા	જુનવા
૯૩	૧	હસો	હસો
"	૧૧	કમે	કમે
૯૫	૧૮	પરખામ	રખામ

૯૭	૮	નીતે	નીતિ
૧૧૭	૨૪	બહુવસો	ગુણુભર્યો
૧૧૮	૩૦	પ્રગતિતણા	પ્રગતિતણાં
૧૧૯	૮	પ્રભુ	વિભુ
”	૧૭	ચોભતો	શોભતો
૧૨૬	૨૬	પ્રગતિ પ્રદ	પ્રગતિપ્રદ
૧૨૭	૨	તેહ	જેહ

ॐ अर्हम्.

ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્ય.

પીઠિકા.

ગુજરાત આદિ દેશોમાં પ્રસિદ્ધ યોગનિષ્ઠ જૈનોચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગર-
સૂરિજીએ સંવત ૧૯૭૪ ના માગશર, પોષ, મહા, ફાલ્ગુન, ચૈત્ર માસમાં
વિજયપુરમાં માસ કલ્પ કર્યા. પોષ માસમાં વિજયપુરમાં પ્લેગનું જોર વધ્યું.
આખા ગુજરાતમાં પ્લેગ સર્વત્ર વ્યાપ્યો. નહાતાં ગામડાઓ પણ પ્લેગથી
દૂષિત થયાં. ગુરૂ મહારાજે વિજયપુરની પ્રજાને ગામની બહાર જવા સૂચના
કરી. વિજયપુરના જૈનોએ ગામની બહાર શુદ્ધ હવામાં છાપરાં બાંધ્યાં.
વિજયપુર સ્ટેશનથી પશ્ચિમ દિશાએ બે ત્રણ બેતર દૂર કાળુમિયાના ક્ષેત્રમાં
તંબુમાં ગુરૂમહારાજ રહ્યા. ગામના સર્વ લોકો પ્લેગમાંથી બચે એવા ઉપા-
યોના ઉપદેશ દેવા લાગ્યા. જૈન મહાજન વર્ગને ઉપદેશ આપી ગરીબ વગેરે સર્વ
લોકોને પ્લેગની દવાઓ વગેરે મળે એવો બંદોબસ્ત કર્યો. કાળુમિયાના
શેલડિયા ક્ષેત્રમાં આંખા નીચે જૈનાચાર્ય ગુરૂશ્રીનો વાસ હતો. ગુરૂકુળની
કુળવણીનું જૈન બાળકોને જ્ઞાન આપવામાં આવતું હતું. જૈનોની શારીરિક શક્તિ
વધે એવાં શિક્ષણો દર્શાવવામાં આવતાં હતાં, ગુરૂમહારાજે સંસારીપણામાં તે
આંખા નીચે બેસીને ભવિષ્યની ઉન્નતિનો માર્ગ લેવાનો નિર્ધાર કર્યો હતો.
તેમ જ આંખા ઉપર આરોહણ વડે બાલ્યકીડાઓ કરી હતી. આંખાની
ઉચ્ચતા દેખીને બાલ્યાવસ્થામાં ઉચ્ચ થવા સંકલ્પ કર્યો હતો, તેથી તેમણે
તે આંખાનું ગુરૂ આંખો એવું નામ પાડ્યું છે. સહકારના દૃષ્ટાંતથી ભગ્ય-
જનોને શિક્ષણ આપવા માટે તેમણે સહકાર શિક્ષણકાવ્ય રચવા સંકલ્પ
કર્યો અને સંઘની આગળ સ્વસંકલ્પ બહાર કર્યો. તે પ્રમાણે તેમણે ભારત
સહકાર શિક્ષણ કાવ્ય રચ્યું. ભારત સહકાર શિક્ષણમાં નીચે પ્રમાણે શિક્ષણો
આપવામાં આવેલાં છે.

૧ મંગલ

પૃ. ૧

૨ ગુજરાત માની. સ્તુતિ વિજયપુર વર્ણન.

૨.

૩ આત્રપીજ ૩૫ ગોટલો. તેમાં આંખો.

૩

૪ થાણામાં ગોટલી પર માટી.	૩
૫ સંયોગથી ઉત્પત્તિ.	૪
૬ આંખાનું વાડોલિયું. તે ઉપરથી શિખામણ.	૫
૭ ધટાદિવડે આમ્ર પાણી સિંચન.	૬
૮ પ્રકાશવડે વૃદ્ધિ.	૮
૯ હવાવડે છવનશક્તિની વૃદ્ધિ.	૯
૧૦ ઉંડા મૂળની વૃદ્ધિ મજબૂતી સાથે આંખાની વૃદ્ધિ.	૧૦
૧૧ પ્રાણપુષ્ટિ.	૧૧
૧૨ આમ્રવૃક્ષનાં રકધો ડાળાં ડાળાઓ પરથી ગ્રહાતું શિક્ષણ.	૧૨
૧૩ લીલું રહી લીલું કરનાર.	૧૫
૧૪ ઉચ્ચતા.	૧૭
૧૫ કાદિન્યતા તથા શેમલતા.	૧૮
૧૬ સ્વાત્મરક્ષણ શક્તિ.	૨૦
૧૭ સહનતા.	૨૧
૧૮ મંજરી-મેર.	૨૨
૧૯ આશા-ધ્વજાયોગ.	૨૩
૨૦ મેરિ કેરીઓતું ઉપજવું. તે પરથી શિક્ષણ.	૨૬
૨૧ શત્રુ સામે ટક્કર ઝીલવી.	૨૯
૨૨ કેરીમાં ગોટલીતું ખાઝવું તે પરથી બોધ.	૨૯
૨૩ વીર્યરૂપ ખીન્ધારણુ રક્ષા વિધે.	૩૦
૨૪ આંખાની પાછળ ગોટલીથી સ્વાસ્થિત્વ.	૩૨
૨૫ આમ્રવૃક્ષ પર સાખ અને તે પરથી ગ્રહાતું શિક્ષણ.	૩૫
૨૬ સદ્ગુણોથી પાકો.	૩૬
૨૭ આમ્રરસ ભોગથી જનોની પુષ્ટિ.	૩૭
૨૮ ફળોથી નીચે નમવું.	૩૭
૨૯ અમૃતકલનો સદુપયોગ.	૩૮
૩૦ કાચામાં કાદિન્ય અને પાકામાં નરમાશ.	૪૦
૩૧ આમ્રધર્મ અને તે પરથી ગ્રહાતું શિક્ષણ.	૪૩
૩૨ ધર્મભેદ.	૪૪
૩૩ સ્વાભાવિક ધર્મ	૪૫
૩૪ અધ્યાત્મ બળ.	૪૮

૩૫ જીર્ણોપત્રોનો ત્યાગ અને નવીનપણીનું ગ્રહણ, જીર્ણોત્થાગ, નવીન ગ્રહણ.	૫૦
૩૬ અપકારપર ઉપકાર.	૫૧
૩૭ દેશપરદેશમાં અમૃત ફલોનો ઉપયોગ.	૫૨
૩૮ આશ્રયદાતા.	૫૪
૩૯ અમૃતરસ.	૫૫
૪૦ આમ્રપર્ણનાં મંગલ તોરણો.	૫૭
૪૧ દેવોપર અને બાલકો બાલિકાઓના શીર્ષ પર મંજરીનું શોભવું.	૫૮
૪૨ આમ્ર વૃક્ષ પેઠે તે જન્મ્યા ભલા.	૫૯
૪૩ રાજ્યો.	૬૦
૪૪ રાજ્યના અધિકારીઓ.	૬૨
૪૫ ક્ષત્રિય વર્ગ.	૬૩
૪૬ બ્રાહ્મણ વર્ગ.	૬૬
૪૭ વૈશ્ય વર્ગ.	૬૭
૪૮ શૂદ્ર વર્ગ.	
૪૯ ધર્મશુદ્ધિઓ.	૭૩
૫૦ આંખા પેઠે સાધુઓ સન્યાસીઓ, ફકીરો, જન્મ્યા ભલા.	૭૪
૫૧ સ્ત્રી વર્ગ. સાધ્વીધર્મ.	૭૭
૫૨ વક્તાઓ અને લેખકો.	૭૭
૫૩ એક ઠેકાણે આંખાનું રહેવું, તે પરથી શિક્ષણ.	૭૯
૫૪ ન્હાના ગોટલારૂપ બીજમાંથી આંખાનું મોડું થવું.	૮૧
૫૫ બાહ્યાવસ્થામાં આમ્ર વૃક્ષ વાળ્યું હોય તેવું વળે છે અને કેળવ્યું હોય તેવું થાય છે.	૮૫
૫૬ આમ્રમાં વિવિધતા-અનેકતા.	
૫૭ વિવિધતા અનેકતાથી આમ્ર વૃક્ષાંગો જેમ પરસ્પર યુક્ત કરતાં નથી તેમ મનુષ્યોએ પણ ધર્માંગોમાં પરસ્પર વર્તવું જોઈએ.	૯૦
૫૮ કુમલાં પાનનું હસવું અને ખરતાં પાનની શિખામણ.	૯૨
૫૯ આંખાને કાંપનારાઓ પ્રતિ આંખાની ઉક્તિ.	૯૪
૬૦ આંખા પર સાકરીયો આવવો.	૯૫
૬૧ સખળા સંપક્ષવાળા આંખાનું ઉભા રહેવું અને નિર્જળ પક્ષનું પડવું.	૯૬

૬૨ શુદ્ધ હવા લેવાની અને અશુદ્ધ હવા કાઢીને છાવવાની આંખાની કળા શક્તિ.	૯૮
૬૩ આંખાની પેઠે નવીન શક્તિયો ગ્રહવી.	૧૦૦
૬૪ આંખાની ત્રણ અવસ્થા પરથી શિક્ષણ.	૧૦૧
૬૫ વૃદ્ધાવસ્થા-મૃત્યુ.	૧૦૪
૬૬ સંગતથી આરામ.	૧૦૫
૬૭ આમ્રવૃક્ષની પાછળ સંતતિ.	૧૦૬
૬૮ એકના નાશમાંથી અનેકની ઉત્પત્તિ.	૧૦૭
૬૯ સજ્જનનું સર્વ સારા ઉપયોગમાં આવે છે.	૧૦૮
૭૦ અમર નામ-નામના.	૧૧૦
૭૧ આમ્રવૃક્ષ જન્મભૂમિના રાજા પ્રજા વગેરેને આશીર્વાદ.	૧૧૩
૭૨ આમ્રવૃક્ષ પ્રતિ સ્વાત્મોદ્ધાર.	૧૧૪
૭૩ ભારતરૂપ સહકાર.	૧૨૦
૭૪ આદર્શયોગી.	૧૨૧
૭૫ નયદષ્ટિ-શુણ્દષ્ટિ.	૧૨૨
૭૬ આમ્રવૃક્ષાદિની શાંતિ માટે પ્રભુ પ્રાર્થના.	૧૨૨
૭૭ અતિમ નિવેદન.	૧૨૫
૭૮ આશીર્વાદ.	૧૨૭

ઉપર પ્રમાણે સહકાર શિક્ષણ કાવ્યમાં વિષયોની અનુક્રમણિકા છે. દરેક વિષયને સારી રીતે સંક્ષેપથી ગુથવામાં આવ્યો છે. મંગલાચરણમાં અરિહંત અર્હન પરમાત્મા સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવનાં અનેક નામો દર્શાવ્યાં છે. પશ્ચાત્ ગુર્જરભૂમિની મહત્તા વર્ણવવામાં આવી છે. ભજન સંગ્રહ આઠમો ભાગ પત્ર ૨૮૭ જન્મભૂમિ ગુર્જરદેશ નામની કવિતામાં ગુજરાતમાં ઉત્પન્ન થતી વનસ્પતિઓનું વર્ણન કરી ગુજરાતની મનોહર કુદ્રત લીલાનું ચિત્ર આલેખ્યું છે. પદ્યસંગ્રહ આઠમાં પત્ર ૭૦૮ માં “ ગુજરાત ખારો પ્રાણ છે ” એ કવિતામાં ગુજરાતનું સારી રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે અને તે કવિતાના વાચનથી ગુજરાતીઓને સ્વદેશરાગાભિમાન પ્રગટ્યા વિના રહી શકેજ નહીં. સ્વજન્મભૂમિપ્રેમ, સ્વદેશરાગનો જીરુસો મનુષ્યોમાં પ્રગટે અને તેથી મનુષ્યો વ્યાવહારિક પ્રગતિ કરી શકે એ પૂજ્યગુરૂનો ઉદ્દેશ છે ? તે એમણે કાવ્યદ્વારા વ્યક્ત કર્યો છે કે જેથી મનુષ્યો દેશસેવા, સમાજ સેવામાં પ્રવૃત્ત થાય. ગુજરાતનું વર્ણન કર્યા બાદ પ્રથમ આંખાના બીજરૂપ ગોટ-

લાથી શિક્ષણ શરૂ કર્યું છે. ૩૨-૩૩ અને ચોત્રીશમાં કવનમાં અધુરો ગાથાઓ છે તે પૂજ્યગુરના સૂચવ્યા પ્રમાણે નીચે પ્રમાણે વાંચવી.

આંખા તણા જે ગોટલી આંખો સમાધ ત્યાં રહો,
અવ્યક્તમાં જેમ વ્યક્ત છે અહાંડ દૃષ્ટાંતે લહો;
અવ્યક્તમાંથી વ્યક્તનું પ્રકટય સહુમાંહિ દિસે,
એ વેદ તે વેદાન્તની સ્યાદ્વાદ શ્રુતતા ઉલ્લસે. ૩૨

કાલાદિ સંયોગો લહી અવ્યક્ત વ્યક્તજ થાય છે,
તેમ ગોટલી થાણાવિષે અંકુરથી પ્રકટાય છે;
અવ્યક્ત તિરોભાવ સત્પર્યાય રૂપ ગણાય છે,
અદૃશ્ય સત્પર્યાય છે તે વ્યક્ત દૃશ્ય કથાય છે. ૩૩

એ આત્ર ગોટલીમાં સમાયુ વૃક્ષ જગ થાતું હતું,
જલ વાયુ તાપ પ્રસંગથી થાતું હતું જે નહિ હતું;
આત્મા વિષે સદસત રહ્યા સહુ ધર્મપર્યાયો છતા,
તે પિંડમાં અહાંડમાં વ્યષ્ટિ સમષ્ટિમાં મતા. ૩૪

૩૨, ૩૩ અને ૩૪ મી ગાથામાં સત, અસત કે જેને અસ્તિ, નાસ્તિ, વ્યક્ત, અવ્યક્ત, દૃશ્ય, અદૃશ્ય, સતપર્યાય, સામર્થ્યપર્યાય વગેરે અનેક રૂપકોથી પ્રયોધવામાં આવે છે, તેનો સાપેક્ષ અધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ ગંભીર માર્મિક અર્થ સમજાવવામાં આવ્યો છે. તેમાં વેદાન્ત ભગવદ્ ગીતા જૈનાગમોમાં દર્શાવેલ સદ-અસત, વ્યક્ત-અવ્યક્તનો સમાવેશ કર્યો છે તેને જ્ઞાનિઓ જાણી શકે તેમ છે.

“થાણામાં ગોટલી પર માટી” એ વિષયમાં દરેક કાર્ય પ્રથમ ઉપજતી વેળા શુભ રાખવામાં આવે છે, તો તેથી કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. દરેક કાર્ય વસ્તુ, ગર્ભકાલમાં શુભ રહે છે. રાજકીય ધાર્મિક આદિ સર્વ ખાખતો શુભકરણ રહસ્યનો યોગ થાય છે. તે સંબંધી જ્ઞાનીના શુભથી અર્થ અવયોધવાની જરૂર છે.

“સંયોગથી ઉત્પત્તિ” એ વિષય સર્વ પર્યાયિક વસ્તુઓને લાગુ પડે છે. જેવા સંયોગો તેવું કાર્ય, જેવા સંયોગો તેવો મનુષ્ય, કારણકાર્યના સંયોગનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તો આ વિશ્વમાં અનેક શુભ કાર્યો કરી શકાય છે. દેશ, કોમ, સમાજ, ધર્માદિનો શુભ સંયોગોથી ઉદય થાય છે. કાર્ય

સિદ્ધિ સંયોગોને પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ. “ આંખાનું વાડોલિયું ” એમાં અનુપમ શિક્ષણ દર્શાવ્યું છે. એ વિષયનો મર્મ સમજીને જોયો પ્રવૃત્તિ કરે છે તેઓ વિશ્વમાં ઉન્નતિ ક્રમમાં સદા આગળ વધે છે. “ ઘટાદિ વડે પાણી સિંચન ” એ વિષયમાં પાણીની મહત્તા-ઉપયોગિતા અત્યંત દર્શાવી છે. પાણી વિના કાંઈની જરૂર માત્ર કિંમત નથી. “ જોણે ખોયું પાણી તેનું સહુ ધૂલધાણી ” ઇત્યાદિ બોધ આપવામાં આવ્યો છે. “ પ્રકાશ વડે વૃદ્ધિ ” એ વિષયમાં પ્રકાશની ઉપયોગિતા જણાવી છે. જ્ઞાનાદિ સર્વ જાતના પ્રકાશો વિના કાંઈનો ઉદય થતો નથી. અજ્ઞાનાદિ અધકારથી ભારતાદિ દેશોનો, સમાજોનો વા ધર્મોનો ઉદય થયો નથી, થવાનો નથી અને થશે નહીં. માટે સર્વ જાતના પ્રકાશોને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. “ હવા વડે જીવન શક્તિની વૃદ્ધિ ” એમાં હવાની ઉપયોગિતા જણાવી છે. દુનિયાની હવાની ઉપયોગિતા જણાવી જોઈએ.

“ ઉંડા મૂળની વૃદ્ધિ સાથે આંખાની વૃદ્ધિ ” એમાં રાજ્ય, સમાજ, ધર્મ, પ્રત્યેક મનુષ્યે પોતાની ઉન્નતિનાં આંખાની પેઠે ઉંડાં મૂળ નાંખવાં જોઈએ. ઇત્યાદિ બોધ આપવામાં આવ્યો છે.

“ પ્રાણપુષ્ટિ ” એમાં પ્રાણોની પુષ્ટિ કરવાની આંખાની પેઠે આવશ્યકતા દર્શાવી છે. જે જે ઉન્નતિ પ્રગતિના પ્રાણો હોય તેનું રહસ્ય જાણવું જોઈએ. દેશ, રાજ્ય, સમાજ, ધર્મ આદિના પ્રાણો કયા કયા છે, અને તેની પુષ્ટિ કેવી રીતે કરવી જોઈએ તેની સર્વ કલાઓ જાણવી જોઈએ. તે જાણ્યા વિના મનુષ્ય મૃતક સમાન છે.

“ આત્રવૃક્ષાંગો પરથી ગ્રહાનું શિક્ષણ ” એમાં દરેક મનુષ્યે સ્વાંગોને વધારવાં જોઈએ. વ્યષ્ટિ સમષ્ટિની શાખા પ્રશાખાની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ. ઇત્યાદિ બોધ આપવામાં આવ્યો છે.

“ લીલો રહી લીલું કરનાર ” આંખાની પેઠે મનુષ્યોએ સર્વ જીવ માત્રનું અને પોતાનું લીલું કરવું જોઈએ. લીલાં કાણું છે અને સૂકાં કાણું છે તેનું સ્પષ્ટ વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

“ ઉચ્ચતા ” એમાં આંખાની પેઠે ગુણો વડે, શક્તિયો વડે સર્વ મનુષ્યોને ઉચ્ચ થવાનું સાનમાં સમજાવ્યું છે.

“ કાઠિન્ય તથા કોમલતા ” એમાં આંખાની પેઠે અમુકાંગે કાઠ તથા અમુકાંગે કોમળ થવાનો બોધ આપવામાં આવ્યો છે. કોમલપણુ રાધા

સમાન છે અને કાઠિન્ય એ કુળ સમાન છે. કોમલપાણું માતા અને કાઠિન્ય પિતા છે. ઇત્યાદિ સમજાવીને મનુષ્યોએ એ ચુલને ધારવા જોઈએ. ઇત્યાદિ જોઈ આખો છે.

“ સ્વાત્મ રક્ષણ શક્તિ ” એમાં આંખાની પેઠે પ્રત્યેક મનુષ્યે મેળવવી જોઈએ. દરેક મનુષ્યે વિદ્યાથી બ્રાહ્મણ, તથા શસ્ત્રાદિ બળથી, ક્ષત્રિય, તથા વ્યાપારાદિ કલાથી વૈશ્ય તથા સેવાથી શૂદ્ર બનવું જોઈએ.

“ સહનતા ” એમાં દુઃખો, કષ્ટો, વિપત્તિઓ વગેરેને સહન કરી પ્રગતિ કરવી જોઈએ ઇત્યાદિના સારી રીતે કાવ્યમાં ચિતાર આપ્યો છે.

“ મંજરી ” એમાં આંખાની મંજરીની પેઠે પ્રત્યેક મનુષ્યે મંજરી લાવવી જોઈએ ઇત્યાદિ જોઈ આખો છે.

“ આશા-ધ્વજયોગ ” એમાં આશા-ધ્વજા યોગનું બારીકાઈથી વર્ણન કર્યું છે. આશા ધ્વજા તેજ મનુષ્યોનાં કુળોની મંજરીઓ છે. આશા ધ્વજા વિનાનું જીવન મરી જાય છે, ઇત્યાદિનું અનુભવપૂર્વક સ્પષ્ટ શિક્ષણ દર્શાવ્યું છે.

“ મોરે કેરીઓનું ઉપજવું વિણસવું ” એમાં અપૂર્વ જોઈ આપવામાં આવ્યો છે. કુદ્રતના નિયમનું એમાં બારીકાઈથી વર્ણન આપ્યું છે.

“ શત્રુ સામે ટક્કર ઝીલવી ” એ શીર્ષકના વિષયમાં શત્રુઓ સાથે ટક્કર ઝીલ્યા વિના કોઈ જીવતું નથી તથા વૃદ્ધિ પામતું નથી. જે ઉપજે છે, જન્મે છે તેને શત્રુ પણ તેની સાથે હોય છે. દેશ, રાજ્ય, સમાજ, કોમ, સંઘ, ગણાદિને શત્રુઓ સાથે ટક્કર જીલ્યા વિના જીવી શકતું નથી. ઇશ્વર-વતાર પ્રભુને, સૂર્યને, ચંદ્રાદિ સર્વને શત્રુઓ સામે ટક્કર ઝીલવી જોઈએ. જેઓ ટક્કર ઝીલી શકતા નથી તેઓ મહાં સમાન છે. તેઓનું વિશ્વમાં અસ્તિત્વ રહેતું નથી.

“ કેરીમાં ગોટલીનું બાજવું તે પરથી જોઈ ” એ શીર્ષકવાળા વિષયમાં તત્ત્વજ્ઞાન દૃષ્ટિએ જોઈ આપવામાં આવ્યો છે.

“ વીર્યરૂપ બીજ ધારણ રક્ષા વિષે ” એમાં બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરવા માટે અપૂર્વ જ્ઞાનનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. બ્રહ્મચર્યાશ્રમની ઉપયોગિતા કેટલી છે તે એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે. વીર્યરક્ષાથી અનેક જાતની શક્તિઓ પ્રગટે છે તથા વીર્યનું કેટલું મહત્ત્વ છે, તે એમાં બહુ સારી રીતે વર્ણન કર્યું છે.

“ આંખાની પાછળ ગોટલીથી ” સ્વાસ્થિત્વ ” એમાં પોતાની પાછળ પોતાનું અસ્થિત્વ રહે એવા ઉપાયો દર્શાવ્યા છે. કબ્બાલિ રાગમાં સ્વાસ્થિત્વ માટે અપૂર્વ કવન કરવામાં આવ્યું છે. ભારતમાં સ્વાસ્થિત્વ માટે પાશ્ચાત્ય દેશીય મનુષ્યો જેટલા પ્રગતિમય વિચારો હાલ પ્રગટયા નથી. તેવા પ્રસંગે સ્વાસ્થિત્વ કવનોમાંથી મનુષ્યો સ્વાસ્થિત્વ માટે શિક્ષણ ગ્રહે એવી આશા રહે છે.

“ આત્મ વૃક્ષ પર સાખ અને તે પરથી ગ્રહાતું શિક્ષણ ” એ શીર્ષકવાળા કાવ્યમાં સાખની પેઠે મનુષ્યોએ પાકવું જોઈએ અને મનુષ્યોની સાખ પેઠે એવા મનુષ્યોએ થવું જોઈએ, તે માટે અપૂર્વ બોધ આપવામાં આવ્યો છે. “ સદ્ગુણોથી પાકો ” એ કવનો હૃદયના ઉભરા-ઝરા છે. “ આત્મરસભોગથી જનોની પુષ્ટિ ” એમાં આત્મરસના ગુણો વર્ણવ્યા છે.

“ ફળોથી નીચે નમવું ” એ શીર્ષકવાળા કાવ્યમાં નમ્રતા, લઘુતાનું શિક્ષણ લેવા માટે આત્મવૃક્ષના નમનનું દષ્ટાંત આપવામાં આવ્યું છે. ફળોવાળા ઉચ્ચ મનુષ્યો નમ્ર બને છે, ઇત્યાદિથી રસિક બોધ દર્શાવ્યો છે. “ અમૃતફલનો સદુપયોગ ” એમાં અન્યો માટે સ્વછવન જેતું ઉપયોગમાં આવે છે તે સત્ય કર્મયોગી છે, ઇત્યાદિ આશયોને સચોટ અસરકારક કવનોમાં દર્શાવ્યા છે.

“ કાયામાં કાઠિન્ય અને પાકામાં નરમાશ ” એ શીર્ષકવાળા કાવ્યમાં કાયા મનુષ્યો અને પાકા મનુષ્યો કોણ ગેણાય તેનો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય કર્યો છે. “ આત્મ ધર્મ અને તે પરથી ગ્રહાતું શિક્ષણ ” એ શીર્ષકવાળા કાવ્યોમાં રાજ્યધર્મ, પ્રજાધર્મ, દેશધર્મ, સમાજધર્મ, સંઘધર્મ, રાજાનો ધર્મ, ક્ષત્રિયનો ધર્મ, બ્રાહ્મણધર્મ, વૈશ્યધર્મ, શૂદ્રધર્મ, આપદધર્મ, દેશધર્મ, યુદ્ધધર્મ આદિ અનેક ધર્મોનો ઉદ્ગમ કર્યો છે. જૈનધર્મ, બૌદ્ધ ધર્મ, વેદાન્તધર્મ, શૈવધર્મ, વૈષ્ણવધર્મ આદિ ધર્મોના વિષે સામાન્યતઃ વિચારો દર્શાવ્યા છે. કર્તવ્ય જે જે કરવાં તે કર્તવ્યધર્મને ફરજ કહેવામાં આવે છે તેનું દિગ્દર્શન કર્યું છે. જૈનધર્મના લક્ષણો દર્શાવ્યા છે. ભિન્ન ભિન્ન ધર્મ બેદે પરસ્પર ધર્મકલેશ ન કરવાં જોઈએ તથા મત ધર્મ બેદ સહિષ્ણુતા ધારણ કરવી જોઈએ; એમ સ્વાત્મોદ્ગારોનાં કવનોથી બોધ આપ્યો છે. દાન, શીયલ, તપ અને ભાવ એ ચાર ધર્મનું વર્ણન કરવામાં

આવ્યું છે. તત્ત્વરૂપ સ્વાભાવિક ધર્મનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. પ્રવૃત્તિ-ધર્મ, નિવૃત્તિધર્મ, લૌકિકધર્મ, લોકોત્તરધર્મ, ગૃહસ્થધર્મ, સંન્યાસધર્મ, આત્મ-ધર્મ, મનોધર્મ, કાયધર્મ આદિધર્મો સંબંધી સ્વોદ્દ્યોગારો પ્રકટ કરવામાં આવ્યા છે.

આત્મવૃક્ષના આધ્યાત્મિક બળના શિક્ષણ પરથી “ અધ્યાત્મ બળ ” પ્રગટાવવા સંબંધી અનુભવ ક્વનોધી બોધ કરવામાં આવ્યો છે. જૈન સંધર્મમાંથી અધ્યાત્મ બળ વિણસ્યું સારથી જૈનોની પડતી થઈ એમ દૃષ્ટાંત પૂર્વક બોધ આપવામાં આવ્યો છે. વ્યાવહારિક સર્વ શક્તિવાળા મનુષ્યોએ પરસ્પર એક બીજાની સાથે સંપીને જીવવું અને તે માટે એક્ય ધારણ કરવું તેને અધ્યાત્મ બળ કહેવામાં આવે છે. પરસ્પરના આત્માઓનું એકઠું બળ કરીને જીવનના સર્વ ઉપાયોવડે પ્રતિપક્ષીઓને ટકકર મારી સ્પર્ધા થકી જીવવું એને અધ્યાત્મબળ કહેવામાં આવે છે, જેને અધ્યાત્મ બળ માટે કાળજી નથી તે મૃતક છે. યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન વગેરેમાં અધ્યાત્મ બળ ખીલ્યું છે, તે દેશો કોમો જીવે છે. આર્યાવર્તમાં હવે અધ્યાત્મ બળ પ્રગટવા લાગ્યું છે. તેનો નાશ અન્યોથી ન થાય એવા અધ્યાત્મ બળના ઉપાયોમાં સજ્જડ રહેવાની જરૂર છે.

“ જીર્ણત્યાગ નવીન ગ્રહણ ” એ શીર્ષકવાળા કાવ્યોમાં સુધારા માટે અને હાનિકારક રીવાજોના ત્યાગ માટે આનુભવિક ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે.

“ અપકાર પર ઉપકાર ” એ કાવ્યમાં આંખાની પેઠે અપકાર પર ઉપકાર કરવાનો સદ્બોધ આપ્યો છે. “ દેશ પરદેશમાં અમૃત ફળોનો ઉપયોગ ” એમાં સુરસ ફળોનો પરદેશમાં ઉપયોગ થાય છે તેનો બોધ આપ્યો છે. ઉપયોગીનું સર્વત્ર માન થાય છે. ઉપયોગીની સર્વત્ર દેશ પરદેશમાં, મહત્તા છે. ઇત્યાદિનું સુરસકવન કર્યું છે.

“ આશ્રયદાતા ” આખો આશ્રિતોને આશ્રય આપે છે તેની પેઠે મનુષ્યોએ આશ્રયદાતા બનવું તે સંબંધી હૃદયને વિદ્યુત્તતી પેઠે અસર કરનાર ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે—“ અમૃતરસ ” એ કાવ્યમાં આત્મફલરસ ને અમૃતરસ તરીકે વર્ણવ્યો છે.

“ આત્મપર્ણનાં મંગલ તોરણો ” એ કાવ્યમાં આંખાનાં પર્ણોનાં મંગલ તોરણો કયા કારણે રચવામાં આવે છે તેના હેતુઓ દર્શાવ્યા છે. સદ્કાર કમયોગી છે.

“ દરેક સ્ત્રી પુરુષે કર્મયોગી બનવું જોઈએ એવા સંકેત માટે આત્મ-પર્ણોનાં તોરણો રચવામાં આવે છે. ઇત્યાદિ બોધ આપવામાં આવ્યો છે.

“ દેવો પર અને બાલકો તથા બાલિકાઓના શીર્ષ પર મંજરીનું શોભવું ” એ શીર્ષ કાવ્યમાં મંજરી પોતાની શોભા કવે છે તે મનન કરવા યોગ્ય છે, તે નીચે પ્રમાણે:—

જેનાં ફળો આ વિશ્વમાં મીઠાં સકલને લાગતાં,
જેનાં ફળો આ વિશ્વમાં ભક્ત્યાયકી ભૂખ ભાગતાં;
તેનું જ પૂર્વે ૩૫ હું શોભું ખરેખર મંજરી,
મુજ દેખતાં આશા થતી જગલોકને ફલની ભલી. ૫૬૯
ઇત્યાદિ:—

“ આત્મવૃક્ષ પેઠે તે જન્મ્યા ભલા ” એ કાવ્યમાં એ જીવો જન્મ્યા ભલાનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. કેવા રાજાઓ જન્મ્યા ભલા એ બાબતનું સારી રીતે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. રાજ્યના અધિકારીઓ કેવા હોવા જોઈએ એ વિષયનું સમ્યક્ સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. ક્ષત્રિયવર્ગના ગુણકર્મો કેવા હોવા જોઈએ ? તેનું સમ્યક્ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. બ્રાહ્મણવર્ગ કેવો હોવો જોઈએ તેનું સમ્યક્ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. ગુણકર્મોથી વૈશ્યવર્ગ કેવો હોવો જોઈએ તેનું સમ્યક્ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. શૂદ્રવર્ગ કેવો હોવો જોઈએ ? તેનું સમ્યક્ પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. ધર્મગુણો કેવા હોવા જોઈએ તેનું અસામાન્ય જુસ્સાવાળું વર્ણન કર્યું છે.

“ આંખા પેઠે સાધુઓ, સન્ન્યાસીઓ, ફકીરો જન્મ્યા ભલા ” એ શીર્ષક કાવ્યમાં સાધુઓ સન્ન્યાસીઓના ગુણોની દશાનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તે ખાસ પ્રત્યેક મનુષ્યે વાંચવું જોઈએ એમ ભલામણ કરવામાં આવે છે “ સ્ત્રીવર્ગ સાધ્વીધર્મ ” એ શીર્ષક કાવ્યમાં સ્ત્રીવર્ગની તથા સાધ્વીવર્ગની પ્રગતિની દિશા સૂચવવામાં આવી છે.

“ વક્તાઓ અને લેખકો ” એ શીર્ષક કાવ્યમાં કર્મયોગી વક્તાઓ અને લેખકોનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે. વક્તાઓ અને લેખકો વિશ્વમાં શુભશક્તિયો પ્રદટાવવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ શક્તિને ખીલવવા બહાર ઉપદેશ કરવામાં આવે છે તે નીચે મુજબ.

શક્તિ પ્રભુનો કાયદો, શક્તિ મજાનો દેવતા,
શક્તિ મજાનો ધર્મ છે તેનેજ સમ્યે સેવતા;
શક્તિ વિતાનાં રાજ્ય તેનાં નામ ધતિહાસે રહ્યાં,
સહુ શક્તિયોના ઐક્યથી મહારાજ્ય શોભાને લહ્યાં. ૭૧૫

ધત્યાદિ અનેક સુવિચારોથી ભરપૂર ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે.

“ એક ઠેકાણે આંખાનું રહેવું તે પરથી શિક્ષણ ” એ કાવ્યમાં પ્રારબ્ધ કર્મની સુખદુઃખ ભોગવવામાં કારણતા દર્શાવી છે તેમજ પોતાનામાં ગુણો હોય છે તો અર્થાઓ પાસે આવે છે. ગુણીના ગુણો સર્વત્ર ફેલાય છે માટે ગુણવાનું બનવાની જરૂર છે. પોતાની શુભ શક્તિયો પ્રકટાવે તેનાં પ્રત્યર્થથી પોતાની પાસે આવશેજ, ધત્યાદિ બોધ આપ્યો છે.

“ નહાના ગોટલારૂપ ખીજમાંથી આંખાનું મોડું થવું ” એ શીર્ષક કવનોમાં સર્વે પ્રથમ નહાના હોય છે પશ્ચાત્ મોટા બને છે. મનુષ્ય ઇચ્છે તેવો બની શકે છે. શરીરરૂપ અહ્માંડનો કર્તા આત્મા-ધશ્વર થાને અહ્લ છે. શરીરરૂપ અહ્માંડો અનંત છે. એક ખીજમાં શરીરરૂપ અનંત અહ્માંડો છે એમ રૂપકથી અવબોધાવ્યું છે. આત્માઓ ઉપાધિભેદે અનંત છે તેથી શરીર અહ્માંડો અનંત કહેવાય છે. આત્મા ઉન્નતિ ક્રમે વિકાસતો વિકાસતો પરમાત્મા બને છે, તો અન્ય જાતની સર્વ મોટાછઓ પ્રાપ્ત કરી શકેજે જ, ધત્યાદિ બોધ આપવામાં આવ્યો છે.

“ બાલ્યાવસ્થામાં આત્રવૃક્ષ વાળ્યું હોય તેવું વળે છે ” એ ઉપરથી કેળવણીનો સિદ્ધાંત પ્રરૂપવામાં આવ્યો છે. બાલ્યાવસ્થામાં જેવી કેળવણીની અસર થાય છે તેવી મોટી ઉંમર થતાં કેળવણીની અસર થતી નથી.

બાળક જેવાં કેળવો, તેવાં તે યદ્ય જાય;

કઠોરાઈ આવ્યા પછી, વાન વળે નહિ ભાય; ૭૭૦

સદ્ગુણ પન્યે વાળવાં, પહેલાંથી નરનાર;

કઠોરાઈ આવ્યા પછી, વાન વળે નહિ ભાય. ૭૭૧

મોટી ઉંમર થાવતાં, વાળે તૂટી જાય;

સંસ્કારો બદલાય નહિ, સમજે મનમાં ન્યાય. ૭૭૫

તન મન ધનની શક્તિથી, કેળવશો જનમાત્ર;

પશુ પંખી પણ કેળવો, બનશે ધર્મી ગાત્ર. ૭૭૮

૫૨૫૬૬ ક્રેળવણી સંબંધી પ્રગતિમય કવનો લખવામાં આવ્યા છે, કે
જે વાંચવાથી મનુષ્યોને ક્રેળવણી તરફ અભિરુચિ થયા વિના રહે નહીં.

“ આત્રમાં વિવિધતા અનેકતા ” એ શીર્ષક વિષયમાં આંખાની વિવિધતા અને અનેકતાનું શિક્ષણ કુદ્રત નિયમાનુસારે મનુષ્યોમાં સ્વભાવતઃ છે. વસ્તુ માત્રમાં વિવિધતા અને અનેકતા છે. વસ્તુ માત્ર પર્યાયરૂપે છે તેથી તેમાં વિવિધતા અને અનેકતા હોય છે. આચારોમાં, વિચારોમાં, ભાષાઓમાં, મનુષ્યોમાં ઇત્યાદિ સર્વમાં વિવિધતા અનેકતા છે.

ભિન્ન ભિન્ન જે છે મતો, વિવિધતા ત્યાં દેખ;

ભિન્ન ભિન્ન દર્શન વિષે, વિવિધતાને પેખ.

٧٥٤

અનેકતાને વિવિધતા, વિણસે રહે ન કાઈ;

વિવિધતા સહુ દૃષ્ટિએ, તથા માપેણે કથાઈ.

406

૧/શ્વર, ગુરૂ, ધર્મસંબંધી, સમાજ સંબંધી, રાજ્ય સંબંધી વિ-
શ્વમાં સર્વ મનુષ્યોના ભિન્નભિન્ન વિચારો છે. તેથી મત સહિષ્ણુતા ધારણ
કરવાની જરૂર છે. ભિન્નતા અને વિવિધતાનો અંત આવતાં જગતનો અંત
આવે એમાં શંકા નથી. ઇલાહિ બોધનાં કવનો રસથી છલકાઇ જતાં અવ-
લોકવામાં આવે છે.

“ કુમળાં પાનતું હસવું ” અતે ખરતાં પાનની શિખામણુ ” મનન કરવા યોગ્ય છે. ખીપળ પાન ખરત હસતી કુપળીયાં, મુજ વીતી તુજ વીતશે, ધીરી બાપલીયાં. એમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે—

મહુનો વારો આવતો, મત્સ્ય ગલાગલ ન્યાય;

આનન્દ વા શી ? દિલ્હીરી, કર્વાં મનમાં ભાય.

८५७

ત્રણ અવસ્થા સર્વની, કોઈ ન કરશે ગર્વ.

પડતાંને હસશો નહીં, લાહે અવસ્થા સર્વ.

443

“ આંખાને કાપનારાઓ વગેરે પ્રતિ આંખાની હક્તિ ” એ વિષયમાં આંખાએ પોતાને કાપનારાઓ વગેરે પ્રતિ જે જે યોધવચનો કહ્યાં છે તે ખરે-ખર વિચારણીય છે.

“ આંખા પર સાકરીઓ આવેલો ” એ વિષયના કવનોમાં આત્મવિધી,

દેહવીર્ય. મનોવીર્યની રક્ષા કરવા માટે અપૂર્વ બોધ કરેલો અવબોધાય છે. વીર્યાદિમાં જે જે વિકારો થાય છે તેને સાકરીયા પેઠે વર્ણવીને મનુષ્યો સાકરીયાથી બચે એવા ઉપાયો જણાવ્યા છે. જેમકે—

બાલ લગ્નથી દેહ વીર્યમાં, અનેક દોષો ઝટ પ્રકટાય;

ફળ બેસે એવા જે હેતુ, બાલમૈથુને વિણસી જાય. ૮૯૮

સાકરીયો પ્રકટયાથી જેવી, આત્રણોની આશ રખાય;

તેવી સંતાનોમાં જાણો, વંશ તંતુઓ વિણસી જાય. ૮૯૯

બ્રહ્મચર્ય ગુરુકુળને સ્થાપો, ઉર્ધ્વ રેત બ્રહ્મચારી બેશ;

પ્રકટાવો આબાદી માટે, જેથી નાસે સધળા કલેશ. ૯૦૦

ઇત્યાદિ ઉપયોગી અસરકારક કવનોની રચના દેખવામાં આવે છે માટે સુસ વાચકોએ તે વિષય અવશ્ય વાંચવો જોઈએ.

“ સમજા સપક્ષવાળા આંખાનું ઉભું રહેવું અને નિર્બલ પક્ષનું પડવું ” એ વિષયમાં સમજા સપક્ષવાળાઓ વિશ્વમાં જીવી શકે છે અને નમજા પક્ષવાળા મરણ શરણ થાય છે. ‘ જે મનુષ્યો સમજા છે તે વિજય મેળવે છે. ઋગ્વેદમાં આર્યોના યુદ્ધનું વર્ણન આવે છે. રશિયા માંગોલિયા તરફના તે ઋષિયો, આર્યો સમજા હતા તેથી તેઓએ હિંદુસ્થાનના રાજાઓને સ્વારીઓ કરી જીતી લીધા અને પોતે ભારતના માલીક થયા—ભારતવાસી ક્ષત્રિયો પર હુણ સિધિયન વગેરે ઉત્તર દેશની જાતિયો ચઢી આવી. તે બળવાન હતી તેથી તેણે ક્ષત્રિયોને હરાવી જીતી લીધા—પશ્ચાત્ રજપુતો ઉપર મુસલમાનોએ સ્વારીઓ કરી અને રજપુતોને તાબેદાર બનાવ્યા. મુસલમાનોને ખ્રિસ્તી પ્રજાએ જીતી લીધા. ધર્મોમાં પણ સમજા ધર્મ છે તે નિર્બલ ધર્મ પર વિજય મેળવે છે. માટે સર્વ પ્રકારની શક્તિયોવાળા બનવું જોઈએ એવો ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે. જેમ કે,

સમજા રહેવું સર્વ વાતમાં, ધર્મ મઝાનો એ છે સાચ;

આગળ પાછળ સમજા પક્ષી, કદિ ન આવે ઉન્હી આંચ. ૯૦૯

સમજા સમજા પક્ષોવાળા, કરતા તે ન્યાયજ કહેવાય;

શત્રુ મધ્યમાં સમજા જીવે, નમજાને સમજા ખૈ જાય. ૯૧૨

શક્તિ એજ છે સત્ય કાયદો, નિર્બળતાજ અધર્મ વિચાર;

શુદ્ધ જ્ઞાનીઓ જડ લોકોને, પડે નહિ સમજણ કંઈ સાર. ૯૧૬

શક્તિમંતનાં રાજ્યાદિક છે, સખળા પક્ષે થાતી હત; નિર્મલ નિર્મલ પક્ષોવાળા, સખળાથી પામે છે ભીત. ૯૧૭

સખળાને સૂજે છે સર્વે, સર્વ શક્તિયો પામે ભાઈ; પુદ્ધિસાગર શક્તિ જનોની, જગમાં સર્વે કરે સગાઈ. ૯૨૨

વ્યાવહારિક, આધ્યાત્મિક શક્તિયો એજ શક્તિજીવન છે. વ્યાવહારિક ધાર્મિક જીવનશક્તિયોની વૃદ્ધિ અને તેની રક્ષા એજ ધર્મ છે. એ ધર્મથી જેઓ વિમુખ થાય છે, તેઓ અશક્ત, ગુલામ, દાસ થાય છે, માટે શક્તિ-યોનો ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે.

“ શુદ્ધ હવા લેવાતી અને અશુદ્ધ હવા કાઢીને જીવવાની આંખાની કળાશક્તિ ” એ વિષયમાં જીવનશક્તિયોને ગ્રહવાનો તથા મરણ વિચારોને દૂર કરવાનો ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે. જેમકે—

જીવનના મુંધારા જે જે, જીવન હેતુઓ તાળ જોઈ; ગ્રહો તેહને પીળ ત્યાગો, સર્વોન્નતિ શિક્ષા ગુણગૌહ. ૯૨૯

દેહજીવન ને મનોજીવનના, હેતુઓ ગ્રહવા જ્યકાર; દેશ ક્રોધ ને રાજ્ય ઉદ્યના, જીવનના હેતુ લ્યો સાર. ૯૩૨

ધર્મ વિચારો ને આચારો, ગ્રહવા યુક્તિ પ્રયુક્ત્યા સર્વ; ઝેરી હવા સમ વ્યસનો દુર્ગુણ, તથા ત્યાગવો જૂઠો ગર્વ. ૯૩૩

શક્તિ વિનાના જેહ રીવાજો, બૂના પણ કરવા ઝટ દૂર; શક્તિ સહિત જે નવા રીવાજો, ગ્રહો સ્વોન્નતિ ખનો હજૂર. ૯૩૪

“ આંખાની પેઠે નવીન શક્તિયો ગ્રહવી ” એ વિષયમાં શક્તિ ગ્રહણ માટે અપૂર્વ વિચારોનો પ્રવાહ વહેતો અવલંબાય છે. બાલક અને બાલિકાઓને ઉપયુક્ત બાળતનું ખાસ શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે. તેમાં સૂક્તો અપૂર્વ છે. જેવાં કે—

બાલકા સુસ્ત નહીં રહો, બોલે બોર વેચાય; અન્યોતણી સ્પર્ધા વિષે, શક્તિવળ ન જવાય. ૯૪૬

યુક્તિ કળાઓ કેળવી, આત્મજ્ઞાન ધરો બેશ; જીવીએ ને જીવાડીએ. દેશ ક્રોધ હમેશ. ૯૪૭

સ્વાતંત્ર્યાદિક શક્તિયો, ધર્મરૂપ ગણાય;
તેના વિના જ અધર્મ છે, ગ્રહવો ધર્મ સદાય.

૯૫૯

સર્વ પ્રકારના જીવનની, શક્તિયોના ઉપાય;
આત્માંતર તે ધર્મ છે, ધરજો તે ચિત્તમાલ.
ધત્યાદિ.

૯૬૧

“ આંખાની ત્રણ અવસ્થા પરથી શિક્ષણ ” એ કવનોમાં ત્રણ અવસ્થાનું રસિક આનુભવિક વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તેમાં યૌવનવયની અત્યંત ઉપયોગિતા જણાવી છે. યુવક વયનું રસીકું વર્ણન ખાસ વાંચવા જેવું છે. “ વૃદ્ધાવસ્થા મૃત્યુ ” એમાં વૃદ્ધાવસ્થાનું કંઈ રસમય વર્ણન અવલોકાય છે. “ સંગતથી આરામ ” એ કવનોમાં વૃદ્ધાવસ્થાની ઉપયોગિતા કંઈ દિશાએ છે તેનું સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે.

“ આંત્રવૃક્ષની પાછળ સંતતિ ” એ શીર્ષક કવનોમાં સ્વાત્મ પાછળ સ્વસમાન મનુષ્યોને પ્રગટાવવાની શિક્ષા દર્શાવી છે. જેમકે—

સદ્વિચારો પ્રવૃત્તિયો, પરંપરા વહનાર;
ખીજો પાછળ રાખીએ, ફળ એજ નિજધાર.

૧૦૨૦

પાછળ સંતતિ હેતુઓ, વહે તેવા ઉપાય;
ધાગણ કરવા ઉઘમે, કુદ્રતનો એ ન્યાય.

૧૦૨૩

નિજ પાછળ નિજ ધર્મનાં, સંતતિ ખીજો જેઠ;
કોટિ ઉપાયે રક્ષવાં, શિક્ષા સદ્ગુણ ગેઠ.

૧૦૨૪

લોકાનુયોગ કરણે, નિષ્કામી જે સંત;
તે પણ એ વ્યવહારને, આદરતા ગુણવંત.

૧૦૨૬

ધત્યાદિ બોધને આચારમાં મૂકનારાઓ સત્ય ધર્મીઓ છે, ધત્યાદિ અવબોધાય છે.

“ એકના નાશમાંથી અનેકની ઉત્પત્તિ ” એકના નાશમાંથી અનેકની ઉત્પત્તિ પોતાની પાછળ થાય એવી શુભ પ્રવૃત્તિયો સેવવા માટે સમ્યક્ કવનો લખવામાં આવ્યાં છે. જેવાંકે—

નિજની પાછળ થાય અનેક, ધારો એવો ટેક વિવેક;
ધર્મ વિચારાચારે એમ, વંશ પરંપરાકારકેમ.

૧૦૩૪

શુભમાં એક વિષેથી અનેક, પ્રગટે એવો જાણુ વિવેક;
સર્વ મનુષ્યો એવું સ્હાય, ગુપ્ત રહસ્યો વિરલા પાય. ૧૦૩૬

પોતાની પાછળ ધર્મ શક્તિમય સર્વ વિચારો અને પ્રવૃત્તિયો વહે
એવા એકમાંથી અનેક પ્રગટે એવી દૈવી શક્તિયોવાળા પ્રગટાવવા માટે ખાસ
હાદિક કવનો છે.

“ સંજનનતું સર્વે, સારા ઉપયોગમાં આવે છે ” એ વિષયમાં સંજનન-
વત્ આત્મભોગી થવાની આવશ્યકતા દર્શાવી છે. તેમાંનાં પદો મનન કરવા
લાયક જેવાં છે. જેવાંકે—

આંખ જોવો આત્મભોગી થૈ, જગમાં જીવન કર પ્રચાર;
સ્વાર્થે પરમાર્થો કરવા સહુ, જીવ્યાનો તુજને અધિકાર. ૧૦૪૬

સ્વાંગો સર્વે ખપમાં આવે, એવો થાજે પૂર્ણ ઉદાર;
લક્ષ્મી સત્તા વિદ્યાદિકનો, શુભોપયોગી થા નિર્ધાર. ૧૦૪૮

ધર્માર્થે વાપરજો સર્વે, પાછળ પણ એવો ઉપયોગ;
કરજો માનવ શુદ્ધ ભાવથી, નિરાસક્તિએ કરવો ભોગ. ૧૦૪૫

નિરાસક્તિથી બંધ નહીં છે, આસક્તિથી થાતો બંધ;
નિરાસક્તિ પ્રગટે છે જ્ઞાને, અજ્ઞાને માનવ છે અંધ. ૧૦૫૭

નિરાસક્તિપણે જે આત્મભોગી બને છે તે સર્વોત્કૃષ્ટ કર્મયોગી છે. આ-
સક્તિ વિના સર્વ કર્તવ્ય કર્મો કરતાં બંધ થતો નથી, ઇત્યાદિનાં સરસ કવનો
વાંચવા જેવાં છે.

“ અમર નામના ” જેઓ પરમાર્થી બને છે તે અમર નામ કરે છે
જોમ પ્રબોધ્યું છે. જેમકે—

બની ભકત શરા કરી નામનાઓ, બની દાની ત્યાગી તજી કામનાઓ;
બલામાં સદા ભાગ લેતા વિવેકે, કરે કામ સારાં સદા ટેક. નેકે ૧૦૬૬

કરી સ્વાર્પણો જે મયો ભાગ્યવંતા, કરી નામના તેજ જીવ્યા મહંતા;
બની કર્મયોગી કર્યાં કામ સારાં, વિવેકી બની કાજ ત્યાગ્યાં નહારાં. ૧૦૬૫

સ્વાર્પણ કરતાં રહેતાં નામ, બનતાં યોગી મન નિષ્કામ;
જાણો માનવ જગમાં નામ, સ્વાધિકારે કરતાં કામ. ૧૦૭૧

પરમાર્થ જીવન જેઓ ગાળે છે તેઓ પ્રભુ જીવનમય ખની અમર, નામનાઓ કરે છે.

“ આમ્રવૃક્ષ ભૂમિના રાજ પ્રજાને આશીર્વાદ ” એ શીર્ષકકવનોમાં ગુરૂશ્રીએ રાજ પ્રજાને આશીર્વાદ આપ્યો છે તે વાચના લાયક છે.

શ્રીમત્ સયાજીરાવ છે, નૃપતિ વિવેકી ગુણભર્યા,
દેશાભિમાની રવિસમા, નિજ તેજથી જ અવકંઠ્યા;
વિદ્યા પ્રચારક ભુભુજેમાં, સર્વથી જે અગ્રણી,
સ્વાતંત્ર્યને પ્રસરાવવા, જેની પ્રવૃત્તિ શુભ ગણી. ૧૦૯૭

વર્ણે અદારો નીતિથી, ચાલે જ રાજ્યપ્રતાપથી,
ન્યાયાલયોમાં ન્યાયને, આપે સુનીતિ છાપથી;
નિજ જન્મભૂમિ દેશના, રાજ વિષે છે ગુણ ધણા,
રાજ સયાજીરાવમાં, ગુણગણતણી ના કંઈ મણા. ૧૦૯૮

વર્ણે અદારો પ્રગતિના, પન્થે વહે છે શક્તિથી,
સર્વે મનુષ્યો શાંતિમાં, રહેતા પ્રભુની ભક્તિથી;
શ્રીમત્ સયાજીરાવ પર, પ્રેમે ભરેલી છે પ્રજા,
જેની કંઈલા દૃષ્ટિથી, અપરાધીની ટળતી સજા. ૧૦૯૯

સંવત ૧૯૬૪ ના ચૈત્ર સુદિ ચોથના દિવસે જેનાચાર્યશ્રી બુદ્ધિસાગરજી સુરિ વડોદરામાં વિરાજતા હતા. તત્સમયે શ્રીમત્ સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારનું વ્યાખ્યાન માટે આમંત્રણ થતાથી આચાર્યશ્રીજીએ ગાયકવાડ સરકારના લક્ષ્મી વિલાસ રાજ્ય મહેલમાં હજારો સત્તાધિકારિયો, વિદ્વાનોની સમક્ષ “ આત્મોન્નતિ ” એ વિષય પર યોજાએ કલાક પર્યંત વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું. તે વ્યાખ્યાનને પાદરાના વકીલ ત્રીભોવનદાસ દલપતે ઈંગ્લીશ ભાષામાં પુસ્તકાકારે છપાવ્યું છે. ગાયકવાડી રાજ્યના સુખાઓ, સન્મુખાઓ, વહીવટદારો, મુન્સફ વર્ગ, ડેપુટીઓ વગેરેને આચાર્ય શ્રી અને વિષયનો યોગ આપે છે, અને અદ્યપિ પૂર્વે આચાર્યશ્રીનો ગાયકવાડી રાજ્યમાં વિશેષતઃ વિહાર થયો છે, અને તેમણે ગાયકવાડી રાજ્યના તાલુકાઓમાં ગામડાઓમાં ધાર્મિક, સામાજિક, નૈતિક અને કેળવણી વગેરે સંગથી સેકંડા-દ્વન્નરો વ્યાખ્યાનો આપ્યાં છે. શ્રીમત્ સયાજીરાવ ગાયકવાડના અનેક ગુણોનો સાક્ષાત્ તથા પરંપરાએ પરિચય થએલો હોવાથી તથા યોતાની જન્મભૂમિના રાજ હોવાથી વિજાપુર વૃત્તાંત નામના પુસ્તકમાં પણ તેમણે શ્રીમત્ સયાજીરાવના

ગુણોની, કાર્યોની સ્તુતિ કરી છે. નિષ્કામ પ્રેમથી તેમની કરેલી સ્તુતિમાં પ્રેમ વગેરેનો ઝગકાટ સમ્યક્ દેખાય છે. પૂજ્ય આચાર્ય ગુરુશ્રીએ પ્રજાને નીચે પ્રમાણે આશીર્વાદ આપ્યો છે.

અમ જન્મભૂમિ સાધુઓ યોગી કુકીરો ત્યાગીઓ,
નિજ આત્મશુદ્ધિ ઝટ કરો શાંતિ લહો વૈરાગીઓ;
બાલો યુવાનો વૃદ્ધ સહુ શાંતિ મઝાની પામશો,
ચઢતી કળાથી સહુ જનો પ્રગતિશિરે સ્થિર ઝામશો. ૧૧૦૩

અમ જન્મભૂમિ દેશમાં પશુઓ બલી શાંતિ લહો,
પંખી લહો શાંતિ ધણી વનરાજીમાં શાંતિ રહો;
શુભ રાનીઓ પ્રકટો ધણા સાધુ મહન્તો યોગીઓ,
શુભ દાનીઓ પ્રગટો ધણા શ્રી કર્ણુ જેવા ભોગીઓ. ૧૧૦૪

કવિયો વડે શોભી રહો અમ જન્મભૂમિ જયકરી,
વિદ્વાન પ્રકટો ક્ષત્રીઓ, વૈશ્ય પ્રજાઓ સુખ કરી;
નન્દન સમે શોભી રહો અમ દેશ ધર્મ્ય સમૃદ્ધિથી,
શુભ શક્તિયો પ્રકટયા કરો, દૈવી જનોની વૃદ્ધિથી. ૧૧૦૫

x x x x
x x x x

અમ જન્મભૂમિ દેશ તું સહુ દેશ શિરપર ગાજજે,
અમ જન્મ ભૂમિ માત ! ! ! તું લીલા ભરી બહુ વાધજે. ૧૧૦૬

પૂજ્ય આચાર્યશ્રીએ જન્મભૂમિ ગુજરાત દેશ માટે હૃદયના જે ઉદ્દગારો કાઢ્યા છે. તે શુભાશીર્વાદ રસથી છત્રકાષ્ઠ જાય છે, જન્મ ભૂમિપ્રેમ, દેશપ્રેમ. જન્મભૂમિ દેશની પ્રગતિની અભિલાષાઓ કેટલી બધી છે ? બાવનાઓની સાથે તેમણે સ્વદેશના સર્વ લોકોની ઉન્નતિ માટે હજારો વ્યાખ્યાનો આપ્યાં છે. જૈન હિંદુ મુસલમાન વગેરે સર્વ લોકોને તેમણે કેળવણીના વ્યાખ્યાનો વગેરેથી ચેતાવ્યા છે.

રાજા પ્રજાના ઐક્ય માટે તેમના નીચે પ્રમાણે ઉદ્દગારો છે.

રાજા પ્રજાના ઐક્યમાં પરમાત્મશક્તિ ગર્જતી,
રાજા પ્રજાના ઐક્યથી શક્તિ પ્રભુતા સર્જતી;

રાજ પ્રજામાં ઐક્ય હો નહિ ભિન્નભાવ રહે કદા,
એવી પ્રભુને પ્રાર્થના સામ્રાજ્ય માટે સર્વદા.

૧૧૦૧

ધર્મીયાર્થીમાં ધાર્મિક ભાવનાની સાથે આવી રાજ પ્રજાના ઐક્યની અંતે તેની સાથે સમાજ દેશ સંઘની સમષ્ટિ પ્રગતિ વડે સર્વ વિશ્વની પ્રગતિ કરવાની ભાવનાઓ પ્રગટે એ ખરેખર અભિનંદનીય છે. રાજ પ્રજાના ઐક્ય વિના રૂશિયાના યુરો હાલ થયા એ કોણ જાણતું નથી. રાજ પ્રજાના ઐક્યથી બ્રિટીશ રાજ્યમાં પરમાત્મ શક્તિઓ ગાળે છે. સર્વત્ર સર્વ દેશોમાં રાજ પ્રજાના ઐક્ય માટે ગુરૂશ્રીએ પરમાત્માને પ્રાર્થના કરી છે. ધર્મગુરૂઓનું કર્તવ્ય છે કે રાજ પ્રજામાં ઐક્ય રહે એવો ઉપદેશ દેવો અંતે તેની સાથે સર્વ શુભ ધર્મોની રક્ષા કરવી. ગુરૂશ્રીએ આ કાવ્યમાં તે બાબતની સર્વ દિશાઓ જણાવી છે.

“ આત્મવૃક્ષ પ્રતિ સ્વાત્મોદ્ગાર ” એ વિષયમાં ગુરૂશ્રીએ પોતાનું હૃદય રેડ્યું છે. તેનું વિવેચન કરતાં એક ગ્રંથ થઈ જાય તેમ છે. માટે અત્ર તત્સબંધી વિશેષ લખી શકાય તેમ નથી, તો પણ તેની દિશા દર્શાવવામાં આવે છે.

ગુરૂશ્રીએ બે પ્રકારના સહકાર બોધ્યા છે ૧ દ્રવ્ય સહકાર. ૨ ભાવ સહકાર. દ્રવ્ય સહકારો પોતાના આત્માની ઉન્નતિમાં જે જે હેતુઓ છે તે સર્વે જણાવ્યા છે. આત્માને ભાવ સહકાર કહ્યો છે. જ્ઞાનાદિ શક્તિમય આત્મા બ્રહ્મસ્વરૂપ છે, તેને સહકારનું રૂપ આપ્યું છે. આત્માથી ભિન્ન ભિન્નપણે સહકાર છે. બ્રહ્મ જ્ઞાનીઓ બ્રહ્મને સહકાર માને છે. બાહ્ય સહકાર જે વૃક્ષરૂપ છે તે પણ જીવરૂપ છે. બ્રહ્મરૂપ છે. તેથી સહકારના અનેક અર્થો થાય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી.

ગુરૂશ્રીનું જન્મસ્થાન વિજયપુર છે. અમદાવાદની ભાગેળે કણબીઓનો માઠ છે તેમાં શિવ પિતા અને અંબામાતાથી તેમનો જન્મ થયો હતો. કૃમ્મક્ષત્રિય જાતના તેઓના વંશજો હતા. ગૃહસ્થ દશામાં તેમનું કુટુંબ સુખી હતું. હાલ પણ સુખી છે. તેમને સંસારીપણામાં બે ભાઈ અને બે બેનો હતી. તેમના પિતા ખેતીનો ધંધો કરતા હતા. ગુરૂશ્રીનું સંસારીપણામાં બહેચરદાસ નામ પાડવામાં આવ્યું હતું. સાત આઠ વર્ષની ઉંમરે તેમને શ્રીમાલીવાડામાં ધનેશ્વર મહેતાની નિશાળમાં ભણવા બેસાડવા હતા. આઠ

શીખ્યા બાદ સરકારી ગુજરાતી શાળામાં દાખલ થયા હતા. તેમણે છઠ્ઠા ધોરણ પર્્યંત અભ્યાસ કર્યો હતો. છઠ્ઠા ધોરણમાં ખીજ નંબરે પાસ થયા હતા. દરેક ધોરણમાં પહેલા અગર ખીજ નંબરે પાસ થયા હતા. છઠ્ઠા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓમાં તેઓ આગેવાન હતા તેમના મિત્રોને ભણવા ગણવામાં સહાય કરતા હતા. ગુજરાતી ત્રીજા ધોરણમાં જ્યારે તેઓ અભ્યાસ કરતા હતા ત્યારે તેઓએ જન વિદ્યાશાળામાં રવિદાસ શાસ્ત્રી પાસે જનધર્મ સૂત્રોનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો હતો. ધાર્મિક શ્રદ્ધા ભકિતના ગુણોથી આકર્ષાઈ તે દોશી-નથુભાઈ મંછાવદે તેમને પોતાને ઘેર જમવા વગેરેની ગોઠવણ કરી. બાલ્યાવસ્થાથી તેમના મનમાં હિન્નતિના વિચારો પ્રગટયા કરતા હતા. ખંત, ઉદ્યમ ચીવટથી તેઓ શાળામાં પાસ થયા, ત્યારબાદ રીખવદાસ અમુલ્ય વકીલની દુકાને રહી કેટલોક તે દિશાનો અનુભવ મેળવ્યો. ઇશ્વરલાલ દુર્લભરામ દેશાઈ પાસે તેમણે સંસ્કૃત પહેલી યુક્તો પૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો. બાલ્યાવસ્થામાં તેઓ દરરોજ કસરત કરતા હતા, અને છઠ્ઠા ધોરણમાં કસરતમાં તેમણે ઇનામ મેળવ્યું હતું. પંચ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, સિંદુર પ્રકરણ, છવ વિચાર, નવ તત્ત્વાદિક શોભન સ્તુતિ વગેરેનો છઠ્ઠા ધોરણના અભ્યાસની સાથે અભ્યાસ કર્યો. તેઓ પ્રાતઃકાળમાં વહેલા ઉઠતા હતા. કાળછથી અભ્યાસ કરતા હતા. કૃપિકર્મને લગતું શિક્ષણ મેળવ્યું હતું. પારખની દુકાને ખેસી સરોપીનામાં વગેરેનો અનુભવ મેળવ્યો હતો. તેમના પિતા જે ખાડીયું ખેતર વાવતા હતા-તે પાસેના ખેતરમાં ગુરૂ આંખો હતો. તેમના બાળમિત્રો સાથે તેના પર ચઢીને-અનેક રમતો રમતા હતા. છઠ્ઠા ધોરણનો અભ્યાસ છોડ્યા બાદ ભવિષ્યમાં કંઈ લાઇન-કંઈ વૃત્તિ લેવી તે સંબંધીના તેમના મનમાં અનેક વિચારો આવતા હતા. તેના નિવેડાં તેમણે તે આંખા નીચે ખેસી કર્યો હતો અને સંસ્કૃત ભાષામાં વિદ્યાન થવા નિશ્ચય કરી, તેમણે દોશી નથુભાઈ મંછાવદેને પોતાનો દૃઢ સંકલ્પ જણાવ્યો. દોશી નથુભાઈએ તેમને તેમના વિચારોમાં સાહાય્ય કરી. સં. ૧૯૫૨ ની સાલમાં તેઓ આજેલ ગામમાં જતિશ્રી ગણપત સાગરજીના શિષ્ય બાપુલાલને ત્યાંના સંઘના આચર્યથી ભણાવવા ગયા. ત્યાં તેમણે યતિજી-ગોરજીના અનેક મંત્રો વગેરેના ગ્રંથો જોયા. તેમણે ધાર્મિક અભ્યાસ આગળ વધાર્યો. ત્યાં આવતા અનેક યતિયો, સાધુઓનો સમાગમ કરી વિનયથી અનેક વિદ્યાઓ-આ-મ્તાઓ પ્રાપ્ત કરી. વિજયપુરના યતિશ્રી અમૃત વિજયજીએ તેમને કેટલાક અનુભવો આપ્યા. સં. ૧૯૫૪ ની સાલમાં સુનિરાજશ્રી કપૂરવિજયજી અને

તેઓ મેસાણામાં રાજરામ શાસ્ત્રી પાસે ન્યાયનો અભ્યાસ કરવા ગયા.
 ગુરુમહારાજશ્રી રવિસાગરજીની સહાયથી તેમણે તર્કસંગ્રહાદિ ગ્રંથોનો
 અભ્યાસ કર્યો. હૈમવ્રધુ પ્રક્રિયા, હૈમલધુ વૃત્તિ વગેરેનો અભ્યાસ કર્યો. ગુરુશ્રી
 રવિસાગરજી મહારાજનો પ્રેમ સંપાદન કરી તેમણે તેમની પાસેથી અનેક
 અનુભવો પ્રાપ્ત કર્યા. તેમની વચન સિદ્ધિનો આશીર્વાદ પ્રાપ્ત કર્યો. મેસાણામાં
 આવનાર અનેક સાધુઓના ચરિત્રો અવલોક્યાં તથા તેમના વિચારોને અનુ-
 ભવ્યા. પશ્ચાત્ સં. ૧૯૫૬ ની સાલમાં તેઓ પોતાના મિત્ર મોહનલાલ
 દોલતરામની તળિયત સુધારતા માટે પાલીતાણે ગયા, ત્યાં ચાર માસ લગભગ
 રહ્યા. તે પ્રસંગે તેમણે તીર્થ અને તીર્થયાત્રીઓ વગેરે સંબંધી અનેક
 અનુભવો મેળવ્યા. પશ્ચાત્ તેમણે સં. ૧૯૫૭ ના મૃગશીર્ષ ત્રીજના રોજ
 પાલનપુરમાં ગુરુશ્રી સુખસાગરજીને વાંદવા ગયા. સં. ૧૯૫૬ માં પોતાનાં
 માતા અંબા અને પિતા શિવ મરણ પામ્યાં. ત્યારથી તેઓ વૈરાગી બન્યા
 હતા. પરણવાનો તો તેમણે સં. ૧૯૫૪ ની સાલથી ત્યાગ કર્યો હતો.
 પાલનપુરમાં શ્રીહીરવિજયસ્મરિના ઉપાશ્રયમાં તેમણે દીક્ષા લેવાનો માગસર સુદિ
 પાંચમની રાત્રે દઢ નિશ્ચય કર્યો અને માગસર સુદિ છઠ્ઠના રોજ મહામ-
 હોત્સવ પૂર્વક ગુરુશ્રી સુખસાગરજી પાસે ત્યાગની દીક્ષા લીધી. દીક્ષા લેવાની
 સાથે ચાણોદના જગન્નાથ શાસ્ત્રી પાસે મુકતાવળી તથા કાવ્યનો અભ્યાસ
 શરૂ કર્યો. પહેલું ચોમાસું તેમણે સં. ૧૯૫૭ ની સાલમાં સુરત કર્યું. સં.
 ૧૯૫૮ ની સાલનું પાદરામાં ચોમાસું કર્યું. સં. ૧૯૫૯ નું માણસામાં
 ચોમાસું કર્યું. સં. ૧૯૬૦ નું મેસાણામાં ચોમાસું કર્યું. ૧૯૬૧ નું
 વિજયપુરમાં ચોમાસું કર્યું. સં. ૧૯૬૨ નું અમદાવાદમાં ચોમાસું કર્યું. સં.
 ૧૯૬૩ નું સાણદમાં ચોમાસું કર્યું. સં. ૧૯૬૪ નું તેમણે માણસામાં
 ચોમાસું કર્યું. સં. ૧૯૬૫ નું ચોમાસું તેમણે અમદાવાદમાં કર્યું. સં.
 ૧૯૬૬ નું ચોમાસું સુરતમાં કર્યું. સં. ૧૯૬૭ નું ચોમાસું તેમણે મુળાઈ
 શહેરમાં કર્યું. સં. ૧૯૬૮ નું ચોમાસું તથા સં. ૧૯૬૯ ની સાલનું
 ચોમાસું અમદાવાદ શહેરમાં કર્યું. તે સાલમાં અષાઢ વદિ બીજના રોજ
 મહાગુરુશ્રી સુખસાગરજીએ કાલ કર્યો. સંવત્ ઓગણીસ સિતેરમાં તેઓ
 શ્રી પેથાપુર પધાર્યા. પેથાપુરના સંઘના આગ્રહથી તેમજ અન્ય શહેરો
 ગામોના સંઘના આગ્રહથી સં. ૧૯૭૧ ના માગસર સુદિ ૧૫ ના રોજ
 તેમને તેમના ગુરુતી પાટપર આચાર્ય પદવીથી વિરાજમાન કર્યા. સં.
 ૧૯૭૦ નું ચોમાસું તેમણે માણસામાં કર્યું. સં. ૧૯૭૧ ની સાલનું
 ચોમાસું તેમણે પેથાપુરમાં કર્યું. સં. ૧૯૭૨ ની સાલનું ચોમાસું તેમણે

વિજ્ઞપુરમાં ક્યું. સં. ૧૯૭૩ ની સાલનું ચોમાસું પેથાપુરમાં ક્યું. સં. ૧૯૭૧ ની સાલથી કર્મયોગ પુસ્તક લખવાના અતિ પરિશ્રમથી તેમને જીર્ણ જ્વર લાગુ પડ્યો હતો. સં. ૧૯૭૩ ની સાલમાં તે દૂર થયો ઇત્યાદિ કારણોથી તેમનાં ચોમાસાં આ સાલોનાં આ ભૂમિનાં ભાગ્યે થયાં છે. દરેક ચોમાસામાં તેમની સાથે સાધુઓ હતા. જે જે શહેરોમાં ચોમાસાં કર્યા ત્યાં તેમણે ઉપદેશ આપી અનેક સુધારા કરાવ્યા છે, સુરતમાં સાધુ સંમેલનમાં તેમણે ભાગ લીધો હતો. મુંબઈના ચોમાસામાં મુંબઈના સંઘનું ઐક્ય તુટવાના પ્રસંગે તેમણે સમય સૂચકતાથી કામ લઈ જૈન સંઘનું ઐક્ય જાળવ્યું હતું. વિહારમાં અગર ચોમાસામાં બે કલાક ઉપદેશ, ત્રણ ચાર કલાક પુસ્તક વાચન, જાહેર ભાષણ, પુસ્તક લેખન, કર્મક્રિયા પ્રવૃત્તિ, ધ્યાન પ્રવૃત્તિ વગેરે આત્મ જીવનનો પરમાર્થ ઉપયોગ કરવામાં ગુરૂ અપ્રમતપણે વર્તે છે. તેમના ત્યાગી સાધુ શિષ્ય ધણા થાય છે, ગરબના સાધ્વીઓ ગામોગામ ફરી ચોમાસું કરી ઉપદેશ આપે છે. આજ સુધીમાં તેમણે પચાસના આશરે ગ્રંથો લખ્યા છે. માણસાના ઠાકોર, વરસોડાના ઠાકોર વગેરે ઠાકોરો, રાજાઓ તેમનો ઉપદેશ શ્રવણ કરી, તેમને સાદું સન્માન આપી પૂજે છે. તેમના પ્રતિપક્ષીઓ વચ્ચે તેઓ નિર્ભયપણે ઉભા રહી કાર્ય કરે છે. તેમના વિચારો તથા તેમના આચારોના તથા આત્માના અનેક રાગી ભક્ત શ્રાવિકાઓ છે. ગુજરાત દેશમાં તેઓ જૈન હિંદુ વગેરેમાં કોમમાં ધણા પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ ભેદભાવ રાખ્યા વિના સર્વ જાતના મનુષ્યોને આત્મ સમાન ગણી ઉપદેશ આપે છે. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને ઢેક ભંગી કોમમાં પણ તેમના ભક્ત શિષ્યો ધણા છે. જૈનધર્મી વિના અન્ય ધર્મી બ્રાહ્મણ વગેરે લોકો તેમને ગુરૂ જેવી બુદ્ધિથી માને-પૂજે છે. વિજ્ઞપુરનાં તથા તેની આસપાસના સર્વ ગામોના સર્વ જાતના લોકો પૂજ્ય આચાર્યશ્રીને મહાત્મા તરીકે પૂજે છે. પ્રસંગોપાત્ત સંબંધ મેળવવા ઉપરની હકીકત જણાવી હવે પ્રસ્તુત વિષય સંબંધી લખવામાં આવે છે.

સંવત્ ૧૯૭૪ ના કારતક માસમાં તેઓ પેથાપુરથી, વિજ્ઞપુર સંઘના આગ્રહથી વિહાર કરી વિજ્ઞપુર આવ્યા. વિજ્ઞપુર અને તેની આસપાસના ગામોમાં પ્લેગ ધણા ફેલાવાથી નિર્ણયે સંઘની સાથે છાપરામાં તંબુમાં ગુરૂ આંખા નીચે રહ્યા. તે પ્રસંગે પોતાની ગુરૂતામાં, આંખાની ગુરૂતાની સહાયતા હોવાથી ગુરૂએ આંખાનું કાવ્ય કરી સ્વાત્મોદ્ગારો પ્રકટાવ્યા છે. જનનીજન્મભૂસિશ્વસ્વર્ગાદિપિગરીયસી એ પ્રમાણે ગુરૂઆંખા પર શુદ્ધ ગ્રેમ

ધારણ કરી તેમણે પોતાના ઉદ્ધારો પ્રકટ કર્યા છે. તે નીચે મુજબ છે.
ગુરુ સહકાર પ્રતિ ઉદ્ધાર.

શુભ આશ્વવયમાં નિરખિયો વિદ્યાપુરે સહકરને;
શોભા ભક્તી બહુ જાતની લાગેજ ખારી ખાળને;
ઉપયોગ મન માન્યો કર્યો ત્હારો અવસ્થા ભેદથી,
ત્હો પણ અરે તવ ચિત્તમાં નિજ ફળ વણ ખીનું નથી. ૧૧૧૦

કીડા કરી તવ પર બહુ મનમાનતી પૂર્વે અહો,
શાંતિ લહો સહકાર તું ઉપકારમય જીવન વહો.
ગુણ શિક્ષણ ત્હારાં સકળ જગમાં પ્રસરશે ઝગકતાં,
માનવજનો તેથી થશે ગુણગણવડે શુભ ચળકતાં. ૧૧૧૧

પુણ્યે ખતો તવ ઉન્નતિ અવતાર સારા તવ થશે,
કૃતકર્મ નિર્જરણા થશે મિથ્યાત્વ દુર્ગુણતા જશે;
પરમાર્થમય તવ જીવગી સહુને ધણા ગુણ આપશે,
તવ શિક્ષણ જગલોકમાં વાયુપરે બહુ વ્યાપશે. ૧૧૧૨

ત્રણ માસ તવ હેઠળ વસી સાચી સમાધિ દિલ વરી,
શુભ યોગ શિક્ષણ શીખવ્યાં ગુરુકુલ શોભા પદ વરી;
વ્યાખ્યાન આખ્યાન જનનવાં પૂજા બણાવી સુખકરી,
પ્રયોગ પ્રસંગે લોકને સંતોષિયા મન ભયહરી. ૧૧૧૩

અમ સાધુએ તવ છાંયમાં અભ્યાસ સૂત્રોનો કર્યો,
શુભ યોગ અન્યો વાંચીને ઉત્સાહ મનમાંથી ધર્યો;
રાત્રે કર્યું તવ હેઠળે પરમાત્મ ચિંતન પ્રેમથી,
નિમિત્ત આશ્રય તું બન્યો ગુણસંસાર શુભ નેમથી. ૧૧૧૪

ગુરુઆંજા નીચે ગુરુ મહારાજે પોસ, માધ, ફાગણ માસ સુધી વાસ
કર્યો હતો. આંજા નીચે વ્યાખ્યાન આપતા હતા, અને સકળ સંધ વ્યા-
ખ્યાન સુણીને ધર્મમાં તત્પર થતો હતો તેમના સંધુ શિષ્યો વૃદ્ધિસાગરજી, દેવે-
ન્દ્રસાગરજી, કીર્તિસાગરજી, જયસાગરજી, ઋદ્ધિસાગરજી, તિવ્રસાગરજી, પન્યાસ
અજીતસાગરજી, મહેન્દ્રસાગરજી, હેમેન્દ્રસાગરજી વગેરે પ્રાણાયામ, નેતિ, ધ્યાતિ,
નાલિ, અસ્તિકર્મ, વળેલી વગેરે યોગની ક્રિયાઓ કરતા હતા. રાત્રે બજન
મંવાતાં હતા. બપોરે જૈનો ધર્મશાસ્ત્રાભ્યાસ, સામયિક, પ્રતિક્રમણ વગેરે ધર્મ

પ્રવૃત્તિ કરતાં હતા. કેટલાક જૈનો 'ત્યાં અખાડો કરી' કુસ્તી કરતા. કેટલાક જૈનો વૃક્ષારોહણ કલા પોતાની મેળે શીખતા હતા, રાત્રે દશ વાગ્યા સુધી જૈનો ગુરૂ પાસે ખેસી જ્ઞાનગોષ્ઠી કરતા હતા. આંગાની નીચે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિયો એ પ્રમાણે થતી હતી. તેથી જૈનોમાં ગુરૂકુળની ઉચ્ચગિતાનો ખ્યાલ સારી રીતે આવ્યો હતો. ગુરૂરાજે આંગાનો ઉત્તરોત્તર અવતારની ઉત્પત્તિને આશીર્વાદ આપ્યો છે. સહકાર વૃક્ષ નીચે યોગધ્યાન જ્ઞાન સમાધિથી આત્મ સુખનો ગુરૂએ અનુભવ કર્યો હતો. અને તેથી નિમિત્ત આશ્રયભૂત સહકાર પર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરી ઉન્નતિ ધૃવ્ય છે; તે સર્વથા પ્રશંસનીય અને અનુકરણીય છે. જે જે અંશે જે જે જીવો ત્રે પોતાના પર ઉપકાર થાય છે તે તે જીવોની તેને અંશે ગુણાનુરાગે પ્રશંસા કરવી તે સંતોનો સ્વભાવ છે. પરમુણપરમાણુ પર્વતીકૃત્યંનિત્યં નિજહૃદિ વિકસન્તઃ સંતિસન્તઃ કિયન્તઃ એ સૂક્ત પ્રમાણે મહાત્માઓ ધૃત્યમાંથી પણ ગુરૂ શિક્ષણો ગ્રહી તેને સ્તવે છે. આત્મજ્ઞાનાઓ ગમે ત્યાંથી જૈનોને ગુરૂ શિક્ષણો લેતાં કાઢ્યો કરી શીખવે છે. જુઓ સહકારની નીચે પ્રમાણે સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.

વાહ વાહ આંગ્યા બળવડે વંચતો રહે આશ્રય નહીં,
કુદ્રત તણો એ દાયકો નિજ શક્તિથી વધવું સહી;
જીવો જીવે છે વિશ્વમાં કોટિ કળાઓ આદરી,
મહદાલ જીવે નહિ કદિ જાતા ધણા જૂનો મરી. ૧૧૨૬

સાત્ત્વિક લાયક ભૂમિમાં ઉગે ન ખારી મહીવિષે,
મીઠી મઝાની ભૂમિમાં અવતાર જ્યાં લાં તવ દિસે;
સાત્ત્વિક લાયક જન્મભૂમિ દેશ બહાલો શોભતો,
સાબરમતીનો કાંકડો ગંગા સમે જગ ઓપતો. ૧૧૨૭

લીલાં રૂપાળાં પાંદડાં તવ હસ્ત છે દાનેશ્વરી,
આમંત્રતા જગલોકને લાલી થઇ નીચા જરી.
આવો અમારા આત્મ સગ સર્વ જીવે દુઃખુ ગ્રહો,
વાહવાહ તાની સમ્યક્તા વિનયીપણુ કેવુ અદા. ૧૧૨૮

અમ ભૂમિનાં છે ભાગ્ય તારો જન્મ ઉગ્રાની થયો,
દાતાર કવિ વિદ્વાન શર મેઝી દેશે અવનર્યો;
વાહ વાહ આંગ્યા તાણરી પ્રભુતા અને ગંભીરતા,
દત્તી સમી છે ચરતા દુઃખો પ્રસંગે ધીરતા. ૧૧૨૯

કલિકાલમાં અમૃત દ્રવ્યને આપતો દીકો ખરો.

કુદ્રતતણા શુભ બાગમાં મંગળ મઝાનાં ગુણ ભર્યાં;

સરકાર રાજ શેઠિયા ઠાકોર તવ રક્ષા કરો,

આંખા ન કાપો કોઈ જગ એવી પ્રતિજ્ઞાઓ ધરો. ૧૧૭૦

એ પ્રમાણે આંખાની સ્તુતિ કર્યા બાદ આત્મારૂપ આમૃતનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, પશ્ચાત્ અધ્યાત્મ આમૃતનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. પશ્ચાત્ બાહ્યાંતર આમૃત દર્શનનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. પશ્ચાત્ ભાગ્ય દેશને સહકારનું રૂપક આપી તેનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ગુજરાત આદિ સર્વ દેશોનો ભારતદેશ-આર્યદેશ હિન્દુસ્થાનમાં સમાવેશ થાય છે. તે ભારતદેશની ઉન્નતિ માટે ગુરૂશ્રીના હૃદયમાં જે લાગણી છે અને તે માટે તે સત્યદેશ ભક્ત છે; તે તેમનાં નીચે આપેલા કવનોથી વાચકોને સહેજે સમજાય તેમ છે.

ભારત મહા સહકારના સેવક રસીલા જન બની.

ભારતતણી પ્રગતિતણાં સહુ ગાયનો પ્રેમે ભણી;

સહકાર ભારત ભવ્યતા પ્રગતિ વિષે સ્વાર્પણ કરો,

એ ધર્મ સાચો જાણવો સહુ ભારતીઓ મન ધરો. ૧૧૭૯

સહુને ચહો સહુને મળો દેખો અરસપરમાં પ્રભુ,

અપ્પો પરસ્પર રહાયને એ રહેણીથી થાશે વિભુ;

ભારત મહા, સહકારનાં મીઠાં દ્રવ્યોને આખરો,

શક્તિ સદૃશ પ્રગટાવીને નિજ નામ જગમાં રાખરો ૧૧૮૧

આ દેહનાં જે પંચભૂતો તરવ તહારાં જાણવાં,

તહારાંજ તહારી ભક્તિથી તુજમાંહિ તેહ સમાવનાં;

તહારાં હૃદયને દેહને વાચા વગેરે શક્તિઓ,

સ્વાર્પણ સકલ તુજને કરી જે જે જ પ્રગટી વ્યક્તિયો. ૧૧૮૨

નવ નવ રસોના જોરથી સહકાર ભારત જગજગો,

સહુ દેશમાં શિરોમણિ અધ્યાત્મ ગુરૂપદને લલો;

બહુ બ્રહ્મજ્ઞાની યોગીઓ તીર્થ કરોથી શોભતો,

સહકાર ભારત સાત્વિકી શક્તિવડે જગ થોભતો. ૧૧૮૩

હસ્તો પરસ્પર મેળવી હૃદયો પરસ્પર મેળવી,

વિદ્યાદિ શક્તિ મેળવી અનુભવ પરસ્પર મેળવી;

કરી ઐક્ય ભારતવાસીઓ સહકાર ભારત ઉઠવો,
પ્રગતિ તણાં કાળ્યો કરી ક્યારે ન કોને દૂધવો. ૧૧૪૪

ભારત મહા સહકારને પ્રતિપક્ષીઓથી રક્ષવો,
છેદો નહીં ભેદો નહીં ક્યારે ન તેહ ઉપેક્ષવો;
અંગો ઉપાંગો ખીલવવા કાટિ ઉપાયો કેળવો,
સહુ જાતનાં જાળ એકઠાં કરીનેજ તેમાં ભેળવો. ૧૧૪૭

જેના તણે આશ્રય ગ્રહી જીવો વિલાસો બહુ કરી,
કીડા કરો બહુ જાતની જેના કહાવો છો વળી;
દ્રોહી બનો ના તેહના સ્વાર્પણ તથ્યે સહુ કરો.
નિજ ધર્મ એવો જાણીને તેને ન ક્યારે પરિહરો. ૧૧૪૮

જેના રહીને આશ્રયે જીવન ગુજરો સુખ વિષે,
તેનાં ન મૂળ ઉપેક્ષો એવું પ્રયોધો મહીવિષે;
સહુ હુદ્ર ભેદો ભૂલીને એકકો કરી સ્વાર્પણ કરી,
સહકાર મહાભારતતણી સેવા કરો ફરજે ધરી. ૧૧૪૯

સહકાર ભારત રક્ષકને પાડો ન જૂઠા મત કરી,
શુભ ઐક્ય રસ વહેતો રહે સર્વાંગ શક્તિયો ભરી;
અંગો ઉપાંગો એકવાં ત્યાં શક્તિયો સહુ ઉદ્ધસે,
સહુ દેશ ધર્મ શિરોમણિ સહકાર ભારત જગ દિસે. ૧૧૫૦

ભારત મહા સહકારનો ઉચ્છેદ થાતો જે થકી,
તે ધર્મ વા ધર્મી નહીં સિદ્ધાંત એ જાણો વકી;
સહકાર ભારત સર્વના માટે અને તે સર્વનો,
અભિમાની એવા જે જન્યા નહિ દોષ તેને ગર્વનો. ૧૧૫૧

સહકાર ભારત પ્રેમમાં સહુ ધર્મનાં રક્ષણ રહ્યાં,
સહકાર ભારત પ્રેમ વણ મહદાસમાં માનવ કહ્યાં;
ભારત મહા સહકારના પોપક બનો નરનારીઓ,
તત્પ્રેમવણુ સમજો અરે નિજ જન્મ મિથ્યા હારીયો. ૧૧૫૩

પોપો હૃદયના પ્રેમથી સહકાર ભારતને સદા,
વિદ્યા ધનાદિ શક્તિથી શોભાવશે તેને સુદા;
તત્પ્રેમ સ્વાર્પણ ભાવ વણુ નહિ જીવતા નિજને ગણો,
ખિટ્ટીશ મહા સામ્રાજ્યની ભક્તિતણાં ગાનો ભણો. ૧૧૫૪

અંગે ઉપાંગો રોમરોમે શક્તિ નવલી વાધતી,
 એ શક્તિઓ સહુ લોકનાં પરમાર્થ કાર્યો સાધતી;
 ભારત સ્વરૂપી આત્મ પર શુભ ધર્મ કાયલ ટહુકતી,
 આનન્દ કીડા દાખવી આનન્દ મોંઝે ઝૂકતી.

૧૧૫૭

ભારતરૂપ સહકારની રક્ષા-પ્રગતિ સંબંધી ઉપયુક્ત કવનોમાં કંઈ બાકી રાખવામાં આવ્યું નથી. કોન્ગ્રેસ વગેરેમાં મતભેદ પડે છે. પરંતુ તે ન પડવા જોઈએ. હિન્દુ, મુસલમાન, ખ્રીસ્તિ વગેરે સર્વ ભારતવાસી જનોએ હિન્દુસ્થાનના ભલામાં પોતાનું બધું માનવું જોઈએ. ભારત દેશના દ્રોહીઓ જે બને છે તે મહા પાપી છે. ભારત દેશના દ્રોહીઓ ન બનવા માટે ખાસ શિખામણ આપી છે. એકંદર સાત્ત્વિક ભારતદેશની ભૂમિ છે. ભારતદેશરૂપી સહકારનું અનેક રીતે પોષણ કરતાં તેના પર અમૃત ફલો પ્રગટશે ને તેના મધુરરસનું ભારતવાસીઓ આસ્વાદન કરશે. ભારતદેશમાં પ્રભાત પ્રગટ્યું છે. હવે પ્રગતિ સૂર્યોદય પ્રગટવાની તૈયારી છે. કોન્ફરન્સ, કોન્ગ્રેસ, હોમરૂલ લીગ વગેરે પ્રભાતનાં ચિન્હો છે. ભારતદેશીઓના ગુરૂ હાલ ખિટીશો છે. તેઓની પાસેથી ધણું શિખવાનું છે, ભારતવાસીઓ શિષ્યો છે અને તેઓ ખિટીશ ગુરૂઓની સેવા કરી તેમની સર્વ કલાઓ ગ્રહણ કરી, પુનઃ તેઓના જેવા બની ભારતની સ્વતંત્રતા પ્રગટાવશે, સુવર્ણની પેઠે ભારત વાસીઓને કષ, છેદ, તાડન તાપ વગેરે કસોટીઓમાંથી પસાર થવાના પ્રસંગો હજી ધણા અનુભવવા પડશે. પશ્ચાત્ તેઓની શિષ્યપણાની શુદ્ધતા થશે અને ગુરૂપદને લાયક થઈ ભારતનું ગૌરવ વધારશે. જૈનાચાર્ય ગુરૂ શ્રી જેમ જૈનધર્મના પ્રવર્તક છે, તેમ ભારતના ભક્ત છે અને તે દેશ ધર્મ સંબંધી સ્વકરજ ઉપદેશથી અદા કરે છે.

ગુરૂશ્રીએ ભારત સહકારને આદર્શ યોગી તરીકે સ્તવ્યો છે. જેમ સહકાર આદર્શ યોગી છે તેમ ભારતરૂપ સહકાર આદર્શ યોગી છે. યોગી કર્તવ્ય કર્મો કરે છે પણ તેમાં આસક્તિ ધારણ કરતો નથી તેમ સહકાર તથા ભારત સહકારની યોગી દશા જાણવી છે. ભારત સહકારમાં હિન્દુ, જૈન, મુસલમાન, પારસી, ખ્રીસ્તિ આદિ સર્વ પ્રજાઓ તથા તેના ધર્મોના સમાવેશ થાય છે, તેથી તેને આદર્શ યોગીનું રૂપ આપવામાં આવ્યું છે. ભારત સહકાર શિક્ષણમાં અનેક ગુણોનું વર્ણન કર્યું છે, ગુરૂજીએ ગુણ દષ્ટિએ કાવ્ય બનાવ્યું છે, અને ગુણ દષ્ટિએ તેમાંથી ગુણ શિક્ષણો લેવાં જોઈએ એમ જણાવે છે.

આ વિશ્વમાં ગુણ દૃષ્ટિએ ગુણ શિક્ષણો લેવા વિષે,
સ્તવના સકલની સંઘટે પ્રભુતા ગુણોની જ્યાં દિસે;
ગુણ ગ્રહણ કરવા કારણે ઉપયોગ સારો ધૂળનો,
ગુણ શિક્ષણે ઉપયોગ છે ઝેરી દુષ્માના મૂળનો.

૧૧૬૦

સહકાર શિક્ષણ કાવ્યનો ઉપદેશ લાયક જન પ્રતિ,
ગુણ રાગીઓના હેત છે સવળું ગ્રહે જેની મતિ;
સહકાર શિક્ષણ કાવ્યને વાંચે સુણે ગુણદૃષ્ટિએ,
સહુ જનની પ્રગતિ કરી મ્હાલે પ્રભુની સૃષ્ટિએ.

૧૧૬૫

સજ્જનને સહુ ગુણ દેખાય, દુર્જનને દોષો પેખાય;
જ્યાં ત્યાં સદ્ગુણ દેખો ભવ્ય, કર્યાં કર્મો સહુ કર્તવ્ય. ૧૧૮૭
આમ્રવૃક્ષનો પ્રતિ ઉપકાર, વાળ્યો કાવ્ય કરીને સાર;
પ્રતિ ઉપકારો ડીધા વિના, જગમાં સજ્જન નહીં છે જેના. ૧૨૧૭

ઉપર પ્રમાણે સહકાર શિક્ષણ કાવ્યને ગુણ દૃષ્ટિએ રચ્યું એમ જણાવવામાં આવ્યું છે. કાવ્ય કરીને આમ્રવૃક્ષનો પ્રતિ ઉપકાર વાળ્યો એમ સુરજ કવનમાં જણાવે છે. ગુરૂ મહારાજે “ આમ્રવૃક્ષાદિની શાંતિ માટે પ્રભુ પ્રાર્થના કરી છે. પ્રભુ પ્રાર્થનામાં પરમાત્માની અનેક સાપેક્ષભાવે સ્તુતિ કરી છે. માયા-અર્થાત્ લક્ષ્મી, ભાવલક્ષ્મી શક્તિના પ્રતિ તરીકે પરમાત્માને માયાપતિ વર્ણવ્યા છે. છેવટે પરમાત્માને સ્વકર્મયોગતું સ્વાર્પણ કર્યું છે. ”

“ અંતિમ નિવેદન ” માં આચાર્યશ્રીએ જ્ઞાનયોગ અને કર્મયોગ વડે મનુષ્યે પરમાત્મ પદને પ્રાપ્ત કરે છે તેનો નિશ્ચય જણાવ્યો છે. જ્ઞાનપૂર્વક અનાસક્તિથી સર્વ કર્તવ્ય કર્મો કરવા માટે ખાસ ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે. અંતિમ નિવેદનમાં ગુણશિક્ષણકર્તવ્ય કર્મોની પ્રવૃત્તિઓનો બોધ આપવામાં આવ્યો છે. છેવટે “ આશીર્વાદ ” એ શીર્ષક વિષયમાં જન્મભૂમિ દેશજનને આશીર્વાદ આપ્યો છે. ઓગણીસે ચુઓતેર સં. ૧૯૭૪ ચૈત્ર સુદિ પાંચમે કાવ્ય સમાપ્ત કરવામાં આવ્યું છે, એમ છેવટે જણાવવામાં આવ્યું છે. ગુરૂ મહારાજે ચૈત્ર સુદિ સાતમે છાપરે-તથુમાંથી લોધા તરફ વિહાર કર્યો હતો. મહેસાણે માસ કલ્પ ઉપરાંત રહી વિજયપૂરના જૈનસંઘની ધણી વિનંતિથી સં. ૧૯૭૪ ની સાલનું ચોમાસું વિજયપુરમાં તેમણે કર્યું છે. વિજયપૂરના જૈનસંઘને જ્ઞાનમંદિર (જ્ઞાનમંડાર) કરવાનો તેમણે ઉપદેશ આપ્યો છે. વિજયપુરમાં કેળવણી, સામાજિક પ્રગતિ, ધર્મ પ્રગતિ સંબંધી તેમણે હૃદયના

જુસ્સાથી ઉપદેશ આપ્યો છે. કઢી પ્રાંતના સુખાસાહેબ શ્રી. સંપતરાવ ગાય-
કવાડને તથા વહીવટદાર મુન્સફ વગેરે સત્તાધિકારીઓને તેમણે જે માસમાં
રાજ્ય પ્રજાની ઉન્નતિ સંબંધી જાહેરમાં અસરકારક ઉપદેશ આપ્યો હતો. મે.
સુખાસાહેબ શ્રી. સંપતરાવ ગાયકવાડે ભારત સહકાર શિક્ષણ વાંચ્યું છે. ગુરૂશ્રીએ
તેનો ભાવાર્થ સમજાવ્યાથી તેમણે સર્વત્ર પુસ્તકના પ્રચારની આવશ્યકતા
જણાવી હતી. ધર્માચાર્યોના હાથથી લખાયેલું આર્ય સાંવર્જનિક પુસ્તક
સર્વત્ર પ્રસારવાની જરૂર છે કે જેના વાચનથી ગુજરાતવાસીઓની ઉન્નતિ
થાય. ગુજરાતી ભાષામાં લખેલું સાંવર્જનિક, નૈતિક, દૈશિક, પ્રગતિમય વિચાર-
રોથી ભરપૂર પુસ્તક ખરેખર સર્વત્ર પ્રચાર પામે એવા ઉપાયો જે વિદ્વાનો-
સત્તાધિકારીઓ લેશે તો તેઓની ઉન્નતિ થશે એ નિઃસંશય છે. કમંચોગ,
સાખરમતી ગુણુ શિક્ષણ કાવ્ય અને ભારત સહકાર શિક્ષણકાવ્ય એ ત્રણ પુસ્તકો
સાંવર્જનિક સર્વજનીય પ્રગતિ સહાય ભૂત છે, એમ વિદ્વાનો વાંચીને એકી
અવાજે બોલી ઉઠે છે.

સાખરમતી ગુણુ શિક્ષણ કાવ્યમાં દર્શાવેલાં ગુણુ શિક્ષણોથી સહકાર ગુણુ
શિક્ષણો જુદાં છે. પરંતુ સર્વ પ્રકારની ઉન્નતિઓમાં એક સરખાં બનને ઉપયોગી
છે. ભારત સહકાર કાવ્યનો બોધાત્મક, શિક્ષણાત્મક શાંત રસમાં સમાવેશ
થાય છે. આ કાવ્યમાં ઉપમા તથા શબ્દ લાલિત્ય કરતાં ભાવરસ પ્રધાનતા છે.
અને તે એકદર સાંવર્જનિક ઉન્નતિ કરવામાં ઉપયોગી છે, તેથી તેનો સાંવર્-
જનિક દૃષ્ટિએ પ્રચાર થવાની જરૂર છે. ગુરૂ મહારાજ શ્રી પ્લેગના પ્રસંગમાં
છાપરે રહ્યા હતા ત્યારે તે તરફ લોકોની શાંતિ સારી રહી હતી-હિંદુ અને
મુસલમાન કોમ બન્નેનો આચાર્ય મહારાજ તરફ એક સરખો પ્રેમ છે. ભારત
સહકાર શિક્ષણમાં આચાર્ય શ્રીએ બન્ને કોમ તરફ એક સરખી પ્રેમ દૃષ્ટિ
દર્શાવી છે. વિજયપુરના ભંગી દેડો વગેરે પણ ગુરૂઆચાર્યશ્રીની પાસે દર્શ-
નાર્થે આવી ઉપદેશ સાંભળે છે. સર્વ કોમોનું શ્રેયઃ કરવા માટે ગુરૂ મહારાજની એક
સરખી શુભ લાગણી તથા પ્રવૃત્તિ થયા કરે છે. ગુણાનુરાગી
જનો સારી રીતે લાભ લે એમ ઇચ્છવામાં આવે છે.

- ૧ લે. શા. મોહનલાલ જેસીંગલાલ.
- ૨ શેઠ પોપટલાલ કચરાદાસ.
- ૩ વખારિયા નાથાલાલ મગનલાલ.
- ૪ દેશાઈ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ.

વિજયપુર જૈન મિત્રમંડળ.
મેમ્બરો.

અભિપ્રાયો.

ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્ય.

ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્યના કર્તા જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ શાસ્ત્ર-
વિશારદ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિ ગુજરાત કાઠીયાવાડ વગેરે દેશોમાં આખાલ
પ્રસિદ્ધ છે. વડોદરા રાજ્યમાં વિજાપુર તેમની જન્મભૂમિ છે. તેથી વડોદરા
રાજ્યમાં વિશેષ પ્રસિદ્ધ છે. તેમની ખાસે બે ત્રણ વખત દર્શનાર્થે જવાનો
પ્રસંગ પ્રાપ્ત થવાથી દેશોન્નતિ, રાજ્યોન્નતિ, સમાજોન્નતિ, ધર્મોન્નતિ
વગેરે સંબંધી પ્રશસ્ય અસરકારક ઉપદેશો સાંભળવામાં આવ્યા. ગુરુકુળ, સાધુ
પાઠશાળા સંબંધી તેમણે ઉત્તમ વિચારો જણાવ્યા હતા. ગુજરાતમાં તેઓથી
રાહેરો, ગામોમાં કુળવણી, પ્રજોન્નતિ તથા ધાર્મિક વિષયનાં સત્તર વર્ષથી
વ્યાખ્યાનો-ભાષણો આપે છે. જૈનોમાં તેઓ પ્રગતિકારક સુધારક, પ્રતિષ્ઠિત
મહાપુરુષ છે. સતત ઉદ્યમ, હૃદયની લાગણી, ખંત, હિસાહ અને બુદ્ધિબળથી
તેમણે પચાસ ઉપરાંત પુસ્તકો લખ્યાં છે. કર્મયોગ, સાખરમતી ગુણ શિક્ષણ
કાવ્ય અને હાલમાં લખાએલું સહકાર શિક્ષણ કાવ્ય સાર્વજનિક પુસ્તકો
તરીકે પ્રસિદ્ધિને પામ્યાં છે. ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્યમાં રાજ્યોના ધર્મનું
સારી રીતે વર્ણન કર્યું છે. દેશની ઉન્નતિમાં રાજ્યોનો મુખ્ય આધાર
છે. પ્રજાઓના રાજ બનીને જેઓ વ્યસની બને છે, તેઓ પ્રજાની-દેશની
સમાજની હાનિ કરનાર છે, ઇત્યાદિ શિક્ષણો આપવામાં તેમણે ન્યૂનતા રાખી
નથી. જેમ કે:—

રાજા તણા જે ધર્મ તેને જે સદા જગ અનુસરે,
જીવે પ્રજા હિત કારણે પ્રગતિ તણાં અગો ધરે;
ગુણ કર્મથી રક્ષા કરે આંખાપરે સદ્ગુણ ધરે,
રાજા બલા એ અવતર્યા કાર્યો પ્રજા હિતનાં કરે.

રાજ્યના અધિકારીઓ સંબંધી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

અધિકારીઓ સદ્ગુણ ભર્યા લાંચો ન લેતા જે કદા,
નિજ રાજ્યના ને દેશના પ્રેમી બન્યા જે સર્વદા;
પીડે પ્રજાને નહીં કદા ને પક્ષપાતો નહીં કરે,
અધિકારીઓ જગ અવતર્યા શોભે સદા આંખાપરે.

ક્ષત્રિઓ સંબંધી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

જે ક્ષત્રિયો અન્યાય ના સાંખી રહે યુદ્ધે ચઢે,
 પ્રાણોત્થા દરકાર ના દુષ્ટોતણા સામા ચઢે;
 જે જન્મભૂમિ પ્રેમથી સ્વાર્પણ કરે જે જે મળ્યું,
 પાછા હઠે ના યુદ્ધથી ને નીતિમય જીવન ભર્યું.
 જે ટેક નેકે એક છે ને દેશ દાઢે જે રહ્યા,
 તે ક્ષત્રિયો જગમાં ભલાં છે અવતર્યા ઉત્તમ કહ્યાં.

બ્રાહ્મણો સંબંધી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

ભાષા સકલ જાણે અને ભાષા શીખવતા સર્વને,
 મોહાય ના દ્રવ્યાદિમાં જૂઠો ધરેના ગર્વને;
 ગુણ દર્શથી બ્રાહ્મણ બની પરમાર્થમાં રાચી રહે,
 જે બ્રહ્મ જાણે તે ખરા વધતાજ બ્રાહ્મણ પદ લેહે.

વૈશ્ય વર્ગ સંબંધી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

હુન્નરકળા બ્યાપારથી આજીવિકા કરતા રહે,
 કૃષિ કર્મ ખેડુત જીંદગી વિશ્વોપયોગી જે વહે;
 પશુઓતણું પાલન કરે પરમાર્થ જીવન આચરે,
 વૈશ્યો ભણા તે અવતર્યા સહકાર સદ્ગુણ તે ધરે.

શૂદ્ર વર્ગ સંબંધી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

મત્યાગ્રહે પ્રેમે રહે સેવા કરે સહુ વર્ણની,
 પરભવ વિષે મોટા બને પૂજય ધૂલી ચર્ણની;
 અપેમાન થાતું શૂદ્રનું તે દેશની પડતી થતી,
 હક સર્વના જ્યાં સારીખા તે દેશની છે ઉન્નતિ.

ધર્મગુરુ સંબંધી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે:—

જ્ઞાની પ્રમાણિક યોગીઓ છે ધર્મગુરુઓ જાગતા,
 તે દેશમાં તે કોમમાં પ્રગાત નગારાં વાગતાં;
 જે સત્યને મ્હાડે સદા માની પ્રરૂપે સત્યને,
 તે ધર્મના ગુરુઓ ભલા ધન્ય ધન્ય તેના કૃત્યને.

જે જે વિશ્વમાં રાજા પ્રજાના ઉપયોગી ધર્મો છે, કરજો છે, તેને
 હૃદયની ભાવનાપૂર્વક વર્ણવી છે, ધર્મ ગુરુઓની ફરજ છે કે દેશની ઉન્નતિ
 થાય, પ્રજાની ઉન્નતિ થાય અને દેશમાં અનેક સુધારા થાય અને પૂર્વકાલીન
 સદાચારોનો નાશ ન થાય એવા ઉપદેશો આપે અને એવા કાવ્યાદિ ગ્રંથો

બનાવીને દેશીઓનું-સ્વધર્મીઓનું શ્રેયઃક્ષેમ સાધે. જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ બુદ્ધિ-
સાગર સૂરિએ આ ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્યમાં અનેક ધર્મોનું શિક્ષણ
વર્ણન કર્યું છે. સરકારી શાળાઓમાં ઉછરતા બાળકોને તત્સંબંધી શિક્ષણ
આપવામાં આવે તો ભાવી પ્રજાની તથા દેશની ઉન્નતિ થાય, જૈનધર્મના
સાધુઓમાં હાલમાં કોઈએ આવું પ્રગતિની દિશાનું કાવ્ય કર્યું હોય તો
શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિ પહેલા છે. હિંદુ બ્રાહ્મણ ધર્મ ગુરુઓ પણ આવી
દિશા તરફ પ્રયત્ન કરશે તો તેઓ ગુરુ પદને શોભાવશે. ભા. સ. શિ.
કાવ્યના એકેક વિષય સંબંધી હિહાપોહ કરતાં વિસ્તાર થાય તેથી અત્રે
સંક્ષેપમાં જણાવવામાં આવે છે કે તેમણે રચેલા કાવ્યના વિચારો પ્રશંસનીય
છે. તદુપરાંત તેવાં પ્રગતિનાં કાર્યો કરાવવામાં તેમના અધિકાર પ્રમાણે
પ્રવૃત્તિ પણ કરે છે. સં. ૧૯૭૪ ના જોડ માસમાં મહેસાણા મુદ્રામે મહેસાણામાં
હાઇસ્કૂલ બંધાવવા સંબંધી ટીપ બરાવવામાં તેમણે જૈન આગેવાનોને સારી
રીતે ગ્રેરણા કરી હતી. ભારતમાં આવા ધર્મચાર્યો વિશેષ પ્રમાણમાં પ્રગટ
થવાની જરૂર છે. બોર્ડિંગો સ્થાપવામાં, જ્ઞાનમંદિરો સ્થાપવામાં, તેમની
વક્તૃ કાળજી છે. પ્રાચીન અને અર્વાચીન શિક્ષણના વિવેકી છે. તેમના
ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્યમાં પાદા અનુભવો છે. દેશ, કામ, રાજ્ય,
સમાજ, ધર્મનું અસ્તિત્વ રાખવા અને તેની પ્રગતિ કરવા તેમના હૃદયમાં
પ્રગતિનો હિસાબ આંશિની પેઠે ભળ્યું છે, ગમે તે ધર્મના આચાર્ય હોય
પરંતુ આવી રીતે જોયો પોતાની ફરજ અદા કરે છે તેઓ અમારા દેશના,
રાજ્યના, ધર્મના એકસરખા પ્રગતિકારક આચાર્યો છે. કવ્યન કામિનીના
ત્યાગી પરમાર્થી મહાત્માઓએ સર્વ પ્રકારની પ્રગતિ થાય એવા શ્રેયો કાવ્યો
રચવામાં પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્યને દરેક ગુજરાતી
બંધુઓએ એકવાર વાંચી જવું કે જોઈ કર્તાનો પ્રયત્ન સફલ થાય.
ૐ શાંતિ: ૩

મુ. મહેસાણા,
તા. ૫ માઈ અક્ટોબર
સન ૧૯૧૮.

શ્રીમાન્ન સંપતરાવ ગાયકવાડ મહારાજા.

દ્વીપ્રાંતના મુળા.

વડોદરા, તા. ૨૯-૯-૧૮

પૂજ્ય આચાર્ય,

મહારાજ શ્રી બુદ્ધિસાગરજી,

વડોદરાથી લી. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈના નમસ્કાર! વિશેષ લખવાનું કે આપના તરફથી પ્રસાદી તરીકે “ સહકાર શિક્ષણ ” નામના કાવ્યનું પુસ્તક મળ્યું, તે વાંચી ઘણો આનંદ થયો છે. ભાષા સાદી, સરળ અને રસમય છે. આંખાના વૃક્ષની શરૂઆતથી છેવટ સુધીમાં કેવો ઉમદો બોધ લેવાનો છે તે આપે ઘણી ખુબીથી વર્ણવ્યું છે. આ પુસ્તકના વાંચનથી જનસમાજને ઘણો લાભ થશે તેમ મને લાગે છે. તેની પ્રતો કોઈ ધનવાનની સહાયતાથી જીજ્ઞાસિમ્ભતે અગર મફત વહેંચાય તો ગરીબ લોકોને સારા વાંચનનો લાભ મળશે. પ્રજેન્નતિ ઇચ્છનાર સર્વ કોઈને આ પુસ્તકના પ્રસારમાં મદદ કરવાથી મોટું પુણ્ય થશે એમ માઈ માનવું છે. આપની તખીયત સારી હશે. વીજપુર માઈ આવવું થશે ત્યારે દર્શનનો લાભ લઈશ. હાલ એજ વિનંતિ.

લી.

ગોવિંદભાઈ હા. દેસાઈ.

જેઠન્ટ સરસુખા-વડોદરા રાજ્ય.

“ ભારત સહકાર શિક્ષણ ” એ નામનું શ્રીયુત જૈનાચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગરજીનું પુસ્તક જોઈને હું રાજી થયો છું. સ્થળે સ્થળે તેમાં ઉચ્ચ નીતિનો ઉપદેશ સરળ દૃષ્ટાન્તો સહિત સરળ પદ્યમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. હાલના સમયમાં ગુજરાતીમાં લખાતાં અનેક પ્રેમનાં કે નિર્બળ ભાવનાઓનાં કાવ્યોના કરતાં પદ્યમાં દર્શાવાયલાં આવાં લખાણો વાંચવાં એ સાહિત્યની વાડીમાં જાણે હવા ખાવા ગયા હોય એટલો આનંદ આપે છે. અલગત ઉક્ત પુસ્તક ઉપદેશાત્મક હોવાથી એમાં કાવ્યત્વની ઝમકને માટે અવકાશ નથી. છતાં પુસ્તક મારા અભિપ્રાય મુજબ આકર્ષક છે.

“ જ્યોત્સના ગયું તો સહુ ગયું બાકી રહ્યું ના જગ વિષે. ”

“ તીર્થંકર ઋષિયો યવુ, યવુ વિશ્વ સુલતાન;
છે પોતાના આત્મમાં, સાધન સજે સુખાણુ. ”

એવી અનુભવરસિક અને બલપોષક લીટીઓ કોને મોહક નહિ લાગે ? લાગશેજ.

એકંદર રીતે આ પુસ્તકના લેખકનો પ્રયાસ હું સ્તુત્ય ગણું છું.
વડોદરા, અતિસુખશાંકર કમળાશાંકર ત્રિવેદી,
૧૬-૯-૧૯૧૮: ગ્રેફેસર, વડોદરા કોલેજ.

શ્રી.

વડોદરા,
બાદ્રપદ પર્ણિમા, સંવત ૧૯૭૪
શ્રીચુત બુદ્ધિસાગરજી,

આપના તરફથી પાંચેક વર્ષે નવું કાવ્ય ભેટ તરીકે આવ્યું તે સ્નેહ-ચિન્હ ગણી ઉપકારથી સ્વીકાર્યું છે. ભજનસંગ્રહ વાંચતાં જે આનંદ, શાંતિ તથા બોધ-ધ્યાય છે તેના કરતાં કંઈક જુદા પ્રકારનો બોધ તથા આનંદ “ ભારત સંહાર ” નું કાવ્ય વાંચીને મળે છે. પારકાની સેવામાં આર્પણું છવન-કેવી રીતે અર્પણ કરવું તે બહુ રસમય રીતે આપે આ કાવ્યમાં બતાવ્યું છે. ધર્મ સમજીને સદ્વર્તનશાળી થવાની તો જરૂર છેજ, પરંતુ તે ઉપરાંત દેશ સેવામાં અને સમાજ સેવામાં પણ ઉત્સાહ લેવાની કેટલી બધી જરૂર છે તે કાવ્ય સારી રીતે સમજાવે છે. કવિતા સરળ અને મનને અસર કરે તેમ છે. જે સદ્ભાવથી આપે આ કાવ્ય લખ્યું છે તેજ સદ્ભાવથી લોકો જે તેનું અધ્યયન કરશે અને તેમાંથી ઉપલબ્ધ થતો બોધ વ્યકારમાં કામે લગાડશે તો જરૂર લાભ થયા વિના રહેશે નહીં.

આશા છે કે આપ કુશળ હશે, સ્નેહ છે તેવો. રાખશો આપની સુખરૂપતાના સમાચારથી આનંદ થશેજ. હું સુખરૂપ છું.

લી. સ્નેહાંકિત,
નન્દનાથ દેહારનાથ દીક્ષિતના
નમસ્કાર સ્વીકારશો.

ગ્રેફેન્ડરી ટીચર્સ ટ્રેઇનીંગ કોલેજના પ્રીન્સીપાલ-વડોદરા રાજ્ય.

શાસ્ત્રી વિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રી યુદ્ધિસાગરસૂરિએ રચેલું “ ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્ય ” અથવા “ આત્ર કાવ્ય ” ઉપલક્ષ વાંચીને મને ઘણો આનંદ થયો. ગાંઠીયા તાવના ઉપદ્રવને લીધે તેમને જે ખેતરમાં જે માસ નિવાસ કરવો પડ્યો હતો, ત્યાંના આંખાવાડિયા ઉપરથી આ કાવ્ય રચવાનો તેમને વિચાર થયો. આંખાને ઉત્પ્રેક્ષીને તેમણે વિવિધ પ્રકારનો ઉપદેશ કર્યો છે. ભાષા સરળ ને શુદ્ધ છે. કાવ્ય અનેક છંદ અને રાગમાં રચાયું છે. તેમની કાવ્ય શક્તિ પ્રશંસાને પાત્ર છે. તેમના ઘણા વિચાર વિસમીસહીને અનુસરતા હોઈ જાણે કોઈ સુધારક કવિની આ કૃતિ હોય એમ જણાઈ આવે છે. કાવ્ય ઘણું મોટું હોવાથી, અને તેમાં ઘણી ઘણી ઉપયોગી શિક્ષાઓ સમાયેલી હોવાથી, ઘણા ઉતારા અત્રે આપી શકાય એમ નથી. ખીજરૂપ ગોટલો, સંયોગથી ઉત્પત્તિ, પાણીસિંચન, પ્રકાશ ને હવાવડે વૃદ્ધિ, ઉંડાં મૂળ, પ્રાણ પુષ્ટિ, સ્કંધ, ડાળ ડાળીયો, કાઠિન્ય ને કોમળતા, આત્મરક્ષણ શક્તિ, સહનતા, મંજરી મોર, ફેરીનું ઉપજવું, પાકવું, સાખ થવી, વણસવું, આત્રસ વગેરે બાબતો લઈ તેમાંથી અનેક જાતના નૈતિક, ધાર્મિક, આર્થિક અને રાજ્યકીય ઉપદેશ પોતાની ભારે તર્ક શક્તિના બળે ખોળી કાઢ્યા છે. રાજ્યો, રાજ્યના અધિકારીઓ, ક્ષત્રિયો, બ્રાહ્મણો, વૈશ્યો, શૂદ્રા, ધર્મશૂરો, સાધુઓ, સ્ત્રીઓ, વક્તાઓ અને લેખકોના સંબંધમાં જે જે કહેવાયું છે તે આકર્ષક ને મનન કરવા યોગ્ય છે.

અધર્મ સંબંધે પોતે કહે છે કે:—

(હરિગીત).

“ જ્યાં દ્રૌપદી સીતા સખી, સતીયો પ્રગટતી ધરધરે,
તે દેશ સ્વર્ગાધિક કહ્યો, સ્વાતંત્ર્ય શક્તિ તે વરે;
સાધ્વી સમૂહો ભાષણો આપી સુધારા શુભ કરે,
કથાણુ કરવા સર્વનું નિજ ફળ પ્રેમે અનુસરે.
જન્મી જગતમાં તે ભલી તેજે શિયળના ઝળહળે,
ઉદ્ધાર કરતી દેશનો ને ધર્મનો જેઓ બળે;
સહ જાતના શિક્ષણ બળે જે સાધ્વીઓ જગમાં ફરે,
ખોટા રિવાજો છેદવા ભાષણ મજાનાં જે કરે;
કર્તવ્ય કર્મો આચરે જે સ્વાધિકારે ધર્મધી,
ખોટા સુધારા નામથી વઢેલ થાય ન કર્મધી. ”

એવટ આશીર્વાદ આપતાં કવિ કહે છે કે:—

“ નાત જાત ધર્માદિકે ભેદ, તેનો ટાળી સધળો ખેદ,
કાવ્ય ભણીને ગુણને ગ્રહો, ધર્મકથા સહુ ચિત્તમાં વહો;
સહુ સુધારા સર્વે ભજે, દષ્ટિ સાંકડી જલદી તજે,
સર્વ વાતમાં ચિત્ત ઉદાર, કરી પ્રવર્તો નર ને નાર.”

પોતે જૈનાચાર્ય છતાં આ કાવ્ય એવી રીતે રચ્યું છે કે તે સર્વ
ધર્મવાળાઓ વાંચીને તેનો લાભ લઈ શકે.

વડોદરા.
તા. ૨૨-૯-૧૮

}

હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા.
માણ વિદ્યાધિકારી-વડોદરા રાજ્ય.

ભારત સહકાર શિક્ષણ.

આચાર્ય શ્રીમદ્ પુદ્ગિસાગરજી મહારાજકૃત આ ગ્રંથ મેં ધ્યાનપૂર્વક
વાંચ્યો છે. જેમાં તેઓશ્રીના વિગ્નપુરના આતુર્ભાશ દરમિયાન પ્લેગના સમયે
આંખા વનમાં સ્થિતતા થતાં આત્રવૃક્ષના ઉપરથી તેના ગુણવર્ણનને
લગભગ સવાળારસો પદમાં ઉતારી તે ઉપરથી મનુષ્યને ખીલવવા અને યોધ
મેળવવાને આદર્શ શિક્ષણીય યોધ પુરો પાડ્યો છે. આચાર્યશ્રીની જેમ
લેખન કિત પ્રાઢ, યોગ્ય અને રસચેલી છે તેમ કાવ્યશક્તિ પણ બહુ
વિશાળ છે. તેમ તેઓશ્રીએ એલાં ઉત્તરો ભજન પદના બકાર આવેલા
આઠ ભાગોથી જગજહેર છે. પરંતુ તે કાવ્ય શક્તિને યોગ્ય દિશામાં એકાદ
વસ્તુ ઉપરથી જગતવ્યાપી બનાવવી તે કાવ્યશક્તિ અને પુદ્ગિગમ્ય વિશા-
ળતાનો અવધિજ છે. આ પ્રમાણે તેઓશ્રીએ સાળરમતી નદી ઉપરથી
યોગ્ય કાવ્ય બનાવવા પછીનો મારી દષ્ટિમાં આ બીજો પ્રસંગ છે અને તે
સંપૂર્ણ અંશે સફળ અને ઉપયોગી નીવડ્યો છે. તેઓશ્રી બહે સમીજ સેવાના
અનેક અવસાય વચ્ચે એમાં નવું અને નવું સૌહાર્ય-શોધને અને ગુંથન
થતું રહે છે. તે જેમ પ્રગ્ન ઉપરજ નહિ પણ જગત ઉપરજ મોટો ઉપકાર
છે, અને તેનો લાભ યાવત મેળવવાને સર્વે બાળ્યશાળી રહીએ તેમ ધન્ય
હું. તેમના આગ્રહાલ બકાર પડતા અનેક ત્રિવિધ જ્ઞાનદર્શન ગ્રંથોના

ચોકડા જેવા પછી એટલું કહેવા વિના રહી શકતો નથી કે જે તેમના આ ગુંથનમાં સહાયક ગણતો યોગ હતે તો તે કેટલી વિશાળ સેવા અને વારસો મુકી જતે તે કલ્પના કરવી મુશ્કેલ છે.

લી૦ સેવક.

દેવચંદ દામજી શેઠ.

જૈનપત્રના અધિપતિ, ભાવનગર.

જે પ્રમાણે આ પત્ર લખાયેલો છે તે પ્રમાણે

તે પ્રમાણે જાણીતો હોય તે પ્રમાણે

જે પ્રમાણે આ પત્ર લખાયેલો છે તે પ્રમાણે

પરમપુણ્ય મહાત્મા શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરસુરિ. એઓશ્રી સં. ૧૯૭૪ ના પોષ માસમાં વિજયપુર પધાર્યા. પ્લેગનો સમય હોવાથી શેલડીઆ નામના ક્ષેત્રમાં આશ્રવૃક્ષ નીચે તેઓશ્રીનું સ્થાન થયું. આશ્રવૃક્ષનાં પંચાંગની ઉત્પત્તિ, ઉપદેશ અને ગુણના સંબંધમાં તેઓશ્રીએ કાવ્ય રચ્યું. તે કાવ્ય તેઓશ્રીના અનુગ્રહ વડે મને જેવા મળ્યું. અવલોકતાં આશ્રવૃક્ષના સંબંધમાં ચોસઠ વિષય ચર્ચેલા છે તે દરેક વિષય પરથી જુદા જુદા પ્રકારનો બોધ લેવાય તેમ છે. વિષયો જેમ કે ગ્રહસ્થાશ્રમ, પિંડપ્રહ્લાંડની રચના, સૂક્ષ્મમાંથી સ્થૂલની ઉત્પત્તિ અને સ્થૂલનો સૂક્ષ્મમાં ઉપસંહાર, અધ્યાત્મબળ, ધીરજ, દૃઢતા, ઉપકાર, આત્મીય ઓળખ, શરીરની ત્રણ અવસ્થાઓ, રાજ, પ્રજા, ચાર વર્ણના પરસ્પર ધર્મો, સમદષ્ટિ, પ્રવૃત્તિમાર્ગ, નિવૃત્તિમાર્ગ, પરસ્પરપ્રેમ, સંપ, નિરભિમાનપણું, સ્ત્રીકર્તવ્ય, પુરૂષકર્તવ્ય, રજ, વીર્યરક્ષણ, સંતાનોત્પત્તિ, બાળશિક્ષણ, અન્ય પ્રાણીઓ પ્રતે પોતાનો ધર્મ, સતશૌચ, નિગ્રહ, ક્ષમા, દમ, તપ, સ્વાધ્યાય, આદિશાસ્ત્રીય સંપૂર્ણજ્ઞાન, આશ્રવૃક્ષમાં દરેક ગુણોનું સ્થાપન કરી આશ્રવૃક્ષના ગુણોનું દૃષ્ટાંત અને શાસ્ત્રીય સિદ્ધાંતમાં પ્રમાણ દ્વારા દરેક વિષય અનુભવવામાં આવે, તેવી રીતે સરળ ભાષામાં પદ્યબદ્ધ રચવામાં આવેલું છે, અને તે મુમુક્ષુ જનોને અસાધારણ ઉપદેશક તરીકે ગુરૂરૂપ થઈ પડે તેવું છે. માટે તે સર્વેને ઉપયોગી છે. સર્વે ભાઈઓએ તેનો સાદર સત્કાર કરવો એવી મારી ખાસ ભલામણ છે અને તેથી ભવિષ્યમાં વૃત્તિમાં યાનાંકુર સ્ફુરી, વિલક્ષણ ફેરફાર થઈ, ધર્મ પ્રત્યે રાગ વધશે. ઓ. શાંતિ:

લી. આપનો કૃપાકાંક્ષી.

વૈદ્ય કાળીદાસ રણછોડ

વિજયપુર—ભાદ્રપદ કૃષ્ણપક્ષ નવમી.

શ્રી ભારત સહકાર શિક્ષણ કાવ્ય ઉપર અભિપ્રાય.

જન્મભૂમિ પ્રેમધરી મનહર કાવ્ય કરી,
 વિજયપુરવાસી સહ લોકને ઉજાળ્યા છે.
 સહકાર શિક્ષણથી ગુણગણ મથી મથી,
 પ્રગતિના પથે નરનારીઓને વાળ્યા છે.
 ભારતની ભવ્યતામાં પ્રગતિની નવ્યતાથી,
 શિક્ષણ મળનાં આપી કર્તવ્યને પાળ્યાં છે.
 ઉપદેશ દેશેદેશ શહેર ગામ આખો ભલો,
 દાસ્ય કવિએ યુદ્ધિસાગરજી ભાળ્યા છે.

હરિગીત છંદ.

સહકાર ભારત શિક્ષણ વાંચ્યાં વિવેકે ગુણ ભર્યાં,
 વિશ્વોન્નતિ કરવા ખરે ગુણના હૃદયથી અવતર્યાં;
 શ્રી યુદ્ધિસાગર સૂરિએ પ્રગતિતણા હેતુ દહ્યા,
 સૌ જાતની શુભ ઉત્તતિ કરવા જ ઉત્સાહે વહ્યા. ૧
 રાજ્ય પ્રજાની ઉન્નતિ સહકાર શિક્ષણ કાવ્યથી,
 થાશે સકળ દેશો વિષે શંકા જરા તેમાં નથી;
 સહકાર શિક્ષણ કાવ્ય રૂપી આગની લીલા ભલી,
 ખાતાં હવા તેમાં હૃદયની ભાવના શુભ ઊજાળી. ૨
 ઉત્સાહ શક્તિ બહુ વધી અંગે વિષે સ્ફુર્તિ વધી,
 શિક્ષણ સ્વરૂપી વહલીઓ દેખી મહેચ્છાઓ સધી;
 સૌ ભારતીઓ કાવ્યના આ આગમાં પેસી જુઓ,
 નવ નવથી શક્તિ સાંપડે નાગદં યદ્ય શાને રૂઓ. ૩
 માનસ સંગેવ સગ અહો સહકાર શિક્ષણ કાવ્ય છે,
 આનંદ આપે નયનવો સૌ સજ્જનને શ્રાવ્ય છે.
 સહકાર શિક્ષણ સન્નરે પેસી અનુભવ દિલ ધર્યો,
 વચ્ચે સકળ નરનારીઓ એમાં અનુભવ બહુ ભર્યો. ૪

શ્રીમત્ સયાજીરાવને આશીર્વાદો આપ્યા,
નિજ જન્મભૂમિ નૃપતિના ઉત્તમ ગુણોને છાપ્યા;
આચાર્યવત્ નિજ જન્મભૂમિ નરપતિને સંસ્તવું,
કવિઓતણી એ ફળ શુભ એમાં ન કાંઈ છે નવું. ૫

ગુજરાતમાં નરનારીઓ કરુણા દયા ગુણમય દિસે,
આનંદભૂમિ નિર્મળા સાત્વિક શક્તિ ઉલ્લસે;
શ્રીમત્ સયાજીરાવ ગાયકવાડ નૃપતિ જય કરો,
લક્ષ્મિ મહતા શક્તિથી ચઢતી કળા ઇશ્વર કરો. ૬

ઉત્તમ ગુણોથી શોભતા નિજ દેશની ચઢતી કરે,
અન્યાયી દુષ્ટો દંડીને દુઃખો પ્રજનાં સહુ હરે;
સર્વે પ્રકારે ઉન્નતિ સર્વ પ્રજની આચરો,
શ્રીમત્ સયાજીરાવની ચઢતી કળા ઇશ્વર કરો. ૭

વિધાવિનોદી ને સુધારક ભાષણો આપે સદા,
જીડી ખુશામદ ના ચહે જીહુ ન બોલે જે કદા;
સાદાધથી શોભે સદા ન્યાયેજ પૂર્ણ અલંકર્યો,
શ્રીમત્ સયાજીરાવની ચઢતી કળા ઇશ્વર કરો. ૮

યુરોપ આદિ દેશમાં ફરીને ઘણા અનુભવ કર્યા,
ભારત તણી પ્રગતિ વિષે ઉદ્દગાર જેના ગુણ ભર્યા;
નિજ રાજ્યના સહુ લોકની શુભ દાઝ નિજ દિલમાં ધરો,
શ્રીમત્ સયાજીરાવની ચઢતી કળા ઇશ્વર કરો. ૯

જે ધર્મ ગુરુઓને નમે ઉપદેશ સાચો અનુસરે;
સાચુ ગ્રંથે મિથ્યા તજે દુઃખી પ્રજનાં દુઃખ હરે,
બહુમત પ્રજાઓના ગ્રહી શુભ રાજ્ય શાસન આચરો,
શ્રીમત્ સયાજીરાવની ચઢતી કળા ઇશ્વર કરો. ૧૦

જાતિ થકી બ્રહ્મભટ્ટ દોલતરામ કવિ વિધાયુરે,
સાચા કવિઓ સહગુણોની કીર્તિને પ્રેમે કરે;
સહકાર શિક્ષણ દાવ્યનો ફેલાવ નિજ રાજ્યે કરો,
શ્રીમત્ સયાજીરાવની ચઢતી કળા ઇશ્વર કરો. ૧૧

લી૦ દોલતરામ ચંગાળજી રાજકવિ

વિજાપુરવાસી—દેશી રાજ્યોમાં પ્રસિદ્ધ

ॐ श्री श्रीगुरुभ्यो नमः

(भंगल-दुहा.)

૬૦	અહીંપરમ પ્રભુ, પરમેશ્વર ગુણ ધામ;	૧
	અતેક નામે જગજયો, પ્રેમે કરું પ્રણામ.	૨
	બિન્ન બિન્ન બાપાવિષે, અતેક નામે એક;	૩
	શુદ્ધ બ્રહ્મ જિનવર પ્રભુ, વ્યક્ત્યા રવત અતેક.	૪
	ત્રિદાનન્દ સોડહં પ્રભુ, તત્ત્વમસિ જગનાથ;	૫
	વ્યાપક દૃષ્ટ્યા સર્વમાં, તત્ત્વમસિ મુજ આથ	૬
	કૃતપત્તિ વ્યય દ્રોવ્યમય, અલખ અકલ જગદેવ;	૭
	આત્માથી નહિ બિન્ન તું, હોવ જ્ઞાનમય સેવ.	૮
	મનવાણી કાયાવહે, આપોઆપ સ્તવાય;	૯
	પટ્ટકારકમય તું પ્રભુ, જય જિનદેવ સદાય.	૧૦
	સર્વમયી વ્યાપક ગુરૂ, પરબ્રહ્મ અવતાર;	૧૧
	પ્રેમે પ્રણમું પાદ બે, દ્વિધાભાવ હરનાર.	૧૨
	શુદ્ધ બ્રહ્મ સાકારને, મિરાકાર ગુરૂદેવ,	૧૩
	સર્વસ્વરૂપી તું મહા, સદા હોવ તુજ સેવ.	૧૪
	સર્વે મંગલ તુજવિષે, મુજથી સદા અભિન્ન;	૧૫
	જય જય ગુરૂ ગુણવંત તું, હું તુજ ચરણે લીન.	૧૬
	ગુરૂ બ્રહ્મ મુજ સર્વમય, પુરૂષોત્તમ ભગવાન;	૧૭
	સર્વ સમર્પણ તુજ સદા, એ મુજ સેવા તાન.	૧૮
	ઓગણીશ ચુમેત્તર વિષે, પ્લેગ થયો ગુજરાત;	૧૯
	વિદ્યાપુરમાં પોપમાં, પ્લેગ તણા કૃતપાત.	૨૦

પ્લેગ હવા ફરે કરી, વિધાપૂરનો સંધ;	૧૨
રોશનથી પશ્ચિમ દિશા, રહ્યો છાપરે ચંગ.	
રહ્યા સાધુઓ તંબુમાં, શેલડીયાની માંહી;	૧૩
શેલડીયામાં આમ્રવૃક્ષ, શીતલ જેની છાંય.	
તેની નીચે બેસીને, કીધું ચેતન ધ્યાન;	૧૩
આનંદ રસ તરબોળ થઇ, કીધું બ્રહ્મતું ગાન.	
સકળ સંધની સાક્ષીએ, ગુરૂ આંખો એ નામ;	૧૪
પાડ્યું ગુરૂના સંગથી, ઉપકારી ગુણધામ.	
આમ્રકાવ્ય કરવા હૃદય, પ્રગટ્યો અતિ ઉદ્ધાસ;	૧૫
ગુરૂપાએ તે જોયો, પ્રગટી શુભ અભિલાષ.	
આંખાની સંગત કરી, દેખ્યા ગુણ જે બેશ;	૧૬
તેતું વર્ણન કાવ્યથી, કરીશ ભાવે લેશ.	
સરસ્વતીની સાલથી, કાવ્યો મધુરાં થાય;	૧૮
નરનારી સ્વાદે બલાં, ગુણવંતાં સોહાય.	

(ચોપાઈ.)

ગુર્જર દેશ સમો નહિ દેશ, જેને દીધાં નાસે કલેશ;	૧૮
સ્વર્ગ સમી ભૂમિ રળીયાત, જન્મભૂમિ રૂડી ગુજરાત.	
નન્દનવન હેઠું ઉતર્યું, અનેક જાતિ શોભા ભર્યું;	૧૯
વનરૂપિત હો સહુ જાત, જય જય ભારતમાં ગુજરાત.	
અનેક વૃક્ષો શોભી રહ્યાં, ફળપુલ પત્રે શોભા લહ્યાં;	૨૦
ફેરો સુંદર ધાન્યે ભર્યાં, દેખતાં જેણે મન હર્યાં.	
સાગર મહી તાપી નર્મદા, નિર્મલ નીરે શોભે સદા;	૨૧
સેટી ખારી શત્રુંજયી, ધત્યાદિ નદીયો જ્યાં રહી.	
ફળા વાળી તણે નદી પાર, ગામેગામ સરોવર સાર;	૨૨
નહેરો કાંસને લીલાં ફેર, દેખતાં દરતાં જન નેત્ર.	
ત્રણ વનના પાકે થાય, ફુલોનો પણ નદી જણાય;	૨૩
ત્યાં જન ને દર્શનો વાસ, જન મંદિરો શોભે ખાસ.	

૧ કાલ્પનિયાંના કેટલું તામ શેલડીયું પાલવામાં આન્યું છે.

- સસલાં હરણાં નિર્ભય રમે, હિંસક મનમાં રહેમ જ ગમે;
આનર્તાદિક જેનાં નામ, સરસ્વતી પાટણુનું ધામ. ૨૪
- વડોદરા સુરત શુભ શહેર, જ્યાં લક્ષ્મીની વર્તે દહેર;
અમદાવાદ નગર છે ખેશ, ગરીબને પણ જ્યાં નહિ કલેશ. ૨૫
- શહેરો ગામો જ્યાં છે ઘણાં, સોહામણાં જેમાં ના મણા;
પ્રિટીશ ગાયકવાડી રાજ્ય, સંસ્થાનોનું બહુ સામ્રાજ્ય. ૨૬
- ઉત્તરમાં આણુનો પહાડ, પશ્ચિમ અરબી જલધિ ખાડ;
પૂર્વ સામળા આંખાનેર, દક્ષિણ કોકણ મુંબઈ શહેર. ૨૭
- ગુજર અમદાવાદ પ્રદેશ, સાબરકાંઠો ઉત્તમ દેશ;
તેમાં પણ વિદ્યાપૂર ભાગ, દેખતાં પ્રગટે મન રાગ. ૨૮
- સ્વર્ગથકી નન્દનવન અહીં, આવ્યું એવી શોભે મહી;
આમ્રાદિક વન શોભે સાર, જેની શોભા અપરંપાર. ૨૯
- તાંબુ પાસે આંખા ઘણા, કુદ્રત શોભામાં નહિ મણા;
ગુરૂ આંખો છે સહુમાં શ્રેષ્ઠ, તેની આગળ ખીજ હેઠ. ૩૦
- અથેતિ વર્ણુન તેનું કરું, બ્રહ્માંડે પિંડે તે વર્ણું.
સર્વ શિક્ષણો આવી જાય, જેના વર્ણુનમાં સસુદાય. ૩૧

આમ્ર ખીજ રૂપ ગોટલો-તેમાં આંખો.

હરિગીત.

- આંખા તણો જે ગોટલો, આંખો સમાઈ ત્યાં રહો;
અવ્યક્તમાં જેમ વ્યક્ત છે, બ્રહ્માંડ દૃષ્ટાંતે લહો. ૩૨
- કાલાદિ સંયોગો લહી, અવ્યક્ત વ્યક્ત જ થાય છે;
તેમ ગોટલો થાણું વિષે, અંકુરથી પ્રગટાય છે. ૩૩
- એ આમ્ર ગોટલીમાં સમાયું, વૃક્ષ જગ થાતું હતું;
જલ વાયુ તાપ પ્રસંગથી, થાતું હતું જે નહિ હતું. ૩૪

થાણામાં ગોટલી પર માટી.

- થાણું કરીને ગોટલી ધાલી જ મૃત્તિકાવિષે,
ઢાંકી જ માટીમાં અહો તે વ્યક્ત કરવાના મિષે;

ગર્ભો સદા હાંક્યા રહે પ્રકટે ઉઘાડા થાય છે,
ઉત્પત્તિ પૂર્વે હાંકવું સહુ કાર્ય ગુપ્ત રખાય છે.

૩૫

હાંકે મહત્તા બહુ વધે રક્ષણ મઝાતું થાય છે,
કુદ્રત ચક્રી હાંકણુ બહુ ગર્ભાદિથી સમન્વય છે;
પ્રગતિતણું ઉત્પત્તિ સ્થાનો હાંકીને કાર્યો કરો,
પહેલાં ઉઘાડાં ના કરો એવી શિખામણુ દિલ ધરો.

૩૬

બહુ ગુપ્ત રાખો કાર્યને ઉત્પત્તિ પૂર્વે યુક્તિથી,
ઉત્પત્તિ ઠાણું હાંકવાં શિખવે મઝાતું જૂક્તિથી
જલ વાયુના સંયોગથી ઉત્પત્તિ આંખાંની થતી,
સંયોગ વણુ ઉત્પત્તિ નહિ એવી જ ધારો સન્મતિ.

૩૭

સંયોગથી ઉત્પત્તિ.

સંયોગ સર્વે કાર્યમાં મળતાં જ કાર્યો થાય છે,
પૃથિવ્યાદિ પાંચે ભૂતનો સંયોગ જગ કહેવાય છે;
સંયોગ મન માન્યા મળે તો કાર્ય સિદ્ધિ ઝટ થતી,
સંયોગને જે મેળવે તેની જ જગ ઉંચી ગતિ.

૩૮

એતન અતે જડ તત્ત્વના સંયોગથી જગ છે છતું,
સંયોગ પહેલા મેળવો ઉત્પત્તિના એવું મતું;
સંયોગવણુ નરનારી પશુ પક્ષીજ આદિ કંઈ નથી,
સંયોગ સાચા મેળવો કુદ્રતતણુ નિયમો મથી.

૪૦

સંયોગ વણુ જે એકલો તે બહુ યતો ક્યારે નહીં,
પાછળ સદા અસ્તિત્વમાં સંયોગ સાચા છે સહી;
કાર્યોતણી ઉત્પત્તિમાં સંયોગ સારા મેળવો,
અનુભવ કરીને યુક્તિથી સંયોગ કાળે કેળવો.

૪૧

સંયોગને નિજમય કરી આળો પ્રગટતો જોરથી,
શુભ કર્મને પ્રગટાવવાં કલાદિ હેતુ શોરથી;
સાચી શિખામણુ આત્રના સંયોગથી લેતા રહો,
સન્તો મહન્તો દર્શ્યમાંથી સદ્ગુણો લેતા અહો.

૪૨

આંખાનું વાડોલિયું : તે ઉપરથી શિખામણું.

રક્ષક કરે વાડોલિયું વાવેલ આંખો રક્ષવા,
ઉંટો મહીધી આદિને દેતો નહીં તે ભક્ષવાં;
કાંટાતણાં વાડોલિયાં લઘુ વૃક્ષની રક્ષા કરે,
તેથી શિખામણુ શુભ ધટે નરનારીને જગમાં ખરે. ૪૩

વાડોલિયાં સમ જે બને તેથી જ રક્ષા નિજતણી,
શુભ ક્ષત્રિયો, વાડોલિયાં રાજ્યાદિનાં રક્ષણુ ભણી;
કંટક સમાં શુભ શસ્ત્રને જે ક્ષત્રિયો તે ધારતા,
રાજ્યાદિની રક્ષા કરે ભક્ષક જનોને વારતા. ૪૪

આત્રાદિને વાડોલિયું નહીં કરે આવળને કદા,
શુભ વૃક્ષ સંતતિ રક્ષવા વાડોલિયું જગ સર્વદા;
વાડોલિયા વણુઢોરથી આંખો નહીં રક્ષાય છે,
રક્ષક જનો વાડોલિયાં જેવા સદા વખણાય છે. ૪૫

જેને નહીં વાડોલિયું તેનું જ જીવન ભય ભયું,
માટે કરો વાડોલિયું રક્ષણુવિષે જે સુખ કરું;
ગુરુઓ બની વાડોલિયાં સહુ ધર્મની રક્ષા કરે,
ધર્મો સકળ શુભ રક્ષતાં સોનાદિ શસ્ત્રોના બળે. ૪૫

સમ્યક્ત્વ રક્ષક હેતુઓ વાડોલિયા સમ બળવા,
નિજ બાલ્યજીવનકાલમાં ઉપયોગમાં તે આણવાં;
વાડોલિયાની સાથ જીવનવૃક્ષની વૃદ્ધિ થતી,
ગુણવૃક્ષરાજિહેત તે ધારો જેમાં એ સન્મતિ. ૪૭

આ વિશ્વમાં વાડોલિયાં બહુ જાતનાં બહુ ગુણુ વિષે;
વાડોલિયા વણુકો નહીં મોટા થયો જગમાં દિસે;
માટે કરો વાડોલિયાં નર નારીઓ નિજ ગુણુ તણાં,
નિજ શક્તિયોને રક્ષવા વાડોલિયાં રક્ષક ધણાં. ૪૮

જે જાત કાંટાના સંભી તેને નહીં વાડોલિયું,
રક્ષક સ્વયં તે બાળવા કંટક સમું બની જોણાયું;
વાડોલિયાની યોગ્યતા તાવત્ ધરો વાડોલિયું,
પ્રારબ્ધ જીવન રક્ષવા પ્રારબ્ધથી જે બહોરિયું. ૪૯

વાડોલિયાં મળજૂત ના ત્યાં ઢોર પેસી જાય છે,
પ્રાણો હરે છે વૃક્ષના જ્યાં ત્યાં જીવો દેખાય છે;
ભારત તણાં સંતાનને વાડોલિયાંથી રક્ષવાં;
ભારત જનોનું કૃત્ય છે રાખો જ એવું લક્ષ્યમાં. ૫૧

માનવ જીવન આંખા સમું વાડોલિયે રક્ષણ કરો,
ગુરુગમ વિના લોળા જનો ખનીને હરાયા ક્યાં કરો;
રણ રોડ સમ જે નર ખને તેને ન શીખામણુ ઘટે,
નિજ સદ્ગુરુ શ્રદ્ધા વિના ક્યારે ન નિજ જડતા મટે. ૫૨

ઘટાદિ વડે આગ્રને પાણી સિંચન.

ઉષ્ણર્તુમાં ઘટ જલ ભરી આંખાતણું સિંચન કરે,
આંખો વધે તેથી ઘણો પલ્લવ વડે તે કલકલે;
પાણી જ પાતાં આગ્રની વૃદ્ધિ થતી એ ન્યાય છે,
નરનારીને એથી ઘણું આ વિશ્વમાં સમજાય છે. ૫૨

સિંચન કરો નિજ જીવનને પાણી વડે પ્રેમે તમે,
પાણી વિના જીવન નથી પ્રગતિ ન પાણી વણુ કયમે;
નિજ જીવન વૃદ્ધિ કારણે પાણી પીવો ખલ આપતું,
નાણી જીવો પાણી પ્રથમ શક્તિ પ્રવૃત્તિ છાપતું. ૫૩

પાણી વડે સિંચન કરો સહુ લોકનાં જીવન સદા,
જેવું જ પાણી તેહવા થાશે તમે જગ સર્વદા;
પાણી વિના કોઈ પ્રાણીનું જીવન નથી જગ જીવતું,
પાણી વિના જીવન ખને છે વિશ્વમાંહી રીવતું. ૫૪

આંખો વધે છે પાણીથી સૂકાય તે પાણી વિના;
પાણી વિના તો ટળવળે પલમાં મરે છે જો રમીના;
પાણી પચે છે જોહને તેતુંજ જીવન જોર છે,
પાણી થકી ઘોડા અને મૌકિતક જીવન તોર છે. ૫૫

નિયમ પ્રમાણે પાણીને પાયા થકી આંખો વધે,
નિયમ પ્રમાણે પાણીને પીવા થકી જીવન સધે;

૧ દુઃખથી કલજનું-દુઃખથી રીખાતા સમ્પદવાળું. ૨ પાણી વિના માછલાં મરે છે.

જ્યાં નિયમ ના સંચવાય ત્યાં પાણી ન ખાળ આપે કદા,
કુદ્રત તણા એ નિયમને ભૂલો ન ભલ્યો સર્વદા. ૫૬

આ વિશ્વના સહુ કાયદાના કાયદા જાણો સહી,
કુદ્રત તણા શુભ નિયમને ઉલ્લંઘશે ક્યારે નહીં;
પાણી વધે છે પાણીથી પાણી ગયું તો સહુ ગયું,
પાણી રહે છે પાણીથી પાણી રહ્યું તો સહુ રહ્યું. ૫૭

માટે જ પોષો પાણીથી જન ! આત્મ જીવન સર્વનાં,
પાણી પ્રપોષી અન્યને જોલો ન વચ્ચેનાં ગર્વનાં;
નિજ શક્તિની બાહર પાણી નહિ પીવે વૃક્ષો કદા,
વૃક્ષોતણા એ નિયમને અંગીકરો માનવ સદા. ૫૮

નિજ આત્મ ઘટમાં પાણીને ભરીને જ પાવો સર્વને,
તેમાં જ શિક્ષા ધારણે વહેશે નહીં ઘટ ગર્વને;
અનુભવતણા ફૂવા ધણા પાણી ભર્યા જગ જાણવા,
તેમાંથી ઘટમાં ભરો નિજ શક્તિ પાણી આણવા. ૫૯

સદ્ગુણતણાં વૃક્ષો ભલાં પાણીવડે સિંચો તમે,
દાતાર થઈને સિંચતાં કાર્પણ્ય ધારો ના ક્યમે;
આંગા સમે આત્મા કહો પાણીવડે પોષો ખરે,
પાણી વિના ભારત બની નિજીવ જગતે કરગરે. ૬૦

ભારતજનો સગળા બને પાણી વડે તેવું કરો,
શુભ શક્તિયો જે નવનવી તેનો જ પ્રગટાવો ઝરો;
મહદા સમા માણસ બન્યા પાણી વિનાના બાયલા,
તે સમજતા નહિ બોધને કર્મો કરે નહીં ટાયલા. ૬૧

સર્વે જનોનાં હૃદયને પાણી વડે સિંચન કરો,
પાણી વિનાનાં માનવો !!! દાસત્વથી અંતે મરો;
નિજ દેશ સંઘાદિતણી વૃદ્ધિ થતી પાણીવડે,
શાસ્ત્રોતણા સહુ સારને સમજાવું સ્મરણના બળે, ૬૨

સહુ ટાયલાં દૂરે કરી પાણીવડે પોષો જનો,
તેથી અહો લોકો તમે શક્તિતણા સ્વામી બનો;
સહુ જીવના ઘટઘટતણા પાણી વડે જગ પોષવું,
તેથી જગતની ઉન્નતિ ક્યારે બને નહિ શોષવું. ૬૩

સહુ જાતનાં પાણી વડે પોષી હૃદય મોટા થવું;
 સહુ જાત પાણી દાનથી જીવન ખતે છે અભિનવું;
 વીર્યાદિની રક્ષા વડે પ્રાણી સદૃશ રક્ષાય છે,
 ભક્તિ ઉપાસન જ્ઞાનયોગ જ સાર મન સમજાય છે. ૬૪

સહુ બાલ બાલિકા વિષે પાણી નવું પ્રકટાવવું,
 સ્વાતંત્ર્ય સર્વે જાતનું ખેંચી પ્રકટ દર્શાવવું;
 સંઘાદિની પ્રગતિવિષે પાણી નવું સિંચન કરો,
 સ્વાત્માભિમાની સ્વાશ્રયી ખનીને હૃદય શિક્ષા ધરો. ૬૫

ઘટઘટ વિષે પાણી ભરી વિશ્વોન્નતિ સિંચો ખરે,
 ગુરૂગમ ગ્રહી સહુમાં સદા ભૂક્ષો ન શિખામણુ અરે;
 સંકટ વિપત્તિ સમયમાં સહુને જ પાણી આપવું,
 શુભ શક્તિના રવિષણુ ખની ઇન્જિનમાં હૃદયને સ્થાપવું. ૬૬

પુરૂષાર્થને ઉત્સાહથી પાણીતાણુ સાગર ખનો,
 ભવિતવ્યતાના નાદથી દૂરે રહો સમજી જનો;
 નિર્બલપણું પ્રકટાય ત્યાં પાણીતાણું સિંચન નથી,
 સમજાવ્યું એ એક વાક્યમાં શાસ્ત્રો સકલ વાંચી મથી. ૬૭

પાણીતાણુ સિંચન થકી આંખો વધી કલકલ કરે,
 ભાનુતાણુ કિરણો વડે વૃદ્ધિ મજાની છે ખરે;
 મળતા પ્રકાશો નવનવા ત્યાં આત્રવૃદ્ધિ થાય છે,
 અનુભવ ગ્રહીને યોગીઓ પ્રગતિ જ પથે પધાય છે. ૬૮

પ્રકાશવડે વૃદ્ધિ:

ભાનુ પ્રકાશે આત્ર વૃદ્ધિ થાય છે સાચું કંઈવું,
 જ્ઞાનપ્રકાશે વિશ્વ જીવોની જ વૃદ્ધિ છે સતવું;
 અવકાશ છે જ્યાં જ્ઞાનનાં કિરણો પડે જીવોવિષે,
 ત્યાં સર્વે જાતિ ઉન્નતિ થાતી અહો નજરે દિસે. ૬૯

૧ ભક્તિ, ઉપાસના, જ્ઞાન અને કર્મ એ ચાર યોગથી સર્વ જાતિની પ્રગતિ થાય છે. ૨ વ્યાપક. ૩ દોષ રહિત આત્મામાં. ૪ થવાનું હોય છે થાય છે. ઉદ્ધમની જરૂર નથી એવા વાદનો નાદ. ૫ ગમન કરે છે. ૬ કંઈ.

જે તાપને પામે નહીં તે ઉન્નતિ ના નિજ કરે,
તાપ જ અહાવે પાણીને સન્તો અનુભવ એ ધરે;
જે વૃક્ષ પર તાપો પડે નહિ વૃદ્ધિ તેની નહિ થતી,
તાપો સહી પાણી અહો એવી જ સન્તોની ગતિ.

૭૦

હવાવડે જીવન શક્તિની વૃદ્ધિ.

અવકાશ તાપ જ ને હવા આંખાતણી વૃદ્ધિ કરે,
જે શુદ્ધ વાયુને ગ્રહે તે વૃદ્ધિને પામે ખરે;
વાયુ વિના નહિ જીવન છે માટે હવાને ધારવી,
ચોખ્ખી હવા જીવન કહ્યું આવી ન પાછી વાળવી.

૭૧

ચોખ્ખી હવા જેઓ ગ્રહે તે પ્રાણુની પુષ્ટિ કરે,
સ્વાસ્થિત્વની રક્ષા કરે આયુ વધારે તે ખરે;
ચોખ્ખી હવાની તુલના રત્નો કરોડો નહિ કરે,
કોટીશ્વરો ચોખ્ખી હવા પામ્યા વિના અંતે મરે.

૭૨

શું રાજ્ય પામ્યાથી થયું ચોખ્ખી હવા જો ના મળી,
ચોખ્ખી હવા વણ હૃદયની પ્રસન્નતા ના પળ ધરી;
ચોખ્ખી હવાની આગળે કોટિ દવા શા કામની,
ચોખ્ખી હવા વણ શક્તિની વાતો કરો તે નામની.

૭૩

ચોખ્ખી હવાને પામવા વન ખાગમાં સંતો રહે,
ચોખ્ખી હવા સમ ધન નહીં સન્તો મહન્તો એ કહે;
ચોખ્ખી હવાની આગળે વારી જઈ ધન આદિને,
ચોખ્ખી હવાની આગળે વારી જઈ મહા ગાદિને.

૭૪

ચોખ્ખી હવાને પ્રાણીઓ લેઈ જીવે છે જાણવું,
સાંજે સવારે સ્વચ્છ વાયુ ગ્રહણમાં મન આણવું;
ચોખ્ખી હવા જો ના મળે નખજાઈ તો વધતી રહે,
ચોખ્ખી હવા વણ મરણ છે એવું સદા સન્તો કહે.

૭૫

ચોખ્ખી હવા વૃક્ષોની વૃદ્ધિથી રહે છે જાણુશો,
જ્યાં વૃક્ષવૃદ્ધિ, વૃષ્ટિ ત્યાં સાચું હૃદયમાં આણુશો;
ચોખ્ખી હવા વૃક્ષોતણી રોગો દરે બહુ જાતના,
ચોખ્ખી હવા આરોગ્ય છે લાભો દરે બહુ જાતના,

૭૬

આખો હવાને મેળવો ને કેળવો નિજ કાયને,
ચોખ્ખી હવા સહુને મળે આપો પરસ્પર સાહને;
ચોખ્ખી હવા જેઓ ગ્રહે તે જળ વધારે છે ધણું,
દ્રષ્ટાંત આંખા વૃક્ષનું નિજ જીવનમાં લેશે ભણું.

૭૭

ગંદી અને ઝેરી હવા પ્લેગાદિનાં ખીન્ને ખરે,
ચોખ્ખા વિચારો થાય છે ચોખ્ખી હવા તનમાં ધરે;
શિક્ષણ મઝાનું મન ધરો ને આદરો આચારથી,
તેથી થતી સહુ જાતની પ્રગતિ ખરા વ્યવહારથી.

૭૮

ઉંડાં મૂળની વૃદ્ધિ મજબૂતી સાથે આંખાંની વૃદ્ધિ.

આખો વધે છે મૂળની વૃદ્ધિ તથા મજબૂતથી,
જ્યાં મૂળની મજબૂતિ ત્યાં સ્વાસ્થિત્વ વૃદ્ધિ નીતિથી;
મૂળોત્પાં ઉંડાણથી આંખો ન વા વાયે પડે,
મૂળો અરે ઢીલાં રહે તો વાયુ જેરે લડાયડે.

૭૯

મૂળો નિહાળી આમ્રનાં નિજ મૂળની પુષ્ટિ કરો,
જ્યાં મૂળ મજબૂત ના અરે ત્યાં મૃત્યુભય માથે ખરો;
મૂળો ન ઉંડાં જેહનાં લાંબુ ન આયુ તેહનું,
ઉંડાં ધરે છે મૂળ આયુ દીર્ઘ જીવન એહનું.

૮૦

નિજ જીવનનાં જે મૂળ તે ઉંડાં કરો લાંબાં કરો,
દૃઢતા સુઅન્યમય કરો સ્વાસ્થિત્વની વૃદ્ધિ કરો;
મહા સંઘને નિજ કોમની ચિરંજીવિતા આચરો,
પ્રગતિતણાં સહુ મૂળને ઉંડાં કરો ઉંડાં કરો.

૮૧

મૂળો નહીં મજબૂત તેવી કોમ જીવતી ના રહી,
રાષ્ટ્રો ધણાં વિણસી ગયાં ઇતિહાસમાં સાક્ષી સહી;
મૂળો નહીં મજબૂત તેવા ધર્મ પણ ચાલ્યા ગયા,
મૂળો ઉંડાં ધાવતાં શુભ જીવનનાં સંશય થયા.

૮૨

મૂળોવિષે જે પાણી તે હા પહોંચતું સહુ અંગને,
મૂળોવિષે પાણી ધરો રાખો સદા નિજ રંગને;
જ્યાં મૂળમાં નિર્જલપણું ત્યાં શેષમાં નિર્જલપણું,
એ વાક્યને મનમાં ધરી ચિંતન કરો મનમાં ધણું.

૮૩

જે કોમમાં કે રાજ્યમાં મજબૂત મૂળો ના થતાં.
તે કોમ કે તે રાજ્યની પડતી થતી જોતાં છતાં;
સહુ શક્તિનાં મજબૂત ઉંડાં મૂળને ધારો સહી,
સહુ ધર્મમાં એ ધર્મ છે મોટો પ્રથમ બોધે વહી. ૮૦

નિજ ધર્મને દેશાવવા કોટિ ઉપાયો આદરી,
ઉંડાં કરો નિજ મૂળને ઉત્સાહ સંપ જ દિલધરી;
પહેલાં વધારી મૂળને બાહિર વધો કુદ્રત બળે,
એ કાયદો ભૂલો નહીં સર્વત્ર શક્તિ પરવડે. ૮૫

જ્યાં મૂળ મજબૂત હોય છે ત્યાં શત્રુનું આલે નહીં,
પ્રતિપક્ષીના બહુ દાવથી હાલે નહીં નિર્ભય રહી;
મજબૂત મૂળોને કરો કોટિ ઉપાયો આદરી,
સાત્વિક યુદ્ધિ મૂળની ઉંડાઇ ધારો જયકરી. ૮૬

પ્રાણપુષ્ટિ.

મૂળો અને પત્રાદિથી પ્રાણોની પુષ્ટિ આદરે,
સહુ અંગમાં પ્રાણાદિના સંચારથી જીવન ધરે;
ડાળાં અને પર્ણો વિષે બહુ રસવડે શોભે ખરે,
નવન વરસે પ્રતિદિન વધે ચૈતન્ય પ્રાણે કલકલે. ૮૭

આહારથી છે પ્રાણની પુષ્ટિ ખરે સહુ પ્રાણીમાં,
જ્યાં પ્રાણની પુષ્ટિ અહો ત્યાં બલ વધે છે વાણીમાં;
શ્રી આત્ર પેઠે પ્રાણની પુષ્ટિ વધે તે અનુસરો,
કુદ્રતજણા જે કાયદા તેને હૃદયમાં સંસ્મરો. ૮૮

પરમાર્થને સ્વાર્થાદિ હેતે પ્રાણરસ પુષ્ટિ ધરો,
જ્યાં વીર્યરસ વધતો રહે ત્યાં વૃદ્ધિ મોટાઇ સ્મરો;
પ્રાણો વિના પ્રાણી નથી પ્રાણો વિના જીવન નથી,
પ્રાણો વડે જીવે સહુ જોશે સકલ શાસ્ત્રો મથી. ૮૯

નિજ જીવનના જે યોગ્ય તે આહાર આદિ વાંપરો,
પ્રાણોતથા બલપોષથી આયુષ્યની વૃદ્ધિ કરો;
પ્રાણોતથા ઉપયોગિતા સહુ કાર્યમાં સંસારમ્,
પ્રાણાદિ રસ પુષ્ટિ કરો આ વિશ્વના વ્યવહારમાં. ૯૦

જે પ્રાણુપુષ્ટિ આદરે સ્વાતંત્ર્ય આદિ કારણે,
પ્રભુને ધરે નિજ ચિત્તમાં તેના જ ભકિ વારણે;
પરમાર્થ માટે પ્રાણુ છે આત્માદિ પેઠે જેહના,
અવતાર તેનો સફલ છે જગવંધ છે પદ તેહના.

૯૧

ન્યાં પ્રાણુ છે ત્યાં જીવ છે જગ પ્રાણુની લીલા ખરી,
પ્રાણોજ ઘો પ્રાણો ગ્રહી પરમાર્થ માટે અવતરી;
પરમાર્થ માટે જીવનમાં નિજ પ્રાણુપુષ્ટિ હિતકરી,
તીર્થ કરો ઋષિયોતણાં દ્રષ્ટાંતથી જણો ખરી.

૯૨

પ્રાણોત્થાપી પુષ્ટિવડે શોભા મંજની લાગતી,
દીપે મજાનાં અંગને લાલી મજાની જાગતી;
સહુ અંગમાં બળપૂરથી ઉત્સાહ તેજ મન બને,
સહુ ઇન્દ્રિયો મદમસ્ત થઇ અશ્વો પરે તે હણુકણે.

૯૩

યૌવન વધે ક્ષણ ક્ષણ વિષે પ્રાણુ પ્રવાહે રગરગે,
આછાં રસીલાં ગાત્ર તેથી તેજ યોગે ઝગઝગે;
પ્રાણો ઉજળતા જોરથી સાગરવિષે ભરતી યથા,
મન્દા પડે પ્રાણો તદા છે ચોટ સાગરમાં તથા.

૯૪

પ્રાણોત્થાપી પુષ્ટિ કરો દંડાદિ પ્રાણુયામથી,
દંડાદિ પ્રાણુયામ વણુ પ્રાણુદિની પુષ્ટિ નથી;
મકદાલ થઇ જે શ્વાસથી જીવ્યા ન તે જગ જાણવા,
શંસા બને પ્રાણુર્પણે જીવ્યા જ તે મન આણવા.

૯૫

પ્રાણુદિની પુષ્ટિ કરો નિર્વાર્યતા દૂરે કરો,
સહુ પ્રાણુની પુષ્ટિ કરો આદર્શ જીવન આચરો;
આંખા પરે પ્રતિદિન વધો કલકલ કરો પર્ણોવડે,
કાયાદિ પ્રાણુયામથી જગમાંહિ જીવ્યું પરવડે.

૯૬

ગામ્રવૃક્ષનાં રક્ધો, ડાળાં અને ડાળીઓ પરથી મહાત્મ
શિક્ષણ.

રક્ધો થયા મોટા જ પાંચે ડાળ ડાળી પરિવર્યા,
ચઉદ્દિશ પ્રસર્યા પુષ્ટિને ધારણુ કરી શુભગુણુ ભર્યા;

યુવક અવસ્થા પામીને આકાશથી વાતો કરે,
આકર્ષિતો જગ લોકને ફલ આપવા પ્રેમે બળે. ૯૭

સ્કંધો ધણા પ્રકટે તદા શોભા મહત્તા બહુ વધે,
ડાળાં વધે મનમાનતાં બહુ ડાળીતું સાધન સધે;
સ્કંધો ધણા ધારણુ દરી જગને શિખામણુ આપતો,
ભૂમિ ધણી ઘેરી છવાઇ લોક મનમાં વ્યાપતો. ૯૮

વાડોલિયાથી બહુ વધી સ્વાશ્રય બળે વધતો જતો,
ધારણુ કરી સ્કંધો અને ડાળાંવડે બહુ શોભતો;
કાઠિન્યતા ધારણુ કરી ગંભીરતાથી ગાજતો,
આશ્રયબળે પાણી ગ્રહે પરંતત્રતાને ત્યાજતો. ૯૯

વાહવાહ આંખા તાણરી શોભા જ સ્કંધોથી વધી,
મકલાય તેથી તું ધણો ડાળાંવડે ડોલે અતિ;
લીલો બન્યો પર્ણોવડે મંગલ તતુમય શોભતો,
કેદપદુ રૂદા નામથી સહુ પક્ષ શોભા થોભતો. ૧૦૦

તેથી શિખામણુ લોકને લેવી ઘટે ગુણરાગથી,
શાખા પ્રશાખા ધારવી એકલપણુના સાગથી;
શાખા પ્રશાખા આદિથી નિજ વ્યક્તિની શોભા વધે,
પ્રતિપક્ષીના આઘાતને સહેવાય શોભા સહુ સધે. ૧૦૧

શાખા પ્રશાખા નાશથી હુંડા સમા શોભે જનો,
માટે જતો શાખા પ્રશાખા ધારીને સખળા બનો;
શાખા પ્રશાખાથી વધે ગંભીરતા નિજ દૃષ્ટિની,
ગંભીરતા મોટાઇ ચિરંજીવતા જ સમષ્ટિની. ૧૦૨

શાખા પ્રશાખા બહુ હતી શ્રી જૈનધર્મીતણી અહો,
વ્યાપકપાણું તેથી થયું શ્રી જૈનધર્મીતણું સહો;
શાખા પ્રશાખા બહુ ટળી તેથી જ વ્યાપકતા ટળી,
ખે એકડે અગિયાર શાખા વૃદ્ધિ શિક્ષા જગ મળી. ૧૦૩

શાખા વિનાનો ધર્મ કોઇ જ વિશ્વમાં નહિ વ્યાપતો,
શાખા પ્રશાખા વણુ અહો કોઇ ન કષ્ટે કાપતો,
તીર્થકરોએ ગણુધરો સ્થાપી ધણી શાખા દરી,
તેથી રહ્યા છે જીવતો શ્રી જૈનધર્મ જ જયકરી. ૧૦૪

શાખા પ્રશાખાથી વધે શાખા અહો બહુ જાતિની,
બહુ ભિન્ન રૂચિ લોકની દષ્ટિ રહે બહુ ભાતની;
સહુ જાતના અસ્તિત્વમાં શાખા પ્રશાખા થાય છે,
શાખા પ્રશાખા જે ટોળે તો વ્યક્તિ નાશ જણાય છે. ૧૦૫

પ્રસરાવણું શુભ શક્તિઓથી સર્વને સહેજે ધટે,
એકલપણું નહિ ધારણું ફેલાવણું શિરને સટે;
ફેલાય ના જે શક્તિઓથી તે ન ઉભો જગ રહે,
તીર્થંકરો મહાયોગીઓ ઉપદેશથી એણું કહે. ૧૦૬

સ્વાસ્તિત્વ શુભફલ ધારવા શાખા પ્રસારે જે નહીં,
ઉભો ન તે જગમાં રહે શુભ મર્મને જાણો સહી;
શાખા વધે નહિ બળ વિના પરભોગને લીધા વિના,
જ્યાં ત્યાં જ એહ જણાય છે જ્ઞાની કરે ના ત્યાં મના. ૧૦૭

જે રાષ્ટ્રની કે સંઘની કે કોમની શાખા નહીં,
જીવે ન જગમાં તે ઘણું બહુધા થયા વણ જગ સહી;
શાખા પ્રશાખાએ વધો બળ યુક્તિ કોટિ વાપરી,
નરનારીને શિક્ષા ભલી બહુ પ્રાણ બલ અંતર ધરી. ૧૦૮

શાખા પ્રશાખામાં વહે ચૈતન્ય જીવન રસ ઝરો,
ડાળાં અને પર્ણોવિષે પહોંચે જીવાડે તે ખરો;
શાખા પ્રશાખા બળવડે સર્વોગ સુંદરતા રહે,
શાખા પ્રશાખા વૃદ્ધિથી સર્વોગ જીવન રસ વહે. ૧૦૯

ચૂકો ચતુરો નહિ કદિ શાખા પ્રશાખા વૃદ્ધિને,
શાખા પ્રશાખા વૃદ્ધિથી પ્રસરાવો નિજ સમૃદ્ધિને;
ભારત યુરોપાદિકવિષે વૃદ્ધિ જ તેથી સર્વમાં,
સમજ્યા વિના ભોળાજનો ઘડેલા ન થાઓ ગર્વમાં. ૧૧૦

જે ધર્મમાં વા સંઘમાં વા રાજ્યમાં સ્તંભો સમા,
આદર્શ પુરુષો હોય છે ત્યાં અન્યની ના કંઈ તમા;
સ્તંભો વિના પ્રાસાદ નહીં ને ઘર નહીં અનુભવ કરો,
સ્તંભો રહે કાયમ સદા એવા ઉપાયો અનુસરો. ૧૧૧

આચાર્ય આદિ ધર્મના સ્તંભો સદા જગ જગતા,
પોષણ કરો તેનું સદા તે પર ધરી બહુ રાગતા;

બે પગ વિના ના ચલન છે હડાય પાંખો વણુ નાહી,
સહુ કાર્યમાં સહુ જાતના સ્તંભો વિના એવું સહી. ૧૧૨

શોભે જ સ્તંભારાવડે આંખો યથા તેવા જનો,
શોભી રહો સ્કંધો વડે શાખા પ્રશાખાયુત બનો;
ઉદ્યમવડે સર્વે બને શાખા પ્રશાખાદિક અહો,
ચૈતન્ય રસનાં પૂરને પાછળ વેંડાવી જાય લહો. ૧૧૩

સર્વે સજીવન રસતણાં જે દ્વાર તે ઝટ જોલવાં,
સ્કંધાદિને પ્રગટાવવા અધ્યાત્મજીવન ઘોળવાં;
સ્કંધાદિથી સહુ અંગની શોભા ધરો ગંભીરતા,
જીવો સજીવન રસ બળે અન્તર ધરીને ધીરતા. ૧૧૪

લીલું રહી લીલું કરનાર.

લીલાં તહારાં પાંદડાં, લીલો વર્ણુ સુહાય;
લીલું રહી લીલું કરે, કલ્પ વૃક્ષ સુખદાય. ૧૧૫

લીલું રહી લીલું કરે, મીઠી શીતલ છાય;
ધન્ય ધન્ય આંખા તહને, ધરતો રૂડી કાય. ૧૧૬

લીલો છમ શોભે સદા, પરમાર્થીમાં શ્રેષ્ઠ;
સહુ વૃક્ષોમાં તું વડો, અન્યો તહારી હેઠ. ૧૧૭

લીલાંધ ધરી વિશ્વને, દેતો શુભોપદેશ;
સહુ જીવો લીલાંધને, ધારો અંતર બેસ. ૧૧૮

પર દુઃખે દુઃખી બને, પરાર્થ ધરતા પ્રાણુ;
તેનાં તતુ લીલાં કલાં, જીવનનાં લેં લહાણુ. ૧૨૦

અન્ય જીવો નિરખી સુખી, સુખિયો મનમાં ધાય;
પરાર્થ સ્વાર્થો જે કરે, સુખિયો તે કહેવાય. ૧૨૧

આપે શીતલ છાંયડી, અન્ય જીવોને બેશ;
લીલો તે કહેવાય છે, ટાળે પરના કલેશ. ૧૨૨

તાપ સહે તાંદ જ સહે, સહતો શસ્ત્રો ધાય;
તો પણ બહુ ગંભીર ચે, ધરતો રૂડા ભાવ. ૧૨૩

જીવન રસ વડે ત્યાં લગી, લીલાંધ ધરનાર;
આમ્ર વૃક્ષ જગમાં જ્યો, સહુ મંગળ કરનાર. ૧૨૪

- કર્તુ' ન લીધું જગમાં ક્રાન્તું, ક્રોધે તેના છે અવતાર;
ખાવળીયાથી પણ તે ભૂંડા, ધિક્ક ધિક્ક તે નરને નાર. ૧૨૫
- પરનાં સુખ દેખીને બળતા, ઇર્ષ્યાએ સૂકા થઇ જાય;
છતી શક્તિએ સ્થાય કરે ના, સૂકા તે જગમાં કહેવાય. ૧૨૬
- વિતાદિકનો સંચય કરતા, સ્વાર્થથી કરતા પર પ્રાણ;
નિર્દયતા અંગે અંગે તે, સૂકા જન કહેવાતા જાણ. ૧૨૭
- આંખાનું સહુ ખપમાં આવે, મંગલીક દર્શન કહેવાય;
જેનું કાંઈ ન ખપમાં આવે, તે ક્યાં તેની તુલના પાય. ૧૨૮
- દયા ન લાવે દુઃખી જનની, અન્યાયી જીવન ધરનાર;
મંગલીક દર્શન ના લેતું, સૂકા તેવા નરને નાર. ૧૨૯
- લેવાનું શીખ્યા જે લોકો, દાનતણા નહી શીખ્યા પાક.
લીલા નામે તો પણ સૂકા, જૂદા તેના સંધળા કાક. ૧૩૦
- કંડી આંખ ન મીઠું સુખકું, શીતળ જેની છે નહીં ડાય,
લીલા કાચ નહીં છે જેના, સૂકા તે જગમાં કહેવાય. ૧૩૧
- ધન્ય ધન્ય આંખા તવ જાતિ, પરને માટે ધરતો સર્વ;
આપીને કંઈ કહે ન કોને, મૌન ધરે નહિ ધરતો ગર્વ. ૧૩૨
- લીલી લહારી કાયા સહેજે, આકર્ષે છે નરને નાર;
લહારી સમ જે થયા ન લીલા, ધિક્ક ધિક્ક તેના અવતાર. ૧૩૩
- તાપ પડે પણ અકળાતો નહીં, લીલાઈ ખમણી ધરનાર;
ગોટા મનના માણસ ગોટા, વિવત્તિમાં તજે ન પ્યાર. ૧૩૪
- ખાણ તાપ પણ મનથી લીલા, જગમાંહિ સાચા દાતાર;
લાખે દાતા જન કો પાકે, આંખા સમ જીવન ધરનાર. ૧૩૫
- લેવું સહુને જ્ઞાનું લાગે, દેવું મીઠું મન દાતાર,
ખાનદાનતા આંખા લાગે, સાચી જગમાંહી જગ્યકાર. ૧૩૬
- પર્યાપ્ત લીલાઈ વારી, હૃદય ચંચા કાયાએ બેસ;
દિવસો ધીરજન કરતા તાર, કરતો રહેતો દાન વમેસ. ૧૩૭

ઉચ્ચતા.

- ઉચ્ચ ગુણથી ઉંચો થાતો, કાયાથી આંખો નિર્ધાર; તવ ટોંચો આકાશે પહોંચી, દાની ઉંચો જગજગકાર. ૧૩૮
- અન્ય દુમોથી સ્પર્ધા કરતો, તો પણ નમતો રહેતો છેક; ઉચ્ચ જાતિયો સ્પર્ધામાંહિ, ધરે નમ્રતા ધરી વિવેક. ૧૩૯
- ગુણો તાડ છે ઉંચું કેવું, નમે ન તેથી વિણુસી જાય; ઉચ્ચ જનો જગ ધરે નમ્રતા, અક્રૂડ ફક્રૂડ કદી ન થાય. ૧૪૦
- આંખાની ઉચ્ચાઈ સોહો, સોહો ઉંચું જરા ન તાડ; નીચ જનો ઉંચા થાવે પણ, તાડ પરે શોભે નહીં સાર. ૧૪૧
- અક્રૂડ ઉંચા તાડ પરે જો, કેરી ફળરસના ધરનાર; કેરી સમ તે કદી ન થાવે, નીચજનો નહિ ઉચ્ચ થનાર. ૧૪૨
- ઉચ્ચ જનો સહેજે છે ઉંચા, ખાડા ખૈયામાં રહેનાર; ભલે ટેકરે તાડ ઉજે પણ, માન ન પામે જગમાં સાર. ૧૪૩
- આંખા સાથે સ્પર્ધા કરતું, તાડ અરે પામે અપમાન; સિંહ ચામડું રાસભ ગ્રોઢે, ભૂંડે રાસભ જગ પહિચાન. ૧૪૪
- સદ્ગુણ વણુ જો માન ચાંદથી, ઉંચા થાવા કરતાં કાજ; પણ અક્રૂડ થઈ હેઠા પડતા, અહંકૃતિના ધારી સાજ. ૧૪૫
- શ્વિ શશી જે ગુણથી ઉંચા, જગમાં કરતાં સદા પ્રકાશ; તેની પેઠે ઉંચો આંખો, ગુણથી શોભે છે ઉદ્ધાસ. ૧૪૬
- સ્વતઃ સિદ્ધ સ્વભાવજ જોનો, જન્મથકી જોનો નિર્ધાર; બદલાતો તેનો નહિ ક્યારે, આમ્રવૃક્ષ દષ્ટાંત વિચાર. ૧૪૭
- જન્મથકી ઉંચો થાવાનો, આમ્રવૃક્ષનો સ્વયંસ્વભાવ; પૂર્વ જન્મના સંસ્કારો છે, ઉચ્ચ નીચ કર્મોદિક દાવ. ૧૪૮
- પુણ્યે આંખાની ઉચ્ચાઈ, દષ્ટાંતે સમજો નરનાર; પુણ્યાદિકથી ઉંચા થાવો, સ્વર્ગોદિક પ્રાપ્તિ સુખકાર. ૧૪૯
- ઉંચા થઈને ખતો ન નીચા, માનવ ભવ પામીને લોક, દશ દષ્ટાંતે દુર્લભ નરભવ, પામી ક્યાં હારો છો કોક. ૧૫૦

એકેદ્રિ આંગો કહેવાતો, પંચેન્દ્રિ હો નરને નાર;
આંખાથી અધિકા ગુણ જેના, સફલા તે જગમાં નરનાર. ૧૫૧

હરિગીત.

આસક્તિ વણુ ગુણુ કર્મથી ઉંચા થતા યોગી જનો,
સાત્વિક જ્ઞાની યોગીઓ સમજી જનો ! સહેજે જનો;
સાત્વિક તરુ સહકારથી પણ માનવો ઉંચા થશે,
સાત્વિક જ્ઞાની યોગીઓ સ્વર્ગાદિ સ્થાનોમાં જશે. ૧૫૨

આંખા તળે વાસો વસી સદ્ગુણુ નિરીક્ષ્યા જ્ઞાનથી,
પરમાર્થ આદિ સદ્ગુણો ઉંચો થયો નિજ તાનથી;
ગુણુકર્મથી ઉંચાઈ તહારી દેખી હર્ષ વધ્યો ગણો,
અનુભવ કહે મુજ હૃદયમાં લાગ્યો જ તું સોહામણો. ૧૫૩

કાઠિન્ય તથા કૌમળતા.

કાઠિન્ય ધરતો કાષ્ટમાં કૌમલપણું પછે ધરે,
જે જે સ્થળે જે જે ઘટે તેને જ સહેજે અનુસરે;
કાઠિન્યપણુ નિજ ધર્મ છે કૌમલપણું નિજ ધર્મ છે,
જ્યાં જે ઘટે તે ધારવું એ ધર્મ જનવું કર્મ છે. ૧૫૪

કાઠિન્યસ્થાને ધારવું કૌમલપણું તે દોષ છે,
કૌમલપણાના સ્થાનમાં કાઠિન્ય દુર્ગુણ પોષ છે;
ગુણુ કર્મથી જે જે ઘટે જે સ્થળવિષે તે આચરો,
કુદ્રત થકી જે ધર્મ તેને મૂકી ભૂલા ક્યાં કરો. ૧૫૫

કાઠિન્ય રક્ષણ કારણે ધરવું ઘટે સહુને સદા,
કાઠિન્ય કિલ્લો જીવનનો છાંડો ન સંકટમાં કદા;
કાઠિન્ય ક્ષત્રી સમ કહું અન્યાંગ રક્ષા કારણે,
સાત્વિક વૃક્ષો પણ ધરે કાઠિન્ય કુદ્રત ગુણપણે. ૧૫૬

જેની ધણી ઉપયોગિતા રક્ષા જ અન્યો બહુ કરે,
કંટક ધરે ના તે કદિ બહાદિરત જીવન ધરે;
તોપણુ ધરે કાઠિન્યને જે સ્થાનમાં જેવું ઘટે,
કુદ્રત થકી જે પ્રકૃતિ તે ધર્મ ક્યારે ના મટે. ૧૫૭

જેને જ જેવું થોડું જ કાઠિન્ય તેને તે મળે,
તેમાંજ થાતાં વિકૃતિ તેનુંજ જીવન ઝટ ટળે;
કુદ્રત તણો જે કાયદો તે ધર્મ વસ્તુ સ્વભાવથી,
ટાળ્યો કદાપિ ના ટળે અનુભવ કરો શાસ્ત્રો મથી.

૧૫૮

આકર્ષણે શોભાપણે કોમલપણું જ્યાં જે ઘટે,
તેવું ધરો જગ માનવો રહીને સદા માનવ વટે;
કોમલપણું છે સર્વમાં તેનેજ યુક્ત્યા કેળવો,
તેથીજ નવજીવન ધરો અનુભવ ખરો એ મેળવો.

૧૫૯

સૌન્દર્ય કોમળતાવિષે નિજ જીવન રસ તેથી વહે,
તેને તજો ના માનવો સન્તો મહન્તો ધ્રુમ કહે;
સર્વાંગ જીવન જ્યોતને પ્રગટાવતું કોમલપણું,
ગંભીર અન્તરૂ મર્મને નિજ હૃદયમાં ધારો ધણું.

૧૬૦

કાઠિન્ય સદ્ગુણુ ધૈર્ય છે સ્વાત્માવલંબન શૂરતા,
કાઠિન્ય દુર્ગુણુ શત્રુની નાશક પ્રવૃત્તિ કૂરતા;
કાઠિન્ય બળ અધ્યાત્મ છે પુરૂષાર્થમાં નિશ્ચલપણું,
કાઠિન્ય ટેકી નેકી છે પર્યાય એના બહુ ભણું

૧૬૧

કાઠિન્ય આત્મા દેહનું ને સંધનું, સામ્રાજ્યનું,
કાઠિન્ય સર્વ સમાજનું ને ધર્મરક્ષક રાજ્યનું;
કાઠિન્ય નરનું રૂપ છે ઉપસર્ગ સહેવામાં ખરું,
કોમલપણું સ્ત્રી રૂપ છે સાથે રહે બે જયંકરું.

૧૬૨

કાઠિન્યથી જય વિજય છે કોમલપણાથી ભવ્યતા,
સહુ શક્તિની પ્રાપ્તિવિષે કોમલપણાથી નવ્યતા;
બહુ પ્રેમ રસનાં ઝરણમાં કોમલપણાની જ્યોત છે,
કોમલપણું જ્યાં પ્રકટ ત્યાં આત્મિક જીવનોદોત છે.

૧૬૩

નર નારીમાં કોમલપણું કાઠિન્ય એના વાસ છે,
એના વિના ચાલે નહીં એવો ખરો વિશ્વાસ છે;
કોમલપણું સમૃદ્ધિને કાઠિન્ય રક્ષક બાણવો,
એને ખરાખર ખીલવો અધ્યાત્મરસ મન આણવો.

૧૬૪

કોમલપણું રાધા અને કાઠિન્ય કૃષ્ણસમું કહ્યું,
બન્ને રહે છે એકમાં એ અનુભવીએ અનુભવ્યું;

કોમલપણું છે પ્રકૃતિ કાઠિન્ય આત્મા સમ સદા,
જૂદાં પડે ના જે કદિ છાંડો ન ખતેને કદા. ૧૬૫

કાઠિન્યને દૂરે કરી કોમલપણું જે ધારતા,
તેવા જનો નિજ રાજ્ય, વિદ્યા બલ, પ્રભુતા, હારતા;
કાઠિન્યને કોમલપણું હદ બહાર તો સારું નહીં,
સાપેક્ષતા સમજ્યા વિના ખાશો જ ખત્તા જગમહી. ૧૬૬

કોમલપણું માતા સમું કાઠિન્ય બાપ સમું અહો,
કોમલપણું શશી, ભાતુ સમ કાઠિન્યને અંગે લહો;
કોમલપણું કાઠિન્ય એને ધારતો આંગેો સદા,
ધારો તથા સહુ માનવો ઉલ્લાસને ખતે મુદા. ૧૬૭

ગાજે ગગનમાં તાનથી આંગેો જ હહેરો લે ધણી,
નવ કુપલના કોમલપણે શોભાજ છે સોહામણી;
સહકારની શોભા ધણી નરનારીઓના મનવસી,
માનવ જુવો પાસે વસી સોતું જુવો કસવટ કરી. ૧૬૮

બાહિર આન્તર દૃષ્ટિથી આંગેો નિરીક્ષી ગુણ લહો,
આ વિશ્વમાં સદૃગુણ વિના ક્ષણપલક બેસી ના રહો;
સહકારની શિક્ષા ભલી કાઠિન્ય કોમલતા તણી,
ધારે જનો જે ખંતથી તે શક્તિયો પામે ધણી. ૧૬૯

સ્વાત્મ રક્ષણ શક્તિ.

શતવાર પુજને ધન્ય છે સહતોં વિપત્તિયો ધણી,
હુઓ વિના નહિ ઉન્નતિ ને પકવતા નહિ શત ગુણી;
જે સ્વાત્મશક્તિ ખીલવે તે સંકટોં સામે લડે,
આંગેો શિખવતો લોકને ચારિત્રના સદૃગુણ વડે. ૧૭૦

આંઝી ઉખેડી નાખવા આવી તને બાઝી પડે,
રકધો હલાવે તાલરા ડાંળાં હલાવી બહુ લડે;
વર્ષા ઝડીને વાયરો મૂળથી ઉખેડી નાખવા;
બાઝી ન રાખે યત્નમાં પ્રતિપક્ષીઓ ખીજ નવા. ૧૭૧

નિજ આત્મ રક્ષણ શક્તિથી સહકાર તું ઉભો રહે,
પુજ ક્ષત્રિવટને ધન્ય છે એવું જ તું જગને કહે.

આ વિશ્વમાં રક્ષણુ વિના રહેવાય નહિ એકે ઘડી,
 માટે જ રક્ષક શક્તિને ખીલવો અરિ જનથી લડી. ૧૭૨

ગુણ કર્મથી ક્ષત્રી સમા બનીને જીવાડો સર્વને,
 પ્રતિપક્ષીના સામા રહો મનમાં વહો ના ગર્વને;
 જીવતા જીવોને દુશ્મનો છે જન્મ સાથે જગ ધણા,
 પ્રતિપક્ષીના ધાવો સહી રાખો ન હિંમતમાં મણા. ૧૭૩

પ્રતિપક્ષીના જ્યાં વાયરા ત્યાં કાયરો જીવે નહીં,
 પ્રતિપક્ષીના જ્યાં વાયરા ત્યાં શરજન જીવે સહી.
 અધ્યાત્મ શક્તિ પ્રાપ્તિથી પ્રતિપક્ષીનું ચાલે નહીં,
 નિજ આત્મશક્તિ મેળવો મહકાર પેડે ગુણ વહી. ૧૭૪

સહનતા.

અધ્યાત્મ શક્તિયો વડે ઉપસર્ગવૃન્દ સહાય છે,
 ઉપસર્ગવૃન્દ સહાયકી આરિત્ર નિર્મળ થાય છે;
 સહેતાં વિપત્તિયો અહો પાકો જ યોગ સુહાય છે,
 સહેતો વિપત્તિયો નહીં તે યોગવ્રષ્ટ કહાય છે. ૧૭૫

સહેવું શિખવતો ત્યાગીને ધરખારી તે પ્રગતિવિષે,
 દુઃખો સહ્યા વણુ સ્વોન્નતિ થાતી નહીં જગમાં દિસે;
 દુઃખો સહી ઓગળ ચઢ્યા વનરાજ આદિ ભૂપતિ;
 દુઃખો સહી જગમાં અમર બની છે અહો સીતા સતી. ૧૭૬

પ્રતિપક્ષીના સામા રહે દુઃખો સહી કોટિ ગમે,
 તેવા જનો સુખ સંપતિ પામે અહો અન્તે સમે;
 ઉત્સવ સમી આપત્તિયો સહેવા સ્વશક્તિ વાપરે,
 જગમાં બને તે યોગિયો આસક્તિવણુ સંપત્તિ વરે. ૧૭૭

જે નામને રૂપો વિષે સુઝાય ના તેમાં રહ્યો,
 નિર્ભય બની નિજ જીવનમાં સ્વાર્પણ મેઝાતું જે લહ્યો;
 સાચી સહનતા તે ધરે નિજ જીવન મૃત્યુ કાલમાં,
 સાચા બને તે યોગીઓ નિજ જીવનના વ્યવહારમાં. ૧૭૮

આસક્તિ વણુ સર્વાંગના રક્ષણુ ભણી બળ કેળવો,
 શુભ રૂપ ધર્મ સમાજની પ્રગતિ ભણી બળ મેળવો;

સાચી સહનતા કુદ્રતી નહિ લક્ષ્યમાંહિ આવતી,
અનુભવતણી સ્ફુરણા અહો સહેજે જ તોહ જણાવતી. ૧૭૯

શુભ શક્તિયો લેવા અહો સાચી સહનતા ધારવી.
રક્ષણુ કરે ના તોહવી કૃત્રિમ સહનતા વારવી.
પ્રતિપક્ષીઓ હારે જ જેથી તે સહનતા સત્ય છે,
સમજી જનો એ આદરે સંસારમાં શુભ કૃત્ય છે. ૧૮૦

જરી મોર.

હુહા.

પોપ માસમાં પ્યેગથી, આબ્યા આંખા પાસ;
આંખે પ્રગટી મંજરી, કરતી જન ઉલ્લાસ. ૧૮૧

કેશર વર્ણા મોરની, આવે અધિક સુવાસ;
કે હે કે હે કોકિલ કરે, અમૃતસંભ ધરી આશ. ૧૮૨

ચારે ધાજી આમ્રનાં, વૃક્ષો શોભે બેશ;
વસંત ઋતુ આવતાં, વિકસે વૃક્ષ હમેશ. ૧૮૩

શોભા સહકરોતણી, સુખથી કહી ન જાય;
મધુવૃક્ષો પુષ્પિત થયાં, નંદન સમ શોભાય. ૧૮૪

વિદ્યાપૂરની ભૂમિમાં, નંદનવન અવતાર;
થયો જનો મન માનતા, દેખી વૃક્ષ અપાર. ૧૮૫

અનેક જાતિ વૃક્ષ પર, પુષ્પોતણી સુગંધ;
બ્રમર ભોગી આકર્ષતી, મોદે બ્રમરી વૃન્દ. ૧૮૬

મંજરીઓ મેહેકે ધણું, પ્રગટી હાળોહાળ;
સર્વ જાતિ પુષ્પોવિષે, શોભે પૂર્ણ રસાળ. ૧૮૭

આશા મંજરી સમ કહી, મીઠા રસની ખાણ;
ફળ પહેલાં આશા થતી, સમજે વિરલ સુખાળ. ૧૮૮

પ્રચ્છા, આશા, વાસના, દહસંકલ્પ વિચાર;
આશાના પર્યાય છે, આકર્ષે નરનાર. ૧૮૯

મંજરી સમ આશા ફળે, કહે મંજરી એમ;
આશા યોગ ઉપાસના, કરતાં પ્રગટે ક્ષેમ. ૧૯૦

ઇચ્છા રસથી મંજરી, પ્રગટે મનમાં ખૂબ;
 પછી બેસતી બાણવી, અમૃત ફળની લુપ્ત.
 અમૃત ફળને પામવા, ઇચ્છાયોગ મહાન;
 સર્વ યોગનું મૂળ તે, ભાષે છે ભગવાન.
 આમ મંજરી બોધતી, ધરે શુભાશા યોગ;
 પ્રથમ શુભાશા યોગથી, અંતે છે ફલ ભોગ.

૧૯૧

૧૯૨

૧૯૩

આશા, ઇચ્છા યોગ.

ગીતિ.

ઇચ્છા યોગ પ્રકટતો, સર્વ જીવોના જીવનતણા હેતે;
 ઇચ્છા જીવન મોટું, નૈસર્ગિક પ્રાણ સંકેતે.
 આશા જીવન મધુરું, નવ નવ રસથી રસીલું સોહતું;
 છે નિરાશા મૃત્યુ, અનુભવ બોધે સદાય બોધતું.
 ઇચ્છાયોગ વિના કો, પુષ્પ ફળો નહિ ધરે કદા અંગે;
 માટે ભવ્યો સમજ, રહે શુભાશાતણી સદા સંગે.
 ઇચ્છા યોગ પ્રવૃત્તિ, સર્વ જીવોમાં સદાય વસનારી;
 દર્શન જ્ઞાન ચરણમાં, વસે શુભાશાએ નરનારી.
 પ્રેમ રાગ ઇચ્છાને, લગની આદિ છે શુભ આશા;
 આત્મોન્નતિ રજા હેતે, ધરે સદા ચિત્ત વિશ્વાસાં.
 ચિત્ત ધરી શુભ આશા, કરો પ્રવૃત્તિ મંજરી રૂડી;
 અમૃત ફળ પ્રકટારો, ધરો દુરાશા નહીં ફૂડી.
 પ્રગટ કરો શુભ આશા, શુભ ફલદાયક હૃદયવિષે સર્વે;
 આશા સાગર ઉડો, તરાય નહિ તે કદા ગર્વે.

૧૯૪

૧૯૫

૧૯૬

૧૯૭

૧૯૮

૧૯૯

૨૦૦

શાંતિ મુહૂંકર સાહિબો એ રાગ.

ધર્મ પ્રવૃત્તિ મંજરી, પીત કેશર જેવી,
 શુભફળને પ્રકટાવતી, મન આશા દેવી;
 ઇચ્છા યોગને આદરી, કરો ધર્મ પ્રવૃત્તિ,
 અમૃત ફળ અંતે લહો, એવી નીતિની રીતિ.

૨૦૧

સાત્ત્વિક કર્મ કરે જનાં, શુભ આશ ધરીને,
 સર્વ વિક્ષેપો વારીને, શુદ્ધ પ્રેમ વરીને;
 શુભેચ્છા વળુ પ્રવૃત્તિ, મોર પ્રગટે ન ક્યારે,
 તમે રજેગુણ વાસના, જીવ ભારે મારે. ૨૦૨

આત્ર તરૂની મંજરી, દેખી કર્મને સેવો,
 શુભેચ્છાકર્મયોગીઓ, બની બોધને લેવો;
 પશ્ચાત્ નિષ્કામ યોગીઓ, અતે જ થશો રે,
 શિવકલ સ્વાદી નિર્મના, પ્રભુ ધામ જશો રે. ૨૦૩

પ્રવૃત્તિ મહા ધર્મ છે, નિષ્કામ થવાને,
 નિષ્કામી બનીને જનો, શુદ્ધ સ્થાન જવાને;
 કર્મ યોગીઓ ગૃહી બની, કરો કાર્ય સ્વદર્શને,
 સ્વાત્માલંબન ગુણ લહો, રહો કોની ન ગર્જને. ૨૦૪

કર્મ કર્યા વળુ જ્ઞાન તો, કદિ પકવ ન થાતું,
 પ્રવૃત્તિ સેવ્યા વિના, ફળ નહીં પ્રગટાતું;
 માટે પ્રવૃત્તિ આદરો, ત્યજો આલસ્ય ભૂંડી,
 શ્રદ્ધા ઉત્સાહ અંતથી, મહો મંજરી રૂંડી. ૨૦૫

સર્વ કામના ત્યાગ તો, છે પૂર્ણ થવાથી,
 પ્રથમ એ નહીં સંપન્ને, આલસ્યભાવપણાથી,
 પાપેચ્છાઓ પરિહરી, પુણ્યેચ્છાઓ ધારો,
 સ્વાધિકારે સહુ કર્મ તે, ધર્મ કર્મ વિચારો. ૨૦૬

સ્વાધિકારે સહુ કર્મમાં, પુણ્ય ધર્મ મનાયો,
 સ્વાધિકાર કર્મો વિના, જીવ ધર્મ ન પાયો;
 સ્વાધિકાર કર્મો ત્યજી, કોઇ હોય ન યોગી.
 માટે શુભેચ્છા મન ધરી, થાવો શુભ ફલ ભોગી. ૨૦૭

પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટયા પછી, નિષ્કામ દશાએ,
 કર્મો કરે છે જ્ઞાનીઓ, અન્ય કો ન ઇચ્છાએ;
 છેલ્લી દશા એ યોગિની, પહેલી ક્યારે ન આવે,
 માટે પહેલી ન મૂકવી, ઇચ્છાયોગ સુદાવે. ૨૦૮

ઇચ્છા યોગના કાળમાં, ઇચ્છાયોગે સુકર્મો,
 કરવાં સ્વાધિકારે તો, સર્વ જાતિના ધર્મો,

યાવત્ રાગ ને દ્રેષ છે, તાવત્ ધ્વજયોગે,
રહીને પ્રવૃત્તિ સેવવી, સર્વ સ્વાર્પણ બોગે. ૨૦૯

આવ્રતરૂની મંજરી, પૂર્ણ રસથી ભરેલી,
દેખીને બલ્ય માનવો, પામે પ્રેમની હેલી;
પ્રેમોત્સાહાદિ રસવડે, સર્વ કાર્ય પ્રવૃત્તિ,
થાય એ કુદ્રતી નિયમ છે, પ્રેમ ત્યાં નહીં ભીતિ. ૨૧૦

રસ વણ મંજરી હોય ન, રસ મોરે સ્વરૂપે;
રસ સહુ અંગપણું ધરે, રસ ધર્મ, પ્રરૂપે;
રસનાં સ્થૂળ જે રૂપ છે, રસ ટળતાં મરતાં,
અનુભવી સમજે સાનમાં, કર્મયોગ ધરતાં. ૨૧૧

રાગાદિકરસ જાણવા, સર્વ સૃષ્ટિના સ્વામી,
હરિહર બ્રહ્મા તે અહો, વીતરાગ નિષ્કામી;
પ્રથમ સરાગીપણું ધરી, રાગી યોગી બનીને,
કાર્યો કરે સ્વાધિકારથી, મોહ ભાવ હણીને. ૨૧૨

અરિષ્ટનેમિતે તાક્ષશ્રી, પાર્શ્વનાથ વખાણે,
મહાવીર તીર્થંકર પ્રભુ, મહાયોગીઓ જાણે;
ધ્વજ યોગને આધમાં, કલ્યાણે તેઓએ જ્ઞાને,
માટે શુભેચ્છા યોગથી, કરો કર્મ સુતાને. ૨૧૩

“કાળે કાળે પાકીને, સર્વ ધ્વજાઓ ટળશે,
ત્યારે નિષ્કામતા ખરી, પૂર્ણ યોગીને મળશે;”
જૂલો નહોતો આ સૂક્તિને, રહો સંયમ રાગે,
શુભ પ્રવૃત્તિ આદરે, જેથી નિવૃત્તિ જાગે. ૨૧૪

લૌકિક લોકોત્તર સહુ, ધર્મ્ય પ્રવૃત્તિ ધારી,
સેવા જે શુભ તે સહુ, સ્વાધિકારે વિચારી;
કરતાં અરિત સદ્ગુણો, અતે પ્રગટ થવાનાં,
અગાનાદિક દુર્ગુણો, અતે દૂર જવાના. ૨૧૫

સર્વ જાતીય ઉન્નતિ, સ્વાધિકારે કરોને,
સામાજિક સેવાવડે, દુઃખ સહુનાં હરોને;
દેશોન્નતિ સંધોન્નતિ, ધર્મોન્નતિ કરવી,
શક્તિ પ્રદાયક ધર્મ જે, પ્રીતિ તેનીજ ધરવી. ૨૧૬

આજર્યાદિ દોષથી, નહીં પ્રવૃત્તિ થાવે,
સંકુચિત દૃષ્ટિ ત્યજે, સત્ય ચિત્તમાં આવે;
જ્ઞાનીના સહ આશયો; જ્ઞાની સમજે સ્વભાવે,
અજ્ઞાનીના હાથમાં, કંઈ સત્ય ન આવે. ૨૧૭

જ્ઞાની પ્રવૃત્તિ ધર્મને, સ્વાધિકારે ન ચૂકે,
નિવૃત્તિનાં સાધનો, તેને ક્યારે ન મૂકે;
સર્વ જાતીયપ્રવૃત્તિઓ, જ્ઞાની કરતો સ્વભાવે,
ભક્તિ ઉપાસન પ્રવૃત્તિ, ધર્મ કર્મ સુધાવે. ૨૧૮

જ્ઞાની યોગ્ય પ્રવૃત્તિયો, કરતો શુભ દાવે,
ધન્ય યોગ સ્વભાવના, રહેતો શુભભાવે;
આત્મ મંજરી દેખીને, શીખ ચિત્ત વિચારો,
બુદ્ધિસાગર શીખથી, આવે ભવ પારો. ૨૧૯

મેરે કેરીઓનું ઉપજવું, વિણુસવું, તે પરથી શિક્ષણ.
હરિગીત.

આંખો છવાયો મેરંથી કેશર સુવર્ણો થઈ રહ્યો,
બહુ મંજરીના ભારથી, લહકી રહ્યો શોભા વેણો;
એકેક મેરે બાજરી સમ કેરીઓ લાખો સહી,
એકેક મેરે કેરીઓ જીણી ગણતરી તસ નહીં ૨૨૦

એ કેરીઓ બાઝી અહો જો તેટલી આંખે રહે;
સહજબ બાગી જાય આંખો ભાર ના કેમે સહે;
હિમ વાયુ સાકરીયાયકી કેરી જ બાઝી વિણુસતી,
કંઠતણો એ કાયદો, ઉપજવું જ તેની નહિ છતી. ૨૨૧

સહકારનો જ મેરં ને લેણું કલાલે જ થતું,
તે પાછલા દિવસોવિષે રહેતું છતું ના તે મળું;
આ વિશ્વમાં ઉપજ્યા સમી સહ કેરીઓ મોટી બને-
એવું બને નહિ વસ્તુતઃ એમ સજ્જનો સાચું બણે. ૨૨૨

દિનસકલ મનોહર ઓ રાજો,

એક આંખા કેરી, ઉપજ તેટલી યાય,
તસ મોટલીઓના, પાણ આંખા કાય;

એમ પરપરા જો, થાય તદા નહિ માય;
એક જ આંખાથી, વિશ્વ બધું ઉભરાય ?

૨૨૩

પણ કુદ્રત નિયમે, ઉપજ્યું રહે નહિ સર્વ;
માટે જગ માનવ, કરો ન ક્યારે ગર્વ;

ઉપજ્યા વિણુસ્યામાં, કુદ્રત નિયમ સદાય,
એ નિયતિ જાણે, હર્ષ શોક નહિ થાય.

૨૨૪

મનમાંહિ વિચારો, શુભાશુભ બહુ થાય;

પણ રહે ન સર્વે, કાયમ તે ફલદાય;

કુદ્રત સહુ તોલી, કરે યથાસ્થિત ન્યાય,

કુદ્રતના નિયમો, સર્વ અગમ્ય જણાય.

૨૨૫

મેરે જેમ કેરી, રહે ન ઉપજી સર્વ,

તેમ સહુમાં એવું, કરો ન સુજે ગર્વ;

તોપણ નિજ ફળે, કરવાં યોગ્ય જે કર્મ,

એ કુદ્રત નિયમે, ધરો સદા નિજ ધર્મ.

૨૨૬

પિંડે પ્રજ્ઞાંડે, કાલ જ નિયતિ સ્વભાવ,

કર્મો તે ઉદયમ, કુદ્રત પાંચ સુદાવ;

એ પાંચેથી, ઉત્પત્તિ વ્યય થાય,

માટે એ પાંચે, કુદ્રતરૂપ ગણાય.

૨૨૭

કુદ્રતના આધીન, જીવાજીવ પદાર્થ,

સુઝો નહીં બળ્યો, સમજો તત્ત્વ-યથાર્થ;

યુરોપી યુદ્ધે, કુદ્રત ફલ ગણાય,

કોતું નહીં ચાલે, કુદ્રત આગળ ભાય.

૨૨૮

જીવોની કુદ્રત, કર્મરૂપ જોધાય,

એ અચલ નિયમને, સમજો તે સુખ પાય;

અભિમાન ધરે નહીં, અદા કરે નિજ ફળ,

સમભાવે જીવે, ધરે ન કોની ગર્વ.

૨૨૯

નહાની કેરીઓ, મરવા તેતું નામ,

એ નામ યથાર્થજ, સમજો એ શુણ્ઘામ;

મરવા એમ કહેતા, મરવા ઉપજે સર્વ,

જન્મેલા જીવો, કદિ ન દરજો ગર્વ.

૨૩૦

આ હા હા કેવી, લીલા મોર સુહાય,
વાયુ ઝટ આવી, ભેટે મંજરી લાય;
સુગંધી ગ્રહતો, ત્યાંથી આલ્યો જાય,
આકર્ષણ ગુણથી, સર્વ જીવોનું થાય.

૨૩૧

નિજમાં ગુણરાશિ, પ્રગટે જીવો પાસ,
આવીને બેસે, મોરે બ્રમરી ખાસ;
બોલે નહિ મંજરી, આવો જીવો પાસ,
તોપણ જે અર્થી, આવે છે વિશ્વાસ.

૨૩૨

જેના જે અર્થી, પાસ તે તેની જાય,
કુદ્રતની નીતિ, કદિ નહીં ટળાય;
થાતાં સાકરીયો, બહુબહુજીવો થાય,
અર્થી દાનીનો, સદા સંબંધ સુહાય.

૨૩૩

જે કેશરીયાં કરી, પ્રગટે મોર સુપેર,
લાવી સહુ રજને, વતે આનંદ દહેર;
નહિ મૃત્યુ ગણતો, કરી કેશરીયાં સાર,
તે ફળ પ્રગટાવી, પામે જગ જયકાર.

૨૩૪

કેરીના ભરવા, ન્હાનાંપણ બહુમાન,
પામે છે જગમાં, સમજે નહીં નાદાન;
જે મોટા થાવા, દાની થતાં નરનાર
ન્હાનાં પણ તેઓ, પામે છે જયકાર.

૨૩૫

ન્હાનાં પણ જેઓ, પરમાર્થી નરનાર,
પરહેતે જીવે, ધન્ય ધન્ય અવતાર.
સદલા તે જન્મ્યા, લઘુવયમાં નિર્ધાર.
અમૃત ફલને તે, પામે છે સુખકાર.

૨૩૬

કેરીના ભરવા, પ્રતિદિન મોટા થાય,
વાયુને તાપે, પોષતા નિજકાય;
દૃઢ બિંટ કરીને, હુંબ બની લટકાય;
વાંઝીમાં પણ તે, દૃઢતાથી સોહાય.

૨૩૭

શત્રુ સાથે ટક્કર ઝીલવી.

નિજ અરિયો સાથે, ટક્કર ઝીલે જેહ,

મરવાની પેઠે, મોટા થાતા તેહ;

ટક્કર ઝીલ્યા વણ, શત્રુ સાથે કોઈ,

જીવે નહીં પ્રાણી, જગમાં જોશે જોઈ. ૨૩૮

અરિયોની સાથે, ગદ્ગદતથી રહે જેહ,

તે પડતી પામે, મૃત્યુ લહે છે તેહ;

જીવોના શત્રુ, બક્ષક જન્મે સાથ,

ટક્કર ઝીલીને, બળે ત્રિભુવન નાથ. ૨૩૯

કેરીમાં ગોટલીનું બાજવું તે પરથી બોધ.

કેરીમાં ગોટલી, મોટી થાતાં થાય,

એ ગોટલી મોટી, પાકી થઈ સોઢાય;

તેમાંથી આંખો, પાછો જગ પ્રકટાય,

એ વંશપરંપર, વર્તે કુદ્રત થાય. ૨૪૦

માનવથી માનવ, પશુથી પશુઓ થાય;

પંખીથી પંખી, ફલમાં ખીજ સુઢાય;

નિજમાં નિજનું શુભ, વસી ખીજ નિર્ભાય,

કુદ્રતની ઘટનો, અકલ અગમ્ય ગણાય. ૨૪૧

આંખાથી ગોટલી, ગોટલીથી સહકાર,

કુકડીથી ઇડું, પ્રગટે છે નિર્ધાર;

ઇડાથી કુકડી, જન્મ પરંપર ધાર,

કર્તા જેમાં કો ? કો ના પ્રથમ વિચાર. ૨૪૨

એમ કાલ અનાદિ, ખીજ પરંપર થાય,

ઉત્પત્તિ વ્યય એ, હેતુ પરંપર બાય;

વિચારે બાણી, કુદ્રત પ્રભુનો ન્યાય,

નિજમાં નિજ ખીજે, સમજી રહો સંઘાય. ૨૪૩

જે મોટો થાતો, સાથે ધરતો ખીજ,

અરિતલ જ તેથી, રાખે નિજનું નિજ;

દેખે સહુમાં એ, વંશ ખીજ સંતાન,
રક્ષો નિજ ખીજે, વંશપરંપર માન.

૨૪૪

વીર્યરૂપ ખીજ ધારણ રક્ષા વિષે.

કરી નિજ મધ્યે, રક્ષે ગોટલી સાર,
તેમ માનવ રક્ષો, વીર્ય ખીજ નિર્ધાર;
આંખાની પેઠે, વંશ પરંપર હેત,
નિજ વીર્યસુરક્ષા, અક્ષય્ય સંકેત.

૨૪૫

હરિગીત.

જ્યાં વીર્ય રક્ષા નહિ થતી ત્યાં અક્ષય્યજ નામનું,
રક્ષે ન તાણુ પેટીને તો તાણુ એ શા કામનું;
જ્યાં વીર્યનો છે સ્વાવ ત્યાં તો અક્ષય્યારી કે નહોં;
માટે સુરક્ષો વીર્યને જાળક અવરધાથી સહી.

૨૪૬

યુવક અવસ્થા આવતાં પ્રકટે જ વીર્ય સ્વભાવથી,
રક્ષા કરે તેની સદા તેના વિના ફળ કે નથી;
સ્વપ્નાદિમાં જે વીર્યનો પાતળ થયો તો કાનિ છે,
જે વીર્યરક્ષકગુરુકુળો ઉપયોગિતા જ પિછાની છે.

૨૪૭

નિજ વીર્ય છે તે અક્ષ એવું ચિત્તમાં જાણો સહી,
નિજ વીર્ય સ્વાવે જાણવી એ અક્ષની હત્યા ખરી;
નિજ વીર્ય તે અક્ષા અને મહાદેવ તે વિશ્વ સહો,
નિજ વીર્યમાં અક્ષાંડના અંશો સદ્ગળ વ્યાપક અહો.

૨૪૮

નિજ વીર્ય રૂપી અક્ષને જાણેજ તે આકાશ ખરી,
નિજ વીર્યની રક્ષા કરે તે ક્ષત્રિયો જગ અનુસરી;
નિજ વીર્યના વ્યાપારથી વસ્ત્રો અને માનવ અહો,
શુદ્રો કલા સેવાયકી એવુંજ સર્વે સદહો.

૨૪૯

નિજ વીર્યની રક્ષાવડે ધ્યાતા સમાધિને વરે,
જે વીર્યની રક્ષા કરે તે કર્મયોગી યદ્ય તરે;
નિજ વીર્ય રક્ષા જે કરે તે દેવ દેવીપદ વરે,
નિર્વીર્ય જન શું ? જગ કરે મુશ્કેલ દુઃખે તે ચરે.

૨૫૦

ચોપાઇ.

- પિંડ વિષે વિષ્ણુ છે વીર્ય, રક્ષો તેને ભવ્ય સુધૈય,
વીર્ય વિનાના લોકો ફેક, જગમાં પાડે ખોટી પોક. ૨૫૧
- વીર્ય બિંદુ જસ પડે ન હેઠ, સર્વ યોગીમાં તે છે શ્રેષ્ઠ,
સર્વાંગેતુ પોષક બેશ, ધરો ખંતથી વીર્ય હમેશ. ૨૫૨
- ઉર્ધ્વ સુરેતા જે નરનાર, તેના સફલો છે અવતાર;
બીજાદિક પેઠે નરનાર, બ્રહ્મચર્ય ધરો નરનાર. ૨૫૩
- આંખે સાખ પડે નિર્ધાર, પાકે ગોટલી જગ જયકાર,
એ ગોટલીએ આંખો થાય, જાણો કુદ્રતનો એ ન્યાય. ૨૫૪
- પાકી ગોટલી પેઠે ભવ્ય, વીર્ય સુરક્ષણ છે કર્તવ્ય;
દેશાદિક રક્ષાને કાજ, ધરો સુરક્ષા લોક સમાજ. ૨૫૫
- પાકેપાકું કાચેકાચ, સમજો મનમાં સાચેસાચ;
કુદ્રતને ઉલ્લેખે જેહ, વીર્યહીન થાતો જન એહ. ૨૫૬
- કુદ્રતના જે સામો થાય, તે નર અંતે શર્મ ન પાય;
કુદ્રત કોપે સર્વ વિનાશ, સમ્યગ્ જ્ઞાને સમજો ખાસ. ૨૫૭
- સૃષ્ટિવિરૂદ્ધ જે કર્મ ગણાય, તે સેવ્યાથી દુઃખો થાય;
વીર્ય ગુરુદ્ધા જે અવગણે, મહાદાથી તે હલકા બને. ૨૫૮
- દેશ કામને ધર્મ વિનાશ, વીર્ય સુરક્ષા વણુ તો ખાસ;
દેશ કામની પડતીતણું, કારણુ વીર્ય વિનાશ જ ભણું. ૨૫૯
- જે જે રક્ષક ધર્મ ગણાય, વીર્ય સુરક્ષામાંહી સમાય;
જેણે વીર્ય સુરક્ષા કરી, પામે સિદ્ધિયો ગુણુ ભરી. ૨૬૦
- અભિચારી કુકર્મી જેહ, દેશ કામના ધાતક તેહ;
વંશપરંપર કરે વિનાશ, બને ન ધર્મી સાચા ખાસ. ૨૬૧
- વીર્ય સુરક્ષા આગળ અહો, રતનાદિક દેશ સમ લહો;
વીર્ય જીવનનું જીવન જાણુ, વીર્ય વિના જીવન નહિ માન. ૨૬૨
- વીર્ય ગયું તો સર્વે ગયું, વીર્ય રહ્યું તો સર્વે રહ્યું;
વીર્ય વિના શુભ કર્મ ન થાય, બને ન યોગી કો જગમાંભ. ૨૬૩
- શ્વ રંગથી નહીં લલચાય, કામતણા વશમાં નહિ થાય;
કરી વીર્યનું રક્ષણ તેહ, દીર્ઘાયુ પામે જન એહ. ૨૬૪

પદ્મ વીર્યથી શુભ સંતાન, તેથી દેશોદય મન માન;
 સર્વ પ્રતોનો એ છે સાર, ધરજો પ્રેમે નરને નાર ૨૬૫
 અજાને મુંઝી નરનાર, કરતા વીર્યતણો સંહાર;
 પામે પડતી તેમ વિનાશ, જગમાં જીવ્યાની નહિ આશ. ૨૬૬
 કામે જીવનને નહીં હણો, પશુથી પણ હલકા ના અતો;
 મંત્ર તંત્ર યંત્રાદિક સાર, વીર્ય સુરક્ષા છે નિર્ધાર. ૨૬૭

દાહરા.

ચોખ્ખ નિયમને આદરી, વતે નરને નાર;
 કામે મુંઝાએ નહીં, વીર્ય મહત્તા ધાર. ૨૬૮
 બ્રહ્મચર્યના આશ્રમે, થાપો નરને નાર;
 ધર્મ સંધ પ્રગતિ ભણી, ખર્ચો વિત્ત અપાર. ૨૬૯
 વંશ પરંપર ઉદયને, માંટે સમજો એહ;
 શીખ પ્રમાણે વર્તશે, તેનો સફળો દેહ. ૨૭૦

આંખાની પાછળ ગોટલીથી સ્વાસ્થિત્વ.

આંખો ગોટલી ધારીને, રક્ષે છે સ્વાસ્થિત્વ;
 તથા સદા સ્વાસ્થિત્વને, રક્ષે એ જ નીતિત્વ. ૨૭૧
 ગોટલીઓ માંહી ધરે, લક્ષ કોટિ સહકાર;
 યથા તથા નિજ પાછળે, વંશ પરંપર ધાર. ૨૭૨
 એક આંખની પાછળે, લાખો આંખો થાય;
 એવી રીતે ગોટલા, આંખો ધરતો ન્યાય. ૨૭૩
 સર્વ ગુણોની પરંપરા, વંશ પરંપર તેમ;
 ગરબ પરંપર સંતતિ, પાછળ મૂકો એમ. ૨૭૪
 નિજ સરખા પાછળ ચતાં, ધર્મ કોમ રક્ષાય;
 દેશ સંધ રક્ષાય તેમ, શુભસંસ્કાર પસાય. ૨૭૫

કુવાલિ.

રહે સ્વાસ્થિત્વ પાછળથી, યથા તેવાં ધરો ખીજો;
 નિયમ હૃદયતણો એવો, નહીં તેના ઉપર ખીજો. ૨૭૬

- ગુણી રાજા પછી રાજા, ગુણી પાકે યથા તેવો;
ઉપાયો તેહવા યોજો, તથા ધર્મીવિષે એવો. ૨૭૭
- રહે પાછળ સ્વશક્તિયો, પરંપર વૃદ્ધિના માટે;
તથા વર્તો ઉપાયોથી, ફરજ છે શીર્ષનાં સાટે. ૨૭૮
- કરોડો સદ્વિચારોની, પરંપરતા વહે પાછળ;
ધરો તેવાં હૃદય ખીજો, ઉદય કરવો રહી આગળ. ૨૭૯
- સદા નિજ પાછળે પાકે, હજારો લક્ષ જન મોટા;
તથા વર્તો સ્વફલેથી, રહે ના પાછળે ગોટા. ૨૮૦
- પ્રમાદો સહુ થતા વારી, ગુણોને પૂર્ણ સંસ્કારી;
ઘડીને ત્યાગી વર્ગો સહુ, ધરો સ્વાસ્થિત્વ નરનારી. ૨૮૧
- પરંપરસંતતિયોમાં, વહે નિજ શક્તિયો ભાવે;
સમાજોમાં જ રાષ્ટ્રોમાં, ઉદયચક્રો વહે ભાવે. ૨૮૨
- તથા કરવું બધા ભાવે, કલું એ ધર્મના દાવે;
શિખામણ ચિત્તમાં લાવે, પરંપર શક્તિને પાવે. ૨૮૩
- ધણાં રાષ્ટ્રો પડી ભાગ્યાં, ધણી જાતિ ટળી ભાગી;
સદા સ્વાસ્થિત્વનાં ખીજો, ધરી બનશે જ સોભાગી. ૨૮૪
- રહે નિજ પાછળે મોટા, ગુણો ધારી જનો સારા;
તથા કુદત થકી ફળે, ઉપાયો આદરો પ્યારા. ૨૮૫
- અહો નિજ ધર્મી સંતાનો, રહે પાછળ ગુણોવાળા;
તથા સ્વાર્ષણ કરીને સહુ, કરો નિજ પૂંઠ અજવાળાં. ૨૮૬
- થએલા ને થતા દોષો-તણાં સહુ ખીજ સંહારી;
ગુણો ને કર્મ સંસ્કારી, બનો સહુ દક્ષ નરનારી. ૨૮૭
- સદા નિજ પાછળે મૂકો, બધાં સંતાન ઉપકારી;
ક્યેલી શીખ ના ચૂકો, અમારી શીખ મન ધારી. ૨૮૮
- ઘટયા જૈનો પ્રમાદથી, બની પાછળ ધણી હાનિ;
બનો સ્વાસ્થિત્વના રાગી, બનીને ધર્મ અભિમાની. ૨૮૯
- રીવાજો હાનિકર ત્યાગી, સદા પાછળ વહે એવાં;
ધરો પ્રગતિતણાં ચક્રો, હૃદય વચનો બધાં લેવાં. ૨૯૦

રહે અસાનીઓ જોઓ, કરે શું ? પાછળે તેઓ,
અવિદ્યાથી ન સમજતું, ભલું ના પાછળે થાતું.

૨૯૧

થતા કુદ્રતતણા સામા, ધરે અસાનતા ભામા;
ભલા સ્વાસ્થિતવને ચૂકે, ખડું ના પાછળે મૂકે.

૨૯૨

દોહરા.

પ્રતિકૃતિ નિજ પાછળે, મૂકે નહીં જન મૂઠે;

શુભોત્પતિની પરંપરા, મૂકે જ્ઞાની ચૂઠે.

૨૯૩

અસૌક રાજા સંપ્રતિ, કુમારપાલ ભૂપાળ;

અદ્વૈતનેજ શિવાજી સમ, યયા ન પાછળ જાણું.

૨૯૪

હેમચંદ્રની પાછળે, યયા ન ખીજા હેમ;

નિજ સરખા પાછળ વિના, રહે ન શક્તિ તેમ.

૨૯૫

પાછળ નિજ સરખા જનો, શક્તિમંતો થાય;

તેનાં વિદ્યાપીઠને, સ્થાપો સત્યોપાય.

૨૯૬

ચારે વર્ણો ઉન્નતિ, પામે ત્યાગી તેમ;

શુદ્ધકોષને સ્થાપવાં, કરો પ્રવૃત્તિ એમ.

૨૯૭

શુંશુકર્મોથી ઉન્નતિ, પાછળ સદા વહાય;

ધન મન તન શક્તિવડે, કરવા કોડ ઉપાય.

૨૯૮

નિજ પાછળ મોટા જનો, સહુની પાછળ થાય;

પરંપરા તેવી વહે, કરો ધર્મ એ ભાય.

૨૯૯

સ્વાસ્થિતવજ પાછળ વહે, સર્વ ઉપાયો ધર્મ;

માની કરતા યોગીઓ, ફરજે સર્વે કર્મ.

૩૦૦

ભુવંગી.

કંઈ શીખ સાચી સદા ચિત્ત ધારો;

ખરો ધર્મ મૂકી જ્યાં જન્મ હારો,

હજી સ્વોન્નતિ ખીજના એજ બોધો;

લજી કર્મ જૂઠાં ભલાં એજ શોધો.

૩૦૧

ખરો કર્મચેત્નીતણાં એજ પન્યો,

કથ્યા વાંચી જાણી ભલા ખૂબ ગ્રન્યો;

- સદા સર્વે ધર્મોન્નતિ થાય એવા,
કહ્યા એ ઉપાયો ધરી પ્રેમ લેવા. ૩૦૨
- નકામા થતા ખર્ચ તે દૂર વારી,
ધરો પાછળે સ્વાસ્થિતા પ્રેમ ધારી;
સદા ધર્મ એથી વહો વિશ્વ જાશે,
કદી દુષ્ટ લોકોયકી ન ખળાશે. ૩૦૩
- થતા રાગ ને દ્વેષ તે હેત સારા,
થતા અન્ય માર્ગેજ તે તો નકારા.
વહે પાછળે ધર્મી લોકો મજાના;
કરો કર્મ એવાં સદા વિશ્વ શાળા. ૩૦૪
- સદા ગોટલી પેઠં સૌ શક્તિ ખીળે,
ધરી સ્વાસ્થિતા હેત ચિત્તેજ રીઝો;
ધરો સદ્ગુણોનાંજ ખીળે સ્વચિત્તે,
વહો પાછળે વંશ વૃક્ષો જ પ્રીતે. ૩૦૫

આમ્રવૃક્ષ પર સાખ અને તે પરથી ગ્રહાતું શિક્ષણ.

દોહરા.

- લોકોના સ્વાસ્થિત્વમાં, સત્ય ધર્મની વૃદ્ધિ;
આર્યો નિજ પાછળ કરો, ધાર્મિક શક્તિ સમૃદ્ધિ. ૩૦૬
- સહકારે સાખો થતાં, પાકી કેરી ગણાય;
કેરીઓના પાકમાં, સાક્ષી સાખની થાય. ૩૦૭
- પરિપૂર્ણ પાક્યા પછી, થાય વૃક્ષપર સાખ;
તથા પાકીને સદ્ગુણે, માનવ !!! પદ નિજ રાખ, ૩૦૮
- પરિપૂર્ણ રસ પામતાં, ભાનુ કિરણ પ્રતાપ;
પાકે આખે કેરીઓ, સાક્ષી સાખની છાપ. ૩૦૯
- સંકટ તાપોને સહે, નહીં અધીરો થાય;
સદ્ગુણ રસને જે ગ્રહે, પાકો વિશ્વ ગણાય. ૩૧૦
- ખાટી કાચી કેરીઓ, પાકે મીઠી થાય;
ગુણવણુ કાચો માનવો, ખાટા રસ સમ ભાય. ૩૧૧

અનેક સદ્ગુણુ જે ગ્રહે, અનુભવ સર્વે પાય;
દુઃખો સહી મોટો બને, મીઠો તે જગ થાય.

૩૧૧

સાખ સમા નિજ સદ્ગુણો, પાકી સાક્ષી થાય;
સાખ સમા જે તે બને, બાકી ત્યાં ન રહાય.

૩૧૨

સદ્ગુણોથી પાકો.

હરિગીત.

પાકો સદા નિજ સદ્ગુણે કાચા રહો નહિ માનવો,
ગુણકર્મથી પાકા બની કાર્યો મજાનાં ઊઝવો;
પાક્યા વિનાના માનવો મીઠાશ આપે નહિ અરે,
ચારિત્ર રસ વિદ્યાવડે, પાકે જનો સમજો અરે.

૩૧૩

ચારિત્ર્ય વણુ પરિપક્વતા આવે નહીં કો જન વિષે,
કર્મો કર્યા વિણુ તાપને પ્રાપ્ત્યા વિના નહિ ઉદ્ધસે;
દુઃખોતણુ બહુ વાયરા વાયા ન જેના મનવિષે,
પામે ન વૃદ્ધિ તે કદા પાકે ન રસ અન્તરૂ દિસે.

૩૧૪

વિદ્યા અને અનુભવવિષે કાચાતણી કિંમત નથી,
સહુ જાતિના અનુભવ કરો શિક્ષા મજાની એ કથી;
કાચા રહ્યા જે યુદ્ધિમાં ને બળવિષે બ્યાપારમાં,
પરતંત્ર દાસો તે બને દુઃખો લહે સંસારમાં.

૩૧૫

શોખી વિપયના મોજા ડરકુમિયાં જેવા બને,
તે દેશના નિજ ભૂમિના ભકતો નહીં જ્ઞાની ભણે;
સહુ દોષ જીતી જિનપરે પાકા બને તે ધન્ય છે,
એવા જનો છે સાખ્યસમ યોગી ખરો કૃતયુગ્ય છે.

૩૧૬

જે તાપ વાયુ ના સહિ તે જીવતા ના જગ રહે,
મોટે જ પાકો માનવો સન્તો મહન્તો એ કહે;
સહુ શક્તિથી પાકો બની આવો જગતની આગળે,
સાખ્યો સમા જાહેરમાં આવે મહંતા જગ મજે.

૩૧૭

સાક્ષી સ્વયં નિજના બનો સાખ્યો જ પેઠે માનવો,
દાં અન્યની સાક્ષી વ્યહો હુઆય દેશે ના લવો;

સાખો સમા પરમાર્થમાં બનતા રહો કુદ્દતથકી,
પરમાર્થી જન રસ સ્વાદશે આનંદ પામે એ વકી.

૩૧૮

આમરસ લોગથી જનોની પુષ્ટિ.

દોહરા.

આખો ખાય ન કેરીઓ, પાકે પરને હેત.
નદી સ્વયં ના જલ પિયે, પરાર્થ તન સંકેત.
સન્તોનું પરહેત સહુ, મેઘ સદા પરહેત;
ઉપકારી પરમાર્થમાં, મળ્યું સકળ નિજ દેત.

૩૧૯

૩૨૦

કંવાલિ.

કરે પુષ્ટિ મનુષ્યોની, નિવારે દેહના તાપો;
કરે સહકાર શીતળતા, ત્યજવે પાપીનાં પાપો.
કરે હૃદય હૃદય ઠંડું, સમર્પી મિષ્ટ રસ સારો;
પ્રતિ બદલો નહીં ઇચ્છે, થયો તેથી હૃદય પ્યારો.
તપેલા તાપથી લોકો, મધુર શુભ સાખ્યને આખી;
શમાવે છે ક્રુધા પાપી, મહત્તા આમ્ર !!! તહે રાખી.
યદા તું કેરીએ પાકે, તદા પર્ણી બહુ ધારી;
ધરે મર્યાદ મોટાઇ, ગણાયો શ્રેષ્ઠ અવતારી.
ફળે મહુડો બની નિર્વજ, ભલી મર્યાદ નહિ રાખે;
બને તેવો નહીં ક્યારે, મહન્તો આમ્રરસ આપે.
ધરે અમૃત ફળો સારાં, સકળ જન ચિત્તમાં પ્યારાં;
નમે નીચો ફલો આવે, નમનતા વિશ્વ દર્શાવે.

૩૨૧

૩૨૨

૩૨૩

૩૨૪

૩૨૫

૩૨૬

ફળોથી નીચે નમણું.

ફળે ઉંચા નમી નીચા, વિનય નહિ મૂકતા ક્યારે;
નમી નીચા વહે સન્તો, સમૃદ્ધિ પામતા જ્યારે.
નમે ના તાડની પેટે, અરે હુર્જન ફળે તોંયે;
શીખાવે પાક વિનયીનો, સદ્વચ્ચોવિયે સોહે.

૩૨૭

૩૨૮

ફળો જ્યારે ધણાં આવે, નમે નીચે તદા ભાવે;
રહે અક્કડ અહંકારી, જુઓ દષ્ટાંત નરનારી.

૩૨૯

પ્રકટ કરતો ફળો પાક્યાં, જીવોના એ ભલા માટે;
ગ્રહો ખાવો જીવો સર્વે, કરો ઉપકાર શુભ વાટે.

૩૩૦

હરિગીત.

ડાળાં અને સહુ ડાળીઓ પર્ણો હલાવી જણાવતો;
આવો જતો સુજ પાસમાં લેશોજ ફળરસ લહાવતો.
આવો પશુઓ પંખીઓ ધન્ય પ્રમાણે લ્યો તમે;
પરમાર્થ માટે જીવન છે ફલ પાંદડાં લ્યો જે ગમે.

૩૩૧

આયુષ્ય પામ્યું વહી જશે ઉપકાર સાથે આવતો,
પરમાર્થ માટે જીવંતી પરમાર્થ ચિત્તે ભાવતો;
નીચા નમીને ડાળીથી પર્ણો હલાવી પ્રેમથી,
મૌનજ ધરી ફળ આપવાં સન્તોતણી એ નેમથી.

૩૩૨

અભિમાન ના ક્યારે કરો નીચા નમો શોભા વધે,
અક્કડપણના ત્યાગથી કીર્તિ પ્રતિષ્ઠા સુખ વધે;
વિદ્યા અને સત્તા તથા ધન આદિથી મોટાધએ,
ભૂલી ન ક્યારે ફૂલવું સુખ માનીએ છોટાધએ.

૩૩૩

ઉંચો થયો નહીં શોભતો જે તાડવત અક્કડ રહે,
ઉંચો થયો એ શોભતો સહકારવત નમતો વહે;
વાહ વાહ !!! આંખા તાલરી લઘુતાધએ શોભા ધણી,
તથીજ પામ્યો કાયને, આ વિશ્વમાં સોહામણી.

૩૩૪

અમૃત ફલનો સદુપયોગ.

દોહરા.

ઉપકારી જે અવતર્યા, મીઠાં ફલ ધરનાર;
તે સર્વેમાં શ્રેષ્ઠ તું, અમૃત ફલ દાતાર.

૩૩૫

તવ ફલનો ઉપયોગ સહુ, કરતા નરને નાર.
જાયે પ્રભુ દરબારમાં, ફળથી ફળ નિર્ધાર.

૩૩૬

પાપટ ઝળે બેસીને, અમૃત ફળ રસ સ્વાદ;	
કરતો આનંદી બને, કરે કોકિલા સાદ.	૩૩૭
ખીરખોલીઓ ખોતરી, સાખ્યો ખાંતે ખાય;	
જે જેની પાસે વસે, તે તેવું ફલ પ્રાય.	૩૩૮
ચંચલ વાનર જાતિ પણ, ખાય કેરીઓ ખૂબ;	
અપકારીને આપતો, સહેજે આંખા લૂંખ.	૩૩૯
અમૃત ફળની ઉપમા, તવ ફળને દે સર્વ;	
તો પણ તું મકલાઈને, કરે ન ક્યારે ગર્વ.	૩૪૦
સહુપયોગી ફલ ધરે, ધન્ય ધન્ય અવતાર;	
આંખા પેઠે પ્રેમથી, બનશે નરને નાર.	૩૪૧

હરિગીત.

ઉપયોગ માટે જે મળ્યું તે તે જીવેને આપવું,	
ઉપયોગમાં જીવન વડે સહુ વિશ્વમાંહી વ્યાપવું;	
વિદ્યા વપુ ધન મન સહુ પરમાર્થના ઉપયોગમાં;	
જે વાપરે તે ધન્ય છે મુંઝો ન સ્વાર્થિક ભોગમાં.	૩૪૨
ઉપયોગ માટે આમ્રનું જીવન મઝાતું જાણવું,	
પરમાર્થના ઉપયોગમાં જીવન સદા નિજ આણવું;	
પરમાર્થના ઉપયોગમાં જીવન ધનાદિક વાપરો,	
પરમાર્થના ઉપયોગ વણુ કાં જાંદગી જીવો ધરો.	૩૪૩
ઉપયોગ માટે છે જીવન પશુઓ અને પંખીતણાં,	
વૃક્ષો સકલ પરમાર્થનાં ઉપયોગમાંજ સોહામણાં;	
શ્રી વિક્રમે ઉપયોગમાં આયુષ્ય સત્તા વાપરી,	
ખાણી ન રાખો માનવો !!! આ વિશ્વમાંહી અવતરી.	૩૪૪
કંબુસ મખખીચૂસ જે છે સ્વાર્થના કીડા જતો,	
જીવતાં છતાં ના જીવતા સ્વાર્થી કદાપિ ના બનો;	
એકેન્દ્રિ આંખાથી અરે માનવ બની મુંઝો નહી,	
પરમાર્થના ઉપયોગમાં સેવા મઝાની છે સહી.	૩૪૫
તીર્થદરો મુનિયો સકલ આ વિશ્વમાં પૂજાય છે,	
નિજ જીવનના ઉપયોગથી લોકોવડેજ સ્તવાય છે;	

સાથે ન કાંઈ આવશે. પરમાર્થતુ' જીવન ધરો,
 ઉપયોગી જીવન હિત ભણી સાધુ સમાગમ ઝટ કરો. ૩૪૬
 ઉપયોગમાં અમૃત ફલો જગમાં સદા આવે ખરે,
 તેથીજ ભાવી વર્ષમાં લહેકે જ બહુ ફેરી ફળે;
 જે જે મળ્યું તેનો કરો ઉપયોગ નિષ્કામી બની,
 વેદો અને સહુ આગમોનો સાર એ શિક્ષા ભણી. ૩૪૭

કાચામાં કાઠિન્ય અને પાકામાં નરમાશ.

હોહરા.

કઠીન કાચી ફેરીઓ, પાકા રસવણુ જોય;
 પાકી થાતાં નમ્રતા, દિક્ષાશતા અવસોય. ૩૪૮
 નમ્ર થતાં છે મિષ્ટતા, કાચામાં ખાટાઈ;
 કુદ્રતના એ નિયમની, સમજો સન ગોટાઈ. ૩૪૯
 કાચું તે પાકું બને, બને ન પાકું કાચ;
 જ્યાં ત્યાં જગમાં જાણવી, કુદ્રત નીતિ સાચ. ૩૫૦
 કાચા મનના માનવો, ધરે નહીં મીઠાશ;
 પક્કા રસવણુ ગોટલો, ફળ્યાતણી નહિ આશ. ૩૫૧
 કાચી ફેરી ગોટલી, ઉગી થાય ન વૃક્ષ;
 પકવ ગોટલે પકવરસ, રહસ્ય સમજો દક્ષ. ૩૫૨
 વિનય વિવેક ન નમ્રતા, અહંકાર અજ્ઞાન;
 શુદ્ધ પ્રેમ વણુ ચિત્તમાં, કઠીનતા ગુણહાણ. ૩૫૩
 ક્ષેત્ર કાલ જાણે નહીં, કર્મયોગ ગુણ હીણ;
 નિષ્કામી જે નહીં બન્યો, કઠીનતાએ દીન. ૩૫૪
 પાકામાંહિ રસ વધે, કાચામાં નહિ હોય;
 પાકામાં રસ વૃદ્ધિથી, દીવાળ ગુણુ જોય. ૩૫૫
 જ્ઞાનકર્મથી પકવતા, અનુભવ આવે થાય;
 આત્માનુભવ યોગથી, પકવ દશા સુખ પાય. ૩૫૬
 આતમજ્ઞાની પકવતા, ઘડી રસે ઉમરાય;
 અક્ષય દયામાં દીન થઈ, પરમ પ્રભુતા પાય. ૩૫૭

કાયા મનના માનવો, નિર્દય જૂઠા જાણુ;
સ્વાર્થ કીર્તિના પૂજકો, જડતા મન અભિમાન. ૩૫૮

નાસ્તિક ગુરના નિન્દકો, લોપે ગુરના બોલ;
ધર્મ્યાણુ તે ચાડીઆ, કરે ન ગુણનો તોલ. ૩૫૯

અવિશ્વાસી વૈરિલા, કંજુસના શિરદાર;
તુચ્છહૃદયના માનવો, કાયા એ નિર્ધાર. ૩૬૦

ગુણુ અવગુણુ જાણુ નહીં, માને નહિ ઉપકાર;
નગુરા નક્ષટ માનવો, કાયા એ નિર્ધાર. ૩૬૧

ગુર્વાજ્ઞા માને નહીં, લોભ ધરે મન કોપ;
ઘટાટોપ રાખે ધણો, ચિત્ત ધરે સંક્ષોભ. ૩૬૨

દાન સુપાત્રે ના દિયે, કરે કુસંગી સંગ;
નીચજનોની સંગથી, ધારે દુર્ગુણુ રંગ. ૩૬૩

અલ્પબુદ્ધિના માનવો, દુઃક દષ્ટિ ધરનાર;
જન્મભૂમિગુરોડીઓ, કાયા મનના ધાર. ૩૬૪

કાયાઘટસમજલ ગુણો, ધરે ન નિજમાં તેહ;
કાયા મન વચકાયથી, લહે ન કીર્તિ એહ. ૩૬૫

માટે પાકા સહુ જનો, ધરી શક્તિ ગુણુ બેશ;
બુદ્ધિસાગર બોધથી, આનંદ હોય હમેશ. ૩૬૬

કેરી પાકે રંગ કરે છે, રક્ત વર્ણને પ્રાયઃ ધરે છે;
રક્ત વર્ણનો રસ તેહ ધારે, રૂપરસ તે પૂર્વના વારે. ૩૬૭

બદ્ધે તે પૂર્વની કાયા, ધરે પાક્યાની દેહ માયા;
રસરૂપાકૃતિ ફેરફાર, એક સરખું ન કો નિર્ધાર. ૩૬૮

કેરી દેખી શિષ્યામણુ લેવી, ભલી વાત જગતને કહેવી;
પાકા વિશ્વ જનો નરનાર, પરિપક્વ દશા સુખકાર. ૩૬૯

ગુણુ આવે અવસ્થા ફેર, રહે તેમાં નહીં અંધેર;
જે સદ્ગુણુગણુથી પાકે, તે વિશ્વવિષે નહીં છાકે. ૩૭૦

પાક્યાની જ કિંમત પૂરી, રહે કોઈ ન વાત અધૂરી;
પાક્યા જે નર અને નારી, તેની વિશ્વવિષે બલિદારી. ૩૭૧

પાડ્યા વણુ ભાંડ ન સારાં, પાડ્યા વણુ અહો અન્ન ન પ્યારાં;
 પાકે લીખોડી થાતી જ મીઠી, ઝતુ વણુ સહુ વાત અનીઠી. ૩૭૨
 પકવ વીર્યથી સંતતિ થાય, વણુ પાકે અનર્થ ગ્રહાય;
 પાકી રસવંતી સુખકાર, ગુણે પાકો નર અને નાર. ૩૭૩
 પાકે ભોરડી મન આકર્ષે, પાકે મેઘ મઝાનો વર્ષે;
 વય પાકે અનુભવ આવે, સુખ દુઃખ અનુભવ થાવે. ૩૭૪
 પાડ્યા જનની કિંમત થાય, કરો સંગત તેની સદાય;
 પાકી કરો શિખામણુ આપે, શીખ સજ્જન મનમાં વ્યાપે, ૩૭૫
 પાકા આગેવાનો જ્યાં હોવે, સર્વજાતીય ઉન્નતિ જોવે;
 પક્ષા ગુરૂઓથકી ધર્મવૃદ્ધિ, પક્ષા વ્યાપારીઓથીજ ઝદ્ધિ. ૩૭૬
 સર્વ જાતિ કેળવણી પામે, તે શક્તિ વડે જગ જામે;
 હોય કેળવણી જ્યાં ન પૂરી, હોય કચ્ચાઈ ત્યાં અધૂરી. ૩૭૭
 સર્વ શક્તિવડે થાઓ પક્ષા; રહ્યા કોઈ ન વાતે કચ્ચા;
 કાચા પાકાનો ભેદ વિચારો, ચિત્તે પક્ષાઈના ગુણુ ધારો. ૩૭૮
 દેશેઽદ્ય ધર્મોદ્ય માટે, પકકા રહીને વહો શુભ વાટે;
 પાકી કેરીના રસસમ મીઠા, ખતો માનવ જગમાંહિ ૧જા. ૩૭૯
 સર્વ વિદ્યા સાપેક્ષાએ જાણે, પક્ષપાત ન મનમાં આણે;
 ખતી કર્મચોગી કરે સેવા, સર્વ જીવોને ઉન્નતિ દેવા. ૩૮૦
 કોટિ ધૂર્તોથકી ન વંચાય, સર્વદુર્જનથી ન હરાય;
 દળિકાલના ધર્મે પ્રવર્તે, કરવા યોગ્ય કાર્યમાં વર્તે. ૩૮૧
 આમરસમાં અભાવ ન થાવે, તેવા સદ્ગુણુને જગ પાવે;
 પાકી કેરીતણા ગુણુ લેવા, કરો યતન સદા ગુણુ કહેના. ૩૮૨
 પાકી કેરીઓ શિક્ષણુ આપે; તેને સજ્જન મનમાં યાપે;
 તે સર્વોન્નતિ પદ પાવે, ગુણુરાગી હૃદય એમ આવે. ૩૮૩
 ધર્મ આંખાનો એવો મઝાનો, રહે ગુણુથી કદાપિ ન છાનો;
 બુદ્ધિસાગર ધર્મને ધારો, સત્ય સદ્ગુણ કરો અવતારો. ૩૮૪
 આંખો ધર્મ ધરીને ફળે છે, તેથી શિક્ષા સાચી મળે છે;
 ધર્મ ધરીને વહે નિજ કાયા, સારી ધર્મતણી એકે માયા. ૩૮૫

આમ્રધર્મ અને તે પરથી ગ્રહાતું શિક્ષણ.

- ધર્મના ભેદ જગમાં હજારો, તેનો ગણતાં ન આવે પારો;
ધર્મ લક્ષણ જુજૂવાં જાણો, લહી ગુરૂગમ ચિત્તમાં આણો. ૩૮૬
- જેથી સત્યોન્નતિ સહુ થાવે, ધર્મ લક્ષણ તે ચિત્ત ભાવે;
સહુ દુઃખથી જેહ ઉગારે, આત્મોન્નતિ જેહ વધારે. ૩૮૭
- સર્વ ફળમાં શક્તિ સમર્પે, સર્વજનીય શક્તિ જે અર્પે;
તેવો ધર્મ ધરો નરનારી, મહાવીર પ્રભુ દિલ ધારી. ૩૮૮
- જેથી નિર્જલતા બહુ આવે, તેવો ધર્મ ન ચિત્તે ભાવે;
બળ અર્પે તે ધર્મ વખાણો, દોષ જીતે તે મનમાં આણો. ૩૮૯
- દોષ જીતાય ઉન્નતિ થાવે, વ્યાવહારિક ધર્મ તે ભાવે;
મનઃશક્તિ સુમાર્ગ વહાવે, સત્ય ધર્મ તે ચિત્ત સુહાવે. ૩૯૦
- સ્વાર્થ છે વ્યાવહારિક ધર્મ, સ્વાધિકારે કરો તેહ કર્મ;
પરમાર્થ તે ધર્મ વખાણો. દયા સત્યાદિ મુખ્ય તે જાણો. ૩૯૧
- દેશ સંધોન્નતિ દેશકાલે, સ્વાધિકારે દયા ધર્મ પાળે;
વર્ણ ધર્મ જે સ્વાધિકારે, નિષ્કામી બની વ્યવહારે. ૩૯૨
- સામાજિક કાર્યો કરતો, આત્મોન્નતિ વેગે વહંતો;
જૈનોન્નતિમાં જિનધર્મ, જીતે તેવાં કરે ધર્મકર્મ. ૩૯૩
- ચારે વર્ણો સ્વધર્મ ન ચૂકે, સ્વાધિકારે કર્મ ન મૂકે;
એવી ધરતો વ્યવસ્થા સ્વભાવે, ધર્મ, વિશ્વમાં વ્યાપક થાવે. ૩૯૪
- ધર્મ નામે વિધર્મોએ મારે, અન્યાયે મનુષ્યો સંહારે;
યજ્ઞ નામે પશુઓને કાપે, ધર્મ ના તે એ ધર્મની છાપે. ૩૯૫
- ધર્મ જૂતો નવો એમ ઝંખડો, કરીને કેમ મનને રગડો;
સર્વ જીવોનું શ્રેય વધારે, તેહ ધર્મ ખરો દુઃખ ટાળે. ૩૯૬
- જૈન દેવે કહ્યો જિનધર્મ, તેનાં સત્ય કહ્યાં એ મર્મ;
જૈન દેવ શુદ્ધાત્મા જાણો, ધ્યેયધટમાં સત્તા પરમાણો. ૩૯૭
- જીતેતે જિન ચિત્ત વિચારો, શુદ્ધતાએ અનુભવ ધારો;
જેણે આત્મા સ્વચિત્તે જાણ્યો, તેણે શુદ્ધ ધર્મ પ્રમાણ્યો. ૩૯૮
- દિષ્ટિ દિષ્ટિએ આશે ધર્મ, સમજ્યા વણુ રે છે ભર્મ;
એવી હૃદય ધરે જિનવાણી, પામે શાશ્વત મુખ્ય તે પ્રાણી. ૩૯૯

- દેવ દેવનાં જૂદાં નામો, ત્યાં ઝખડો કરો ન નકામો;
સહુ ધર્મ દયામાં સમાય, સત્ય કાંટે ધર્મ તોલાય. ૪૦૦
- દાન શીયલ તપ અને ભાવ, ચાર ભેદ ધરો ગુણદાવ.
દાન દેતાં જ દુર્ગતિ નાસે, પાપ વાસના આવે ન પાસે. ૪૦૧
- દાન ધર્મ પ્રથમ સહુ ધર્મે, સમજ્યા વણુ રહે જગ ભર્મે;
દાનના ભેદ લાખો હજારો, સર્વ સમજી યથાયોગ્ય ધારો. ૪૦૨

ધર્મભેદ.

- સાધુ સતોતી દાનથી સેવા, કરવા નિલ રાખો હેવા;
અન્ન વસ્ત્રાદિ દાનો દેવાં, સ્વર્ગ સિદ્ધિતણાં મુખ લેવાં. ૪૦૩
- જ્ઞાનદાન સમું નહીં કોઈ, ધર્મશાસ્ત્રાને જોશો જોઈ;
જ્ઞાનદાન કરો નરનારી, સર્વ સ્વાર્પણતા દિલ ધારી. ૪૦૪
- સર્વ તીર્થકરો દાન દેતા, પછી ચારિત્ર ભાવે લેતા;
દાન દેવાથી ધર્મ વહે છે, તેથી વિશ્વમાં શાંતિ રહે છે. ૪૦૫
- દાનસિદ્ધને શીયલ આવે, આવ્યું પાછું તે કદિય ન જાવે;
જ્યારે શીયલ સિદ્ધિ થાવે, ત્યારે તપની યોગ્યતા આવે. ૪૦૬
- માટે પાળો શીયલ સ્વાધિકારે, તરે શીયલવંત ને તારે;
જેને શીયલ સિદ્ધિ મુઠાવે, તે મહેજે તપ ગુણ પાવે. ૪૦૭
- ઉત્તમોત્તમ શીયલને ધારો, તેથી આવે દુઃખનો આરો;
શીયલવંતના ગુણ ગણ મોટા, તેથી આવે કદિ નહીં તોટા. ૪૦૮
- મન વાણી અને શુભ કાયા, સર્વ યોગ વધે છે સવાયા;
મન કાણુમાં રાખે જોઈ, તપ લક્ષણુ જાણો તેહ. ૪૦૯
- ધર્મ કર્મમાં દુઃખોને સહેતો, તપ લક્ષણુ તે જન લેતો;
સર્વ શક્તિ વધારે જ જોઈ, તપ સાચું લહો જન તેહ. ૪૧૦
- સ્વાધિકારે જે કર્મને કરવાં, તપ લક્ષણુ તે મન ધરવાં;
સર્વ જાતીય શુભ પ્રવૃત્તિ, તપોલક્ષણુની અનુવૃત્તિ. ૪૧૧
- ખૂરી ધન્યજનો રોધ જે થાય, તપ લક્ષણુ તે કહેવાય;
સર્વ કરજો અદા નિજ કરવી, તપ એ તપી શિવ વધુ વરવી. ૪૧૨

- સર્વ જીવોએ તપ શુભ તપવું, ચિત્ત પ્રભુનું નામ શુભ જપવું,
નિષ્કામ દશા તપ મોહું, કામ્ય ભાવથી તપ થાય છોડું. ૪૧૩
- જ્ઞાની ગુરુ ગમથી તપ સૂઝે, દૈ વિરલા જનો તપ ખૂઝે;
મન વાણીને કાય પ્રવૃત્તિ, સ્વાધિકારે તપ: પદ વૃત્તિ. ૪૧૪
- તપ તપશો સદા નરનારી, બની નિષ્કામ કર્મ વિચારી;
લૌકિક લોકોત્તર ભેદે, તપ તપવો હૃદય વણ ખેદે. ૪૧૫
- તપ તપતાં ભાવ જ આવે, ભવોભવના દુર્ગુણ જાવે;
રજ્જેગુણ ને તમોગુણ ટળતો, શુભ સાત્વિક અનુભવ મળતો. ૪૧૬
- ભાવે ભાવના શુભ મન ભાવે, પાપ કર્મો સકલ દૂર જાવે;
શુદ્ધ પ્રેમે ભાવ જ આવે, આધિ વ્યાધિ વગેરે હઠાવે. ૪૧૭
- ચાર ભેદે એ ધર્મ વિચારો, ધરો દાનાદિકનો આચારો;
દ્રવ્ય ભાવથી ચાર પ્રકારે, ધરો ધર્મને શુદ્ધાચારે. ૪૧૮
- સર્વ ધર્મનો સાર એ સાચો, તેમાં ભાવ ધરી જન રાચો;
સર્વ જીવોના શ્રેયમાં ધર્મ, કરો ધર્મતણાં શુભ કર્મ. ૪૧૯
- સર્વ જીવોના હૃદયને ઠારો, સ્વાધિકારે ધર્મ ન હારો;
બુદ્ધિસાગર ધર્મ સવાયો, ધર્મથી સત્ય આનન્દ પાયો. ૪૨૦

સ્વાભાવિક ધર્મ.

- ધર્મ સ્વાભાવિક કહેવાય, તેમાં ફેરફાર નહીં થાય;
સાધન ધર્મ અનેક પ્રકારે, દ્રવ્ય ભાવથી સુરો ધારે. ૪૨૧
- નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ બે ભેદે, વ્યવહાર નિશ્ચયથી વેદે;
પ્રવૃત્તિ ધર્મ ધારે યોગી, નિષ્કામ દશા ગુણ ભોગી. ૪૨૨
- પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ અપાવે, ઉપકાર પ્રવૃત્તિએ થાવે;
ધર્મ કર્મ પ્રવૃત્તિને ધારો, મળ્યો ગાનવભવ નહિ હારો. ૪૨૩
- આજીવિકાદિ લૌકિક ધર્મો, સ્વાધિકારે કરે જન કર્મો;
પ્રભુ હૃદયે ધરી સહુ કરતો, કર્મ યોગી પરંપદ વરતો. ૪૨૪
- વર્ણ ધર્મ અને રાજ્ય ધર્મ, દેશ ધર્મ અને નીતિ ધર્મ;
ગૃહી ધર્મ અને ત્યાગી ધર્મ; સ્વાધિકારે ક્રમે તે ધર્મ. ૪૨૫

જ્ઞાન ધર્મ તથા ક્રિયા ધર્મ, જેથી પામે શિવ પદધર્મ;
 સ્વાધિકાર પ્રથમ તો વિચારો, પછી ધર્મ યથા યોગ્ય ધારો. ૪૨૫
 પ્રભુમય યષ્ઠ જે સ્વાધિકારે, કરે કર્મ તે ધર્મને ધારે;
 નિરાસક્તિયા લેપાય ન કોઇ, જોશો અનુભવ જ્ઞાનથી જોઇ. ૪૨૭
 ધર્મ ભેદમાં મુઝો ન ભળ્યો, સ્વાધિકારે કરો કર્તવ્યો;
 ધર્મ સાધન જે જે વ્યવસ્થા, ધરો જાણીને નિજ અવસ્થા. ૪૨૮
 સર્વ દુઃખો હરે સુખ આપે, ધર્મ જગમાં સદા તેહ વ્યાપે;
 મેઘ પેઠે અને ઉપકારી, ધર્મ તેહ ગ્રહે નરનારી. ૪૨૯
 જેથી આનંદ અતિશય થાવે, રંક રાયના મનમાં ભાવે;
 સ્વાધિકારે સર્વે આરાધે; ધર્મ તેહ જગતમાં વાધે. ૪૩૦
 પૂર્વે જૈન ધર્મ હતો એવો, રહ્યો પાછળથી નહિ તેવો;
 આગેવાનો જ્યાં ધર્મના સારા, તેના નિર્મલ છે આચારા. ૪૩૧
 ધર્મ રક્ષાથી તે નિજ રક્ષે, ધર્મ દ્વેષથી તે નિજ ભક્ષે;
 કરો ધર્મનો ધાત ન ક્યારે, ધર્મ ધાતથી તે નિજ મારે. ૪૩૨
 ધર્મથી સહુ વિશ્વ વહે છે, ધર્મથી જગ શાંતિ રહે છે;
 ધર્મથી વહે ચંદ્ર ને ભાતુ, હોય ધર્મથી શમ મઝાતુ. ૪૩૩
 ધર્મવશ સહુ દેવો રહે છે, ધર્મને સહુ જીવ ચહે છે.
 સ્વાધિકાર ધર્મ ધરો પ્રાણે, સર્વ વિશ્વ વ્યવસ્થા પ્રમાણે. ૪૩૪
 ખનો ધર્મ માર્ગ વિશ્વાસી, ધર્મે સહુ સિદ્ધિયો દાસી;
 જેના ચિત્તમાં ઇશ્વર વાસો, તેહ ધર્મી બન્યો જગ ખાસો. ૪૩૫
 નહિ સ્વાત્માયજી ધર્મ ન્યારો, પ્રેમ વણુ નહિ ધર્મ વિચારો;
 અને નિષ્કામી જે શુદ્ધ પ્રેમી, તેહ ધર્મી કહ્યો સત્ય નેમી. ૪૩૬
 ધર્મ ભેદે લડો નહીં લોકો, જ્ઞાન વણુ નહીં પાડો પોકો;
 માતા પિતા વૃદ્ધતી સેવા, ધર્મ સાચો એ શિવપુર લેવા. ૪૩૭
 દુઃખી દીનની હાય ન લેવી, શુભ શિક્ષા શુણીજન દેવી;
 સહુ ધર્મો દયામાં સમાતા, સ્વાધિકાર ધર્મથી શાતા. ૪૩૮
 સ્વાધિકારે વિચારો આચારો, તેમાં સ્વાધિકારે ધર્મ ધારો;
 સ્વાધિકારથી ધર્મના ભેદો, ભિન્ન ભિન્ન જીવોમાં વેદો. ૪૩૯
 સ્વાધિકારે ધર્મ જેહ જાણે, તેહ ધર્મ કરે સુખ નાણે.
 યુદ્ધિસાંગર ધર્મો ધારો, લાગે શુદ્ધમયથી મન ધારો. ૪૪૦

ક્રોધ કરવાથી ધર્મ ટળે છે, યુદ્ધ કરવાથી પાપ મળે છે;
સર્વ જીવોના સારામાં સારું, એવી ઇચ્છાથી સુખ પ્યારું. ૪૪૧

દુઃખી જનનો કરવો ઉદ્ધારો, તેથી આવે દુઃખનો આરો;
દયામાં પ્રભુ દેવનો વાસ, એવો ધારો મન વિશ્વાસ. ૪૪૨

સર્વ તીર્થો દયામાં સમાતાં, પ્રભુ પ્રેમમાં ભજનો સમાતાં;
પ્રભુ દિલમાં ધરી કરો કાજ, પ્રભુ વિશ્વાસથી સુખ સાજ. ૪૪૩

ધર્મ ઢાંગ કદિ નહીં ધરવો, ધર્મ શક્તિ પ્રમાણે કરવો;
સત્ય વિષે છે ધર્મ સવાયો, પારતંત્ર્યે ન ધર્મ જણાયો. ૪૪૪

પાપ કર્મોથી પાછા હઠવું, ધર્મ કર્મોથી મનને મઠવું;
પ્રભુ, સદ્ગુણમાંથી વસે છે, તે તો દોષથી દૂર ખસે છે. ૪૪૫

ન્યાયપથે પ્રભુને પમાય, ન્યાયરૂપ પ્રભુ પરખાય;
નહીં અન્યાયમાં પ્રભુ ક્યારે, જ્યારે જણો પ્રભુ મળે ત્યારે. ૪૪૬

આત્મા બ્રહ્મ પ્રભુ નામ બેદો, અલ્પા હરિ હર જિનવર વેદો;
નામ પ્રભુનાં લક્ષ કરોડો, નામ બેદે ન ચિત્ત મરોડો. ૪૪૭

વીતરાગ પ્રભુ નિર્ધારી, દોષ રહિત પ્રભુ અવધારી;
પૂણે પ્રેમે પ્રભુ મન ધારી, સહુ કામ કરો મન ધારી. ૪૪૮

મહાવીર પ્રભુજી પ્રકાશે, જૈનધર્મ ગુણોએ વિલાસે;
અન્ય ધર્મોનો દોષ ન કીજો, જે જે સત્ય તે સહુથકી લીજો. ૪૪૯

સત્ય ધર્મો સાપેક્ષ વિચારે, જ્ઞાની સમજીને મમતા ધારે.
સંધ સામાજિક સહુ કાજે, ધરે પ્રેમ તે સુકિતમાં છાજે. ૪૫૦

સ્વાધિકારે ધર્મ કરાય, નહીં તે વશ ચિત્ત સુઢાય;
નિજ હૃદયમાં ધર્મ અનન્ત, સમજે પ્રભુ સાચા સન્ત. ૪૫૧

બૂતે મમતા ન બાહિર ક્યારે, જ્ઞાન પામે પછી નહીં ધારે;
માયામાં તે ધર્મ હણાતો, લોભે ધર્મ તે જાય તણાતો. ૪૫૨

નામરૂપના મોહે જે મુઝે, તેને સાચો ધર્મ ન સૂજે;
હસિકાલ પ્રમાણે ધર્મો, સ્વાધિકારે કરો સહુ કર્મો. ૪૫૩

ત્યાગ ધર્મ છે કાલાનુસારે, ગૃહી ધર્મ છે કાલ વિચારે;
યામ તેટલું કરીએ ભાવે, દંભ કરતાં સમૂળું જાવે. ૪૫૪

ઘટાટોપે મન નહીં ધરીએ, આત્મ ચારિત્ર્ય તે મન વરીએ;
 બાહ્ય અંતર ભેદ ન રાખો, હોય તેવું ખર્ચ શુભ ભાખો. ૪૫૫
 ચોરી ભરી કુધર્મ છે ત્યજો, પ્રભુ પ્રાર્થી ગુણો સહુ માગો.
 નીતિધર્મ હૃદયમાંહિ ધરીએ, જે જે દુર્ગુણ તે પરિહરિએ. ૪૫૬
 ધર્મ કથતાં ન આવે પારો, આવે ગુરૂગમથી તસ આરો;
 જ્યાં ધર્મ ત્યાં ઇશ્વર પ્રગટે, મન-ધર્મ ધરો દોષ વિધટે. ૪૫૭
 આત્મજ્ઞાને જે ધર્મ વિચારે, તેને ભેદ ખેદ નહીં ક્યારે;
 આત્મામાંહિ ધર્મો સમાતા, એકમાંહી અનેક સુહાતા. ૪૫૮
 એવી ગૂઢ સિદ્ધાંતની વાતો, સન્ત સાર તેનો દિલ પાતો;
 આત્મધર્મને પ્રેમે નિહાળી, ધરો ધર્મ સદા નરનારી. ૪૫૯
 નિજધર્મ સમજવો ન સહેલો, પણ કુદ્રતે સમજાય વહેલો;
 બુદ્ધિસાગર ધર્મ ધરોને, સર્વ જીવોનાં દુઃખ હરોને. ૪૬૦

અધ્યાત્મ બળ.

દોહરા.

અધ્યાત્મબળ યોગથી, શોભે છે સહકાર;
 સર્વાંગોએ જીવતો, સર્વ તર શિરદાર. ૪૬૧
 અરસપરસ અંગો સકળ, સંપી જીવે એશ;
 સહાય પરસ્પર આપીને, ટાળે તનના કલેશ. ૪૬૨
 ૧૬૫૩૬૦૪ પરસ્પરે, સંપી વર્તે એક;
 સર્વાંગોનો આત્ર ચૈ, વર્તે ધારી ટેક. ૪૬૩
 બંને એકડા ભેગા જે થાવે, એકાદશ ગણું બલ સોહાવે;
 સર્વ અંગો મળી એક હોવે, તેના બળનો પાર ન જોવે. ૪૬૪
 સર્વ અંગો મળે એક અંગી, હોય તેહ બને ગુણ રંગી;
 અન્તર રસ સર્વને સરખો, મળે અધ્યાત્મબળ ત્યાં પરખો. ૪૬૫
 એવા અધ્યાત્મબળના પ્રકારે, આગ્રો સ્વાશ્રયી જીવન ધારે;
 ધરે ધર્મો અધ્યાત્મ બળે તે, સર્વ શક્તિ યકી ઉછળે તે. ૪૬૬

- દેખી અધ્યાત્મબળ નરનારી, બળ તેવું ધરો જ્યારી;
સંત વીર્યાદિ ધાતુઓ મેળે, કાયા ઉભી રહે રંગ રેલે. ૪૬૭
- દેશ પ્રગતિ અધ્યાત્મબળે છે, રાષ્ટ્ર પ્રગતિ સર્વાંગ બળે છે;
થાય સામાજિક બળ ભારે, કોય અરિથી ન કચરાય ક્યારે. ૪૬૮
- સર્વ અંગો પરસ્પર મળતાં, પ્રતિપક્ષીતણાં બળ ટળતાં;
દેશ કોમની પડતી જણાતી, ટળે અધ્યાત્મબળ કળ ભાતિ. ૪૬૯
- ટલ્યું અધ્યાત્મબળ બહુ જ્યારે, જૈન સંખ્યા ઘટી બહુ ત્યારે;
રાજ રાજપૂતનાં બહુ વિહંગ્યાં, કુળ આર્યોતણાં બહુ લપસ્યાં. ૪૭૦
- જ્ઞાન વણુ આધ્યાત્મિકબળની, આશ રાખો નહીં શુભ વળની;
મહાજન સંઘ શક્તિ હણાઇ, તેથી દુષ્ટ જાતિ હરખાઇ. ૪૭૧
- ટલ્યું ગુર્જર રાજ્ય સવાયું, સર્વ ભારત દુઃખથી છાયું;
વધ્યું પારતંત્ર્ય હીન શક્તિ, પડી જૂદી એકેક વ્યક્તિ. ૪૭૨
- જૈન કોમમાં ભેદો પડ્યા, ગચ્છભેદે જ જૈનો લડ્યા;
મળ્યું વીર્ય તે કલેશે ખવાયું, જૈન રાજ્ય અમૂલ્ય ગુમાવ્યું. ૪૭૩
- જિહ્વાં અકલ્પના છે વાંધા, બાર સાંધે તુટે તેર સાંધા;
આધ્યાત્મિક રાજ્યની શક્તિ, જૈનકોમચક્રી અરે વિધટી. ૪૭૪
- જૈન સામ્રાજ્ય તેથી હણાયું, રહ્યું બળ કંઈ છુંદું છવાયું;
માટે આધ્યાત્મિક બળ ધારો, પડ્યાં નિર્જાળ અંગ સુધારો. ૪૭૫
- દેશ રાજ્ય કોમ બળ માટે, ધરો એકય હ્રદય શિર માટે;
કરો સ્થાય પરસ્પર સારી, ભેગી શક્તિ કરો નરનારી. ૪૭૬
- દેશ કોમનો સ્વાર્થ છે સારો, રાજ્ય સંઘ સ્વાર્થ ધરો ખ્યારો;
બળ એકહું કરીને રહેવું, ધર્મ માટે સકલ દુઃખ સહેવું. ૪૭૭
- પડ્યા ભેદ તે સધળા સાંધા, દેવ સ્વાર્થે ન પાડો વાંધા;
સર્વ સ્વાર્થનો હોમ કરીને, વહો અધ્યાત્મ બળ સંવરીને. ૪૭૮
- સંઘ શક્તિ ધરો સહુ અંગો, રાખો પૂર્વજના સહુ રંગો;
એમ આંખાના ભાગ લેવા, પાછા અન્યજીવોને દેવા. ૪૭૯
- આધ્યાત્મિક બળને વધારો, સર્વ અંગોની શક્તિ સુધારો;
કદિ આલસ્ય અંગ ન ધારો, એમ સજ્જન મન અવધારો. ૪૮૦

શ્રી પત્રોનો ત્યાગ અને નવીન પૂર્ણોત્તર ગ્રંથ

શ્રી ત્યાગ-નવીન ગ્રંથ.

- શ્રી પૂર્ણોત્તર ત્યાગ કરે છે, નવ્ય પૂર્ણોત્તર તે ધરે છે; એમ આત્મ વૃક્ષ પ્રવૃત્તિ, શક્તિ ગ્રંથો ધરે છે નીતિ. ૪૮૧
- શોભાકારક પૂર્ણોત્તર ધરે છે, ત્યાગ્ય પૂર્ણોત્તર વેગે હરે છે; નવ્ય જીવને જીવે સહકાર, તેમ માનવ શીખ અવધાર. ૪૮૨
- શક્તિહીન જૂતું પરિહરવું, શોભાદાયક નવ્યને ધરવું; દિન પ્રતિદિન નવ નવ શોભા, ધારે તેના રહે છે મોભા. ૪૮૩
- શક્તિ શોભા નવી જે ન ધારે, તેહ શક્તિ જીવનને હારે; દેખી સહકાર ને લ્યો શિક્ષા, વહો નવ્ય જીવનની દીક્ષા. ૪૮૪
- શક્તિ હીન શ્રી પરિત્યાગો, નવા અંગ ધરીને જ જંગો; નવ્ય અંગ ન આવે જેમાં, રહે શક્તિ ન શોભા તેમાં. ૪૮૫
- માટે જીવન પ્રગતિ કરવા, શક્તિ અંગો સદા મન ધરવા; કરો સત્ય સુધારા વધારા, નવ્ય શક્તિતણા અવતારા. ૪૮૬
- પૂર્ણ જ્ઞાન વિના જે સુધારા, કરતાં લોકો હોવે નકારા; આદરિએ અને પરહરિએ, એવું જ્ઞાન વિના નહિ કરીએ. ૪૮૭
- રાષ્ટ્ર શક્તિ નવાંગો ન ધાર્યાં, તેથી આર્ય કુલો બહુ હાર્યાં; થયા ક્ષત્રિયો બાયલા જેવા, નવ્ય શક્તિ ગ્રંથો વણુ તેવા. ૪૮૮
- નવી શક્તિ વિના જૈન લોકો, પડયા પાછળ પાડે પોકો; નવી શક્તિ જેઓએ ધારી, થયા નિર્બલ તે નરનારી. ૪૮૯
- દિન પ્રતિદિન શક્તિ વધારો, ત્યાગ્ય અંગોને પૂર્ણ સહારો; ધરો કુદ્રતની એહ રીતિ, તેથી આવે કદાપિ ન ભીતિ. ૪૯૦
- જેહ કુદ્રત પ્રતિકુલ આવે, તેહ શક્તિ સદા નિજ હારે; માટે નવ નવ અંગોને ધરવાં, એમ કુદ્રત અંગને વરવાં. ૪૯૧
- શ્રીહીનને આંખો ત્યજે છે, નવા અંગને આંખો સજે છે; ત્યાગ ગ્રાહ્ય આંખા પેઠ ધારો, રહી મૂઠ કાં જીવન હારો. ૪૯૨
- ક્રોધ ધર્મમાં નવ નવ શક્તિ, વધે એવી સુધારાની વ્યક્તિ; કરી જીવન જગમાંહિ રહીએ, સામાજિક બળથી ગહગહીએ. ૪૯૩

- બળદાયક માર્ગ સુધારો, સર્વ અંગની શક્તિ વધારો;
શક્તિ હીન રહો નહીં ક્યારે, કોઇ આવશે નહીં નિજ બહારે. ૪૯૪
- નિજ બળ વણુ કોઇ ન જીવે, વળે નહિ કંઈ પાડે રીવે;
વિદ્યા ક્ષાત્ર બલાદિક ધારી, ધરો દેશ દાઝ નરનારી. ૪૯૫
- કોમ સંધ દાઝ ધરો મનમાં, નવ્ય શક્તિ વહાવો તનમાં;
સર્વ વ્યાપાર શક્તિ સુધારો, પાછાં શોભાએ અંગ સુધારો. ૪૯૬
- ધર્મ વધક સર્વ ઉપાયો, ધરો શક્તિદાયક દરમાયો;
જીર્ણોદ્ધ શક્તિહીન ત્યાગી, બનો શક્તિતણા જન રાગી. ૪૯૭
- ભાવીભાવનો પક્ષ ન વહેવો, પુરૂષાર્થતણા પંથ લેવો;
પુરૂષાર્થે નવાં અંગ ધારો, સડ્યાં સર્વે અંગ સુધારો. ૪૯૮
- આંખો આંતર ઉઘમ ધારે, જીઓ વૃદ્ધિ લાડે જ્યારે ત્યારે;
પુરૂષાર્થે નવાંગો બને છે, દેખી આંખો જ્ઞાની ભણે છે. ૪૯૯
- કથી શિક્ષા હૃદય હેત ધારો, તેથી આવે દુઃખનો આરો;
શોભા શક્તિ વધારો મઝાની, કથી શીખ હૃદય ધરે જ્ઞાની. ૫૦૦

અપકાર પર ઉપકાર.

- બહુ કેરીઓની લુબ્ધી શોભી રહો દાનેશ્વરી,
ડાળાંકરોથી અર્પતો અમૃતફળો જગ અવતરી;
બહુ કેરીઓની લુબ્ધી નીચો નમ્બો જન દેખીને,
રક્ષક વિનાનો એકલો રલદાયી જાતે પેખીને. ૫૦૧
- ઝૂડે લકુટે જોરથી બજવાડ કરતાં સો ગણો,
તો પણ હૃદય આણે નહીં ઉપકારી તું સોહામણો;
બહુ પણનો ધણ જ વળે ને ડાળાઓ ભાગે ધણી,
અર્થો જનોના કષ્ટને આપે જ પ્રેમે ફલ ધણી. ૫૦૨
- કોને નકારો ના કરે ઉપકાર કરવા અવતર્યો,
મૌન બની અપકાર પર ઉપકાર ગુણગણથી ભર્યો;
મોટા ન મોટાઈ વદે નિજની તથાપિ અવસરે,
મોટાઈ દુનિયા જાણતી સ્વાર્થણુ પ્રસંગે જગ ખરે. ૫૦૩

કાળા વદનનાં વાનરા ને વાનરીઓ દોડીને,
ચડી જાય ત્હારી ઊપરે ખાતાં ફળો ઝટ તોડીને;
કરતા હુકાહુક ફેદીને ડાળાં હલાવે ડાળીઓ,
તેથી ટપોટપ કેરીઓ પડતીજ એવો ભાળીઓ.

૫૦૪

ડાળાં અને બહુ પાંદડાં તોડે ન મનમાં શોચતા,
મોરો પડે પૃથ્વી ઘણા વપુને નહીં સંકોચતા,
ખૂખ ખાઈને વળી મૂતરે વિષ્ટા કરે ચંચલ બની,
મસ્તી કરે મન માનતી આશ્રય ગ્રહી તવ સુખ ભણી.

૫૦૫

અપકાર તેઓના સહી ઉપકાર સામો તું કરે,
નિજ દેહ આદિ આપીને ઉપકાર કરતો જગ ખરે;
જય કમયોગી દુભપતિ જય જય ભલે તું અવતર્યો;
આદર્શ જીવન આચરી અવતાર ત્હેં સારો ધર્યો.

૫૦૬

ત્હારા જીવનને ધન્ય છે ઉપકારના ઓધે ભર્યો,
નિષ્કામ યોગી જન પરે તું પુણ્ય ભૂમે અવતર્યો;

મંગલ સ્વરૂપી પાંદડાં ત્હારાં બન્યાં ઉપકારથી,

ગુણુમય સકલ તવ અંગ છે, ઉચ્ચો સકલ ગુણુ ગણુમથી.

૫૦૭

પરમાર્થ જીવનને ધરે સર્પાદિ આશ્રય આપતો,

સ્વાર્થી જનોના સ્વાર્થને પૂરી, વિપત્તિ કાપતો;

તો પણુ અરે ગવે જરા લેપાય નહીં ફળે રહે.

ગુણુ ગણુભર્યો વર્ણાય નારે કેટલું કવિયો કહે.

૫૦૮

જે જે ઘટે ઉપયોગ ત્હેને સર્વ જીવો આચરે,

ત્હારી દયા નહિ લાવતા રે સ્વાર્થીઓ શું ? ના કરે.

તો પણુ અરે અપકાર પર ઉપકારમય જીવન ધરે.

તેથી અરે તું ધન્ય છે ઉપકારી શું ? ના આદરે.

૫૦૯

દેશ પરદેશમાં અમૃત ફોનો ઉપયોગ.

દોહા.

ઉત્તમ ભૂમિ નીપળ્યો, ઉત્તમ કરતો કાજ;

તવ આશ્રય જીવોતણી, રાખે અતે લાજ.

૫૧૦

અપુણીઓ જે દેશ છે, તેમાં તું નહીં થાય;	
પુણ્ય ભૂમિમાં ઉપજે, ધરી પુણ્યમય કાય.	૫૧૧
અમૃત ફલને આપતો, આવે હેતે સર્વ;	
વાહ વાહ લોકો બધે, તો પણ કરે ન ગર્વ.	૫૧૨
અદા કરે નિજ ફર્જને, ફલ લાવી સહકાર;	
સર્વ દેશમાં ફલ જતાં, ઉપયોગે નિર્ધાર.	૫૧૩
મિષ્ટ ફલોને સૌ ગ્રહે, હોંશે સહુ લઈ જાય;	
સ્વદેશ કરતાં મૂલ્ય તો, પરદેશે બહુ જાય.	૫૧૪
આત્રફળો જાણે નહીં, નિજ કિંમતનો સાર;	
કિંમત ભોગીજન કરે, સમજે નરને નાર.	૫૧૫
મીઠી સારી વસ્તુનો, ભાવ હોય સહુ દેશ;	
અમૃત ફલ શિક્ષા કહે, સમજ્યા વણુ છે કલેશ.	૫૧૬
સન્ત તરફ ફલ ને નહી, પરદેશે પૂજાય;	
જ્યાં જેનો ભાવ જ નહીં, ત્યાં પગ પગ અથડાય.	૫૧૭
કેરી ફલ સમ સન્ત જન, પુણ્ય ભૂમિમાં થાય;	
પરદેશે કરતા રહે, અધિક અધિક પૂજાય.	૫૧૮
વિદ્યાપૂરની કેરીઓ, પાટણુ આદિ જાય;	
ત્યાં કિંમત તેની ધણી, એ સજ્જનનો ન્યાય.	૫૧૯
ગુણીજનની કિંમત ધણી, પરદેશે ઝટ હોય;	
તીર્થમાહાત્મ્ય પરદેશમાં, અધિકાંશે અવલોય.	૫૨૦
પાલીતાણાના જનો, અન્ય તીર્થમાં જાય;	
દારિકાના માનવો, કાસ્યાદિક ભટકાય.	૫૨૧
કાશીના વાસી જનો, દારીકામાં જાય;	
પરદેશે મહિમા ધણો, સમજે મન સ્થિર થાય.	૫૨૨
જ્યાં જેનો ઉપયોગ છે, ત્યાં તેનું બહુ માન;	
કોયલનું આંખાવને, ખાઈ લાગે જાન.	૫૨૩
સ્વદેશ પરદેશે સદા, વિકાનો પૂજાય;	
બક્ત સન્તને યોગીઓ, જ્યાં ત્યાં બહુ વખણાય.	૫૨૪

માટે વિદ્યા યોગ ગુણ, ધરીએ મનમાં બેસા;
 જ્ઞાનદશા સંસ્કારથી, નાસે સધળા કલેશ.
 ઉપયોગી બનશે સદા, જગમાં નરતે નાર;
 જીવોપયોગી જે બને, સદ્ગો તસ અવતાર.
 જે સહુના ઉપયોગમાં, આવે અતેક પ્રકાર;
 તેને સહુ ચાહે ધણું, સમજે મન નરનાર.

૫૨૫

૫૨૬

૫૨૭

આશ્રય દાતાર.

આશ્રય આપે સર્વને, સંત સમે સહકાર;
 આશ્રય આપે પુણ્ય છે, ધન્ય ધન્ય દાતાર.

૫૨૮

છપાયા છંદ.

આશ્રય આપે પુણ્ય પમાય, કરેલ પાપો સહુ વિણસાય;
 સર્વ ગુણોમાં આશ્રય દાન, શ્રેષ્ઠ કહ્યું સમજે ગુણ જાણ,
 માણે બાંધી પાંખી રહે, ફલાદિકે જીવનને વહે.

૫૨૯

આશ્રયવણુ જગ વધે ન કોઇ, આશ્રયવણુ કો ઉચ્ચ ન જોય;
 વાડ ગ્રહીતે વેલો વધે, સાધનથી કારજ નિજ સધે;
 ચીલ વધે ઘડુ આશ્રય લહી, સમજી જન મન સમજે સહી.
 તન મન ધનથી આશ્રયદાન, કરવામાં રહેવું ગુલતાન;
 વૃક્ષોતો આશ્રય જેમ મહી, આશ્રય દેવો મન ગહગહી,
 હરાશ્રયે નાગો પૂજાય, દૃષ્ટાંતો બહુલાં જગમાંણ.

૫૩૦

રહેવા આશ્રય આપે જેહ, સાધુ સંતને તે ગુણગેહ,
 વિતાદિક આશ્રય દાતાર, ધન્ય ધન્ય જગમાં નરનાર;
 જગહુશા બીમાશા પરે, વસ્તુપાલ પ્રેરે સુખ વરે.

૫૩૧

મોટાનો આશ્રય જે કરે, સુખ સંપત્તિ સહેજે તે વરે;
 આશ્રયદાતા સમ ઉપકાર, કોઇ નહીં બીજો નિર્ધાર;
 બાંબા સમ જે આશ્રય દાન, આપે તે મામે નિર્વાણ.

૫૩૨

આશ્રય પામી જીવે દરે, શુભ આશીશ આપે શુભ પરે;
 મોટાના શરણે સુખ મળે, અહંરાગ દેપાદિક ટળે;
 માટે આશ્રય આપો બેસ, ધર્મે શાંતિ હોય હમેશ.

૫૩૩

આશ્રય વણુ કો કિચ્ચ ન થાય, આશ્રય વણુ નહિ શક્તિ પ્રહાય,
આશ્રયથી ઉંચા જન થતા, આશ્રય વણુ નીચા થઇ જતા;
આશ્રયની કિંમત છે ઘણી, આશ્રય આપે તે જન ઘણી. ૫૩૫

સામે બદલો ઇચ્છે નહીં, આશ્રયદાતા સાચો સહી;
નિષ્કામી આશ્રય દાતાર, ધન્ય ધન્ય જીવન અવતાર;
આંખા પેઠે આશ્રય દાન, કરવામાં રહેશે મસ્તાન. ૫૩૬

સાધુને રહેવાનું સ્થાન, આપે તે પામે નિજ જ્ઞાન,
આશ્રયદાને શીયલ મળે, તપ જપ સંયમ પાળ્યાં કળે;
દુઃખી દીનને આશ્રય દાન, આપે મળતા શ્રી ભગવાન. ૫૩૭

આશ્રય દાને સ્વાર્પણપણું, મન લાગે ધ્યાન એ ભણું,
આશ્રય આપ્યા વણુ જગ કોઇ, શોભે નહીં જોયું એ જોઇ;
આશ્રય આપીને નરનાર, ભડતો સફલ કરો અવતાર. ૫૩૮

અરસપરસ આશ્રયતા અહો, જીવોને છે સમજી રહો,
આશ્રયદાને કંજીસ થાય, જીવ્યો તે નહિ વિશ્વ કહાય;
માર્ગે તેને આપો તેહ, મુક્તિ પામે નિઃસંદેહ. ૫૩૯

હાય હાય જગત્માં શું ? કરો, પામ્યાનો ઉપયોગ જ કરો,
મળ્યું તેકમાં સહુનો ભાગ, જાણી જ્ઞાને કર શુણુ રાગ,
આશ્રય આપો આંખા પરે, બુદ્ધિસાગર મંગલ વરે. ૫૪૦

અમૃતરસ.

દોહડા.

અમૃતરસ છે સ્વર્ગમાં, પીતાં હર્ષ સદાય;
અમૃતરસ કેરીતણો, માનવ લોક સુહાય. ૫૪૧

નરનારી અમૃતરસે, પોષીને નિજદાય;
અમૃત સુખને ભોગવે, વર્ણુન કર્યું ન જાય. ૫૪૨

અમૃતરસ આરોગતાં, મન તન ઠંડક હોય;
જ્ઞાનામૃત રસ પીવતાં, તાય કદા નહીં જોય. ૫૪૩

- સન્ત હૃદયમાં જ્ઞાનામૃત રસ, પ્રેમે પીવો નરનારી;
આંખાના અમૃત રસથી પણ, જ્ઞાનામૃતની ખલિહારી. ૫૪૪
- આત્મજ્ઞાન વૈરાગ્યે પ્રગટે, ધ્યાને પાકે નિર્ધારી;
અમૃતરસની ચઢી ખુમારી, કદા ન ઉતરે સુખધારી. ૫૪૫
- શુદ્ધ બકતોના ભાગ્યે આવે, નશુરા ભટકે બહુ ભારી;
અલખ નિરંજન પરબ્રહ્મરસ, પીતાં ઘટમાં ઉછયારી. ૫૪૬
- મન પ્યાલામાં પ્રેમ મશાલા, તેમાં અમૃતરસધારી,
મસ્ત બનીને પીવો સન્તો, જન્મ જરા દુઃખો હારી. ૫૪૭
- મનનો તાપ સમાવે સધળો, ઠંડક કરતો મન ભારી;
આત્માનુભવ રંગે રસિયા, પીવો જગમાં નરનારી. ૫૪૮
- પ્રભુ ભક્તિમાં મસ્ત બનીને, દોષ ત્યજે નર ને નારી;
સન્ત ચરણ સેવાથી શિવફલ, અમૃત રસ ભવ ભય હારી. ૫૪૯
- સન્ત સાધુના હૃદયે પેસે, અમૃત પામે નિર્ધારી;
સમતા અમૃત પાન કર્યાથી, સુખની ઘેન ચઢે ભારી. ૫૫૦
- શુદ્ધપ્રેમને શુદ્ધ ભાવના, આત્મા અમૃત છે જાણો;
આત્મા સ્વર્ગ અને તે મોક્ષ જ, સામ્યભાવ મનમાં આણો. ૫૫૧
- નિષ્કામી યોગીના ઘટમાં, અમૃતરસ ગંગા વહેતી;
ઘટમાં પેસી પીવો સન્તો, ભાવે તે સહુને કહેતી. ૫૫૨
- નવરસમાંહી શાંત રસ જ છે, અમૃત રસ સાચો પીવો;
જ્ઞાન પ્રવૃત્તિ પદવ થયાથી, અમૃતરસ પી સહુ જીવો. ૫૫૩
- નિરાસકત મન વૈકુંઠ જન્નત, સ્વર્ગ સિદ્ધ જે જે સ્થાનો;
આત્માનુભવ અમૃતરસ ત્યાં, આત્મજ્ઞાનથી તે માનો. ૫૫૪
- સગુરાજન એમ સમજે જ્ઞાને, નશુરાજન ભૂલા ભટકે;
શુદ્ધાત્મારસ પીતાં પ્રેમે, ભેદ ખેદ કંઈ નહિ જટકે. ૫૫૫
- શુદ્ધરૂપા પણ અમૃત રસને, પીવા નહીં કો અધિકારી;
ધધર શુદ્ધ રૂપા જન પામે, લાગે જે લગની ભારી. ૫૫૬
- જેના ઘડપર શીર્ષ નહીં છે, એવા બકતો તે પામે;
શુદ્ધિસાગર અમૃત પાને, દરીયો આનંદના ઠામે. ૫૫૭

આમ્રપર્ણનાં મંગલ તોરણો.

હરિગીત.

જય કર્મયોગી આમ્ર તહારાં પદ્મવો મંગલ કહ્યાં,
યોગી થવાના કારણે મંગલ પ્રસંગે એ લહ્યાં;
તવ પર્ણનાં તોરણ કરી ગૃહદ્વાર અગ્રે ખાંધતાં,
યોગી થવાના સૂત્રને નરનારી ભાવે સાંધતાં.

૫૫૮

પરમાર્થ માટે અવતરી લીલાં રહી જીવ માત્રનું,
લીલું કરે એ કારણે પૂજન થતું શુભ ગાત્રનું;
પરમાર્થ વા વ્યવહારના મંગલ પ્રસંગે તોરણો,
ખાંધે જતો લીલા થવા, પરમાર્થ, દિલમાં એ ભણો.

૫૫૯

શુભ આમ્ર પદ્મવ તોરણો, ખાંધી જતો દિલ ઉચ્ચરે,
આંખાતણા શુણ આવશે, શિક્ષા હૃદયમાં ઉતરે;
આંખાસમુ નિજ ધર બનો નિર્દોષતા વ્યાપી રહો;
તોરણ મિથે ધરનારીઓ એવું ચહે મનમાં ચાહો.

૫૬૦

શુભ હસ્તસમ છે પદ્મવો દાતારના હસ્તો ખરે,
એવું બનો અમધર સદા સમજી હૃદયમાં ઉચ્ચરે;
દેવું જ શીખ્યાં પદ્મવો શુભ આમ્ર ફલને પ્રેમથી,
એવું બનો અમધર સદા તોરણ રચે એ નેમથી.

૫૬૧

શુભ પર્ણની લીલાવડે આંખો સદા શોભી રહે,
મંગલ પ્રસંગો શોભજો એવું હૃદયમાં સૌ ચહે;
શુભ લગ્નની ચોરી વિષે તોરણ રચે છે માનવો,
કર્તવ્યકર્મો જે કરે તેનાજ ઉત્સવ ઉઝવો.

૫૬૨

આંખાસમા જગ શોભજો પરમાર્થમય સેવાવડે,
યાચક જનોને આપશે એવું નિજને સાંપડે;
પાછા પડો ક્યારે નહીં સ્વાર્પણ કર્યામાં જાંઘળી,
સફળી કરો નરનારીઓ પાછળ યશે ના તે સગી.

૫૬૩

એમ આમ્ર તોરણ શીખવે પરમાર્થમાટે જીવવું,
પરમાર્થમાં મરવું ખરે સમભાવથી જીવન નવું;

સહુ ધર્મનો એ સાર જેના ચિત્તમાં વ્યાપ્યો ખરે,
એ આમ્ર તોરણ શીખને ધરી અચલ સુખને વરે.

૫૬૪

જે મરણમાં ને જીવનમાં સમભાવ આનંદે રહે,
તે જ્ઞાનયોગી ભક્ત શૂર જ નાણવો શાસ્ત્રો કહે;
જે જે ખતે જે કાલમાં સમભાવ ત્યાં તે ધારતો,
પરમાત્મસ્વાધીન દેહને કરીને જીવન નિજ કારતો.

૫૬૫

પરમાત્મમય જીવન વિના ના અન્ય જીવન ધ્રુવજીતો,
પરમાત્મની પ્રીતિ વિના ના અન્ય પ્રીતિ પ્રીતજીતો,
સ્વાયત્ત સર્વે સર્વનું ત્યાં ગર્વ મમતા નહિ કરી;
એવા જનોના ચિત્તમાં શિક્ષા જ તોરણની વશી.

૫૬૬

દેવોપર અને બાલકો તથા બાલિકાઓના શીર્ષપર મંજરીનું શોભવું.

જે મૂર્તિયો, દેવોતણી ને દેવીઓની હિતકરી,
તેના ઉપર ચઢીને ચઢો શોભે મઝાની મંજરી;
એ મંજરી એવું કહે જેનાં ફળો મીઠાં થતા,
તેનાં જ સર્વે કારણો પૂજ્યો ખતી રહેતાં છતાં.

૫૬૭

શુભ રક્ત પીળા વર્ણની બહુ મંજરી શીર્ષે ધરી,
બાલા યુવાવય પૂર્વની શોભે જ દેવી સુંદરી;
સૌન્દર્ય જેનામાં રહ્યું તેને જ સર્વે આદરે,
એમ મંજરી સહુ લોકને શિક્ષા મળતી ઉચ્ચરે.

૫૬૮

જેનાં ફળો આ વિશ્વમાં મીઠાં સકલને લાગતાં,
જેનાં ફળો આ વિશ્વમાં ભક્ત્યાથકી ભૂખ લાગતાં;
તેનું જ પૂર્વે રૂપ હું શોભું ખરેખર મંજરી,
મુજ દેખતાં આશા થતી જગ લોકને ફલની ભલી.

૫૬૯

જે ઋષ્ટ છે ઉપયોગી છે તે દેવના શીર્ષે ચઢે,
ઉપયોગિતા વણ શીર્ષથી સૂઝાઈ જતાં તે પડે;
ઉપયોગ છે ત્યાં પ્રેમ છે સૌન્દર્ય વણ ના કોં ચઢે,
સૌન્દર્ય નહાના બાલવત્ તેથી રહને લોકો ગ્રંહે.

૫૭૦

જે સર્વ માટે અવતરે તે ખીજના શશીની પરે,
પૂજ્ય છે પ્રેમે સદા, દર્શન મધુરું સહુ કરે,
મંગલ જણાવે મંજરી પ્રકટી પ્રથમ નરનારને,
લાખો કરોડો હિત ધરું શુભ આમ્રફલ અવતારને.

૫૭૧

પ્રકટાઉં કેશર રંગથી જાણો જે કેશરિયાં કરી,
પાછી હાંડું ના કોઇથી નિજ જીવવું જાણું મરી;
લાખો હજારો ખીજમય હું વિશ્વ સધળું વ્યાપવા,
અવતાર પામી, સર્વને સ્વાદુ ફલો શુભ આપવા.

૫૭૨

મરવાતણી પરવાં નથી પ્રગટી જે સર્વ જીવાડવાં,
માટે કહાઉં મંજરી આ વિશ્વને જે ઉદ્ધારવા;
શુભ મંજરી એવું કહી સાચી શિખામણુ આપતી,
ઉત્સાહ ને શુભ ખતથી સંજનતણા દિલ વ્યાપતી.

૫૭૩

સમ્યક્ત્વ ગુણ સમ મંજરી શુભકર્મ સરખી જાણવી,
શુભ ભાવના છે મંજરી આચારમાં તે આણવી;
શ્રદ્ધા મઝાની મંજરી સહુ કાર્ય પહેલી ધારવી,
શ્રદ્ધા ધરીને જ્ઞાનથી શિક્ષા હૃદય અવધારવી.

૫૭૪

શ્રદ્ધા વિના નહિ ફલ કદી આવે જે મનમાં માનવું,
પ્રીતિ વિના શ્રદ્ધા નથી ગુર્વાશ્રયે મન આણવું;
મન સાત્વિકી શ્રદ્ધા ધરી પ્રભુમય નિજતમા આદરી,
પ્રગટાવશે શુભ મંજરી જ્ઞાનાદિ ગુણ ગણતા ભરી.

૫૭૫

આમ્ર વૃક્ષ પેઠે તે જન્મ્યા ભલા.

જે આમ્ર પેરે વિશ્વમાં ઉપકાર કરવા અવતર્યા,
જન્મ્યા જે તે જગમાં ભલા કરણાદિ ગુણગણથી ભર્યા;
મોંઘી મઝાની જાંઘળી અર્પણુ કરે પર કાળમાં,
સ્વાર્પણુ કરે જે જે મળ્યું દુઃખી જીવોની સાજમાં.
પ્રતિદાન વાચે નહિ કદા બોલી બતાવે નહિ કયું,
તેનું જે જીવન ધન્ય છે પરગાર્યાં જીવન અનુસર્યું;
આંખા પરે પરમાર્થની કીર્તિ પ્રતિષ્ઠા જાગતી,
જીવો ભલે એ અવતર્યા જેની સદા છે સન્મતિ.

૫૭૬

૫૭૭

રાજાઓ.

રાજા ભલા એ અવતર્યા દુઃખો પ્રજાનાં ચૂરતા,
અન્યાયથી કર ના લિયે નીતિ પ્રજામાં પૂરતા;
વ્યભિચાર આદિ દોષથી દૂરે રહે સહગુણ વરે,
રાજા મહાના એ ખરે સહુ શક્તિને અંગે ધરે.

૫૭૮

નિજ દેશની દાઝે રહે અન્યાય ક્યારે ના કરે,
અભિમાન ના મનમાં ધરે સહુ દેખતા નજરે કરે;
મદિરાદિ વ્યસનોને લજે પ્રભુને ખરા મનથી ભજે,
સ્વાત્મા સમા સહુને ગણે દેશાન્નતિ નિશ્ચિન સજે.

૫૭૯

ક્ષાત્રાદિ અંગો કેળવે મન મેળવે સહુ સાથમાં,
અતિ શોખને વારે સદા રાખે જ અરિયો પાથમાં;
વિક્ષાનને પોષે સદા બહુ માન સંતોનું કરે,
સહુ ક્ષત્રિયોને પોષતો યુદ્ધાદિ શિક્ષણને વરે.

૫૮૦

પશુ પંખીનું રક્ષણ કરે હણવા ન ગાયો દે કદા,
સહુ જાતિના શિક્ષણ વડે નિજ દેશ પોષે સર્વદા;
ભૂખ્યો ન દુઃખ્યું કો રહે એવી વ્યવસ્થા આદરે,
રાજા જતો એવા સદા જય લક્ષ્મી સિદ્ધિને વરે.

૫૮૧

સત્સંગમાં માગી રહે ને દુષ્ટ જન દમતો રહે,
જીવે પ્રજાનાં કારણે દુઃખો પડે તે સહુ સહે;
નિજ દુર્ગ સર્વે સાચવે આલસ્ય ના ક્યારે ધરે,
રાજ્યોપયોગી કૃત્યમાં પરમાર્થ માટે સંચરે.

૫૮૨

રક્ષક બને શુભ પ્રેમથી મોહાન્ધ થાતો નહિ કદા,
ગુણરાગને ધરતો રહે રાજ્યાદિ નીતિથી સદા;
ખાતાં નિહાળે જાતિથી નિજ રાજ્યમાં છાતો કરે,
પોકળ સંકલનાં સાંભળી અન્યાયને દૂરે કરે.

૫૮૩

પરમાર્થના સહુ કાર્યમાં સ્વાર્પણ કરે રાજા સહી,
આંખા પરે શુભ અવતર્યા કીર્તિ પ્રતિષ્ઠા ગુણલહી;
જગમાં ભલા એ અવતર્યા રાજા જતો ગુણથી ભર્યા,
કચરે પ્રજાને પીડતા એવા જ ખૂરા અવતર્યા.

૫૮૪

રાજા ખરે એ બાચલા જે ફાતકા પેઠે બન્યા,
વ્યભિચારના કીડા બન્યા ઉપકાર કીધા સહુ હણ્યા;
સંતાપતા નિજ રાજ્યના માનવ ગણોને દ્વેષથી,
કાચા સદા જે કાનના જીવન વહે છે કલેશથી. ૫૮૫

શીદને અરે એ અવતર્યા નિજ રાજ્યની પડતી કરે,
ન્યાયી જનોને પીડતા સાચું ન જે કાને ધરે;
ઘોરે અહો જે ઘેનમાં નિજ રાજ્યને નહિ કેળવે,
જીવમાટ અન્યાયે અરે લક્ષ્મી પ્રજાની મેળવે. ૫૮૬

પડતી કરે નિજ દેશની ને રાજ્યની ભૂલો કરી,
ક્ષાત્રાદિ શક્તિ વણુ અરે જીવ્યા નહીં તે અવતરી;
અભિમાન નહિ નિજ રાજ્યનું કે દેશનું મનમાં જરા,
રાજા અરે એ નામના શાને જગતમાં અવતર્યા. ૫૮૭

સહુ વણુને પોષે નહીં ને ધર્મથી દૂરે રહે,
સ્વાર્થે સદા રાચી રહે ને પાપમય જીવન વહે;
જે રાજ્યનાં અંગો સકલ તેની વ્યવસ્થા નહિ કરે,
રાજા અરે એ નામના જન્મ્યા જ નહિ જન્મ્યા અરે. ૫૮૮

જે રાજ્ય રક્ષણુ નહિ કરે તે રાજ્ય અંગો સંહરે,
શાને અરે એ અવતર્યા નિજ જાતિના દ્વેષે મરે;
ધર્મથીકી મનમાં બળે ઉપકારીની હિંસા કરે,
રાજા અરે એ નામના જન્મ્યા જ નહિ જન્મ્યા અરે. ૫૮૯

અધિકારી નહિ રાજા યવા સામર્થ્ય જેનામાં નહીં,
અજ્ઞાન શંકો મન ધણી બીલિ અરે મનમાં રહી;
અધિકારીઓનાં રમકડાં નાચે ત્યાબ્યાં જે ખરે,
રાજા અરે એ નામના જન્મ્યા જ નહિ જન્મ્યા અરે. ૫૯૦

બ્યાપારને વિદ્યાતણી જે ઉત્તતિ કરતા નથી,
લક્ષ્મી કઢાવે શક્તિથી ને યુક્તિની ઝાળો મથી;
જીવે પ્રજાના હિત વિના ફરિયાદ કાને ના ધરે,
રાજા અરે એ નામના જન્મ્યા જ નહિ જન્મ્યા અરે. ૫૯૧

જેની ગરીબો હરણુલાંને મારવામાં શક્તિ છે,
જેની પવૈયા સમ અરે પ્રભુતા વિનાની ભક્તિ છે.

જીવ્યાતાર્થ નહિ માન મે પરમાર્થતા નહિ પરવડે,
રાજા અરે એ નામના જન્મ્યા જ નહિ જન્મ્યા અરે. ૫૯૨
રાજા તણા જે ધર્મ તેને જે સદા જગ અતુસરે,
જીવે પ્રબંધિત કારણે પ્રગતિતણા અંગો ધરે;
ગુણકર્મથી રક્ષા કરે આંખા પરે સદ્ગુણ ધરે,
રાજા ભલા એ અવતર્યા કાર્યો પ્રબંધિતનાં કરે. ૫૯૩

રાજ્યના અધિકારીઓ.

અધિકારીઓ સદ્ગુણ ભર્યા લાંચો ન લેતા જે કદા,
નિજ રાજ્યના ને દેશના પ્રેમી બન્યા જે સર્વદા;
પીડે પ્રબંધે નહિ કદા ને પક્ષપાતો નહિ કરે,
અધિકારીઓ જગ અવતર્યા સારા સદા આંખા પરે. ૫૯૪
જૂઠું જીવન નહિ ધારતા ને હારતા નહિ સદ્ગુણા,
અન્યાય કરતા નહિ કદા અધિકારીઓ તે શુભ ગુણો;
રાજા પ્રજાના જીવનમાં જેતું જ જીવન જાય છે,
શિક્ષણ ગ્રહી સહુ જાતનું કેળવાઈ જે વળણાય છે. ૫૯૫
દેશોન્નતિ રાજ્યોન્નતિમાં હૃદયો જેની વહે,
લલચાય ના લક્ષ્મીચક્રી ને દુઃખ પડતાં સહુ સહે;
જે જીવ જાતાં કૂટકટો માં કરે ધર્મો રહે,
અધિકારીઓ તે જાણવા સાચું જ રાજાને કહે. ૫૯૬
જે હાજી હા કરતાં નહીં ને પક્ષપાતે ના પડે,
નિજ દેશ પ્રગતિ કારણે ધર્મથી યુદ્ધે ને લડે;
જે રાજ્યદ્રોહી દેશદ્રોહી ના બને પ્રાણો પડે,
અધિકારીઓ એવા ભલા જન્મ્યા જ જગમાં પરવડે. ૫૯૭
જે ખાય તેતું ખાદતા અન્યાય કરતા દ્વેષથી,
જન્મ્યા નહીં જગમાં ભલા જીવન જીવે કલેશથી;
જે રાજ્યનાં અંગો બનીને જીવતા તે કારણે,
તે જીવતા જગમાં ભલા તેને જ જાઉં વારણે. ૫૯૮
પર રાજ્યની લાંચો પડે કૂટે નિ તે જીવ્યા ભલા,
નિજ જન્મભૂમિ દેશની દાઝે જીવ્યા પરવડ્યા;

બ્રિટીશ મહા સામ્રાજ્યની નીતિ હૃદયમાં ધારતા,
પરમાર્થ માટે જીવંતા નિજ ફજીયાને નહિ હારતા.

૫૯૯

અધિકારની ફજીયા સકલ વહેતા રહી જીવન ધરે,
અધિકારીઓ એવા અહો ત્યાં રાજ્ય પ્રગતિ છે ખરે;
જે રાજ્યના સ્તંભો બની રાજ્યાર્થ સ્વાર્પણ સહુ કરે,
અધિકારીઓ જ્યાં એહવા ત્યાં ઉન્નતિ છે સહુ ખરે.

૬૦૦

અધિકારીઓ આંખા પરે જીવન ગુજારે ધર્મમાં,
ધર્મોન્નતિ દેશોન્નતિ બાકી રહે ના શર્મમાં;
અધિકારીના જે સદ્ગુણો પ્રાણો પહે પણ ના ત્યજે,
તે રાજ્યની આંખા પરે ચડતી ભલાઈ સંપન્ને.

૬૦૧

ક્ષત્રિયવર્ગ.

ઓપાધ.

યુદ્ધ કરીને જીવે જોડ, ક્ષત્રિયો જગમાં છે તેહ;
મુસલમાન રજપુત સહુ વર્ગ, ધર્મ્ય યુદ્ધથી પામે સ્વર્ગ.

૬૦૨

ધર્મ યુદ્ધને કરવા કાજ, ધર્મ યુદ્ધ કેળવણી સાજ;
લેતા ક્ષત્રિયો કહેવાય, ગુણુ કર્મોથી એ સમજાય.

૬૦૩

હરિગીત.

જે ક્ષત્રિયો અન્યાય ના સાંખી રહે યુદ્ધે ચહે,
પ્રાણોત્તણી દરકાર ના દુષ્ટોતણા સામે લહે;

જે ધર્મ્ય યુદ્ધ વિના અરે હિંસા ન જીવેની કરે,
તે અવતર્યા આંખા પરે જગમાં ભલા બાણો ખરે.

૬૦૪

હિમ્મત નથી જેમાં જરા ને બચકડી જે ધરધરે,
દારૂડિયા અભિચારીને અજાન શંકાયી મરે;

ક્રોધે પરસ્પર દોહી થે જે નાશ કરતા સર્વનો,
તે ક્ષત્રિયો શીદ અવતર્યા આશ્રય કરે જે ગર્વનો.

૬૦૫

નિંદા અને કચલી કરે ને ક્ષાત્ર શિક્ષણ નહિ ગ્રહે,
ગપ્પાં તડાકા મારતા સંખી પરસ્પર ના રહે;

અજ્ઞાનથી જહેમાઈને શક્તિ ગુમાવ સાંપડી,
જે યુદ્ધ કર્મો સાંભળી જતા હૃદયમાં તરફડી. ૬૦૬

ફલાઈ જતા ફેક જે અભિમાન જૂઠો આદરી,
સાંપ્રત સમય નહિ ઝોળખે જગમાં કરે શું અવતરી;
ગુણ કર્મ મૂંઝી દૂર જે જાતિ વખાણે આપણી,
તે ક્ષત્રિયો છે નામના રક્ષે નહીં આવી અણી. ૬૦૭

જે જન્મભૂમિ પ્રેમથી સ્વાર્પણ કરે જે જે મળ્યું,
પાછા હઠે ના યુદ્ધથી તે નીતિમય જીવન ભર્યું;
જે ટેક નેકે એક છે તે દેશ દાઝે જે રહ્યા,
તે ક્ષત્રિયો જગમાં ભલા તે અવતર્યા ઉત્તમ કહ્યા. ૬૦૮

દેશોન્નતિ કોમોન્નતિ સંઘોન્નતિ વિશ્વોન્નતિ,
સહુ જાતની જે ઉન્નતિ તેમાંજ ઉત્સાહી મતિ;
પ્રગતિતણા જે મંત્ર તંત્ર યંત્ર સર્વે આદરે,
તે ક્ષત્રિયો જન્મ્યા ભલા ધર્મોન્નતિ સાચી કરે. ૬૦૯

કાલાનુસારે શક્તિદા સર્વે ઉપાયો આચરે,
નિજ ધર્મને નિજ ધર્મથી તન્મયપણું ફરે ધરે;
જે કાયિકાદિ શક્તિયે ઉપયોગ વૃદ્ધિ આદરે,
આંખા પરે તે ક્ષત્રિયો જીવ્યા ભલું સહુતું કરે. ૬૧૦

ગુણ કર્મથી જે બ્રહ્મ છે તે ક્ષત્રિયો દાસો સમા,
જે આત્મભોગી નહિ રહ્યો તેની ન રાખો કો તમા;
જે શરૂબેદો તે સકલ ત્યાગી ગુણોને સેવતા,
તે ક્ષત્રિયો યુદ્ધે મરી ધર્મે ખતે છે દેવતા. ૬૧૧

જે દેશમાં નહિ ક્ષત્રિયો યોદ્ધા પ્રજ્ઞના રક્ષકો,
સ્વાતંત્ર્ય લક્ષ્મી નહિ અહો ત્યાં પ્રગટતા ગુણભક્ષકો;
પાકે ગુલામો ત્યાં ઘણા દારિદ્ર દુઃખી જન ખતે,
પ્રાચુર્ય વિદ્યાતું નહીં પરતંત્ર બોલો જન ભણે. ૬૧૨

જ્યાં ક્ષત્રિયો સાચા નહીં ત્યાં શક્તિવાદો નામના,
સ્વાર્પણ વિનાના ક્ષત્રિયો જન્મ્યા અહો શા કામના;
સેવા કરે ના ક્ષાત્રની કર્મે રહી જે લોકની,
તે ક્ષત્રિયોની લોકમાં કિંમત ખરેખર પોકની. ૬૧૩

જે ધર્મહીના ક્ષત્રિયો આસક્તિએ છે દુર્મલા,
હણુતા પશુઓ પંખીઓ અપરાધ વણુ તે પાપિલાં;
વિદ્યા વિનાના ઢોર સમ નિજ દેશદ્રોહી જે બને,
તે દેશ ધર્મ સમાજને સહુ જીવનાં જીવન હણે.

૬૧૪

સાચા સિપાઈ બહાદુરો અન્યાય કરતા નહિ કદી,
ચોખ્ખા હૃદયને ધારતા વહેતી યથા ગંગા નદી;
સાચા સિપાઈ રણ ચઢે પાછા પડે ના ધડ લડે,
કુરબાન કરતા પ્રાણને ધર્માર્થ ને નીતિ બળે.

૬૧૫

નિજ દેશ પ્યારાં લાડકાં મારે ન સસલાં હરણિયાં,
નિજ માતૃભૂમિ રક્ષણે બનતા સદા જે મરણિયા;
દાતાર કર્ણાદિક મરે પ્રભુ ભક્ત થે જગ સંચરે,
આંખા પરે તે ક્ષત્રિયો વિશ્વોપયોગી છે ખરે.

૬૧૬

શૂરા સદા સમરાંગણે ભીડે બને ના કે સ્થળે,
નિજ દેશ સત્તા લક્ષ્મી આદિ રક્ષતા ક્ષત્રીબળે;
યુક્તિ પ્રયુક્તિ કળ બળે કાલાનુસારે સહુ કરે,
અણુન અશોકાદિક પરે નિજ ફર્જ માટે સંચરે.

૬૧૭

દુઃખો પડે સર્વે સહે પરવા ન રાખે પ્રાણની,
નિજ દેશ ધર્મ સમાજની મમતા ધરે નિજ માનની;
સહુ દેશની શસ્ત્રાદિ શુભ વિદ્યા ગ્રહે છે પ્રેમથી,
નિજ દેશ ભૂમિ રક્ષવા એ ધર્મ સાચો નેમથી.

૬૧૮

સહુ દેશના ઇતિહાસને વાંચે વિવેકે ગુણ ગ્રહે,
ધ્વિટીશ મહા સામ્રાજ્યની શક્તિવડે દિલ ગહગહ;
નિજ નામ કે વા રૂપથી સમરાંગણે મુંઝે નહીં,
સાચા સિપાઈ ક્ષત્રિયોનો ધર્મ વર્ણુ એ સહી.

૬૧૯

નિજ ધર્મ ચૂકે બ્રષ્ટતા પર ધર્મ સેવે પાપ છે,
ગુણ કર્મથી એ વર્ણુના ધર્મે સદા મુખ છાપ છે;
આંખા પરે શુભ ક્ષત્રિયો સીપાઈઓ સ્વાર્પણ કરે;
પ્રભુ સન્ત સાધુ રક્ષણે યુદ્ધે મરી સુખને વરે.

૬૨૦

નિજ પાછળે નિજ સારીખાં સંતાન પાકે તે કરો,
શુભ ક્ષાત્ર શિક્ષણ આપવા કોટિ ઉપાયો આદરો;

ખાટી ન રાખો ક્ષત્રિયો ધિટીશ રાજ્યે ઉઠરી,
કૃત્યો કરો આંખા પરે જગમાં ખરેખર અવતરી.

૬૨૧

પ્રાસાસુવર્ગ.

જે પ્રાસાણો આંખા પરે વિદ્યા વડે સ્વાર્પણ કરે,
ઉપકાર કરતા સર્વ પર શુભ અવતર્યા જગમાં ખરે;
દેશાન્નતિ કોમોન્નતિ ધર્મોન્નતિ શિક્ષણવડે,
પ્રગતિ કરે સહુ જાતની સાત્વિક જીવનતા ધરે.

૬૨૨

ભાષા સકલ જાણે અને ભાષા શીખવતા સર્વને,
મોહાય ના દ્રવ્યાદિમાં જૂઠો ધરે ના ગર્વને;
શુશ્રુકર્મથી પ્રાસાણુ જતી પરમાર્થમાં રાચી રહે,
જે જલ જાણે તે ખરા વધતા જ પ્રાસાણુ પદ લહે
જે સદ્વિચારે જહુ વધે આચારમાં વૃદ્ધિ કરે,
સાચું શીખવતા સર્વને તારે સકલ પોતે તરે;
ધર્મોધતા હરે કરી, જે સત્ય પંથે સંચરે,
શ્રી જૈનધર્મ પસાયથી તે અવતર્યા જગમાં ખરે.

૬૨૩

૬૨૪

ધર્મો શીખવતા સહુ અને જે સ્વાધિકારે સંચરે,
બભિચાર આદિ દોષથી હરે રહે શુભગણ વરે;
નિર્લેપ રહી કાર્યો કરે નિજ વર્ણુ ધર્મ ન જે ત્યજે,
તે પ્રાસાણો જન્મ્યા ભલા પ્રજાને જ પ્રેમે જે ભજે.

૬૨૫

જૂઠું કહે ના લાલચે જે સત્ય તે માને ખરું,
અધિકારમાં નિર્મોહ તેની વર્ણુના પ્રેમે કરું;
માગે ન ધર ધર લોખંડી મિથ્યાત્વ વહેમો પરિહરે,
તે પ્રાસાણો જન્મ્યા ભલા આંખા પરે શાલો ખરે.

૬૨૬

અન્યાય કરતા નહિ કદિ માધ્યસ્થ્ય દૃષ્ટિ ધારતા,
જે પદપાત ન આચરે માનાદિદોષો વારતા;
આસક્તિ વણુ કર્મો કર્યાનું તપ તપે અન્તર્ વિષે,
તે પ્રાસાણો જન્મ્યા ભલા ઔદાર્ય મત જેનું દિસે.

૬૨૭

જે દેશની દાએ રહે ગાંધી અને તિલકપરે,
ભેસન્ટ પેરે આત્મભોગે ધર્મ સેવા આચરે;

વકતાતણા જે સહુણે તેને ખીલવતા ઝેમથી,
 ગ્રન્થો રચે શુભ દેશના કલ્યાણકારકનેમથી. ૬૨૮
 પરમાર્થ ને સ્વાર્થોચકી પણ શ્રેષ્ઠ માની આચરે,
 સન્માર્ગના ઉપદેશકો તે સામ્યભાવે સંચરે;
 સર્વે પ્રમાદો પરિહરે આદર્શમય જીવન ધરે,
 તે બ્રાહ્મણો જન્મ્યા ભલા ઉપકાર કરનારા ખરે. ૬૨૯
 જે જ્ઞાન વિદ્યા શક્તિઓ તે સર્વને પામે ખરે,
 જ્ઞાનાદિ તત્ત્વાભ્યાસને કરતા જ અંતે જે મરે;
 જે જ્ઞાન ભક્તિ સેવનાદિ યોગ સર્વે આદરે,
 તે બ્રાહ્મણો જન્મ્યા ભલા ખોટા રીવાજો પરિહરે. ૬૩૦
 નિન્દા અમૂલ્યા કીટકો આસક્તિ દાસો જે બન્યા,
 જે નિંદા કર્મો આચરે તે બ્રાહ્મણો ન જગ સુણ્યા;
 જે દેવ ગુરુ ને ધર્મની સેવા કરે વ્રત સહુ ધરે,
 આંખા પરે ઉપયોગી તે સહુ બ્રાહ્મણો જગ જય કરે. ૬૩૧

વૈશ્ય વર્ગ.

હુમર કળા વ્યાપારથી આજીવિકા કરતા રહે,
 કૃષિકર્મ ખેડુત જીવગી વિશ્વોપયોગી જે વહે;
 પશુઓતણું પાલન કરે પરમાર્થ જીવન આચરે,
 વૈશ્યો ભલા તે અવતર્યા સહકાર સહુણુને ધરે. ૬૩૨
 વૈશ્યો વિનાના દેશમાં લક્ષ્મી વગેરે ના રહે,
 ગુણુ કર્મથી વૈશ્યો બને દેશોન્નતિ વેગે વહે;
 વૈશ્યો વિનાના બ્રાહ્મણો ને ક્ષત્રિયો કથું ના કરે;
 વૈશ્યો વિના સહુ શક્તિની વૃદ્ધિ નથી અનુભવ ખરે. ૬૩૩
 વૈશ્યોતણી પડતીચકી સાત્રાજ્ય ચાલે નહીં દદા,
 સહુ ધર્મ જોભે નહિ અરે વૈશ્યો વિનાના સર્વદા;
 હુમરકળા વ્યાપારથી જગ ઉન્નતિ છે સર્વની,
 પોપણુ કરે તે વૈશ્ય છે જ્યાં વાત નહીં છે ગર્વની. ૬૩૪
 કલિકાલમાં વૈશ્યો તણી ચડતીચકી સહુ જાતની,
 ચડતી ખરેખર જાણવી છાપો ખરી એ ભાતની;

હુનર કલા વ્યાપાર ને કૃષિકર્મ ચઢતી જ્યાં નહીં,
ત્યાં ક્ષત્રિયો કે બ્રાહ્મણો છે નામના જાણો સહી. ૬૩૫

જે દેશમાં સ્વાતંત્ર્ય ને વિદ્યાભિવૃદ્ધિ છે ખરી,
શુણકર્મથી ત્યાં વૈશ્યની છે ઉન્નતિ જગ જયકરી;
જ્યાં બ્રાહ્મણો ને ક્ષત્રિયો રાજ ખરા શુણ કર્મથી,
વ્યાપાર આદિ ખીલતા સ્વાતંત્ર્ય ત્યાં છે શર્મથી. ૬૩૬

વ્યાપારીયો વ્યાપારથી પરદેશ લક્ષ્મી લાવતા,
હુનરકળામાં માનવો રાજ્યાદિ સામે કાવતા;
કૃષિ કર્મની બહુ ખીલવણી દુષ્કાલ ક્યારે ના રહે,
વિદ્યાવિવેકી ખેડુતો કૃષિકર્મ વિદ્યાને લાહે. ૬૩૭

બહુ તંત્ર યંત્રો મંત્રથી ખેતી કરે છે માનવો,
તે દેશની ચઢતી ખરી જોપે સકળમાં તે નવો;
પશુઓ કપાતાં જ્યાં નહીં ઉપયોગિતા પશુઓતણી,
જે દેશમાં, તે દેશની છે ઉન્નતિ જગમાં ધણી. ૬૩૮

આચારમાં ઉત્તમ ધણા સારા વિચારો જે કરે,
વ્યસનો જ સર્વે પરિહરે સહુ ધર્મની ભક્તિ ધરે;
કરુણા કરે સહુ પ્રાણીની ને સાધુ સેવા આદરે,
વૈશ્યો ભલા તે અવતર્યા જે ધર્મકર્મ સમાચરે. ૬૩૯

આસક્તિ વણુ કર્મો કરે અન્તર્ વિષે પ્રભુને ભજે,
સન્તોતણી સેવાવિષે જે પ્રેમથી સાધન સજે;
મંસારથી સરતો રહે ને ચિત્તમાં પ્રભુને ધરે,
વૈશ્યો ભલા તે અવતર્યા પરમાર્થભાટે સંચરે. ૬૪૦

કાલાનુસારે વૈશ્યનાં કર્મો કરે પ્રગતિપથે,
સહુ જાતનું શિક્ષણ થઈ સર્વોન્નતિને જે મથે;
સ્વાતંત્ર્ય આદિ શક્તિયોમાં ધર્મ કર્મે પરિવરે,
વૈશ્યો ભલા તે અવતર્યા જે સ્વાધિકારદશા વરે. ૬૪૧

વ્યાપારીઓને ખેડુતો પીડાય ધંધા વણુ ચારે
તે દેશની પહતી થતી જ્યાં કર ધણા શીર્ષે પડે;
વ્યાપાર આદિ સહાય ને અધિકારીઓ ના આદરે,
વ્યાપારીઓ પાછા પડે ને અન્ય દેશો બહુ રજે. ૬૪૨

ભોજન પ્રદે ના પેટમાં નિર્જળ બને અંગો એરે,
વૈશ્યો નથી જગ જાણવા વ્યાપાર આદિ વણ ખરે;
પડતી ખરેખર બહુ બની છે બાલ લગનાદિક્યકી,
જ્યાં બાલલગ્નો થાય છે ત્યાં દેશની પડતી વકી. ૬૪૩

પેઠા રીવાજો હાનિકર અજ્ઞાનતમ વધતું રહ્યું,
અભિમાન નહિ નિજ કોમતું માને ન સ્થાનીતું કહ્યું;
સંખ્યાધટી વૈશ્યોતણી ને બુદ્ધિ સત્તા બહુ ઘટી,
આલસ વધી અવિવેકતા ને દુર્દશા ના કંઈ મટી. ૬૪૪

દિન દિન પ્રતિદિન શક્તિઓ ઘટતી જતી વૈશ્યોતણી,
પેઠા સદા જડ ધાલીને વ્યાપાર શક્તિ બહુ ટળી;
ગુણ કર્મ ભૂલી જન ગયા હિંમત રહી નહિ એકતા,
ઠહેમો વધ્યા ધર્મોતણા અંધા ન આંખે દેખતા. ૬૪૫

ગુણકર્મ વૈશ્યોના ટળ્યા પરતંત્રતા વધતી રહી,
સહાયો પરસ્પર ના રહી નિર્માલ્ય જન સમજે નહીં;
એવી દશા જ્યાં વૈશ્યની એ વૈશ્ય શીદને અવતર્યા,
આંખા પરે ગુણ ના ધર્યા દોષો ધણા મનમાં ભર્યા. ૬૪૬

જાગે જગાડે વૈશ્યને ગુણ કર્મથી જે માનવો,
એ કર્મયોગીજનંતણો ઉત્સવ મજાનો ઉઝવો;
જ્યાં પેટ ભૂખ્યું બહુ રહે ત્યાં જીવવાનું ક્યાં રહ્યું,
બહુ દુઃખીયાનું દુઃખ ના જાવે હવે તો ક્ષણ સહ્યું. ૬૪૭

વૈશ્યો કરી સ્વાર્પણ જીવન જે સ્વાશ્રયી જાતે બને,
ત્યારે ટકી રહે વિશ્વમાં એમ સ્થાનીઓ સાચું બણે;
આંખા પેરે જીવન ધરો ઉન્નત થવા વૈશ્યો સદા,
શિક્ષા હૃદયમાં જે ધરે તે પામશે સુખ સંપદા. ૬૪૮

સ્પર્ધાતણા આ કાલમાં પાછા પડ્યા મુર્દાસિમા,
જાણો જગતમાં માનવો રાખો ન પર આશા તમા;
આંખાપરે ઉપયોગી જીવનને ધરી જગ સંચરો,
આંખાપરે જનમ્યાતણું શિક્ષણ મજાતું અતુસરો. ૬૪૯

નિજ દેશ ધર્મ સમાજતા રાગે જ રસિયા થઈ જતો,
પરમાર્થમય જીવન ધરી આંખાપરે યોગી બને;

ઉદ્ધાર નિજનો નિજથકી આ કાલમાં સહુ શક્તિયે,
શિક્ષા કથી નિજ ફર્જથી શુભ યુદ્ધિસાગર ભક્તિએ.

૬૫૦

શૂદ્રવર્ગ.

સેવા કરે જન વર્ગની જે નોકરી કરતો રહે,
શૂદ્રો કહ્યા ગુણકર્મથી તે ઉન્નતિ રાને લહે;
વિદ્યા વિના નહિ ઉન્નતિ શૂદ્રોતણી ક્યારે અરે,
જ્યાં અવનતિ છે શૂદ્રની ત્યાં સર્વની પડતી ખરે.

૬૫૧

વિદ્યા વિના લક્ષ્મી વિના શૂદ્રો ન ક્યારે સુખ લહે,
શક્તિ વિના પરતંત્રતા ત્યાં શૂદ્રતા સહુમાં રહે;
ખ્રિષ્ટીશ મહા સામ્રાજ્યમાં શૂદ્રો હવે ચઢતા થયા,
ખ્રિષ્ટીશ નૈતિક કર્મથી અધિકાર હક મળતા રહ્યા.

૬૫૨

શૂદ્રો રહ્યા સહુ જાતમાં ગુણકર્મથી જળમાં ખરે,
પાદોસમા સેવા બળે માતા સમા કરણા વરે;
શૂદ્રો વિના ત્રણ વર્ણની સેવા ન કોઇ કરી શકે,
મહાગુણ વડે શૂદ્રો ચઢે ક્યારે ન માને જે છકે.

૬૫૩

લઘુતા વિનયતા ને ક્ષમા માર્દવ સરલતા જ્યાં ધણી,
સ્વાર્પણ કરે જે જીંદગી આલસ્ય દોષોને હણી;
પાદો પરે પૂજાય ને સ્પર્શાય પહેલો સહુ વડે,
આંખાપરે શૂદ્રો ભલા જન્મ્યા જગતમાં પરવડે.

૬૫૪

નીચાં ન ક્યારે તે થતા માતા પરે પૂજ્યો બને,
સેવા વિનાના માનવો નહિ ઐક્યના સૂત્રો ગણે;
સેવા વિના નહિ સાધુતા વૈશ્યાદિ પદ્ધતી કો લહે,
શૂદ્રો પ્રથમ સર્વે બને પશ્ચાત ખીજાં પદ વહે.

૬૫૫

નહિ સહેલ છે શૂદ્રો થવું નિષ્કામ નિર્ભયતા વિના,
સ્વાર્પણ કર્યાથી જીંદગી મુક્તિ કહે છે મહાબિના;
જે આત્મ ભોગી નહિ બન્યા તે સેવકો શા કામના,
મહાગુણ વિનાના સેવકો શક્તિ વિનાના નામના.

૬૫૬

જે નમ્રતાને આચરે સહુ જાતની વિદ્યા પઢે,
સ્વાત્મા જુએ જે સર્વમાં વહેતો રહે મહાગુણ રહે;

અધિકારથી કર્મો વિષે નહીં નીચતા કયેમે જીવે,
સહુ કર્મમાં પ્રભુને જીવે તે પાપ દુનિયાનાં ધુવે. ૬૫૭

સત્યાગ્રહે પ્રેમે રહે સેવા કરે સહુ વર્ણની,
પરભવવિષે મોટા બને પૂજ્ય ધૂલી ચર્ણની;
અપમાન થાતું શૂદ્રતું તે દેશની પડતી થતી,
હક સર્વના જ્યાં સારીખા તે દેશની છે ઉન્નતિ. ૬૫૮

આંખાસમા શૂદ્રો પ્રભુને હૃદયમાં જો રાખશે,
સન્તોતણી સેવા કરી આભવવિષે સુખ આપશે;
જ્યાં શક્તિયો પ્રગટે ખરે ત્યાં કિમ્મત આવી અહો,
પરમાર્થ માટે છાંછી ત્યાં સર્વજન સરખા લહો. ૬૫૯

દેશોન્નતિ સંધોન્નતિ ધર્મોન્નતિ શૂદ્રોવડે,
જો થાય સાચા શૂદ્ર તો આંખાપરે જગ ઝગ હજે;
સહુ શૂદ્ર જનને જ્ઞાન વિદ્યા આદિથી બહુ કેળવો,
આંખાપરે શૂદ્રો બનો આચાર સારા મેળવો. ૬૬૦

ધર્મગુરુઓ.

જ્ઞાની પ્રમાણિક યોગીઓ છે ધર્મગુરુઓ - જગતા,
તે દેશમાં તે કોમમાં પ્રગતિ નગારાં વાગતાં;
જે સત્ય તે મ્હારું સદા માની પ્રરૂપે સત્યને,
તે ધર્મના ગુરુઓ ભલા ધન્ય ધન્ય તેના કૃત્યને. ૬૬૧

આલસ્ય નહિ અંગે જરા જે સર્વસિદ્ધાંતો ભણે,
સાચું શિખવતા લોકને આડંબરોને અવગણે;
આસક્તિ નહિ વિષયોતણી પરમાર્થમય જીવન ધરે,
જન્મ્યા ભલા તે જાણવા મિથ્યાત્વબુદ્ધિ પરિહરે. ૬૬૨

લોકોપયોગી ધર્મનાં કર્મો કરે ઉપયોગથી,
પ્રભુ ભક્તિમાં જે મસ્ત છે પાછા ફરે છે ભોગથી;
મુઝાય નહીં જે મોહથી લક્ષ્મી વગેરેમાં કદા,
અભિચાર આદિ દોષથી દૂર રહે છે સર્વદા. ૬૬૩

ભક્તોતણી રક્ષા કરે ને દેશ સેવા આચરે,
રક્ષા કરે સહુ જીવની પ્રાણાદિને અર્પણ કરે;

- અપકારી પર ઉપકાર કરવા અવતર્યા આંખા પરે,
જે હુદ્દ ભેદો પરિહરે પરમાત્મમય જીવન ધરે. ૬૬૪
- જે કાલમાં જે જે ઘટે તે ધર્મનાં કૃત્યો કરે,
ભક્તોન્નતિનાં કારણો સમજાવતા પ્રેમે ખરે;
વિદ્યા પ્રસારક હેતુઓ પ્રસરાવવા સર્વે કરે,
ધર્મેન્નતિ સંધોન્નતિના કૃત્યમાંહિ પરિવરે. ૬૬૫
- કદિ શોખીલા ખનતા નહીં દિલમાં પ્રભુ ક્ષણ ક્ષણ સ્મરે,
સહુ ધર્મનાં જે તત્ત્વ તેને અબ્યસે ઉલ્લટ ધરે;
જે સ્વાધિકારે ધર્મમાં સર્વે પ્રમાદો પરિહરે,
ખૂરા કપાયો પરિહરે પ્રામાણ્યમય જીવન ધરે. ૬૬૬
- નાસ્તિકતા અટકાવતા ધર્મે મુધારા શુભ કરે,
ધર્મે ચલાવે લોકને આચાર ઉત્તમ આચરે;
વ્યવહારનાં પરમાર્થનાં બહુ ધર્મ્ય કર્મ સમાચરે,
જન્મ્યા ભલા તે ધર્મના ગુરુઓ જગતમાં જય કરે. ૬૬૭
- ત્રિપયાન્ધ મૂઢા આલસુ ઉપદેશ દે ના ધર્મનો,
વૈરાગ્ય ભક્તિ જ્ઞાન નહિ ને યોગ જેને કર્મનો;
અસતી જુગારી લપટી વઢેલ શકને આગ્રહી,
તે ધર્મના ગુરુઓ નહીં જન્મ્યા જ જ્ઞાને જગમહી. ૬૬૮
- નહિ તપ તપે કે જપ જપે ખાવે પીવે બહુ આચરે,
ઉઘે ઘણું એટી સમા ને સજ્જનો સાથે લહે;
જે સાંકડી દષ્ટિ ધરે ને ધર્મ અઘડો આદરે,
તે દેશ કોમ સમાજનું જે ધર્મનું શું ? શુભ કરે. ૬૬૯
- જે દેશ કોમ સમાજનું ને સંઘનું સાંર કરે,
અષ્ટાંગયોગે જે રમી જે અલ્પ જીવનને ધરે;
સર્વે કલાઓ જાણતા જે મંત્ર તંત્રો ધારતા,
આંખાપરે જીવ્યા ભલ્યા તે પાપદોષો વારતા. ૬૭૦
- જે ધર્મની વ્યાખ્યા કરે લોકોપયોગી સુખકરી,
લોકોપયોગી ધર્મનાં કર્મો કરે જે અવતરી,
જે ધર્મ શક્તિ વધારતા ને ધર્મનું સ્થાપન કરે,
પાખંડ ધર્મો છેદી ને ઉપદેશથી જગ ઉદ્ધરે. ૬૭૧

રાજા વગેરે સર્વને જે ધર્મપથે વાળતા,
જે ધર્મનાશક રાક્ષસો તેનેજ વેગે ખાળતા;
ઉદ્ધાર કરતા ઉદ્ધમે ખાકી ન રાખે બોધમાં,
પ્રગતિતણા સદ્દેવુઓની જે રહે છે શોધમાં. ૬૭૨

જે સર્વ નયથી ધર્મને સાગર થકી મોટો કહે,
સર્વે સમાતા ધર્મ જ્યાં સ્યાદ્દાદતા ગ્રેમે લહે;
તીર્થ કરેતો ધર્મ જે કાલાનુસારે સર્વને,
ઉપયોગી તેહ જણાવતા મિથ્યા વહે ના ગર્વને. ૬૭૩

જ્યાં ધર્મગુરુઓ એહવા રાજાદિના શાસક થતા,
ત્યાં ધર્મના પન્થો વહે ને લોક ખાતા નહિ ખતા;
ધર્મી બનાવે વિશ્વને જે ધર્મગુરુઓ ધર્મથી,
જન્મ્યા બહા ગુરુઓ ખરા વહેતા રહે શુભકર્મથી. ૬૭૪

કાર્યો કરે યુક્તિથકી મંત્રાકળાઓ કેળવી,
ધાર્મિક મહા સામ્રાજ્યમાં શક્તિ વ્યવસ્થા મેળવી;
ઐદાર્ય ધર્મચારમાં ને દેવ ગુરુનાં લક્ષણે,
સ્વાર્પણ કરી વહેતા રહે જે સર્વધર્મપ્રરક્ષણે. ૬૭૫

આચાર્ય એવા જ્યાં થતા ત્યાં પૂર્ણ શાંતિ સદા વહે,
જે ધર્મસ્થાપક સદ્ગુરુ તેનાવડે જીવ શિવ લહે;
રાત્રી દિવસ ગુરુઓ સદા જે ધર્મમાં રાચી રહે,
તેના પ્રતાપે વિશ્વમાં સર્વે જનો શાંતિ લહે. ૬૭૬

બેદો છતાં સંપી રહે ઐદાર્યદષ્ટિ બળવડે,
જે સર્વમાંહિ પ્રત્નને દેખી ન કલેશે જે લહે;
જે દેશ ધર્મ સમાજમાંહી ઐક્યબળને ધારતા,
તે ધર્મગુરુઓ જીવતા દોષો ઉપજતા વારતા. ૬૭૭

જે આત્મભોગી નહિ બન્યા તે ધર્મગુરુઓ નહિ કદા,
જીભ વિના દુર્ગુણ અરે જનો ન હોવે સર્વદા;
આચાર્ય વાચક સાધુઓ ને ત્યાગીઓ શિક્ષા ગ્રહો,
આંખા પરે ઉપકારથી લોકપયોગે ગડગડો. ૬૭૮

ગુરુઓ જગતમાં સર્વથી છે શ્રેષ્ઠ અવતારી જનો,
વિદ્યા સુશક્તિ યોગથી સાચા ગુરુઓ જગ બનો;

સાચા હૃદયના ભાવથી, શિક્ષા કથી પ્રગતિભણી,
જગો કરો શુભ કાર્યને, અલમસ્ત યૈ મત્રો ગણી.

૬૭૯

આંખા પેઠે સાધુઓ સન્યાસીઓ ફકીરો, જન્મ્યા ભલા.

અલમસ્ત યૈ પ્રભુ પ્રેમમાં રાખે સખા ના રાજની,
લોભાય ના મુઝાય ના પરવા રહી ના કાજની;
યોગી ખનીને મહાલતા આનંદથી ફરતા ફરે,
આસક્તિ ખૂરી ત્યાગીને ત્યાગીપણના ગુણુ વરે.

૬૮૦

મન વાણી ને કાયાથકી પાપો કરે ના મોહથી,
શયતાનના વશ નહિ રહે ખૂઝ કરે ના દ્રોહથી;
જોગી ખનીને અલખની ધૂને જગવતા સર્વને,
નહિ હર્ષ કે વા દિદગીરી મનમાં વહે નહિ ગર્વને.

૬૮૧

મર્યાદ નહિ ગુણુ કર્મની જતિતણી સન્યાસીને,
સહુ જાતનાં બંધન નહીં તોડી ઉપાધિરાશિને;
જગ સામ્યયોગે સંચરી આસક્તિવણુ કર્મો કરે;
અધ્યાત્મચાને મસ્ત યૈ નિર્મોહિતાએ જગ ફરે.

૬૮૨

નહીં નામની આસક્તિ ને રૂપાદિ આસક્તિ તથા,
પરબ્રહ્મમાં તન્મય બને પૂર્વે મહર્ષિયો યથા;
સાચું કથે સહુ આગળે, નહિ ભય ધરે દાનાથકી,
ગાંભીર્ય ધારે મૌની થૈ મોહૈ ન જાતાં તે છકી.

૬૮૩

એવા સુસાધુ ત્યાગીઓ સન્યાસીઓ જન્મ્યા ભલા,
ઉપકાર કરવા દેહ છે આનંતર રહે છે નિર્મલા;
પ્રભુમય જીવન નિજતુ કરી સહુતુ કરે ફકીરી ધરી,
પરમાર્થમાટે જાંઘી શુભ શક્તિયો જોને ધરી.

૬૮૪

પ્રભુભક્ત રાંની યોગીને પરવા નથી કોની જરા,
શુદ્ધાત્મથી મસ્તો બન્યા જગમાં ભલા તે અવતર્યા;
હનિયાથકી ન્યારા મતો છે સાધુઓના ત્યાગીના,
સામા પરસ્પર છે સદા પન્યોજ ત્યાગી રાગીના.

૬૮૫

પ્રભુવણુ ગણે ના સાચું કો જગમાં ફકીરો ત્યાગીઓ,
ન્યારો ફકીરી પંથ છે ત્યાં શું સમજતા રાગીઓ;

આત્મા જણાવે પ્રેમથી પરબ્રહ્મમાં રંગાઈને,
આત્મા જગતમાં પ્રાપ્ય છે અલમસ્ત બોલે ધ્યાઈને. ૬૮૬

નિશ્ચિન સમાધિમાં રહે જગતે સુધારે જ્ઞાનથી,
ધર્મ્યપ્રવૃત્તિ સેવતા સાચું પરીક્ષે જગમથી;
સન્તો ફકીરો સાધુઓ દર્શાવતા ઇશ્વર ખરો;
સત્સંગતિ તેની કરો સેવા કરી સુખડાં વરો. ૬૮૭

સ્વાર્થી જગતના લોક છે પરમાર્થી સન્તો છે ખરે,
જે સાધુઓને નિંદતા તે પાપીઓ દુઃખે મરે;
સહકારથી પણ છે ઘણા આકાશસમ મોટા વિભુ,
સાધુ ફકીરોના દિલે વસતાં કરુણામય પ્રભુ. ૬૮૮

સેવા કરીને સાધુતી સહકાર, સાધુ ગુણ લલો,
સંગત પ્રમાણે સદ્ગુણો પામી ઘણો શોભી રહો
સાધુ ફકીરો ત્યાગીઓને ભક્તિથી સેવો જનો.
ઉપકાર કરવા કારણે સ્વાર્પણ કરી તેવા જનો. ૬૮૯

ધન ધન્ય સાધુ ત્યાગીઓ કલિકાલમાં જન્મ્યા લલા,
પ્રભુ વાસ તેઓમાં સદા પ્રભુમય લલા તે અવતર્યા;
સાધુ ફકીરો યોગીઓ સન્યાસીઓની સંગતિ,
જગમાં મજાની પ્રભુ સમી આપે હૃદયમાં સન્મતિ. ૬૯૦

શક્તિ વિનાના સાધુઓ આ વિશ્વમાં મહદાં અરે,
જ્ઞાનાદિ ગુણ જેમાં નહીં તે ભૂતવત્ દરતા રરે;
ગંજેરી જેહ અપ્રીણીઆ આચારહીન ત્યાગીઓ,
એવાજ ત્યાગી લોકની સંગત કરો નહીં રાગીઓ. ૬૯૧

સમ્યક્ત્વને સંયમ નહીં સન્યાસ કીધો નહીં ખરો,
મેલા હૃદયના સાધુઓ વિશ્વાસ ના એનો કરો;
પ્રામાણ્ય નહિ વર્તન બહુ શાસ્ત્રો ભણ્યાવળુ જે ફરે,
આસક્તિયો નહિ ત્યાગી એવા ત્યાગીઓ જગ શું કરે. ૬૯૨

કઠણા અને કંકાસમાં ઊવન વહે દુર્જનપરે,
ઉપકાર કરતા નહિ કરો મિષ્ટાન્ન ખાવાને ફરે;
આલસ્યમાં ગમગીન થી જે ડાંગ કરતા નવનવો,
એવા હેસાધુ ત્યાગીથી કોનો હિંમ છે નહિ થવો. ૬૯૩

આત્મા પ્રભુ બલે નહીં ભક્તિમિષે વ્યભિચારતા,
કરતા રહે કાળાં ધણાં દોષો ન પ્રગટયા વારતા;
દેશોન્નતિ ધર્મોન્નતિ એવા જનો ક્યાંથી કરે,
ધર્મોદિ કેળવણી વિના ત્યાગી અને જગ શું ? વળે.

૬૮૪

આ કાળમાં પાંડિત્ય ને જ્ઞાનાદિના અનુભવ વિના,
બહુ સાસ્ત્રની રૂપિત વિના ત્યાગી થવાની છે મના;
ગીતાર્થનિશ્ચા જે કરે તે ત્યાગીઓ સાચા અને,
એ ત્યાગીઓ મૌની કરે કલ્યાણ જગ સન્તો ભણે.

૬૮૫

સંપી રહે ના ત્યાગીઓ સંન્યાસીઓ શુભ શું કરે ?
મહાવીરના જે સાધુઓ જ્ઞાન ક્રિયા સાધન વરે;
અધ્યાત્મજ્ઞાને મસ્ત થૈ ઉપદેશ લોકોને કરે,
મમભાવભાવી સાધુઓ જન્મ્યા ભલે શિવમુખ વરે.

૬૮૬

પ્રગતિ મુદારા સહુ કરે પુરુષોર્થ-ઉપયોગે વહે,
શુભ શક્તિયોને પામીને જીવન પ્રભુમય જે લહે;
કરતા કરે સહુ દેશમાં ઉપકાર કરવા કારણે,
એ સાધુઓ જીવ્યા ભલા જાડું હું તેને વારણે.

૬૮૭

ઉપદેશ દે લોકોતણાં દુઃખો હરે નિજશક્તિએ,
વ્યસનો હઠાવે દેશથી રહેતા સદા પ્રભુ ભક્તિએ;
આચાર સારા શીખવે જગ લોકને કશણા ધરી,
માત્વિક સાધુ યોગીઓ ઉપકાર કરતાં અવતરી.

૬૮૮

ચારિત્ર્ય નિર્મલ ધારતા બોલેજ તેવું પાળતા,
મિથ્યાત્વ દોષો વારતા સર્વસ વાણી ધારતા;
વ્યવહારથી વર્તે અને નિશ્ચય હૃદયમાં ધારતા,
એ ત્યાગીઓ પ્રગટયા ભલા મોહોદિ શત્રુ મારતા.

૬૮૯

આરાધતા ગુરુદેવને પાળે દયા સહુ પ્રાણિની,
અષ્ટાંગ યોગ સુસાધતા સંગત કરે શુભ જ્ઞાનિની;
આચાર્યની આજ્ઞા ધરે ધર્માર્થ પ્રાણોને ત્યજે,
સ્વાર્થણ કરીને જાંઘળી પ્રભુમય ખતી પ્રભુને ભજે.

૭૦૦

શ્રી વર્ગ-સાધવી ધર્મ.

શ્રી વર્ગની જ્યાં ઉન્નતિ ત્યાં ઉન્નતિ સહુ જાતની,
શ્રી વર્ગની પ્રગતિથી પ્રગતિ થતી સહુ જાતની;
કાચિક વાચિક શક્તિ ને અધ્યાત્મજળથી શોભતી,
તે દેશમાં લક્ષ્મી અને વિદ્યા સદા રહે આપતી.

૭૦૧

અધિકાર જે શ્રી વર્ગના તેને જાળવે યુક્તિથી,
ચોસઠ કલાઓ કેળવે ચાલે જમાના નીતિથી;
તે દેશનાં સંતાનથી સામ્રાજ્યની ચઢતી થતી,
સહુ શક્તિયો પ્રગટાવવા તે દેશમાં વહેતી મતિ.

૭૦૨

શ્રી વર્ગ આંખાની પરે સ્વાર્પણ સ્વભાવે જાગતો,
તે દેશની સતીઓથી કંકાશ દૂરે ભાગતો;
જ્યાં દ્રોપદી સીતા સમી સતીઓ પ્રગટતી ધરધરે,
તે દેશ સ્વર્ગાધિક કહ્યો સ્વાતંત્ર્ય શક્તિ તે વરે.

૭૦૩

સાધવી સમૂહો ભાષણો આપી સુધારા શુભ કરે,
કલ્યાણ કરવા સર્વનું નિજ ફળ પ્રેમે અનુસરે;
જન્મી જન્મતમાં તે ભલી તેજે શીયળના ઝળહળે,
ઉદ્ધાર કરતી દેશનો ને ધર્મનો જેઓ જળે.

૭૦૪

સહુ જાતના શિક્ષણ જળે જે સાધવીઓ જગમાં ફરે,
ખોટા શીવાળે છેદવા ભાષણ મજાનાં જે કરે;
કર્તવ્ય કર્મો આચરે જે સ્વાધિકારે ધર્મથી,
ખોટા સુધારા નામથી વંઠેલ થાય ન કર્મથી.

૭૦૫

એવી સતીઓ સાધવીઓ શોભે ગુણોના જળ વડે,
ધરધર જાને જ્યાં સ્વર્ગસમ અવતાર લીધો પરવડે,
શિક્ષા મજાની એહવી રાણે હૃદયમાં સર્વદા,
તે દેશમાં તે કોમમાં નહિ દુઃખ વ્યાપે રે કદા.

૭૦૬

વક્તાઓ અને લેખકો.

જે કર્મયોગી લેખકો ને ભાષકો પ્રગતિપાંચે,
ઉત્તમ વિચારે સચરે ધર્મેન્નતિ કરવા મયે;

સાત્વિક મતિને ધારતા ઉદ્ધાર કરવા સંચર્યા,
તે લેખકો ને ભાષકો જગમાં ભલા હા અવતર્યા.

૭૦૭

દેશોન્નતિ ધર્મોન્નતિ સંધોન્નતિ કરતા રહે,
હવે જગાડે જ્ઞાનથી પરમાર્થમય વચનો કહે;
ખોટું ન ખોલે ક્રોધથી વા માનથી લાલચથકી,
તે લેખકોથી ભાષકોથી ઉન્નતિની છે વકી.

૭૦૮

ખોલ્યા પ્રમાણે વર્તતાં પ્રામાણ્ય મૂકે નહિ કદી,
જૂઠું કદાપિ ના વહે નિર્મળ હૃદય ગંગા નદી;
શૂરા અને પૂરા સદા અન્યાયપક્ષે નાં રહે,
દુઃખીતણા પક્ષે રહે વિપત્તિયો કાટિ સહે.

૭૦૯

સાચું પ્રરૂપે ભાષણે લેખો લખે નિર્ભયપણે,
સત્તાધિકારી ગરીબને ન્યાયે સદા સરખાં ગણે;
ભૂલો જણાવી લોકને ઉન્નત થવાને પ્રેરતાં,
સામ્રાજ્ય સર્વે જાતનાં તેમાં ધરે નિર્વેરતા.

૭૧૦

સહુ શક્તિયો વંધતી રહે એવાં ઉપાયો દાખવે,
કલેશો અંશાંતિ યુદ્ધનાં વચનો કદાપિ ના લવે;
રાજા પ્રેમ સહુ લોકમાં શાન્તિ પ્રસારે લેખકો,
સહુ શક્તિયોનાં વીર્યને પ્રગટાવતા શુભભાષકો.

૭૧૧

અધ્યાત્મ યજ્ઞને ખીલવવા યુક્તિ કળાઓ દાખવે,
જે કર્મવીરો યોગીઓ પ્રગટ્યા જ તેને ઉઝવે;
સ્વાતંત્ર્ય સર્વે જાતમાં સામ્રાજ્યમાં નિશ્ચિન વધે,
પરતંત્રતા દૂરે ટળે એવાં સદા સાધન સધે.

૭૧૨

એવા સુભાષક લેખકો આંખાપરે જગ છાજતા,
દુર્જો અદા કરીને સહુ અધ્યાત્મ યજ્ઞથી ગોજતા;
જન્મ્યા ભલા તે અવનીમાં પરમાર્થ સાચું ધ્યેય છે,
જન્મ્યા ભલા તે ગાયકો પરમાર્થ જેતું ગેય છે.

૭૧૩

અંખી પરસ્પર સહાયથી હવે ભલા તે માનવો,
તે ધર્મયોગી પ્રગટતા તેનાં જ કાર્યો સંસ્તવો;
આ કાલમાં આંખાપરે શક્તિવટે ઉભા રહો,
સહુ જાતિ શક્તિ મેળવે શક્તિ વિના મૃત્યુ લહો.

૭૧૪

શક્તિ, પ્રભુનો કાયદો શક્તિ મજાનો દેવતા,
શક્તિ મજાનો ધર્મ છે તેને જ સમ્યો સેવતા;
શક્તિ વિનાનાં રાજ્ય તેનાં નામ ઇતિહાસે રહ્યાં,
સહુ શક્તિયોના ઐક્યથી મહારાજ્ય શોભાને લહ્યાં.

૭૧૫

શક્તિ ભલામાં વાપરો ઉપયોગ ખૂરો ના કરો,
આંખા પરે જન્મ્યા ભલા કરણા છવોપર બહુ ધરો;
સહુના ભલામાં છે ભલુ આંખાથડી શિક્ષણ લહો,
નિર્ભેદ શિક્ષણ સર્વને આંખી સદા સમતા વહો.

૭૧૬

દુઃખીતણાં અશ્રુ દહુવો આશ્રય સકલને આપશો,
મીઠાં ફલોને ધારીને દુઃખો છવોનાં કાપશો;
સહુના સકલ સરખા હકો લૂટો ન હક કોના કદા,
દુશ્વરતણો એ કાયદો તે પાળશો જન સર્વદા.

૭૧૭

તન મન અને દોલતવડે ઉપકાર કરશો પ્રેમથી,
ઉપકાર કરીને મૌનથી વર્તો સદા શુભ નેમથી;
સર્વે મુસાફર માનવો પ્રભુ પામવા જગ અવતર્યા,
સત્તોયડી શુણુને ગ્રહો શુણુરાગદષ્ટિ પરિવર્યા.

૭૧૮

એકેન્દ્રિ આંખો છે અને પચેન્દ્રિ માનવ છે તમે,
આંખાથડી અધિકા જનો પ્રભુ સંતના આજ્ઞા અમે;
એવું હૃદયમાં ધારીને ચારિત્ર્ય સાચું ધારવું,
આદર્શથી અધિકા જની કેમે ન જગમાં હારવું.

૭૧૯

આદર્શ, બહુ મંતની ક્ષમા ધારો હૃદયમાં ઉદ્ભવસી,
ચારિત્ર્ય ધર્મો પાળશો સોના પરે મંતને કસી;
આંખા નિમિત્તે એ કયો શિક્ષા જ કેળવણી ખરી,
આચારમાં એ મૂકશો મુજ આંધવો જગ અવતરી.

૭૨૦

એક ઠેકાણે આંખાનું રહેવું તે પરથી શિક્ષણ.

દોહરા.

જાય નહીં અન્યત્ર કંઈ, દરી રહ્યાં એક હામ;
તોપણુ છવે બક્ષણે, ટેક વડી શુભ ધામ.

૭૨૧

- કરે ન અજગર ચાકરી, કરે ન દોડા દોડા;
મુખમાં ખાણું આવતું, કર્મ સમી નહીં જોડા. ૭૨૨
- દાણામાં જીવો વસે, હોય ન કાણું એક;
કર્મે જીવો જીવતા, ધરે જ કર્મે ટેક. ૭૨૩
- ચલનારાને ચાલતાં, સ્થાવરને નિજ કામ;
જીવન વહેતું સર્વતું, કર્મતણાં એ કામ. ૭૨૪
- આંખો ખીજે જાય નહીં, તો પણ જીવે બેશ;
આવે અન્યો તે કને, ટાળે સ્વાર્થિક કલેશ. ૭૨૫
- માલતી પુષ્પે આવતો, બ્રમર કરી ઝંકાર;
ગુણ ત્યાં ગુણના ગ્રાહકો, આવે છે નરનાર. ૭૨૬
- દેશ દેશાંતર ક્યાં બમો, ગુણ દેવાને કાજ;
ગુણો નહીં ટાંક્યા રહે, ગુણથી સફળો સાજ. ૭૨૭

ચોપાઇ.

- જેના મનમાં જેની આશ, તેની પાસે આવે ખાસ;
ધર મનમાં જેવો વિશ્વાસ, અર્થી જન આવે છે પાસ. ૭૨૮
- કરતો આંખો નહિ પોકાર, આવે પાસે નર ને નાર;
સ્વાર્થીઓ તે આવે સફ, અપ તેની કિંમત શું કહું. ૭૨૯
- અર્થી જન કિંમતને કરે, સામો આવી લેતો ખરે;
ખાવન મંદન ઘણો પાસ, સર્વો ગધે આવે ખાસ. ૭૩૦
- આવે લોકો સરવર પાસ, જલ પીવે ને ટાળે ખાસ;
સાગર તળિયે મોતિ રહ્યાં, અર્થીઓ પેસી ત્યાં લહ્યાં ૭૩૧
- ગુણને ધરણી નર ને નાર, ગુણના અર્થી જન નિર્ધાર;
સુમંધ પુષ્પો વનથી મહે, આવળ ફૂલો કો નહિ લહે. ૭૩૨
- તીર્થે જાવે લોકો ખાસ, પણ તીર્થો આવે નહિ પાસ;
ગધે મૂગ વનમાંથી કરે, બૂલ્યો બમતો સુખ ના વરે. ૭૩૩
- સત્યગુણો નિજ પાસે હોય, અર્થી રહ્યા જાવ ન કામ;
ગુણ શક્તિ આકર્ષણ કરે, વિશ્વાસી શિક્ષા મન ધરે. ૭૩૪

સ્વયં ગુણોના જનવું ધામ, આંખા પેઠે ઠરવું ઠામ;
અંતે લોકો આવે પાસ, ધર એવો મનમાં વિશ્વાસ. ૭૩૫

ચંચળ વેળા મનમાં કરે, આંખાનું શિક્ષણ નહિ વરે;
ઢાર હરાયા પેઠે તેહ, લહે ન સાચી શાંતિ એહ. ૭૩૬

ધર્મી પોતે જનવું ખાસ, મનમાં પ્રભુ ધરી વિશ્વાસ;
અર્થી ભક્તો આવે પાસ, ધર્મ પામતા સુખ ઉલ્લાસ. ૭૩૭

પ્રભુ ટેકને હૃદયે ધરો, આંખા પેઠે ઠામે ઠરો;
જંગલમાંહી મંગલ થાય, ભાવ ધરો તેવું થઇ જાય. ૫૩૮

ટેક ધરો તેવું ચૈ કર્મ, આપે અંતે તેને શર્મ;
કીડીને કણુ હાથી મણુ, ટેક કર્મથી સુખ દુઃખ મર્મ. ૭૩૯

નહાના ગોટલા રૂપ બીજમાંથી આંખાનું મોઢું થવું.

દોહરા.

નહાના આંખા ગોટલા, મૂડીમાંહી સમાય;
તેમાંથી આંખો થતો, ગગને લહેરો ખાય. ૭૪૦

ડાળાથી ફાલે ધણો, મહાવૃક્ષ થૈ જાય;
ડાળે લાખો બીજની, લુંબ ધરે સુખદાય. ૭૪૧

નહાના બીજેમાં વસે, વૃક્ષોના મહાસ્કંધ;
પિંડ વિષે અહ્માંડ છે, સમજે નહિ મન અધ. ૭૪૨

નહાનાં બીજે દેખાને, કરો ન તિસ્કાર;
નહાનામાં મોટાં વસે, અહ્માંડો નિર્ધાર. ૭૪૩

શરીરઅહ્માંડો ધણાં, હોય અનંત અપાર;
અનંત અહ્માંડો ત્યાં, બીજ વિષે મનધાર ૭૪૪

પ્રમટેલાં સદુ બીજથી, અહ્માંડો જો થાય;
અનંત જાતિનાં લોકમાં, મવરાબ્યાં નહિ ખાય. ૭૪૫

દેહો અહ્માંડો ધણાં, સંખ્યાએ જ અનંત;
સદુ બીજ છે. તેહનાં, જાણે માની સંત. ૭૪૬

નહાનાથી મોટા થવું, શિક્ષણ ગ્રહવું ન્યાય;	
અનંત મોટી શક્તિનાં, ખીજે છે નિજમાંલ.	૭૪૭
જ્ઞાનાદિ સહ સદ્ગુણો, સત્તાએ છે જોય;	
વ્યક્ત થતાં તે સદ્ગુણો, થાય મહા અવસોય.	૭૪૮
અનંત શક્તિયોતણાં, ખીજે આત્મામાંહિ;	
પ્રગટાવો પ્રેમે જનો, અન્તરના ઉત્સાહિ.	૭૪૯
આત્મા તે પરમાત્મા, શક્તિ વ્યક્તિથી થાય;	
અઉદરાજ રચના સમી, માનવ દેહ સુકાય.	૭૫૦
મનુષ્યત્વમાં સહ વસે, શક્તિ ખીજ નિર્ધાર;	
વ્યક્ત કરી મોટા બનો, જગમાં નગ તે નાર.	૭૫૧
જ્ઞાન ધ્યાન સમાધિથી, આત્મગુણો પ્રકટાય;	
નહાનાથી મોટા બનો, જે મનમાં સમજાય.	૭૫૨
વીર પ્રભુએ ભાખિયું, આત્મા સિદ્ધ સમાન;	
સત્તાએ સહ જીવ છે, વ્યક્તપણે ભગવાન.	૭૫૩
વ્યક્ત કરી નિજ શક્તિયો, આંખા પેઠં મહાન;	
બનશો નર ને નારીયો, રહેશો નહિ નાદાન.	૭૫૪
અખ્યાસે શક્તિ વધે, આત્માની નિર્ધાર;	
મન-વાણી ને કાયને, કેળવશો જયકાર.	૭૫૫
આવરણો સર્વે ટળે, સદ્ગુણ થાય પ્રકાશ;	
એવું મનમાં જાણીને, ધારો દૃઢ વિશ્વાસ.	૭૫૬
અનન્ત શક્તિમય આદો, આત્મા વિશ્વ પ્રકાશ;	
સર્વ લોકને કંપવે, એવો અનુભવ ખાસ.	૭૫૭

પદ્યપદ્યંદ.

સુણુશો સર્વે લોક અમારી શીખ મજાની,
 મીઠી અંતર વાત રહે ના તમથી છાની;
 સર્વચક્ષી મોટાઇ તમારી દિલમાં ધારો,
 ખીલવશો મોટાઇ તદા જગ આવે આરો.

સર્વ પ્રકારે શક્તિયો, વધે તમારી યુક્તિથી;
નહાનાથી મોટા થવા, વિશ્વાસી રહો ઉક્તિથી.

૭૫૮

જેવા ઇચ્છો ખનો જ તેવા શક્તિ જ વ્યાપે,
ચિત્ત ધરો વિશ્વાસ સ્વયં નિજશક્તિ વ્યાપે;
નેપોલિયન થયો પ્રતાપી શક્તિ વધારી,
નિજમાં શક્તિ ખીજ રહ્યાં છે જગ જયકારી.

તીર્થંકર ઋષિયો થવું, થવું વિશ્વ સુલતાન;
છે પોતાના આત્મમાં, સાધન સજો સુખાણુ.

૭૫૯

કરો પ્રયત્નો કોટિ, જગતમાં થાશો મોટા,
ઇચ્છો તે તે મળે, નહીં છે કોના તોટા;
મેક્ષ્થી પણ ત્રણ હાથ છે ઉચ્ચ વધારે,
માનવ મોટો વિશ્વ તરે તે તે પર તારે.

માનવ ધારે તે કરે, તેની શક્તિ અનંત;
આધ્યાત્મિક ખળ પામીને, થાવે લોક મહંત.

૭૬૦

કરું હું ધાર્યાં કાર્ય, હૃદયમાં નિશ્ચય રાખો,
વહો ન વચનો દીન; મહત્તા વચને બાખો;
કરો શક્તિ અભ્યાસ, વધે છે શક્તિ વધારી,
સ્વાર્પણ કરીને સર્વ, હૃદયમાં વધશો બારી.

આત્મા દેવો દેવીઓ, આત્મા સ્વર્ગ ને સિદ્ધિ;
આત્મા શક્તિ વિકાસીએ, તેમાં સર્વે ઋદ્ધિ.

૭૬૧

ભણો ન ઢીલાં વેણુ અનુધમ દેરાં જૂઠાં,
આત્મા વણુ નહિ કંઈ, જગતમાં સાધન જૂઠાં;
આત્મા વણુ નહિ કોઈ, જગતમાં જાણો મોટું,
દિલમાંહિ છે દેવ, બટકવું જ્યાં ત્યાં જોડું.

જે જે શક્તિ વિશ્વમાં, આત્માની તે સર્વ;
આત્મા નિજ દિલમાં વસે, એની શક્તિ સમથ.

૭૬૨

આત્મશક્તિએ દેવ, દેવીઓ રાજ રાણી,
કવિયો યોગી ધન્ધ અને જાણો ધન્ધાણી;
અનંત જ્ઞાતિની શક્તિ, આત્મમાં ભરી રહી છે,
જ્ઞાની કરે પ્રકાશ, સાધને સાધ્ય સહી છે.

ડરતા શાને અન્યથી, ખનો નહીં પરંત્ર;
શક્ત્યા માનવ સારીખા, સમાન સહુના મંત્ર.

૭૬૩

શક્તિનો ખજનો સ્વયં, અન્ય કાં લીખો માગો,
પર આશા ધરી વ્યર્થ, અન્યને પાયે લાગો;
ફારવશો નિજ શક્તિ, જીવતા જગમાં રહેશો,
મોટા થવા ઉપાય, ગુરુગમ સાથે લેશો.

દેશ કુટુંબ સમાજનો, આત્માથી ઉદ્ધાર;
સર્વ શક્તિ ભેગી કરો, જગમાં નરને નાર.

૭૬૪

શક્તિ ખીજ વણુ જન્મ, નહીં છે કોનો ક્યારે,
ખીલવશો કરી યત્ન, ધર્મ નિજ છે અધિકાર;
જે માટે અભ્યાસ, કરો તે મળશે નક્કી,
નહિ કાલાદિ દોષ, ખનો નહિ આલસ સંગી.

કાળા ગોરા માનવો, ધરશે મનમાં શીખ;
ખનશે સ્વાશ્રયી શક્તિથી, કદિ ન માગો લીખ.

૭૬૫

સ્વાતંત્ર્યે રહો સર્વ, સ્વાર્પણે શક્તિ વધારી;
થાશે મોટા સર્વ, નિશ્ચયે મરને નારી,
પુદ્ધિસાગર ખેડ શિખામણુ ભાવે આપે,
આંખાતું દૃષ્ટાંત જ્ઞાનના હૃદયે વ્યાપે.

અનંત આનંદમય સ્વયં, સર્વ શક્તિતું ધામ;
આત્મા સ્વયં વિચારીને, પરમ પ્રભુપદ પામ.

૭૬૬

બાલ્યાવસ્થામાં આમ્રવૃક્ષ વાળ્યું હોય તેવું વળે છે અને
કેળવ્યું હોય તેવું થાય છે.

દોહરા.

કુમળો આંખો જેહવો, વાળ્યો તેવો થાય;

કેળવણી જેવી કરે, તેવો તેહ સુહાય.

૭૬૭

વાળ્યો વળે છે ત્યાં લગી, યાવત છે કુમળાશ;

અતિ સુકોમળતા ટળે, વળે ન વાળ્યો ખાસ.

૭૬૮

આંખાથી શિક્ષણ ગ્રહો, ન્હાનાં ખાલક વૃન્દ;

વાળ્યાં વળશે બાલ્યમાં, હોય પછીથી મન્દ.

૭૬૯

ખાલક જેવાં કેળવો, તેવાં તે થૈ જાય;

કઠોરાઈ આંખ્યા પછી, વાન વળે નહિ ભાય.

૭૭૦

સુવર્ણ ચુક્યા કેળવે, ઘાટ અનેક ધડાય;

કેળવણી જેવી મળે, તેવા સહુ થૈ જાય.

૭૭૧

સહુશુણુ પન્થે વાળવાં, પહેલાથી નરનાર;

કઠિન થયા પછીથી અરે, પડે નહીં સંસ્કાર.

૭૭૨

કસરત આદિ ખેલમાં, ખાલપણામાં અંગ;

વાળ્યાં વળતાં સહજમાં, થાય પછીથી તંગ.

૭૭૩

પશુ પક્ષીને કેળવો, વનસ્પતિનાં અંગ;

બાલ્યપણામાં વાળવાં, સહુશુણુ આવે અંગ.

૭૭૪

મોટી ઉંમર યાવતાં, વાળે તૂટી જાય;

સંસ્કારો બદલાય નહિ, સમજે મનમાં ન્યાય.

૭૭૫

કોમળ શુભ માટીચકી, વળતાં ઘટનાં અંગ;

કેળવણીથી કેળવો, જગમાં શોભે અંગ.

૭૭૬

પાકે અંગ વળે નહીં, સહુમાં સમજે એક;

પ્રભતિ શક્તિમયપથે, વાળો મન વચ દેહ.

૭૭૭

તન મન ધનની શક્તિથી, કેળવશે જન માત્ર;

પશુ પક્ષી પણ કેળવો, અનશે ધર્મી ગાત્ર.

૭૭૮

- વિવિધતા જોમાં નહીં, નભે ન તે જગમાંહિ; ૮૦૪
- વિવિધ જ્ઞાનવણુ તુચ્છતા, સમજો સહુ મનમાંહિ. ૮૦૪
- દેશ કોમ ને રાજ્યમાં, વિવિધતા આચાર; ૮૦૫
- વ્યક્ત વિચારે વિવિધતા, સંઘવિષે તેમ ધાર. ૮૦૫
- અનેક મતદષ્ટિ થકી, ધર્મ વિવિધતા જોય; ૮૦૬
- ભેદોમાંહિ વિવિધતા, વિરોધતા નહિ હોય. ૮૦૬
- મસ્તક મસ્તક દેર છે, ભિન્ન મતિ નિર્ધાર; ૮૦૭
- ધર્મ વિચારો જુજવા, કુદ્રત્તી ખલિહાર. ૮૦૭
- ભિન્ન ભિન્ન છે જે મતો, વિવિધતા ત્યાં દેખ; ૮૦૮
- ભિન્ન ભિન્ન દર્શનવિષે, વિવિધતાને પેખ. ૮૦૮
- અનેકતા ને વિવિધતા, વિણસે રહે ન કાંઈ; ૮૦૯
- વિવિધતા સહુદષ્ટિએ, નય સાપેક્ષે કથાઈ. ૮૦૯
- અનેકતામાં જગ રહ્યું, અનેકતામાં સર્વ; ૮૧૦
- વિવિધતાને અનેકતા, રહે ન સમજો ગર્વ. ૮૧૦
- અનેકતાથી સહુ છવે, વિવિધમતે નિર્ધાર; ૮૧૧
- વિવિધાચાર વિચારથી, છવે છે નરનાર. ૮૧૧
- વિવિધતા ને અનેકતા, ટળતાં આત્રવિનાશ; ૮૧૨
- વ્યવહારે છે અનેકતા, નિશ્ચય એક વિલાસ. ૮૧૨
- અનેકતાને એકતા, સાથે એનો વાસ; ૮૧૩
- આત્મામાં બન્ને વસે, જાતિ વ્યક્તિથી ખાસ. ૮૧૩
- આત્મા જાણ્યો તોડને, સર્વ ભેદ સમજાય. ૮૧૪
- વિરોધતા નહિ માસતી, મિથ્યામતિ અજાપાય. ૮૧૪
- પરસ્પરે વિરોધી પણ, દેહાંગોવત્ ધર્મ; ૮૧૫
- વિવિધતાએ અલંકાર્યા, તથા જાણ્યાં કર્મ. ૮૧૫
- સર્વ પ્રકારે અનેકતા, પણ નહીં તેથી વિરોધ; ૮૧૬
- વિરોધોમાં વિવિધતા, દર સાપેક્ષે શોધ. ૮૧૬
- વિરૂદ્ધતા જે સર્વમાં, અજ્ઞાને દેખાય; ૮૧૭
- આત્મજ્ઞાન પ્રતાપથી, વિરૂદ્ધતા અજાપાય. ૮૧૭

- અનેક ભિન્નતા દેખીને, અજ્ઞાનીને ખેદ;
ધર્મીને નહીં ખેદ છે, નય સાપેક્ષે વેદ. ૮૧૮
- બુદ્ધિસાગર વિશ્વમાં, ભિન્ન-ભિન્ન મત ધર્મ;
સહુમાં સત્ય વિવિધતા, દેખી કર શુભ કર્મ. ૮૧૯
- અનેકાંતવાદે અહો, સર્વ તત્ત્વ સમજાય;
બુદ્ધિસાગર બ્રહ્મમાં, સર્વ સમાધ સુહાય. ૮૨૦

ચોપાઠ.

- અનેકતા વિવિધતા જાણ, પણ વિરોધ નહીં મન આણ;
તત્વાચારયુક્તી સહુ ધર્મ, અનેક ભેદે છે શુણુ કર્મ. ૮૨૧
- સર્વ ધર્મનો સમજો સાર, કોના પર નહિ દ્વેષ લગાર;
સહુ ધર્મોમાં નહીં વિરોધ, બાસે એવો કરવો બોધ. ૮૨૨
- ખંડન મંડન વાદ વિવાદ, અજ્ઞાનીના મન નિર્ધાર;
વિવિધતામાં સત્યો ઘણાં, ગિનરતાં ચઢતાં તે ભણ્યાં. ૮૨૩
- નિંદા કરો ન કોની કદા, સર્વધર્મમાં સાચું સદા;
ખીર તીરનો હંસ વિવેક, કરતો એવી ધારો ટેક. ૮૨૪
- સાપેક્ષે છે સત્યાસત્ય, સાપેક્ષે છે કૃત્યાકૃત્ય;
સાપેક્ષે છે ધર્માધર્મ, સાપેક્ષે છે કર્માકર્મ. ૮૨૫
- સાપેક્ષે છે ખંડન તેમ, સાપેક્ષે મંડન છે એમ;
સાપેક્ષે છે જ્ઞાનાજ્ઞાન, સાપેક્ષે છે માનામાન. ૮૨૬
- નયસાપેક્ષે વિવિધ જ્ઞાન, જ્ઞાની મનમાં નિશ્ચય જાણ;
ઉપશમ પામે સર્વ વિરોધ, અનેકાન્ત દર્શનનો બોધ. ૮૨૭
- સમજો તેને શાંતિ વળે, નહીં સમજો તે ભટક્યા કરે;
વિવિધતા પર્યાયે થાય, એકવિધે જ અનેક સુહાય. ૮૨૮
- એક વિધે જ અનેક સમાય, જાણે જ્ઞાની તેહ સુહાય;
વિવિધતાના જ્ઞાને તેહ, પરમાત્મ લહે છે એક. ૮૨૯
- પરસ્પર વિરોધે જોહ, મુજે ના તે જાની એક;
નિરોધમાં દેખે જે સત્ય, કર્મચોખીનાં દુઃખ કૃત્ય. ૮૩૦

- આત્માંગો નહિ જાત્યા ભિન્ન, સમાધા જાતાં તેમાં લીન,
અનેકતાને આત્મામાંહી, સમાવી અન્ય ન દેખે કાંઈ. ૮૩૧
- જે જે રૂપે અંગો થયાં, આંખાથી ના અળગાં ગયાં;
આંખારૂપે સર્વ ગણાય, સર્વ ધર્મનો એ છે ન્યાય. ૮૩૨
- જે જે ધર્મે આત્મા ભજે, તે રૂપે તે નિજને સજે;
જે જે ભાવે આત્મ ધ્યાય, તે ભાવેને પોતે પાય. ૮૩૩
- સત્તાભાવસ્વરૂપે એક, આત્મા પર્યાયે જ અનેક;
વ્યક્ત્યા વ્યક્તેશ્વર નિજરૂપ, આત્મા જાણો રૂપારૂપ. ૮૩૪
- આત્માથી ધર્મો નહિ ભિન્ન, આત્મામાં થાવો લયલીન;
સદસદાદિ અનેક ધર્મ, આત્માના સમજે શિવ શર્મ. ૮૩૫
- નહીં જીવથી જિનનો ભેદ, જાણે તે પામે ના ખેદ;
અનેક દેવો દેવી નામ, આત્મામાં તે જાણુ તમામ. ૮૩૬
- વિવિધ દર્શન આત્મારૂપ, વિવિધ ગુરુઓ પણ તદ્રૂપ;
આત્મા એક અનેક સ્વરૂપ, પૂર્ણપણે જાણે નહિ શૂન્ય. ૮૩૭
- દર્શન પંથો સામા લડે, આત્માથી નહિ જૂદા પડે;
અગમ્ય આત્મા જાણે જોઈ, વિશ્વદેવ ગુરુવરજી તેહ. ૮૩૮
- લેના ચરણે કરીને વાસ, વિવિધતાને જાણો આસ;
વિવિધતાને પામે જોઈ, સામ્યયોગી જગ થાવે તેહ. ૮૩૯
- દેશાન્નતિ ધર્માન્નતિકાર, પામે વેગે ભવનો પાર;
સર્વવિકલ્પોદધિને તરે, પ્રભુરૂપ થઈ પ્રભુને વરે. ૮૪૦
- જ્ઞાની ગુરુગમથી જે ભણે, આત્મજ્ઞાનથી દોષો હણે;
શુદ્ધિસાગર સમજે ભવ્ય, બની યોગી કરતો કર્તવ્ય. ૮૪૧

**વિવિધતા અનેકતાથી આત્મવૃક્ષાંગો જેમ પરસ્પર યુક્ત
કરતાં નથી તેમ મનુષ્યોએ પણ ધર્મોંગોમાં
પરસ્પર વર્તવું જોઈએ !**

હરિગીત.

જેમ આત્મનાં અંગો સકળ સંધી પરસ્પર ચાલતાં,
વૈવિધ્યમાંહિ વિરોધવળું જીવન ધરીને મહાલતાં;

વૈષમ્ય અગોઝે રહું તેમાં જ યુદ્ધ વિવાદ છે,
વૈષમ્ય અગોમાં વહે જે મૂળ રસ આપ્યાદ છે.

૮૪૨

વૈષમ્ય સંમ સાપેક્ષથી સમજે ન ખેદો કંઈ રહે,
આંખા પરે આ વિશ્વમાં વર્તો મુનિવર સહુ કહે,
વૈષમ્ય કુદ્રત શક્તિ છે ને સામ્યતા કુદ્રતપણું,
જે જે ખતે તે સહુવિષે મન માનજે તું સુખપણું.

૮૪૩

દષ્ટિખિભેદે વિશ્વમાં સહુ ધર્મ પન્થો જુજુવા,
સાચા અને જૂઠા તથા માનેજ જૂઠા ને નવા;
સહુના વિચારે જુજુવા સહુ જાખતોમાં જાણવા,
એ કર્મ કુદ્રત લીલ છે એમાં ન ખેદો માનવા.

૮૪૪

ખહુ ધર્મભેદે દેખીને ઝઘડા વિવાદો ના કરો,
ઝઘડા વિવાદો ખહુ કરો સાપેક્ષવળુ ભૂલા રેરો;
સાક્ષાત્ અતુભવજ્ઞાન વળુ સાચું ન સૂઝે કોઈને,
શાસ્ત્રો, વિરોધી જ્ઞાનવળુ ભૂલા ન ભમશો રોઈને.

૮૪૫

સહુ ધર્મમાંથી સત્યને શોધો ન રોધો ઝાઝન,
યુદ્ધો કરો ના ધર્મમાં શોધોજ સત્ય વલોઈને;
સહુ ધર્મોમાં સંપી રહે જૂઠું ન પોતાનું ગણે,^૧
એ દેશની ને કોમની છે ઉન્નતિ સન્તો ભણે.

૮૪૬

વૈવિધ્ય દેખી ધર્મોમાં ખેદ ના મત લાવશો,
વૈવિધ્ય કુદ્રત ધર્મ છે સાચું હૃદયમાં ભાવશો;
વૈવિધ્ય વળુ જીવાય નહોં સ્વાસ્થિત્વ સહુનું ના રહે,
માટે મહન્તો યોગીઓ વૈવિધ્ય કુદ્રતનું ચહે.

૮૪૭

ભૂલા ન ભમશો કે કદા વૈવિધ્યમાં સમતા કરો,
યુદ્ધો કરો ના માનવો મનમાં વિરોધે ના તરો;^૨
ચાલો હજી મળી સર્વની સાથે વિરોધો ના ગણો,
નિજ આત્મશુદ્ધિ આદરો એ શીખને દાણ દાણ ભણો.

૮૪૮

૧ માને-પોતાનું મંતવ્ય અસત્ય હોય તો પણ મમતાથી તેને માને નહીં
અર્થાત્ સ્વીકારે નહીં. ૨ દુઃખ અવનતિને તરી રહે નહીં અર્થાત્ તેનો પાર પામી
સંકે નહીં, દૂર કરી રાકે નહીં.

આગળ વહેંચે અનુભવ બળે સર્વે વિરોધો ઉપશમે,
 નિજ ઉચ્ચ જ્ઞાન યથા પછી નહિ ભેદ ભાવો મન ગમે;
 અધ્યાત્મજ્ઞાને સંશયો ટળતા જનોના જાણવું;
 પ્રગતિપથે આત્મા વહે અધ્યાત્મબળ નિજ આણવું; ૮૪૯
 પરમાત્મ પ્રીતિ ધારીને સમતા ધરો સહુ સાથમાં;
 સહુ પ્રગતિનાં સૂત્રો કરો અનુભવ બળે નિજ હાથમાં;
 સાચા અનુભવ આત્મજ્ઞાની સદ્ગુરુ ગમ ધારણે,
 અન્યાયના જે ધર્મ તેને સ્વાધિકારે વારણે. ૮૫૦
 કર્તવ્યતા અધિકારના જે ધર્મ નર ને નારીના,
 નિલેપભાવે સહુ ઘટે હલકો નહીં કો ભારી ના;
 અંગો નિહાળી આત્મનાં રાજ્ય પ્રજા જન ધર્મીએ,
 યાત્રા સકળ નિજ જીવનની કરવી ઘટે ગુણુ કર્મીએ. ૮૫૧

કુમહાં પાનનું હસતું અને ખરતાં પાનની શિખામણ.

દોહરા.

ખરતાં પાકાં પાંદડાં, દેખી કુમહાં પાન;
 હસતાં ખરતાં ને કહે, ગૂંચાં, ક્યાં નૂરમાં તાન. ૮૫૨
 વાયુ વાતાં ઝટ પેડો, થયું જ શાથી એહ;
 પ્રત્યુત્તરમાં પાંદડાં, પાકાં કહે છે તેહ. ૮૫૩
 બાહ્યાવસ્થા ઝટ ગઈ, વીજળીસમ અમકાર;
 યુવાઅવસ્થા સ્વપ્નવત્, જતાં ને લાગી વાર. ૮૫૪
 વૃદ્ધાવસ્થા પાંદડી ગઈ, આયુષ્ય અગ્નિ અંત;
 તેથી ખરતાં પાંદડાં, જાણે મનમાં સન્ત. ૮૫૫
 ત્રણ અવસ્થા સર્વની, કોઈ ન કરશે ગર્વ;
 પડતાંને હસશે નહીં, લહે અવસ્થા સર્વ. ૮૫૬
 ઇન્દ્ર અન્દ્ર માગેન્દ્રને, કદી ન મૂકે કાલ;
 ત્યારે શો અમ આશરો, તેનો કરશે ખ્યાલ. ૮૫૭
 મેરૂને ડોલાવતા, સાગર પી જનાર;
 એવા પાણુ આલ્યા ગયા, ત્યારે ત્યાં શો ભાર. ૮૫૮

હશે શું અમને ચલકતાં, અમસમ તમ યાનાર;
તણ્ય અવસ્થા સૂર્યની, થાય અહો નિર્ધાર.

૮૫૯

સત્તા ધન વિદ્યાદિનો, કરવો નહિ અહંકાર;
મુંઝાઓ ના મોહથી, અહાને નરનાર.

૮૬૦

યુવક યદ્ય શું ચક્રચક્રો, બકો ન ખૂરા બોલ;
વૃદ્ધાવસ્થા આવશે, કરજો તેનો તોલ.

૮૬૧

શક્તિ કીર્તિ ના સ્થિર રહે, લક્ષ્મી ચંચલ જાણ;
સદા ન કો સરખું રહે, જરા ન કર અભિમાન.

૮૬૨

અતે સહુનું મૃત્યુ છે, જન્મ્યા તેનું જાણ;
જન્મ મરણ છે દેહ પર, જરા ન કર અભિમાન.

૮૬૩

કર્મે જન્મને મૃત્યુ છે, કર્મે મુખ ને દુઃખ;
કર્મે રાજ રંક છે, કર્મે લાગે ભૂખ.

૮૬૪

કર્મે છે સંસાર સહુ, કર્મે સહુ અવતાર;
અમે તમે સહુ કર્મથી, સમજો ચિત્ત મંજાર.

૮૬૫

કલકલ કરતાં રંગીલાં, દેખાઓછો હાલ;
પણ અમ સરખાં યદ્ય જશે, વેગે ઝડપે કાલ.

૮૬૬

સહુનો વારો આવતો, મત્સ્ય ગલાગલ ન્યાય;
આનન્દ વા શી દિશ્ગીરી, કરવી મનમાં બાય.

૮૬૭

સૌન્દર્યે શોભી રહે, યુવાઅવસ્થા બેશ;
વૃદ્ધાવસ્થા વીર્યવણ, શોભે નહિ બહુ કલેશ.

૮૬૮

ઇત્યાદિ ઉપદેશ દે, પડેલ પશો શાંત;
યયાં નવાં સમજ્યાં ખરું, ટાળી મનની બ્રાન્ત.

૮૬૯

રાજા ઠાકોરો અને, વ્યાપારી વિક્રાન;
મનમાં એવું જાણીને, કરો નહીં અભિમાન.

૮૭૦

સર્વ જીવોને આત્મસમ, ગણી કરો ઉપકાર;
ગર્વે સલ ન ભૂલજો, શિક્ષાનો લઘી સાર.

૮૭૧

મરતાંની શિક્ષા મહો, કરો સદલ અવતાર;
પુદ્ગિસાગર ધર્મથી, પગ પગ મંગલ માલ.

૮૭૨

આંખાને કાપનારા, તેનાં મોંર, કેરી વગેરે લેનારાઓ પ્રતિ
આંખાની ઉક્તિ.

આશાવરી.

- અમોને ગ્રહણ કરો નરનારી; પશુ પંખી નિર્ધારી—અમોને૦
ઉપયોગે આવું જે રીતે, તે રીતે લ્યો ભાવે;
તમ ઉપયોગે જન્મ હમારો, તેમ તમારો સુઠાવે. અમોને૦ ૮૭૩
- કાપો કાટો પછો છેદો, કાળ કાળીઓ છેદો;
ચૂંટા કેરી સાખ્યો લ્યો સહુ, શસ્ત્રે અંગો ભેદો. અમોને૦ ૮૭૪
- વંશપરંપર પરમાર્થે સહુ, જીવન જાય મઝાનું;
સર્વોપયોગી જીવન છે અમ, તે વણ શું જીવવાનું. અમોને૦ ૮૭૫
- રક્ષણ ભક્ષણ નહીં જોવાનું, તેમાં નહીં રોવાનું;
કર્મા કરો જીવો જે કાવ્યું, નહીં કોને કહેવાનું. અમોને૦ ૮૭૬
- અમ પેઠે છે જીવન તમારું, કો નહીં ઉગરનારું;
કુદ્રત ધર્મ પ્રવર્તન એવું, થાય કદિ નહિ ન્યારું. અમોને૦ ૮૭૭
- જન્મ મરણ ઘટમાળ ફરે છે, સહુ એમાં ફરનારા;
સમભાવે કર્તવ્યે જીવે, મૌનપણે મરનારા. અમોને૦ ૮૭૮
- કરણી તેવી પાર ઉતરણી, વાવ્યું તેવું લણશો;
હણતાં અંગ અમોરાં રચાયે, અંતે હણાઈ મરશો. અમોને૦ ૮૭૯
- જીવે છે જીવો જ પરસ્પર, અંગ પરસ્પર ખાઈ;
એક ખીજની મદતે જીવે, કુદ્રત રચના ન્યાયી. અમોને૦ ૮૮૦
- જેવું આપો તેવું લેશો, તેમાં નહીં અધિકાઈ;
કુદ્રત પ્રભુની અલખ છે માયા, નાચ નચાવે ભાઈ. અમોને૦ ૮૮૧
- જેહ અમારો તેહ તમારો, ગતિ અવસ્થા થાતી;
ચાલે નહિ ત્યાં કોનું ન કિંચિત્, હાથ રહે નહિ છાતી. અમોને૦ ૮૮૨
- ઉપકારે વા અપકારે લ્યો, જે જેના અધિકારી;
સમભાવે કર્તવ્યે લે તે, યોગિની અલિહારી. અમોને૦ ૮૮૩
- કુદ્રતપ્રભુ જીવાડે મારે, કર્મ ગતિ જગ ભારી;
તેના વશવર્તિ સહુ જીવો, ટળે ન રેખા ટાળી. અમોને૦ ૮૮૪

જે જે કાલે જોઈ થવાનું, થાશે તે નિર્ધારી;
 થયું થાય છે સાક્ષી તેમાં, યોગી બને જ્યારી. અમોતે ૦ ૮૮૫
 હર્ષ શોક નહિ જીવન મરણે, ભીતિ નહીં તલભારી;
 સાક્ષી થૈ નિર્લેપપણાએ, જોઈ રહો નરનારી. અમોતે ૦ ૮૮૬
 પ્રભુશરણ પ્રભુમય જીવન મુજ, એજ દશા અવધારી;
 પ્રભુપથ પ્રભુપદ આત્મ ધર્મ એ, ચાહું ન અન્ય જરારી. અમોતે ૦ ૮૮૭
 મારું તે સહુ પ્રભુનું માનું, અહં મમત્વ નિવારી.
 બુદ્ધિસાગર ધર્મિજીવન, પરમ બ્રહ્મપદ ધારી. અમોતે ૦ ૮૮૮

આંખાપર સાકરીયો આવવો.

સવૈયા.

આંખામાંહિ રસ ઉભરાતો, મોરોમાં છલકાઈ જાય;
 હિમ આદિથી બચે નહીં તો, બહાર પડે સાકરીયો થાય. ૮૮૯
 પર્ણોમાંહિ રસ ઉભરાતો, છલકાતાં રસ જે વહી જાય;
 તે સાકરિયો વિકારી રસ, ઝાછી તેથી ફેરી થાય. ૮૯૦
 પારુ મેંદરની શક્તિ ટળતી, મોરે લેખાં દેખ્યા માત્ર;
 માનવમાં સાકરીયો બેઠેતા, ક્ષય રોગાદિક કીલાં ગાત્ર. ૮૯૧
 સાકરીયાથી નવીન પર્ણો, આવે જૂનાં વિણુશી જાય;
 રસ વિકારિક, પર્ણો ચઢતાં, ફલની આશા અદ્ય પરખાય. ૮૯૨
 જેનો રસ જેમાં વહેતો તે, ખીજે જે તે વહીજ જાય;
 સાકરીયો પ્રગટે ત્યારે ને, ફલખીને બેલાં વિણુશાય. ૮૯૩
 ફલનો નાશ કરે સાકરિયો, નર નારીમાં તેમ જણાય;
 વીર્યપણામાં ધતાં વિકારો, સંતાનો પાછળ શું ? થાય. ૮૯૪
 વસંતઋતુ ફલનું કારણ, સાકરીયો તે કાલે થાય;
 ત્યારે ફલની આશા કમતી, નર નારીમાં તેમ જણાય. ૮૯૫
 સાકરીયો આવે નહીં તેવા, કરો ઉપાયો વેગે સર્વ;
 નહીં તો ઋતુ જશે નકામી, સમજી મનનો ટાળો ગર્વ. ૮૯૬

અભિચાર હસ્તાદિક દોષે, દેહ વીર્યના હોવે નાશ;	
વિકાર થાતાં તેમાં બહુધા, સંતાનો થાવે નહીં ખાસ.	૮૯૭
ખાલબળથી દેહ વીર્યમાં, અનેક દોષો ઝટ પ્રકટાય;	
ફલ એસે એવા જે હેતુ, ખાલમૈથુને વિણુસી જાય.	૮૯૮
સાકરીયો પ્રગટયાથી જેવી, આમ્રફલોની આશ રખાય;	
તેવી સંતાનોમાં જણો, વંશતંતુઓ વિણુસી જાય.	૮૯૯
સાકરીયાથી ઝેરી જંતુ, પ્રગટે તેવું વીર્યે જણુ;	
દેશ કોમ સંધાદિક પડતી, સમજી સાચું મનમાં આણુ.	૯૦૦
સાકરીયા સામે ઉપાયો, તે કાલે સાચા લેવાય;	
સત્ય સુધારો સહુના હેતે, સાકરીયા નામે કહેવાય.	૯૦૧
રાજ્ય સંધ કોમાદિક પ્રગતિ, માટે શિક્ષા એ સુખકાર;	
પાછળ પડતી થાય ન એવી, શિક્ષા માનો નર ને નાર.	૯૦૨
સાકરીયાના રોગે પીડિત, ઓછા વત્તા સહુ નર નાર;	
ઉપાયો સ્હામા લ્યો સાચા, પાછળ શક્ત ફલો નિર્ધાર.	૯૦૩
અહમ્મયર્થ ગુરુકુળને સ્થાપો, ઉર્ધ્વરેત અહમ્મયારી બેશ;	
પ્રગટાવો આખાદી માટે, જેથી નાસે સધળા કબેશ.	૯૦૪
સર્વ કોમમાં સર્વ જ્ઞાતિમાં, આચારે કળવણી એહ;	
સુદ્ધિસાગર સર્વોન્નતિમાં, સ્વાર્પણ કરીને પાગો તેહ.	૯૦૫

**સખળા-સપક્ષવાળા આંખાનું ઉભું રહેવું અને
નિર્મલ પક્ષનું પડવું.**

સ્થયો આદિ પક્ષ સહિત તે, સખળો ઉભો રહે નિર્ધાર,	
અન્ય વક્ષ ગણપક્ષ વિના તો, વાંઝીએ પડવું નિર્ધાર.	૯૦૬
સખળાઓ જગમાંહી જીવો, નખળાનો થાતો સંહાર;	
સાકરિયાથી યથા કેરીઓ, પડે વાયુથી થાય ન વાર.	૯૦૭
માટે વીર્યાદિક રસ રક્ષી, સખળા જગ થાવું નિર્ધાર;	
સખળાપક્ષો સાથે રાખી, જીવંતાં ભય નહીં લગાર.	૯૦૮
સખળા રહેવું સર્વ જ્ઞાતમાં, ધર્મ મજાનો એ છે સાચ;	
આગળ પાછળ સખળાપક્ષી, કદિ ન આવે ઉન્હી આંચ.	૯૦૯

અહાર્ય પ્રાણ્યામાદિક, કરવાથી સખળા નરનાર;
તન મન શક્તિ ખીલવવાથી, જીવાતું જગમાં જ્યેષ્ઠાર. ૯૧૦

દેશ કોમને શાંતિ સંધની, પ્રગતિ બળથી છે નિર્ધાર;
સખળા દેશો સખળા કોમો, ઉભી રહેતી પગપર ધાર. ૯૧૧

સધળા સખળાપક્ષોવાળા, કરતા તે ન્યાય જ કહેવાય;
શત્રુ મધ્યમાં સખળા જીવે, નખળાને સખળા ખૈં જાય. ૯૧૨

વિદ્યા શક્તિ વ્યાપારાદિક, સખળાની આવે છે પાસ;
નખળાનું સખળા સૌ ખાતા, કુદ્રતની નીતે જો ખાસ. ૯૧૩

માટે વિદ્યાદિક સહુ શક્તિ, પામો વેગે નર ને નાર;
સખળાઇમાં ન્યાય ખરેખર, જો તો પામે કદિ ન હાર. ૯૧૪

સખળાઇ સખળા પક્ષોને, પામો સહુ યુક્તિ અનુસાર;
ક્ષાત્રાદિક અધ્યાત્મિક બળથી, શક્ત જનો ઉભા રહેનાર. ૯૧૫

શક્તિ જોજ છે સત્ય કાયદો, નિર્બલતા જ અધર્મ વિચાર;
શુષ્કતાનીઓ જડલોકોને, પડે નહિ સમજણ કંઈ સાર. ૯૧૬

શક્તિમંતનાં રાજ્યાદિક છે, સખળાપક્ષે થાતી જીત;
નિર્બલ નિર્બલપક્ષોવાળા, સખળાથી પામે છે ભીત. ૯૧૭

એવું જાણી જગમાં સર્વે, સખળા પક્ષે ધરજો બેશ;
શક્તિ વિના જગ કોઈ ન જીવે; નિર્બલ નિર્બલોને કલેશ. ૯૧૮

સખળાનાં વહાલાં બહુ થાતાં, નખળા પામે રહે ન કોઈ;
અનુભવમાં દૃષ્ટાંતો ઝાઝાં, જગમાં જોયું સધળું જોઈ. ૯૧૯

વિદ્યા જ્ઞાનાદિક શુભ ગણ્યથી, સખળાં પક્ષે કરવા સાર;
દેશ કાલ સખળાઇ સમજી, નિર્બલતા ટાળો નરનાર. ૯૨૦

આંખાની શીખામણ સાચી, જગમાં જીવ્યા માટે ખાસ;
સર્વ શાસ્ત્ર ને સર્વધર્મનો, સાર કહ્યો ધારે વિશ્વાસ. ૯૨૧

સખળાને સૂચે છે સર્વે, સર્વ શક્તિયો પામે બાધ;
બુદ્ધિસાગર શક્ત જનોની, જગમાં સર્વે કરે સગાઇ. ૯૨૨

શુદ્ધ હવા લેવાની અને અશુદ્ધ હવા કાઢીને જીવવાની આંખાની કળા શક્તિ.

- શુદ્ધ હવા લેવાની શક્તિ, ધારણ કરતો જીવન કાજ;
શુદ્ધ હવાથી શરીર પોષી, ઝેરી હવાને કાઢે ખાલ. ૯૨૩
- શુદ્ધ હવાથી જીવન પુષ્ટિ, ઝેરી હવાથી જીવન નાશ;
જીવન વધેને મૃત્યુ ભાગે, ગ્રહો ઉપાયો એવા ખાસ. ૯૨૪
- શુદ્ધ હવાથી જીવો જીવે, એનો ભેદ લેહો તે એશ;
મૃત્યુકારક ઝેરી હવાને, ખાહિર કાઢે ટાળે કલેશ. ૯૨૫
- જીવન મૃત્યુ મંત્રો જાણ્યા, તેથી એતન તું કહેવાય;
ચારે સંજ્ઞાઓને ધારે, સંજ્ઞાએ જીવો ચિહ્નાય. ૯૨૬
- અકળ કળા શક્તિ તુંજમાંહિ, સર્વ પ્રકારે જીવ્યા હેત;
સમજાવે છે વિશ્વ જીવોને, ધારોને શિક્ષા સંકેત. ૯૨૭
- જીવનના જે જે નિજ પ્રાણો, તેનાં પોષક તરવો જેહ;
ગ્રહો ઝેરીને દૂરે કાઢો, સર્વોન્નતિનું કારણ એહ. ૯૨૮
- જીવનના સુધારા જે જે, જીવન હેતુઓ તાબા જેહ;
ગ્રહો તેહને ખીબા ત્યાગો, સર્વોન્નતિ શિક્ષા ગુણુ ગેહ. ૯૨૯
- ઝેરી હવા સમ મૃતક વિચારો, નિર્જાલતાકારક છે જેહ;
તેને ત્યાગો પૂર્ણોત્સાહે, શુદ્ધ હવાથી પોષો દેહ. ૯૩૦
- શુદ્ધ હવા સમ સત્ય વિચારો, આચારો પ્રગતિમય જેહ;
ધારણ કરવા તેને પ્રેમે, જીવાતું જગમાં સુખગેહ. ૯૩૧
- દેહજીવનને મનોજીવનના, હેતુઓ ગ્રહવા જ્યકાર,
દેશ કોમ ને રાજ્ય ઉદ્ધવના, જીવનના હેતુ હ્યો સાર. ૯૩૨
- ધર્મ વિચારો ને આચારો, ગ્રહવા યુક્તિપ્રયુક્ત્યા સર્વ;
ઝેરી હવા સમ વ્યસનો દુર્ગુણ, તથા ત્યાગવો જૂઠો ગર્વ. ૯૩૩
- શક્તિ વિનાના જેહ રીવાજો, જૂના પણ કરવા ઝટ દૂર;
શક્તિ સહિત જે નવા રીવાજો, ગ્રહો સ્વોન્નતિ બની હજૂર; ૯૩૪
- જીવન માટે આંખા પેઢે, ગ્રહણ ત્યાગ શીખ્યા નહિ મંત્ર;
જડથી પણ તે ખૂંટાં મહાં, સમ થાતાં તેમાં નહિ તંત્ર. ૯૩૫

જીવનના જે મંત્ર તંત્રનો, યત્રો શક્તિ સમર્પક એક;
તેઓને કાલાનુસારે, ગ્રહવા શીખો પાઠ હમેશ. ૯૩૬

આત્મકળા શક્તિવાળું લોકો, સર્વ જીવનને હારી જાય;
નિજને ખાધ અન્યો જીવે, જાણે નહિ તે યુક્તિ ઉપાય. ૯૩૭

શક્તિ ગ્રહણથી આત્મ શક્તિયે, જીવાતું જગમાં નિર્ધાર;
દેશ કોમ ને રાજ્ય જીવનના, ઉપાયોને ગ્રહવા સાર. ૯૩૮

આજીવિકા આદિ જીવનને, સર્વેના જે સત્ય ઉપાય;
દેશ કાલ અનુસારે જાળિયા, જીવાડે તે ગ્રહો સદાય. ૯૩૯

એજ ધર્મ છે જૈનોનો શુભ, ભારતવાસીઓનો શ્રેષ્ઠ;
શ્રેષ્ઠ ખતો આચારે મૂકી, નહોં તો સહુથી યાશો હેઠ. ૯૪૦

વિદ્યાક્ષાત્ર જલાદિક મંત્રો, તંત્રો યંત્રો જીવન કાળ;
દ્રવ્યભાવથી ગ્રહણ કરીને, સ્વાતંત્ર્યે જીવો સુખ સાળ. ૯૪૧

નિર્જાલ પરતંત્રાદિક હેતુ, તેનો શક્ત્યા કરો વિનાશ;
જ્ઞાન યોગીઓ ગુપ્ત રહસ્યો, ગ્રહો હૃદય ધારી વિશ્વાસ. ૯૪૨

રાજ મંત્રી પ્રાણણ રજપૂત, સુસલમાન વ્યાપારી વર્ગ;
સર્વ જાતિના લોકો ગ્રહણો, સર્વોન્નતિતું સાચું સ્વર્ગ. ૯૪૩

આંખોની પેઠે નવીન શક્તિયો ગ્રહવી.

ભૂદેવો મન લમરો તું ક્યાં લમ્યો એ રાગ.

નવનવ શક્તિયો જીવતી, દેશોદય કરનાર.

રાજ્ય કોમ સંઘ ધર્મની, ઉન્નતિ ધરનાર. નવ• ૯૪૪

આદરજો ભવ્ય જાંધુઓ, વાર કરો ન લગાર;

વિદ્યા ધન જાળ હેતુઓ, ક્ષેત્ર કાલાનુસાર. નવ• ૯૪૫

પ્રાચીન અર્વાચીન તથા, શક્તિમય શુભ કર્મ;

કરવાં જ નિરાસક્તિએ, એ છે સર્વનો ધર્મ. નવ• ૯૪૬

દુષ્ટ કુધારા જે પડ્યા, નાત સંઘ મઝાર;

રાજ્યાદિકમાં જે પડ્યા, ટાળો તે નિર્ધાર. નવ• ૯૪૭

સત્ય ગ્રહી જૂઠું પરિહરો, કરી જ્ઞાન વિવેક.	નવ૦ ૯૪૮
સર્વ વિશ્વ સમાજમાં, સત્ય જીવનની ટેક.	
ખાળ લગ્ન વૃદ્ધ લગ્નના, ત્યજો દુષ્ટ રીવાજ;	નવ૦ ૯૪૯
પરંત્રાદિક હેતુઓ, ત્યજો દિલ ધરી દાઝ.	
પડતીના જે હેતુઓ, સાંકડા જે વિચાર;	નવ૦ ૯૫૦
ત્યાગી તેહને ધારજો, ચિત્ત શુભ સંસ્કાર.	
કુટુંબ જાતિ સુધારીજો, સંઘ દેશજ તેમ;	નવ૦ ૯૫૧
નવનવ જાતિની શક્તિનાં, વિદ્યાપીઠો જ એમ.	
ત્યાગી કોમ સુધારીજો, દેશ કાલાનુસાર;	નવ૦ ૯૫૨
આચાર તેમ વિચારમાં, કરીને ફેરફાર.	
શક્તિ વિનાના જે થયા, હાલ જેહ આચાર;	નવ૦ ૯૫૩
તેમ નકામા જે થયા, ત્યાગો તેહ વિચાર.	
શક્તિ વિનાના જે સુધર્યાં, નામ માત્ર કહેવાય;	નવ૦ ૯૫૪
ધર્મ વિચારો જે નહિ ભલા, ત્યાગો તે નિર્માલ્ય.	
ચાલુ જમાનો ઝાળખી, દેશાદિક ધરી રાગ;	નવ૦ ૯૫૫
વિવેક દષ્ટિ વિચારીને, કીજે ગ્રહણ ને ત્યાગ.	
ખાયલા સૂક્ત નહીં રહો, બોલે બોર વેચાય;	નવ૦ ૯૫૬
અન્યોતણી સ્પર્ધા વિષે, શક્તિ વણુ ન જવાય.	
યુક્તિ કળાઓ કેળવી, આત્મજળ ધરી બેશ;	નવ૦ ૯૫૭
જીવીજો ને જીવાડીજો, દેશ કોમ હમેશ.	
અજ્ઞાની તેહ આંધળા, દેખે નહીં સત્ય પન્થ;	નવ૦ ૯૫૮
માટે માનવ માત્રને, સત્ય સમજવો અન્ધ.	
સ્વાતંત્ર્યાદિક શક્તિયો, ધર્મરૂપ ગણાય;	નવ૦ ૯૫૯
તેના વિના જ અધર્મ છે, ગ્રહો ધર્મ સદાય.	
પ્રવૃત્તિ પણ નિવૃત્તિ, કોઈ પામે ન સાચ;	નવ૦ ૯૬૦
પ્રવૃત્તિમય નિવૃત્તિ, ધારો મનમાં એ વાચ.	
સર્વ પ્રકારના જીવનની, શક્તિયોના ઉપાય;	નવ૦ ૯૬૧
ખાલાતર તે ધર્મ છે, ધરજો ચિત્તમાંલ.	

ધર્મ કલેશ નહિ કીજીએ, રાખો ચિત્ત ઉદાર;
બુદ્ધિસાગર શક્તિયો, સજો સર્વ પ્રકાર.

નવ૦ ૯૬૨

આંખાની ત્રણ અવસ્થા પરથી શિક્ષણ.

મંદાકાન્તા.

આલ્યાવસ્થા અતિ સુખમયી પ્રેમ શક્તિ ભરેલી,
સૌ કોને છે લલિતરસથી લાડકી પ્રેમ હેલી;
આંખા તહારી કલકલમયી આલ્યભાવે ભરેલી,
શક્તિયો સૌ નયન સુખદા પૂર્ણ આશે ઠરેલી.

૯૬૩

આલ્યાવસ્થા અતિશય સુખી સર્વની હામહામે,
આંખા પેઠે જગત તલમાં પુણ્યથી પૂર્ણ જન્મે;
આલ્યાવસ્થા નવનવ ભલા શિક્ષણે પૂર્ણ વ્યાપે,
ત્યારે ભાવી યુવક વયમાં શક્તિયો સર્વ આપે.

૯૬૪

નહાનામાંહી નવનવ રસે શક્તિયો સૌ ઠરે છે,
નહાનાઓને ગ્રહણ નહિ છે સૂર્યને સાંપડે છે;
આલ્યાવસ્થા પ્રિય ગુણમયી સર્વની સર્વ કાલે;
આનંદો જે યુવકવયમાં ચિત્તમાં દુઃખ આલે.

૯૬૫

મોટા આંખો ફલ બહુ ધરે દાન આપે જોતું,
શોભા ધારે પરિકરવડે દુઃખ ટાળે જનોતું;
સારા માટે સકલ ધરતો સર્વ આંગો મજાનાં,
તેવી રીતે સકલ ધરવાં કાર્ય કીજો ભલાનાં.

૯૬૬

હરિગીત.

યૌવન અવસ્થા શક્તિથી રાજે સકળ આંગો વિષે,
યૌવન અવસ્થા ધર્મનાં કૃત્યોવિષે જવલતી દિસે;
યૌવન અવસ્થા ફલમયી તેને ન એજે હારવી,
ડગ ડગ ભરી ડરતા રહો મદ અધતા સંહારની.

૯૬૭

સહુ અંગ વીર્યાદિકરસે છલકી રહે કાર્યો થતાં,
મન ત્રાણી કાયામાંથી કાર્યો ન ધાર્યો રે થતાં;

યૌવન ગયું તો સહુ ગયું બાકી રહ્યું ના જગવિષે,
કામો કરો ! ! ! પરમાર્થનાં યૌવન ન સ્થિરતામય દિસે. ૯૬૮

શુભ સ્વાર્થમાં, પરમાર્થનાં બીજો રહ્યાં યૌવનવયે,
સંસારી નર ને નારીઓ કરશે શું ? યૌવનવય ગયે;
યૌવન અવસ્થા યોગિની, શુભ કાર્યમાં યૌવન ભલું,
પામી મનુષ્યો પુણ્યથી હારો ન મોહો એ ખરું. ૯૬૯

સહકારતું યૌવન અહો, શોભે મજાતું ચળકતું,
સહુ ઋતુમાં નવરૂપી છે તેમાં વસંતે મલ્લપતું;
યૌવનવયે શુભ મંજરી, આવે સુહાતો લખ ગુણો,
ખહુ આત્ર લુખો મોટકી, થાતાં ન બાકી કેં મુણો. ૯૭૦

યૌવનવયે રાજા પરે, મહાલી રહો ડાલી રહો,
મૌની બન્યો મુનિની પરે, ગંભીર સાગરવત્ થયો;
દાતાર તીર્થંકર પરે યોગી પરે ગુણગણ વહો,
આધાર વસુધાની પરે યૌવન વયે શોભા લહો. ૯૭૧

ઉંચો થયો છે સ્વર્ગમાં, જાવામિષે શુભ ભાવથી,
આકાશથી વાતો કરે અન્તરૂતણા શુભ દાવથી,
મોટા ન મોટાઇ ચહે મોટાઇ મહેજો યાય છે,
તવ પર ચઢીને પંખીઓ મોટાઇ તહારી ગાય છે. ૯૭૨

હલ્લોલ કરતાં પંખીઓ નવ નવ સ્વરોથી ગાવતાં,
શુભ ગાયતો પોપટ કરે યાચક બનીને આવતા;
એ પોપટોની આશને પૂરેજ સાખ્યો આપીને,
દાતાર આપે આશરો યાચક કવિ ગૃહયાપીને. ૯૭૩

કરતાં કળાઓ મોરડાં તે આત્રડાળે ખોલતાં,
આનંદની મસ્તી કરી મન મસ્ત ભાવો ખોલતાં;
મેરો ટહૂકા પાડીને તવ ટોચ ખેસી મહાલતાં,
રાત્રે સૂવે નિર્ભયપણે દિવસે ગમે ત્યાં ચાલતાં. ૯૭૪

શોભા વધારે તાલારી તવ પર ચઢી મથુરો ખરે.
આશ્રય મજાતો દેખીને સ્વાયે જ આવે તે અરે;
માળા કરે છે પંખીડાં લુખને ગૃહો સમ માનીને,
ખીરકાલીઓ માળા કરે નિર્ભય જગો તવ જાણીને. ૯૭૫

યૌવનવયે ઝોમ સર્વના આશ્રયપણાથી શોભતો,
પ્રતિપક્ષીઓના જોરને અધ્યાત્મ બળથી થોભતો;
ડાળે કરી માણો ભક્તો રખવાળ આશ્રય તવ ગૃહે,
ડાળાં નવાં પ્રગટાવીને સ્વાશ્રયબળે ઉભો રહે:

૯૭૬

શક્તિ ઝરો યૌવનવયે વહીનેજ ધાને પૂરતો,
ડાળાં બનાવી નવનવાં નવપર્ણ રસથી ફૂલતો;
મદમસ્ત થૈ ને મોંરથી આકર્ષિતો જન વર્ગને,
કરતો વસંતોચ્છવ ભક્તો બૂલાવતો હા સ્વર્ગને.

૯૭૭

યૌવનવયે અંગો સકલ રસ વીર્ય યોગે ઝળકતાં,
સુવર્ણપેરે સ્નેહથી ચળકાટ મારી ચળકતાં;
નરનારીની શોભા વધે યૌવન અવસ્થા આવતાં,
શોભા રહે ના તેહવી યૌવન નદી પૂર જવતાં.

૯૭૮

તવ પર ચઢે સર્પો અને ઘૂંકો નિશામાં બોલતા,
વર્ષાઋતુમાં કૃષ્ણવર્ણી મેઘ તુજ પર ડાલતા;
ઉંચા રહી તુજ પર ભલા મેઘોજ ચંદ્રવો કરે,
વિદ્યુત પ્રકાશે દાનીની શોભા મિષે ઉત્સવ વરે.

૯૭૯

ઉપકાર શોભા દેખીને મેઘોજ ગડગડ ગર્જતા,
વાળાં વગાડી તવ ઉપર મેઘોજ સૃષ્ટિ સર્જતા;
સન્માન મેઘો તવ કરે જળ વૃષ્ટિથી સન્જનપરે,
વિદ્યુત મશાલો ધારીને શોભાવડે ઉત્સવ કરે.

૯૮૦

સન્માન કુદ્રતથી થતું ઉપકારી સન્જન વર્ગતું,
આ ભવવિષે સન્માન ને પ્રતિદાન અંતે સ્વર્ગતું;
તવ સાથ સન્મૈત્રી કરી તવ અંગ સ્પર્શે વાયરો,
તુજને ધણો શીતળ કરે દૂરે રહે છે કાયરો.

૯૮૧

મૈત્રી કરીને સન્જનો સુખ દુઃખમાં સાથે રહે,
ઉંઠો બનેલો વાયરો તવ સંગથી ઠંડો વહે;
આપે સુગંધી વાયુને તેથી જતો વાયુ ચહે,
જે સહશુણોને આપતા તે મિત્રપદ સહેજે લહે.

૯૮૨

શક્તિભર્યું યૌવન ધણું નિર્દોષ ગાળે તે ભલો,
આસુખ્ય ધારે તે વણું પુણ્યે જ સોહે જગ ધણો;

સહકાર યૌવન તાલરૂં વૃદ્ધા અવસ્થા આવતાં,
દિનદિન અરે ઘટતું જતું શક્તિ પ્રતિક્ષણ જવતાં. ૯૮૩

વૃદ્ધા અવસ્થા આવતાં રસપૂર મંદુ વહી રહે,
ડાળાં થતાં ઓછાં ધણાં શોભા ન પહેલાંની વહે;
સ્કંધો પડતા વાયુથી છિન્ન મિન્ન શાખા યે જતી,
બહુ ક્ષીણતા સ્કંધો વિષે રહેતી ન પહેલાંની સ્થિતિ. ૯૮૪

વર્ષાદની ઝડીઓ પડે ને શુંજ વાયે વાયરો,
ઉખડી અરે મૂળથી જતો વા થાય હુકો દાયરો;
હોતો ન હોતો યે જતો ના જગ છતો જેવો હતો,
વૃદ્ધા અવસ્થા પાછળે મૃત્યુ લહે જગ યે છતો. ૯૮૫

વૃદ્ધાવસ્થા મૃત્યુ.

ઓપાંખ.

યુવા અવસ્થા ઓ ક્યાં ગયું, વૃદ્ધાવસ્થા છાપ રહી;
શીખાભાગુ ધરજો નર નાર, પામ્યું અંતે સહુ જનનાર. ૯૮૬

યુવા અવસ્થા સરિતા પૂર, મોહો ના કર્તવ્યો ભૂલ;
જેવા વિજળીના ચમકાર, યુવક અવસ્થા તેવી ધાર. ૯૮૭

વૃદ્ધાવસ્થા પૂર્વે ભવ્ય, યૌવનમાં કરજો કર્તવ્ય;
શિથિલ ગાત્રો જ્યારે થાય, સર્વ શક્તિયો ઘટતી જાય. ૯૮૮

યુવક અવસ્થા સહુમાં સાર, પામી સફલ કરો અવતાર;
વૃદ્ધાવસ્થા આવે અરે, થાય ન કાર્યો ધાર્યાં ખરે. ૯૮૯

વૃદ્ધાવસ્થા શક્તિહીન, જળ પુદ્ધિ ઘટવાથી દીન;
સ્વાર્થસગાં સહુ અજગાં થાય, ઇન્દ્રિયો શિથિલ થે જાય. ૯૯૦

આંખે પૂરું ના દેખાય, કાને રાખ્દો નહીં સુણાય;
દાંત પડે ને નહીં ચવાય, સ્વાદ પરીક્ષા નહીં કરાય. ૯૯૧

પગ ઢીલા ને નિર્જલ હાથ, દૂર થતો પોતાનો સાથ;
પચે નહીં ખાધેલું અન્ન, ક્ષીણ થતું નખળું નિજ મન. ૯૯૨

લાળ ચૂરે આંખો નીતરે, દહ્યું ન પુત્રાદિક જન કરે;
પડે ન કોઈ હામે ચેન, ઘડી ઘડીમાં આવે દેન. ૯૯૩

- સખળા પણ નખળા થૈ જાય, ઇચ્છે ખીજા જનની સહાય;
આલે શ્વાસોશ્વાસ ભરાય, રોગો બહુ અંગે ઉભરાય. ૯૯૪
- મરવાના ચાળા દેખાય, કયોઈ કર્મની યાદી થાય;
કરગરવું ખીજાને પડે, દુઃખો પડતાં પોકે રહે. ૯૯૫
- કૂપની છાયા કૂપ સમાય, ઇચ્છાઓ મનમાંહિ વિલાય;
રાજ રાંછની સરખી ગતિ, વૃદ્ધાવસ્થા જૂદી મતિ. ૯૯૬
- પશ્ચાત્તાપે મન ઉભરાય, પૂર્વાવસ્થા યાદી થાય;
વૃદ્ધાવસ્થા આવે અરે, આલે નહિ મન ધાર્યું ખરે. ૯૯૭
- ધર્મોનાં કાર્યો ના થાય, નિવૃત્તિ મનમાંહિ સુઢાય;
અરણ્યમાંહિ રૂચે વાસ, સમજે મનમાં સમજી પાસ. ૯૯૮
- મનવાણી કાયાતું જોર, નાસે તેના સખળા દોર;
ધર્મ કરો સમજીને એમ, પ્રભુ ભજનથી પામે ક્ષેમ. ૯૯૯

સંગતથી આરામ.

- વૃદ્ધાવસ્થા પામી ભળ્ય, કરજે સારાં જગ કતબ્ય;
પ્રભુ ભક્તિમાં રહે રંગાધ, પશ્ચાત્તાપ કરી મન ભાધ. ૧૦૦૦
- વૃદ્ધાવસ્થામાં સન્ન્યાસ, આસકિતનો કરવો નાશ;
આન્તરસે મન નિર્મલ રાખ, આત્માનંદામૃતને ચાખ. ૧૦૦૧
- પાપોનો કર પશ્ચાત્તાપ, શ્વાસોશ્વાસે પ્રભુનો જાપ;
દેવ શુર પ્રીત્યા આરાધ, પૂર્ણોદ્ધવાસે ધર્મારાધ. ૧૦૦૨
- બોલેદધિ તરવાને નાવ, વૃદ્ધાવસ્થા મનમાં ભાવ;
સર્વ જીવોને પૂર્ણ ખમાવ, દયા હૃદયમાં સાચી લાવ. ૧૦૦૩
- સર્વ પાપને હણવા કાજ, વૃદ્ધાવસ્થા નિર્મલ સાજ;
મુક્તિપુરીમાં જાવા હેત, વૃદ્ધાવસ્થા છે સકેત. ૧૦૦૪
- વિષય કપાયી કન્દો ત્યજે, પરમ પ્રભુને દિલમાં બજે;
આત્મસમા સદૃ જીવે ગણો, પ્રભુ વિના ના ખીજું બજો. ૧૦૦૫
- પ્રભુ સકલનો છે આધાર, પ્રભુ વિના નહિ કોની બાર;
મનવાણી પ્રભુમય થઇ જાય, વૃદ્ધપણમાં એક સુઢાય. ૧૦૦૬

ધર્મે જ્ય છે પ્રભુની પ્રાપ્તિ, અન્તરમાં છે પ્રભુની વ્યાપ્તિ;
નિર્મલ મન કરવું એ સાર, વૃદ્ધાવસ્થામાં નરનાર. ૧૦૦૭

ધર્મવિવાદો કલેશો ત્યજી, સમતાનાં સાધન સહુ સજી;
પામો પરમ પ્રભુ ભગવાન, કરી પ્રભુનું અનુભવ જ્ઞાન. ૧૦૦૮

પ્રભુ હૃદયમાં શોધે મળે, નામ રૂપની ભ્રાન્તિ ટળે;
દયા દાન દમમાં પ્રભુ વાસ, પરમાર્થિક કર્મોમાં ખાસ. ૧૦૦૯

સત્ય ન્યાયમાં પ્રભુ છે વ્યક્ત, બ્રહ્મ જીવનમાં પ્રભુ છે શક્ત;
પ્રભુ વિના નહીં ખાલી દીલ, શુદ્ધ હૃદયની સ્ફુરણા ઝીલ. ૧૦૧૦

પ્રભુમય જીવન સર્વે ગાળ, વૃદ્ધાવસ્થા ગુણની ખાણ;
વૃદ્ધાવસ્થા નિર્મલ ધણી, પામી પામો જિનવર ધણી. ૧૦૧૧

સર્વ વાસના દૂરે કરી, પામો પ્રેમે સુકૃતિપુરી;
પ્રભુ શરણેનો કર સ્વીકાર, તેથી તરશે નર ને નાર. ૧૦૧૨

અપમાં આવે સર્વે અંગ, મરણ પછી આંખાનાં રંગ;
મર્યા પછી નહિ અપમા આવ, માટે ધર્મ કરો સુખદાય. ૧૦૧૩

ઇંદ્ર સરીખા રાજા અરે, મર્યા પછી નહિ અપમાં ખરે;
જ્યાં સુધી છેલ્લો છે શ્વાસ, ત્યાં સુધી કર ધર્મને ખાસ. ૧૦૧૪

વૃદ્ધપણમાં શાન્તિરાજ, કરવી તેવાં નિર્મલ કાજ;
દાન શીયલ તપ ને શુભભાષ, લે માનવ તેવા શુભ દહાવ. ૧૦૧૫

વૃદ્ધપણમાં કર ઉપકાર, કદી ન માનવ ભવને હાર,
નરભવ સર્વ ભવોમાં શ્રેષ્ઠ, વૃદ્ધપણમાં કર નહિ હેઠ. ૧૦૧૬

એક ધડી નિષ્કળ નહિ ગાળ, આત્મધ્યાનમાં મનને વાળ;
રાગ દ્વેષ જીતો જિનરાગ, કરતાં છેવટ સાચો ત્યાગ. ૧૦૧૭

આંખા પાછળ આંખો થાય, નરભવ પાછળ તેવો થાય;
તેવા ધર્મો પ્રેમે ધાર, બુદ્ધિસાગર શિક્ષા સાર. ૧૦૧૮

આત્મવૃક્ષની પાછળ સંતતિ.

દોહરા.

આત્મવૃક્ષની પાછળે, પરંપરા પરિવાર;

વધતો રહેતો ખીજથી, લ્યો શિક્ષા નરનાર.

૧૦૧૯

- સહ વિચારે પ્રવૃત્તિયો, પરંપરા વહનાર;
ખીજે પાછળ રાખીએ, ફર્ન એ જ નિર્ણયાર. ૧૦૨૦
- નિજ સરખાં નિજ પાછળે, પ્રગટ થવા નિર્ધાર;
કુદ્રતની રચના ભલી, સમજે નરને તાર. ૧૦૨૧
- કુદ્રત અનુકુલ વર્તીને, પાછળ બળ કરનાર;
સર્વ શક્તિનાં ખીજકો, મૂકો પાછળ સાર. ૧૦૨૨
- પાછળ સંતતિ હેતુઓ, વહે તેવા ઉપાય;
ધારણ કરવા ઉદ્યમે, કુદ્રતનો એ ન્યાય. ૧૦૨૩
- નિજ પાછળ નિજ ધર્મનાં, સંતતિ ખીજે જોડ;
કોટિ ઉપાયે રક્ષવાં, શિક્ષા સહશુભ ગેહ. ૧૦૨૪
- ધર્મ વહાણી પાછળે, થાય અધર્મ ન લેશ;
પાછળ ધર્મ પરંપરા, વહેતી રહે હમેશ. ૧૦૨૫
- લોકાનુચ્છ કારણે, નિષ્કામી જે સંત;
તે પણ એ વ્યવહારને, આદરતા શુભવંત. ૧૦૨૬
- કાર્યો કરતાં કાયદો, હોય ન નિજને લેશ;
તો પણ કરજ અદા કરે, વહેવા ધર્મ હમેશ. ૧૦૨૭
- કર્તવ્ય કર્મો ભલાં, કરવાં નિજ અધિકાર;
બાણી કર્મો કીજો, ફલ આશાવણ સાર. ૧૦૨૮
- પાછળ સંતતિ ખીજકો, વહેતાં રહે સંઘાય;
એવાં કર્મો કીજો, નિજપ્રતિષ્ઠ ન્યાય. ૧૦૨૯
- પોતાની પાછળ વહે, ધર્મવિચારાચાર;
એવી શક્તિ જગાવીએ, આત્મપરે નિર્ધાર. ૧૦૩૦

એકના નાશમાંથી અનેકની ઉત્પત્તિ.

દાહરા.

આત્મ મેક્ષના નાશથી, અનેકનો ઉત્પાત.
નિજ ખીજેથી થાય છે, સહુ જો સાક્ષાત.

ચોપાઠ.

એકની પાછળ થાય અનેક, કુદ્રતની મરજીની ટેક.

એક અનેક સ્વરૂપે થાય, મૃત્યુ ઉદ્ભવરૂપ સુઢાય.

૧૦૩૨

નિજની પાછળ થાય અનેક, ધારો એવો ટેક વિવેક;

ધર્મ્ય વિચારાચારે એમ, વ્યક્તિ અનેક જ એવી નેમ.

૧૦૩૩

એક વિનાશો થાય અનેક, પાછળ લાં નહિ શોકોદ્રેક;

રાજ્યાદિક બાબતમાં એમ, વંશપરંપરકારક ક્ષેમ.

૧૦૩૪

વર્ણાદિક ધર્મમાં એમ, સર્વાશ્રમમાં જાણો તેમ.

આત્મભોગીઓ પાછળ થાય, એવા મનવા સર્વ ઉપાય.

૧૦૩૫

શુભમાં એકવિધેથી અનેક, પ્રકટે એવો જાણુ વિવેક;

સર્વ મનુષ્યો એવું ચઢાય, શુદ્ધ રહસ્યો વિરલા પાય.

૧૦૩૬

પાછળનું બળ એવું ધાર, ધર્મ્ય પ્રવૃત્તિ એજ વિચાર;

અપ્પા પરમપ્પા ઝટ થાય, એવાં કાર્યો કર હિતલાય.

૧૦૩૭

પરંપરા પ્રગતિ સુખકાર, કરવો ધર્મ એ ફર્જ વિચાર;

આંખાની શિખામણુ એમ, સમજી ધરવી નિશ્ચલ નેમ.

૧૦૩૮

સનજનનું સર્વ, સારા ઉપયોગમાં આવે છે.

દોહરા.

કાષ્ઠ વગેરે અંગસહુ, ખપમાં આવે જાણુ;

સનજનનું સર્વે લહુ, નિશ્ચય મનમાં આણુ.

૧૦૩૯

પૂર્વે જે જેવા હતા, પાછળ તેવા તેહ;

સનજન અંગ ન પાલટે, સમજો મનમાં એહ.

૧૦૪૦

પરમાર્થાની પાછળે, અંગ કરે પરમાર્થ;

રાખ વગેરે પરહિતે, આવે સુણુ ભાવાર્થ.

૧૦૪૧

સવૈયા.

સારાનું સહુ સારા માટે, પાછળ પણ જગમાંહિ જાણુ;

શેલડી રસથી સાકર આદિ, થાવે છે મનમાંહિ આણુ.

૧૦૪૨

- વિષની પાછળ વિષનાં અંગો, પાછળ પ્રગટે કુદ્રત નેમં; ૧૦૪૩
કુદ્રતની છે એવી લીલા, સર્વ વિષયમાં સમજો તેમ.
- લીંમકાષ્ટને બાળે આવે, ગંધવિષે જાણો કડવાશ; ૧૦૪૪
સારાનું સહુ સારા માટે, મનમાં રાખો એવી આશ.
- મૃતક અંગપણ આંખાનું સહુ, ઉપયોગે આવે છે જાણુ; ૧૦૪૫
માનવ હોરું કાંઈ ન અપમાં, મુવા પછીથી મનમાં આણુ.
- આંખા જેવો આત્મભોગી થૈ, જગમાં જીવન કર પ્રસાર; ૧૦૪૬
સ્વાર્થો પરમાર્થે કરવા સહુ, જીવ્યાનો તુજને અધિકાર.
- દૃષ્ટિ સાંકડી દૂર કરીને, બહોળા કરવા ધર્મ વિચાર; ૧૦૪૭
સૌના શુભમાં જીવન છે નિજ, એજ હૃદયમાં કર નિર્ધાર.
- જ્ઞાનાદિક શક્તિયો સૌમાં, સૌના માટે પ્રગટી જાણુ; ૧૦૪૮
સહુમાં પ્રગટાવોને સતો, ધર્મ ખરો એ મનમાં આણુ.
- માનવ જીનની પાછળ શુભ, જીવનની પ્રગટે ઘટે જ્યૌત; ૧૦૪૯
ધ્યાન ધારણા ધારો એવી, ચિદાનંદ પ્રગટે ઉદ્યોત.
- આત્રવૃક્ષની શીતલ છાયા, તેમ જીવનની શીતળ છાય; ૧૦૫૦
પ્રથમ આત્મની કરવી પ્રેમે, ધર્મજીવનનો એહ ઉપાય.
- નિજ ઉપયોગી દેખી જીવો, નિજની પાસે આવે સર્વ; ૧૦૫૧
છતી શક્તિયે માગ્યું આપો, કરવો ઘટે ન તેમાં ગર્વ.
- આવે સાથે અચ્યુત સર્વે, મર્યા પછી બીજા ખાનાર; ૧૦૫૨
માટે વાપર પામ્યું સર્વે, ઉપયોગી કર નિજ અધિકાર.
- ધર્મ્ય વિચારો ધર્મ્ય વિચારો, તેથી ભરવી સર્વે અંગ; ૧૦૫૩
આગળ પાછળ જીવન વહેવું, જેવી વહેતી નદી સુગંગ.
- સ્વાંગો સર્વે અપમાં આવે, એવો થાજે પૂર્ણ ઉદાર; ૧૦૫૪
લક્ષ્મી સત્તા વિદ્યાદિકનો, શુભોપયોગી થા નિર્ધાર.
- ધર્માર્થે વાપરજો સર્વે, પાછળ પણ એવો ઉપયોગ; ૧૦૫૫
કરજો માનવ શુદ્ધ ભાવથી, નિરાસંકિતએ કરવો ભોગ.
- સ્વાધિકારે ધર્મ ન ચૂકો, સ્વાત્મધર્મથી થા નહિ બ્રષ્ટ. ૧૦૫૬
દેશાદિક સેવા સહુ ધર્મો, તેથી થાજો કદિ ન ખસ્ટ.

નિરાસક્તિથી બંધ મહી છે, આસક્તિથી થાતો બંધ;

નિરાસક્તિ પ્રગટે છે જ્ઞાને, અજ્ઞાને માનવ છે અંધ. ૧૦૫૭

આત્મજ્ઞાનથી સર્વે ધર્મો, નિજ પ્ર ઉપયોગે વપરાય;

બુદ્ધિસાગર ઉપયોગી થૈ, માનવ પૂર્ણાનન્દી થાય. ૧૦૫૮

અમર નામ, નામના.

હોહરા.

અમર નામ જગમાં થયું, આમ્ર વૃક્ષવું બેશ;

કરો અમર નિજ નામના, ટાળી જગ જીવ કલેશ. ૧૦૫૯

ભુજંગી.

કરી નામના દેશ દાઝે ન જોણે, કરી નામના ધર્મ ગ્રેમે ન જોણે;

હહા હારિયો જન્મ તેણે નકામો, લહે ના અરે તે કદી સિદ્ધ હામો. ૧૦૬૦

મલ્યુ વિત ના વાપર્યું લોક કાળે, રહ્યો ના અરે જે જરા દેશ દાઝે;

વૃથા જન્મ ખોયો નહીં ધર્મ ધાર્યો, કરી નામના ના વૃથા જન્મ હાર્યો. ૧૦૬૧

કરી નામના ધર્મ કૃત્યો કરીને, કરી નામના દેશ દુઃખો હરીને;

કરી નામના સર્વને બોધ આપી, નિરાસક્તિ ભાવે પ્રભુ ચિત્ત યાપી. ૧૦૬૨

ભલો જન્મ તેનો મર્યો નામ રાખી, કરી કૃત્ય પરમાર્થનાં આત્મ સાક્ષી;

ભલા સાધુઓ યોગીઓ ધર્મરાગી, ભલા સજ્જનો દાનીઓ સ્વાર્થ ત્યાગી. ૧૦૬૩

ભલી કહેણી જેવી સદા રહેણી રાખે, ભલામાં ભલી વાતને નિત્ય ભાષે;

જીવ્યો તેજ જાણો મર્યો અન્ય જાણો, વિચારી ખરું ચિત્તમાં ભવ્ય આણો. ૧૦૬૪

કરી સ્વાર્પણો જે મર્યા ભાગ્યવંતા, કરી નામના તેજ જીવ્યા મહંતા;

ખની કર્મયોગી કર્યા કાળ સારાં, વિવેકી ખની કાળ ત્યાગ્યાં નકારાં. ૧૦૬૫

ખની ભક્ત શરૂ કરી નામનાઓ, ખની દાની ત્યાગી કરી કામનાઓ;

ભલામાં સદા ભાગ લેતા વિવેકે, કરે કામ સારાં સદા ટેકનેકે. ૧૦૬૬

રહ્યાં નામ તેનાં ચિરં લોકમાંહી, કર્યા ના અરે પાપ જોણે ન કર્યાંહી;

ચર્ચા ધર્મથી ભ્રષ્ટ ના દુઃખ પામે, ભલાં નામ તહેનાં જગતમાં જ જામે. ૧૦૬૭

વિધર્મો ભજે ના સ્વધર્મો ત્યજે ના, કરે સ્વાધિકારે જ કર્મો મજાનાં;

નહીં આશ રાખે સ્વકાર્યે જોનાની, નહીં ટેવ રાખે સ્વકાર્યે જોનાની. ૧૦૬૮

અહો લોક એવા કરે કાર્યસિદ્ધિ, કરી નામનાઓ કરે શક્તિ-પ્રદિ; ૧૦૬૪
રહે પાછળે નામ રહેનાં ગવાતાં, પ્રતિષ્ઠા સુકીર્તિથી તે સ્મરતાં. ૧૦૬૫

ચોપાઠ.

બકતો શ્રદા ને દાતાર, અમર નામ રહેનાર, ૧૦૬૬
નામરૂપથી નિરહંવૃત્તિ, ધારે વધતી ચેતન શક્તિ. ૧૦૬૭

સ્વાર્પણ કરતાં રહેતાં નામ, બનતાં યોગી મન નિષ્કામ; ૧૦૬૮
રાખો માનવ જગમાં નામ, સ્નાધિકારે કરતાં કામ. ૧૦૬૯

હરો નહીં કોથી તલભાર, સ્વાતંત્ર્યે સહુનો અધિકાર; ૧૦૭૦
પરતંત્રતા દૂરે કરો, આત્મસમા સહુ જીવો ગણો. ૧૦૭૧

અપકારી ઉપર ઉપકાર, કરશો નિત્યે નરને નાર; ૧૦૭૨
લક્ષ્મી સત્તા વિદ્યા ભોગ, સહુ માટે તેનો ઉપયોગ. ૧૦૭૩

કરવો એવું નિશ્ચય ધરો, દુઃખીનાં દુઃખો સહુ હરો; ૧૦૭૪
નાતબંધનો ધરો ન ભેદ, ભિન્નધર્મી પર ધરો ન ખેદ. ૧૦૭૫

પ્રાતઃસ્મરણી થાઓ સંત, કરો દુઃખનો યત્ને અંત; ૧૦૭૬
આત્મેશક્તિ છે સહુનું મૂળ તેના થાજે સહુ અતુલ. ૧૦૭૭

સવૈયા.

જન્મ્યા જગમાં કોઈ ન જાણે, તો એ જન્મ્યાને ધિક્કાર; ૧૦૭૮
જીવ્યું જગમાં કોઈ ન જાણે, તો એ જીવ્યાને ધિક્કાર. ૧૦૭૯

યૌવન જગમાં કોઈ ન જાણે, તો એ યૌવનને ધિક્કાર; ૧૦૮૦
જ્ઞાતી જગમાં કોઈ ન જાણે, તો એ જ્ઞાતીને ધિક્કાર. ૧૦૮૧

સત્તાવંતને કોઈ ન જાણે, તો એ સત્તાને ધિક્કાર; ૧૦૮૨
લક્ષ્મીવંતને કોઈ ન જાણે, તો એને જગમાં ધિક્કાર. ૧૦૮૩

રાજાને સંશે નહિ દુનિયા, તો એ રાજાને ધિક્કાર; ૧૦૮૪
અન્યાયે રાજા બે વર્તે, તો જૂડો તેનો અવતાર. ૧૦૮૫

પરતંત્રતા સહુને ખૂશી, તેનો નાશક સર્વજન વંશે; ૧૦૮૬
સર્વ શક્તિયો સહુના માટે, ખીત્રવતો તે પામે સ્વર્ગ. ૧૦૮૭

ભૂંડાં કામ કરીને જોણે, લજવી નિજ માતાની કૂખ;	
જન્મભૂમિનો દ્રોહી જે જન, અંતે પામે નહિ તે સુખ.	૧૦૮૧
પ્રાણ સમપે સહુના સુખમાં, ભૂખ્યાઓની ભાગે ભૂખ;	
ચોરી જારી વ્યસન નિવારક, પામે છે તે અંતે સુખ.	૧૦૮૨
માતૃભૂમિ ઉજ્જવલ કીધી, દીપાવ્યો જોણે નિજદેશ;	
કૂળદીપાવ્યું ધર્મ દીપાવ્યો, શોભે તેતું નામ હમેશ.	૧૦૮૩
જેને દુનિયા પાછળ સમરે, સાચો તેનો છે અવતાર;	
અન્યાયી પાપી દુર્જનનો, જન્મ સદૃશ નહિ આ સંસાર.	૧૦૮૪
વિક્ષાનો શૂરાઓ દાની, સંતોથી શોભે છે દેશ;	
હક્ક સરીખા સ્વાતંત્ર્યે ત્યાં, રહે ગુલામો નહિ ત્યાં ક્ષેશ.	૧૦૮૫
ખીલવવા સહુ જાતિ શક્તિ, જન્મ્યા જગમાં નર ને નાર;	
અરસપરસને સહાય કરે નહિ, ભૂંડો તેનો છે અવતાર.	૧૦૮૬
કરો નામના નર ને નારી, નિષ્કામે કરીને ઉપકાર;	
આંખ મિંચાયા પહેલાં જે તે, સારાં કામ કરો નરનાર.	૧૦૮૭
ધર્મવરનાં જીવો સહુ બાળક, જીવ્યાનો સહુને અધિકાર;	
પ્રાણહરો ના કોના ક્યારે, દયાધર્મ જગમાંહિ સાર.	૧૦૮૮
અદ્યપહાનિને લાભ બહુ તે, ધર્મ્ય કર્મ કરવા અધિકાર;	
પરમશ્રદ્ધામાં મનકું રાખી, બાલ્યકી વર્તો નરનાર.	૧૦૮૯
કૃત્રિમ આડંબરને ત્યાજો, અધર્મ્ય રાગાદિનો ત્યાગ;	
ધર્મ્ય કૃપાયો સ્વાધિકારે, ધારી અંતરમાંહિ જગ.	૧૦૯૦
ખરી કમાણી ખરી નામના, પુણ્ય કરી લ્યો નર ને નાર;	
સાધુ સંતની સેવા સાચી, કરતાં સદ્ગુણ થશે અવતાર.	૧૦૯૧
ન્યાયમાર્ગમાં સર્વ શક્તિયો, ખર્ચો પ્રેમે નર ને નાર;	
પ્રભુભક્તિ-સહુ જીવની સેવા, ધર્મ એજ નિજનો અધિકાર.	૧૦૯૨
કરો નામના સર્વ સ્વાપણે, આંખા પેઠે નર ને નાર;	
આંખા કરતાં અનંત ગુણાધિક, યાતાં સદ્ગુણ થશે અવતાર.	૧૦૯૩
આગળ પગલાં ભરી જીવો સહુ, રાખો નહીં મૃત્યુ દરકાર;	
પુલ્કિસાગર મંગલમાલા, પાગો ધર્મે જ્યજ્યકાર.	૧૦૯૪

મામૃત્યુજ્જ્વલ ભૂમિના રાજા પ્રજા વગેરેને આશીર્વાદ.

દાહરા.

સર્વે દેશ શિરોમણિ, ગુજ્જર દેશ મહાન;
તેમાં વિદ્યાપુર નગર, શોભે સ્વર્ગ સમાન.

૧૦૮૫

ગાયકવાડી રાજ્યમાં, ભૂમિ પૂર્ણ રસાલ;
વિદ્યાપુરની ભૂમિમાં, આંખાવૃક્ષ વિશાલ.

૧૦૮૬

હરિગીત.

શ્રીમત્ સયાજીરાવ છે, નૃપતિ વિવેકી ગુણભર્યા;
દેશાભિમાની રવિસમા, નિજ તેજથી જ અલંકર્યા.
વિદ્યાપ્રચારક બૂલુજીમાં, સર્વથી જે અગ્રણી,
સ્વાતંત્ર્યને પ્રસરાવવા, જેની પ્રવૃત્તિ શુભ ધણી.

૧૦૮૭

વર્ણો અઢારો નીતિથી, ચાલે જ રાજ્ય પ્રતાપથી;
ન્યાયાલયોમાં ન્યાયને આપે સુનીતિ છાપથી.

નિજ જન્મભૂમિ દેશના રાજાવિષે છે ગુણ ધણા;
રાજા સયાજીરાવમાં ગુણ ગણતણી ના કંઈ મણા.

૧૦૮૮

વર્ણો અઢારે પ્રગતિના પંથે વહે છે શક્તિથી;
સર્વે મતુષ્યો શાંતિમાં રહેતા પ્રભુની ભક્તિથી.
શ્રીમત્ સયાજીરાવપર પ્રેમે ભરેલી છે પ્રજા;
જેની કૃષ્ણ દષ્ટિથી અપરાધિની ટળતી સજા.

૧૦૮૯

સર્વ પ્રજાની ઉન્નતિ શુભ ધર્મથી થાશે સદા;
આધિ ઉપાધિ વ્યાધિની નિવૃત્તિ હોશે સર્વદા.
શુભ શક્તિયોના પૂરથી શુભ માર્ગમાં વહેશે સંહી;
રાજા પ્રજાના ઐક્યમાં સહુ જાતની પ્રગતિ રહી.

૧૦૯૦

રાજા પ્રજાના ઐક્યમાં પરમાત્મ શક્તિ ગર્જતી;
રાજા પ્રજાના ઐક્યથી શક્તિ પ્રભુતા સર્જતી.
રાજા પ્રજામાં ઐક્ય હો નહિ બિન્નભાવ રહો કદા;
એવી પ્રજાને પ્રાર્થના સામ્રાજ્ય માટે સર્વદા.

૧૦૯૧

રાજા પ્રજામાં શાંતિ હો ! ! ! દોષો યજે સહુ જાતના;
આંખાપરે પરમાર્થીઓ પ્રગટો ખરા બહુ ભાંતના.
સહુ જાતની પ્રગતિ વડે રાજા પ્રજા જન શોભશે;
નિર્બલ અને દોષી વિચારો આવતા સહુ ચોભશે. ૧૧૦૨

અમ જન્મભૂમિ સાધુઓ યોગી શ્કરી ત્યાગીઓ;
નિજ આત્મશુદ્ધિ ઝટ કરો શાંતિ લહો વૈરાગીઓ.
ખાળો યુવાનો વૃદ્ધ સહુ શાંતિ મઝાની પામશે;
ચઢતી કળાથી સહુ જનો પ્રગતિ શિરે સ્થિર ઝામશે. ૧૧૦૩

અમ જન્મ ભૂમિ દેશમાં પશુઓ ભલી શાંતિ લહો;
પંખી લહો શાંતિ ઘણી વનરાજીમાં શાંતિ રહો.
શુભ માનીઓ પ્રકટો ઘણા સાધુ મહન્તો યોગીઓ,
શુભ દાનીઓ પ્રગટો ઘણા શ્રી કર્ણ જેવા ભોગીઓ. ૧૧૦૪

કવિયો વડે શોભી રહો અમ જન્મ ભૂમિ જ્યકરી;
વિદ્વાન પ્રકટો ક્ષત્રિયો વૈશ્ય પ્રજાઓ સુખકરી.
નન્દન સમો શોભી રહો અમ દેશ ધર્મ્ય સમૃદ્ધિથી;
શુભ શક્તિઓ પ્રકટયા કરો દેવી જનોની વૃદ્ધિથી. ૧૧૦૫

વિદ્યાલયો સહુ જાતનાં પ્રકટો જ જૈનો જ્યકરા;
અમ જન્મ ભૂમિ દેશમાં પ્રગટો ન લોકો ભયકરા.
અમ જન્મ ભૂમિ દેશ તું સહુ દેશ શિરપર ગાજજો;
અમ જન્મ ભૂમિ માત ! ! ! તું લીલાભરી બહુ વાધજો. ૧૧૦૬

આમ્ર વૃક્ષ પ્રતિ સ્વાત્મોદ્ધાર.

દોહરા.

દ્રવ્ય ભાવ સહકાર તું, નિજથી ભિન્નાભિન્ન;
ઉપાદાન નિજ બ્રહ્મમય, આમ્રવૃક્ષ સુખપીન. ૧૧૦૭

ભિન્નાભિન્નપણે સ્તવ્યો, નિરખી ભિન્નાભિન્ન;
માનીના આશય ઘણા, સમજે નહિ મતિહીન. ૧૧૦૮

અનેક અર્થો પ્રકટતા, એક શબ્દના બાણ;
માપેણે સવળાપણે, અર્થ પરસ્પર માન. ૧૧૦૯

હરિગીત.

શુભ આલ્યવયમાં નિરખિયો, વિદ્યાપુરે સહકારને,
શોભા ભલી બહુ જાતની લાગે જ પ્યારી બાળને;
ઉપયોગ મન માન્યો કર્યો ત્હારો અવસ્થા ભેદથી,
ત્હો પણ અરે તવચિત્તમાં નિજ રજવણુ ખીણું નથી.

૧૧૧૦

ક્રીડા કરી તવપર બહુ મન માનતી પૂર્વે અહો,
શાંતિ લહો સહકાર તું ઉપકારમય જીવન વહો;
ગુણુ શિક્ષણો ત્હારાં સકળ જગમાં પ્રસરશે ઝળકતાં,
માનવમનો તેથી થશે ગુણુગણુવડે શુભ ચળકતાં.

૧૧૧૧

પુણ્યે બનો તવ ઉન્નતિ અવતાર સારા તવ થશો,
કૃતકર્મ નિર્જરણા થશે મિથ્યાત્વ દુર્ગુણતા જશે;
પરમાર્થમયતવ જીવગી સહુને ધણા ગુણુ આપશો,
તવ શિક્ષણો જગલોકમાં વાયુપરે બહુ વ્યાપશો.

૧૧૧૨

ત્રણ માસ તવ હેઠળ વસી સાચી સમાધિ દિલવરી,
શુભ યોગ શિક્ષણુ-શીખવ્યાં ગુરુકુલ શોભા પદવરી;
વ્યાખ્યાન આપ્યાં નવ નવાં પૂજા ભણાવી સુખ કરી,
ધ્વજ પ્રસંગે લોકને સંતોષીયા મન ભય હરી.

૧૧૧૩

અમ સાધુએ તવ છાંયમાં અભ્યાસ સૂત્રોનો કર્યો,
શુભ યોગ અન્યો વાચીને ઉત્સાહ મનમાંહી ધર્યો;
રાત્રે કર્યું તવ હેઠળે પરમાત્મચિત્તન પ્રેમથી,
નિમિત્ત આશ્રય તું બન્યો ગુણુસંશના શુભનેમથી.

૧૧૧૪

શુભ શિક્ષણો અંગે વિષે જે જે નિહાળ્યાં તે સહુ,
વર્ણાય ના ક્યેમે કરી એકેકમાં શિક્ષણુ બહુ;
બાળકતણી એષ્ટા કરી તવ શિક્ષણોના ગાનમાં,
મસ્તાન ગુણુ લેવાવિષે તે ગાય સહુ નિજ તાનમાં.

૧૧૧૫

બાળક પ્રવેશી ગુણુ ગ્રહે તે કાવ્ય શિક્ષણુ હેત છે,
શુભ બાળ જીવો હેત છે આ કાવ્યનો સકેત છે;
શિક્ષણુ અને શુભ રહેણી વણુ બાળક કહ્યા ખૂદા જનો,
આચારમાં જ્યાં શિક્ષણો તે યાનીઓ જગમાં ગણો.

૧૧૧૬

આ વિશ્વમાં શિક્ષણ મળે છે સર્વ વસ્તુ દેખતાં,
અવગુણ મળે છે સર્વથી સહુ સદ્ગુણોને ઉદ્દેખતાં;
આ વિશ્વમાં સહુ વસ્તુઓ શિક્ષણ મઝાતું આપતી,
માટે જ સર્વે શિક્ષકો, શિક્ષા હૃદયમાં વ્યાપતી.

૧૧૧૭

સહકાર ભારત શિક્ષણ અધિકારયોગે શોભતો,
શિક્ષણ મઝાનાં આપીને તું અન્ય શિક્ષક યોભતો;
તવ શિક્ષણો આચારમાં લોકો યદા મુકે તદા,
સર્વ પ્રકારે ઉન્નતિ ભારતતણી છે સર્વદા.

૧૧૧૮

અમ દેશ શુભ સહકાર ત્હારા નવ નવી લીલા ભલી,
શોભે મઝાતો કૃત્યથી શુભ અન્ય વૃક્ષે પરવરી.
સહકારવાળી ભૂમિમાં આનંદ સત્તો બાહુ ભર્યા;
તે દેખીને અધ્યાત્મથી મનમાં અતે નયણું ઠર્યાં.

૧૧૧૯

જે જ્ઞાનીઓ કુદ્રત તણી લીલા નિહાળે જ્ઞાનથી,
તે દેખીને તવ રૂપને અનુભવ કરે છે તાનથી;
ત્હારા મનોહર રૂપમાં અનુભવ ઘણા વ્યાપી રહ્યા,
કહેવાય ના લાખો જીભે અંતર વિષે જે જે વહ્યા.

૧૧૨૦

હુઓ સહી કાઠિ ગમે સ્વાંગો સમર્પે લોકને,
શીતર્તમાં ઠંડી સહે સર્પ તુ વૃષ્ટિસ્તોકને;
કુદ્રત પ્રભુ ધમ્મ અનુકુલ જીવંતી નવ નવ વહે,
ધમ્મ ન ખીણું દુર્જવણ ત્હારાં રહસ્યો કો લહે.

૧૧૨૧

કુદ્રત પ્રભુ ધમ્મ અનુકુલ જીવંતી જીવ માત્રને,
કુદ્રત પ્રભુ ધમ્મ અનુકુલ વહન કરવું જાત્રને;
કુદ્રત પ્રભુ ધમ્મ વિષે ધમ્મ ન સર્વ સમાવીતે,
તું વર્તતો કર્મોવરે ખીણું ન મનમાં લાવીતે.

૧૧૨૨

ત્હારા જીવનની જ્યોતમાં કુદ્રત પ્રભુ વ્યાપી રહ્યા,
જે અલખ અકલતા વિશ્વમાં ભેદો સકલ તેજા વહ્યા;
જ્યોતે મિલાવી જ્યોત ત્હારું ઐશ્ય આત્મ સ્વભાવમાં,
દેખે ન ખીણું દેખવું જે શુદ્ધ પ્રહ્લ સ્વભાવમાં.

૧૧૨૩

પિંડે અનુભવ જે કરે પ્રહ્લાંડ તે સહુ જાણતો,
પ્રહ્લાંડ સહુ ત્હારાવિષે તે જોયભાવે આણતો;

તે સર્વ બ્રહ્માંડોત્પન્ન શુભ ઐશ્વર્ય અનુભવ સાધતો,
ત્હારા અનુભવ સહુ કરી તે આત્મભાવે વાધતો. ૧૧૨૪

મારગ કરીને પૃથ્વીમાં નિજ મૂળીયાં ઉડાં કરે,
મકલાશ પામી ફાલતો શિક્ષા મજાની આચરે;
મારગ કરી ઉડાં કરો નિજ મૂળીયાં શક્તિવડે,
નિજ શક્તિ જે નહીં વાપરે તેને ન જીવ્યું પરવડે. ૧૧૨૫

વાહ વાહ આંખા અળવડે વધતો રહે આશ્ચર્ય નહીં,
કુદ્રતતણો એ કાયદો નિજ શક્તિથી વધવું સહી;
શરૂ જીવે છે વિશ્વમાં કોટિ કળાઓ આદરી,
મહદાલ જીવે નહિ કદિ જતા ધણા જૂવો મરી. ૧૧૨૬

સાત્વિક લાયક જૂમિમાં ઉગે ન ખારી મહીવિષે,
મીઠી મજાની જૂમિમાં અવતાર જ્યાં ત્યાં તવ દિસે;
સાત્વિક લાયક જન્મ જૂમિ દેશ વહાલો શોભતો,
સાબરમતીનો કાંડડો ગંગાસરો જગ આપતો. ૧૧૨૭

લીલાં રૂપાળાં પાંદડા તવ હસ્ત છે દાનેશ્વરી,
આમંત્રતા જગ સોફને હાલી યદ નીચા જરી;
આવો અમારા આત્મસમ સર્વે જીવો રૂચ્યું થ્રહો,
વાહવાહ તારી સભ્યતા વિનયપણું કેવું અહો. ૧૧૨૮

અમ જૂમિનાં છે ભાગ્ય ત્હારો જન્મ ઉપકારી થયો,
દાતાર કવિ વિદ્વાન શરૂ ભોગી દેશે અવતર્યો;
વાહ વાહ આંખા તાલુરી પ્રભુતા અને ગંભીરતા,
ક્ષત્રી સમી છે શસ્ત્રતા દુઃખો પ્રસંગે ધીરતા. ૧૧૨૯

કલિકાલમાં અમૃતક્ષોભ આપતો દીકો ખરો,
કુદ્રત તણા શુભ બાગમાં મંગલ મજાનાં બહુ વસો;
સરકાર રાજ શોધ્યા દોકાર રક્ષા તવ કરો,
આંખા ન કાપો કોઈ જગ એવી પ્રતિજ્ઞાઓ ધરો. ૧૧૩૦

ઉપદેશ રક્ષા કારણે દેતા રહીશું જગવિષે,
દુષ્ટોતણી મનમાં દયા ઉપદેશ લાખી ઉદ્ધવસે,
કાળજીમિયાનો આત્ર છે જે ક્ષેત્ર શેલડિયા દિસે,
તેના તળે આશ્રય કરી કાળો કરે મન વિકસે. ૧૧૩૧

તવ જાત સર્વે મીઠડી રૂડી રૂપાળી છે મહી,
તવ વર્ણને મહુ વર્ણના કીધાં હૃદય આવે સહી;
થોડાં ક્વન કીધે ધણાં ક્વનો કર્યાં એમ માનજે,
ગુપ્ત શિક્ષણો થોડાં ક્યે પૂરાં કથ્યાં મન આણુજે.

૧૧૨૨

આત્મા સ્વરૂપી આત્મ તું જ્ઞાનાદિ સ્વધોએ વડો,
પરમાત્મ પરમાનંદ દલ થોગે સુહાતો પરગડો;
મેં આત્મરૂપે સંસ્તવ્યો નિમ્નય થકી આત્મપ્રભુ,
આત્મા જ પરમશ્રદ્ધ છે જ્યાં ત્યાં અલખ વ્યાપક વિભુ.

૧૧૩૩

વ્યાપક અને તું વ્યાપ્ય છે જ્ઞાનાદિ વ્યક્તિ જગ ધણી,
જગદીશ શ્રી વીતરાગની છે જ્યોતિ પૂર્ણ સોહામણી;
આત્મા અનાદિ શક્તિમય સહકાર સાચો દિલવિષે,
ધ્યાને રહે જે ધ્યાનીઓ તેને હૃદયમાં તું દિસે.

૧૧૩૪

અધ્યાત્મજ્ઞાને હૃદયમાં અધ્યાત્મ આંખો જાણુવો,
અધ્યાત્મ પૂર્ણ સમાધિથી આનંદ દિલમાં માણુવો;
બહુ વ્યાપ્તિઓને લક્ષણે લક્ષાય ના પૂરો પ્રભુ,
પરમાત્મ આંખા તત્ત્વ તું આનંદમય ચેતન વિભુ.

૧૧૩૫

ખાળો નિહાળે ખાલમાં અંતર્ નિહાળે જ્ઞાનીઓ,
નિમિત્ત ખાલ સુવ્યક્તિથી અંતર્ નિહાળે ધ્યાનીઓ;
જે ખાલથી અંતર્ વિષે આંખો નિહાળે નિજ વિભુ,
તે પામતો ગ્રેમે ખરે શક્તિ અનંતી ગુણ પ્રભુ.

૧૧૩૬

ભારત મહા સહકાર તું નવનવ રસે શોભી રહ્યો,
ભારત મહા સહકાર તું સર્વોન્નતિ વાહન વહ્યો;
સહકાર ભારત દેશની અહભૂત લીલા નવનવી,
કાવ્યો કરી પ્રગતિતણાં તેની વિભૂતિ ઉઝવી.

૧૧૩૭

સ્વાતંત્ર્ય સર્વે જાતતું કુદ્રત બળે તાણું રહ્યો,
સહુ જાતની પ્રગતિ વડે તવ આંગણું શોભા લહ્યો;
તવ આશ્રયે જે છવતા લોકો ત્હને જે ના ચહે,
તે લોક મુલા છે બલા તવ હેત પ્રાણો ના વહે.

૧૧૩૮

ભારત મહા સહકારના સેવક રસીલા જન બની,
ભારત તમની પ્રગતિતણા સહુ ગાયનો ગ્રેમે બધી;

સહકાર ભારત ભવ્યતા પ્રગતિ વિષે સ્વાર્પણ કરો,
એ ધર્મ સાચો જાણવો સહુ ભારતીઓ મન ધરો. ૧૧૩૯

સહકાર ભારત મંત્ર ને જે તંત્ર યંત્રો છે ભલાં,
આરાધના તેની કરો સહુ ઐક્યભાવે ઉજ્જવલાં;
જે ઐક્ય આધ્યાત્મિક ગતિ વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ શક્તિતા,
તન્મય બનો તેમાં જનો તેથી તમારી ઉચ્ચતા. ૧૧૪૦

સહુને ચહો સહુને મળો દેખો અસ્પર્શમાં પ્રભુ,
આપો પરસ્પર સ્થાયને એ રહેણીથી થાશે પ્રભુ;
ભારત મહા સહકારનાં મીઠાં ફલોને ચાખશો,
શક્તિ સકલ પ્રગટાવીને નિજ નામ જગમાં રાખશો. ૧૧૪૧

આ દેહનાં જે પંચભૂતો તત્ત્વ તહારાં જાણવાં,
તહારાં જ તહારી ભક્તિથી તુજમાંહિ તેહ સમાવવાં;
તહારાં હૃદય ને દેહ ને વાચા વગેરે શક્તિયો,
સ્વાર્પણ સકલ તુજને કરી જે જે જ પ્રગટી વ્યક્તિયો. ૧૧૪૨

નવનવ રસોના જોરથી સહકાર ભારત જગ જયો,
સહુ દેશમાં શિરોમણિ અધ્યાત્મ ગુરૂપદને લહો;
અહુ બ્રહ્મચારી યોગીઓ તીર્થ કરોથી થોભતો,
સહકાર ભારત સાર્વત્રી શક્તિવડે જગ થોભતો. ૧૧૪૩

જૈનો રહ્યા તવ છાંયમાં નિજ ધર્મ કર્મ અલંકાર્યા,
મહોમદેન હિંદુ પાંચી પ્રીતિ સ્વશક્ત્યા પરિવર્યા;
સહકાર ભારત પદજો ભૃંગોસમા નિજ ગુણ વર્યા,
સહકાર ભારતવાસીઓ સત્યાદિ ગુણ ગણથી ભર્યા. ૧૧૪૪

હસ્તો પરસ્પર મેળવી હૃદયો પરસ્પર મેળવી,
વિદ્યાદિ શક્તિ મેળવી અનુભવ પરસ્પર મેળવી;
કરી ઐક્ય ભારતવાસીઓ સહકાર ભારત ઉઝવો,
પ્રગતિ તણાં કાર્યો કરી ક્યારે ન કોને દૂરવો. ૧૧૪૫

સહકાર ભારત સર્વ દેશોને સહાયી ચક્ર પડો,
પરમાર્થ કહેણી રહેણીથી ઉપકારી જગ થાશે વડો,
સહકાર ભારત ધન્ય તવ અંગે પ્રદેશો ગુણમયી,
અધ્યાત્મ વિદ્યા યોગથી તવ ઉન્નતિ વેગે વહી. ૧૧૪૬

ભારત મહા સહકારને પ્રતિપક્ષીઓથી રક્ષવો,
છેદો નહીં ભેદો નહીં ક્યારે ન તેહ ઉપેક્ષવો;
અંગો ઉપાંગો ખીલવવા કાટિ ઉપાયે, કેળવો,
સહુ જાતનાં બળ એકઠાં કરીને જ તેમાં ભેળવો. ૧૧૪૭

જેના તળે આશ્રય ગ્રહી જીવો વિશ્વાસો બહુ કરી,
કીડા કરો બહુ જાતની જેના કહાવો છો વળી;
દ્રોહી બનો ના તેહના સ્વાર્પણ તથ્યે સહુ કરો,
નિજ ધર્મ એવો જાણીને તેને ન ક્યારે પરિહરો. ૧૧૪૮

જેના રહીને આશ્રયે જીવન ગુજરો સુખવિષે,
તેનાં ન મૂળ ઉખેડશો એવું પ્રબોધો મહીવિષે;
સહુ ક્ષુદ્ર ભેદો ભૂલીને એકઠા કરી સ્વાર્પણ કરી,
સહકાર મહાભારતતણી સેવા કરો કળ્મે ધરી. ૧૧૪૯

ભારતરૂપ સહકાર.

સહકાર ભારત રક્ષકને પાડો ન જૂદા મંત કરી,
શુભ ઐક્યરસ વહેતો રહે સર્વાંગ શક્તિયો બરી;
અંગો ઉપાંગો એહવાં ત્યાં શક્તિયો સહુ ઉલ્લસે,
સહુ દેશધર્મ શિરોમણિ સહકાર ભારતતા દિસે. ૧૧૫૦

ભારત મહા સહકારનો ઉચ્છેદ થાંતો જેથકી,
તે ધર્મ વા ધર્મી નહીં સિદ્ધાંત એ જાણી વકી;
સહકાર ભારત સર્વના આટે અને તે સર્વનો,
અભિમાની એવા જે બન્યા નહિ દોષ તેને ગર્વનો. ૧૧૫૧

ખ્રિસ્તીશ મહા સામ્રાજ્યથી સહકાર ભારત ક્ષેમ છે,
ખ્રિસ્તીશ મહા સામ્રાજ્યપર તેથી પ્રભુની રૂઢેમ છે;
સહકાર ભારત સેવકો સહુ જાતિના લોકો બનો,
સહકાર ભારત ઉન્નતિકારક ઉપાયો સહુ ભણો. ૧૧૫૨

સહકાર ભારત પ્રેમમાં સહુ ધર્મમાં રક્ષણ રહ્યાં,
સહકાર ભારત પ્રેમવણ મહાસમાં માનવ કહ્યાં;
ભારત મહા સહકારના પોષક બનો નર નારીઓ,
તત્પ્રેમવણ સમજો અરે નિજ જન્મ મિથ્યા હારિયો. ૧૧૫૩

પોષો હૃદયના પ્રેમથી સહકાર ભારતને સદા,
વિદ્યા ધનાદિ શક્તિથી શોભાવશો તેને મુદા;
તત્પ્રેમ સ્વાર્પણ ભાવવણ નહિ જીવતા નિજને ગણો,
બ્રિટીશ મહા સામ્રાજ્યની ભક્તિતણાં ગાનો ભણો.

૧૧૫૪

સહકાર ભારત સ્વાર્પણે મૃત્યુ ન મનમાં લાવવું,
સહુને ગણી નિજ આત્મસમ પરમાર્થ જીવન ભાવવું;
સહકાર શીતલ છાંયથી તાપો નિવારી ઉદ્દમળ્યા,
સહકાર ત્હારી ભક્તિએ ઉત્સવ ગુણોના ઉજળ્યા.

૧૧૫૫

તવ સાત્ત્વિકી શક્તિ ભલી ઉપકાર કરતી સર્વને,
સહુ દેશ ઉપકારી થતો તો પણ વહે ના ગર્વને;
સહકાર ભારત સર્વતઃ શક્તિ ભર્યો છે સર્વદા,
અધ્યાત્મ શક્તિ ખીજકો ધારી રહે છે તું સદા.

૧૧૫૬

અંગે ઉપાંગે રોમ રોમે શક્તિ નવલી વાધતી,
એ શક્તિયો સહુ લોકનાં પરમાર્થ કાર્યો સાધતી;
ભારત સ્વરૂપી આત્ર પર શુભ ધર્મ કોયલ ટહુકતી,
આનંદ કીડા દાખવી આનન્દમોઝે ઝૂકતી.

૧૧૫૭

આદર્શ યોગી.

સહકાર કર્તવ્યો ભલાં આદર્શ જીવન ગુણ ભર્યો,
અંગો ઉપાંગો નવનવારૂપે મજાનાં અવતર્યાં;
આદર્શયોગી જગજ્યો ઉપકારીમાંહિ શિરોમણિ,
અવતાર ત્હારો ધન્ય છે પરમાર્થ જીવનતા ધણી.

૧૧૫૮

ઉચ્ચુર્તુમાં સહકારના અમૃત ફળે તાપો ટળે,
ચિન્તા વિનાશક સુખ ભર્યું જીવન ખરું તુજથી મળે;
અધ્યાત્મ જ્ઞાને આત્મમાં વ્યવહારમાં ખાલે રહ્યો,
નિજ ધૃતિ ભેદે નવ નવા આકારથી એમ સંસ્તવ્યો.

૧૧૫૯

આ વિશ્વમાં ગુણદૃષ્ટિએ ગુણ શિક્ષણો લેવાવિષે,
સ્તવના સદલની સંધે પ્રભુતા ગુણોની જ્યાં હિંસે;
ગુણ અદલ કરવા દારણે ઉપયોગ સારો
ગુણ શિક્ષણે ઉપયોગ છે જેરી દુર્મે

૧૧૬૦

નય દૃષ્ટિ-ગુણ દૃષ્ટિ.

ગુણરાગ દૃષ્ટિ એહવી ત્યાં સર્વમાં ગુણગુણ દિસે,
ગુણ દૃષ્ટિએ આત્મિક ગુણો આવિરૂદ્ધશાએ ઉદ્ભવે;
વિરોધિની નય દૃષ્ટિએ સાપેક્ષ ભાવે સત્ય છે,
ઉપયોગિતા જે દૃષ્ટિની તેતુંજ ત્યાંય મહત્વ છે.

૧૧૬૧

જેને જ જે ઉપયોગિની દૃષ્ટિ અહો વ્યવહારમાં,
તેને મહત્તા તેહની તેને વહે આચારમાં;
ત્યાં દોષ નહીં સાપેક્ષ દૃષ્ટિ ધર્મ કર્મ સમાચરે,
કર્મે વિચારે ભેદ પણ નહીં દોષ જગમાં વ્યવહરે.

૧૧૬૨

નય દૃષ્ટિએ એવી ઘણી ઉપદેશ તેનો જે કરે,
સાપેક્ષ ભાવે તે અહો ગીતાર્થ પદ્ધતિ અનુસરે;
ગીતાર્થ ને સહુવાતનો ઉપદેશ દેવો સ્મરે,
વિવેક કારણ શિક્ષણો આપે જ શંકા સહુ મરે.

૧૧૬૩

શંકા કરો ના જ્ઞાનીના ઉપદેશમાં ગુણને અહો,
અજ્ઞાની નહિ સમજે કશું તે બ્રાન્તિમાં ભૂલે અહો;
અજ્ઞાનીઓ પશુ સારીખા આશય ન જાણે જ્ઞાનીના,
ગુરુ ગમ અને વિશ્વાસ વણુ જાણે ન આશય વાણીની.

૧૧૬૪

સહકાર શિક્ષણ કાવ્યનો ઉપદેશ લાયક જન પ્રતિ,
ગુણ રાગીઓના હેત છે સવળું અહે જેની મતિ;
સહકાર શિક્ષણ કાવ્યને વાંચે સુણે ગુણદૃષ્ટિએ,
સહુ જાતની પ્રગતિ કરી મહાલે પ્રભુની સૃષ્ટિએ.

૧૧૬૫

આમ વૃક્ષાદિની શાંતિ મારે પ્રભુ પ્રાર્થના.

જય જય પ્રભુ સુખકર પરમ આનંદકર,

જગ જયવંતા જિનરાજ;

સર્વ શાંતિકર પરમપ્રભુ તું,

સર્વ શક્તિમય ગુણતાજ.

જય ૦ ૧૧૬૬

બહુતામી પ્રભુ નિત્ય અનામી,

અમમ અલખ મહિમા ભારી;

સર્વ શક્તિ નિર્ધારા નિર્મલ;
માયાપતિ મંગલકારી.

જયં ૧૧૬૭

પરમ પ્રભુ પરમાત્મ જગદીશ,
અશરણુ શરણુ શુભ અવતારી;
અલ્લા ખુદા રામ રહિમ વિભુ,
વ્યાપક વ્યાપ્ય શુભ જયકારી.

જયં ૧૧૬૮

સાગરમાં સહુ નદીઓ પેઠે,
સર્વ ધર્મ તુજમાં વર્તે;
અનંત નામ ત્હારાં શુણુ વાચક,
મહાવીરમાં વર્તે શર્તે.

જયં ૧૧૬૯

હરિહર બ્રહ્મા પરમ બ્રહ્મ તું,
સર્વ જ્યોતિનો તું સ્વામી;
સર્વ જીવોના રક્ષક ચાતા,
ભોગી અભોગી નિષ્કામી.

જયં ૧૧૭૦

નામ રૂપોમાં જ્યોતિમય તું,
ભાવંતાં બ્રમણુ ભાગે;
તવ શક્તિને સહુમાં ધ્યાવે,
પૂજે શક્તિપણે જાગે.

જયં ૧૧૭૧

પુરૂષોત્તમ તું પુરૂષ પુરાણી,
અરિહંત કેવલજ્ઞાની;
તીર્થેશ્વર જ્યોતિર્મય જિનજી,
રત્નત્રયી લક્ષ્મીદાની.

જયં ૧૧૭૨

સહુ જીવો સહકાર ગણીને,
સહુતું રક્ષણુ ઝટ કરજે;
હૃદય પ્રાર્થના શુભ હિદયારો,
જાણી દુઃખો સહુ હરજે.

જયં ૧૧૭૩

રાજ પ્રજા સાધુ સંતોમાં,
પૂર્ણ શાંતિને ફેલવજે;
મશુ પંખી માનવ જાતિમાં,
આનન્દ હેલી ફેલવજે.

જયં ૧૧૭૪

સર્વ જીવો આત્મા સમ ગણવા,
બળ એવું દિલમાં ભરજો;
સર્વ પાપની ક્ષમા કરીને,
સર્વ જીવોને ઉદ્ધરજો.

જયં ૧૧૭૫

સાગર માન કરે કેમ બિન્દુ,
જીવો તુજને શું ? જાણો;
તો પણ ચિતિ એમાં એક રસથી,
સહજનનંદ અતુલવ આણો.

જયં ૧૧૭૬

જ્ઞાનાનંદી પરમ અલ્પ તું,
હું તું લેદ નહીં ભાસે;
તરવમસિ વાચાથી ન્યારો,
સ્વયં સ્વયંને પરકારો.

જયં ૧૧૭૭

સદસત્ જ્ઞાતાંજ્ઞેય સ્વરૂપી,
નિરાકાર ને સાકારી;
પૂર્ણ જ્ઞાન વળુ દોષ પ્રકટતા,
માણી દે સહુ હિતકારી.

જયં ૧૧૭૮

ઉત્પત્તિ લય સહુ પર્યાયો,
તુજમાં સ્થિરતા પદ ધારી;
શુંજી પર્યાયો ને સહુ દ્રવ્યો,
તુજમાં સમાતાં એક તારી.

જયં ૧૧૭૯

એક અનેક સ્વરૂપી પરબ્રહ્મ,
વ્યક્તાવ્યક્ત દશા તહારી;
આવિ: તિરોભાવ અનંતા,
સમય સમય વિલસે ભારી.

જયં ૧૧૮૦

નય ભંગોને સર્વ નિલેપા,
નિર્વિકલ્પથી છે ન્યારા;
નિર્વિકલ્પ પરમાનંદ પોતે,
બકતોના છે આધારા.

જયં ૧૧૮૧

તર્ક વિતર્ક વાદ વિવાદે,
કોઇ ન ખામે તવ પારો;

નિર્વિકલ્પ ભક્તિ રસ પ્રગટે,

અન્તર હોવે ઉજિયારો.

જય૦ ૧૧૮૨

મનોવૃત્તિયો ગ્રહે ન તુજને,

શક્તિ સદા અપરંપારો;

સર્વ દર્શનો દેખાડે કંઈ,

મતિ જ્ઞાનાદિક આધારો.

જય૦ ૧૧૮૩

જગન્નાથ જગદીશ્વર સ્વામી,

સિદ્ધયુક્ત અન્તર્યામી;

હારી ગતિ તું જાણે પોતે,

સેવક જાણે તુજ પામી.

જય૦ ૧૧૮૪

તવ અનુકુળા મન ને કાયા

પ્રવૃત્તિ-ભક્તિ થાશે;

કમયોગ એવો એ સ્વીકારો,

બુદ્ધિસાગર સુખ પાશે.

જય૦ ૧૧૮૫

અંતિમ નિવેદન.

ચોપાધ્ય.

ભાવે રચિયું શિક્ષણ કાવ્ય; ભવ્ય લોકને નિશ્ચયિત શ્રાવ્ય;

ભણે ગુણે તે મંગલ માલ, પામે ઋદ્ધિ પૂર્ણ વિશાલ.

સજ્જનને સહુ ગુણ દેખાય, દુર્જનને દોષો પેખાય;

જ્યાં ત્યાં સદ્ગુણ દેખો ભવ્ય, કરવાં કર્મો સહુ કર્તવ્ય.

જ્ઞાન ભક્તિ શ્રદ્ધા જળ વડે, જીવે ઉન્નત શિખરે ચઢે;

ઉદાર સત્યો ગ્રહવાં ખેડ, કદાચહો ના કરવા ક્લેશ.

ઉત્સર્ગ અપવાદ જ ધર્મ, સાપેક્ષાએ કરવાં કર્મ;

આપત્કાલે આપદ ધર્મ, કર્મ કરતાં પ્રગતિ શર્મ.

માટે જ્ઞાની અનુમતિ થઈ, પ્રગતિ પામે જીવે વહી;

પ્રગતિકારક ધર્મો સહુ, આદરશો ગુણ શિક્ષા કહુ.

નીતિ આદિક જે જે ધર્મ, તેનાં જે કાલે જે કર્મ;

અનાસક્તિથી કરીએ તેહ, કર્મયોગીનાં લક્ષણ એહ.

- અનાસક્તિથી થાય ન બન્ધ, અનાસક્તિએ કોઈ ન બન્ધ,
અનાસક્તિએ યોગ આરાધ, સ્વાધિકારે સર્વે સાધ. ૧૧૯૨
- જ્ઞાન સહિત કર્મો જે કરે, અનાસક્તિએ શિવપદ વરે;
સત્કર્મોત્તો કરો ન લાગ, જે હોવે પ્રભુપદનો રાગ. ૧૧૯૩
- તરતમ યોગે સારાં કર્મ, કરવાં માનવનો એ ધર્મ;
શુભ પ્રકટાવી યોગી બનો, શિક્ષા દિલમાં ધારો જનો. ૧૧૯૪
- જ્ઞાન વિના નહીં યોગી કોઈ, જોશો જગમાં સર્વે જોઈ;
જ્ઞાન કર્મ બેથી છે મુક્તિ, સમજે જ્ઞાની એવી યુક્તિ. ૧૧૯૫
- ઉપાસના સેવા શુભ ભક્તિ, કર્મયોગિની જેહ પ્રવૃત્તિ;
અનાસક્ત જ્ઞાને છે સત્ય, કરશે સ્વાધિકારે કૃત્ય; ૧૧૯૬
- સર્વ શાસ્ત્રનો ભાષુ સાર, સત્કર્મો કરશે નરનાર;
છંડી તર્કો વાદવિવાદ, કર સત્કર્મો ત્યજી ઉન્માદ. ૧૧૯૭
- સર્વે ધર્મમાં વર્તે સત્ય, સમજી કરશે સારાં કૃત્ય;
અનેક નામે પ્રભુને ભજે, સત્કર્મે શિવપદને સજે. ૧૧૯૮
- મુસલમાન હિંદુ ને જૈન, પારસી ખ્રીસ્તિ બૌદ્ધ અદ્વીન;
અનાસક્તિએ કરતા કર્મ, સામ્ય ભાવથી પામે શર્મ. ૧૧૯૯
- જૈન ધર્મનો એ ઉપદેશ, વીર પ્રભુનો જગ સંદેશ;
વીર પ્રભુ શરણે સહુ તરે, નિર્મોહિ શિવ પદને વરે. ૧૨૦૦
- સ્વાધિકારે જેહ કરાય, સત્કર્મો તે કૃત્ય ગણાય;
જ્ઞાનદષ્ટિએ ભેગી કરી, સત્કર્મો કરશે શુભવરી. ૧૨૦૧
- કાવ્ય પ્રમાણે વર્તે જેહ, સર્વોન્નતિને પામે તેહ;
એમાં નહિ સંદેહ લગાર, સમજે મનમાં નરને નાર. ૧૨૦૨
- સર્વ યોગનો કર્યો સમાસ, ગુરુગમથી સમજે મન ખાસ;
સર્વ યોગનો છે એ સાર, વર્તી પામે શિવ જયકાર. ૧૨૦૩
- રાજા પ્રજા ધર્મી જન હેત, કાવ્ય કર્યાનો છે સંકેત;
વાંચી સુણીને કરશે ધર્મ, પ્રગતિ પ્રદ લક્ષણ છે મર્મ. ૧૨૦૪
- સેવા ધર્મ હૃદયમાં ધરી, ઉપદેશક શક્તિ શુભવરી;
સ્વાધિકારે કાવ્યો કર્યા, પ્રગતિકારક શિક્ષા ભર્યા. ૧૨૦૫

માગરમતી ગુણુ શિક્ષણ કાવ્ય, આત્ર કાવ્ય તેવું છે શ્રાવ્ય;
કથ્યા પ્રમાણુ વર્તે તેહ, મંગલમાલા પામે તેહ. ૧૨૦૬

દોષ ભૂલની કરશે માફ, સત્યોદેશે મુજ મન સાફ;
ગુણુ ગ્રાહક સજ્જન નરનાર, ગુણુદૃષ્ટ્યા સફલો અવતાર. ૧૨૦૭

આશીર્વાદ.

નાત જાત ધર્માદિક ભેદ, તેનો ટાળી સધળો ખેદ;
કાવ્ય ભણીને ગુણુને ગ્રહો, ધર્મ કથ્યા સહુ દિલમાં વહો. ૧૨૦૮

સત્ય સુધારા સર્વે ભજો, દૃષ્ટિ સાંકડી જલ્દી તજો;
સર્વ વાતમાં ચિત્ત ઉદાર, કરી પ્રવર્તો નર ને નાર. ૧૨૦૯

આત્ર વૃક્ષ યાદી ગુણુ ભણી, સહુની થાશે પ્રગતિ ધણી.
સેવા સહુની થાશે સદા, ખુર ન કાતું હોશે કદા;
સર્વ જીવોને પ્રભુની સહાય, હોશે ટળશે સહુ અન્યાય. ૧૨૧૦

સર્વે દોષો ટળશે દૂર, સહુમાં પ્રગટે પ્રેમ સનૂર.
આધિ ઉપાધિ બ્યાધિ ટળો, સહુ જીવોને શાંતિ મળો. ૧૨૧૧

સત્યાનન્દી મેળા મળો, ઐક્ય ભાવમાં જીવો ભળો;
સર્વ જાતિનાં દુઃખો ટળો, સહુની પ્રગતિ વેળા વળો. ૧૨૧૨

સદ્ગુણુનું વર્તો સામ્રાજ્ય, અરસ્પરસને કરશે સાજ;
અરસ્પરસ ઉપકારી જનો, જ્ઞાની યોગી થાવો જનો. ૧૨૧૩

સહુમાં દેખો પ્રહ્લ સ્વભાવ, ઉપકારક સહુ ખનો ખનાવ;
આશીર્વાદો દીધા ફળો, મનવાંછિત શુભ મેળામળો. ૧૨૧૪

જેવું લીધું તેવું દીધ, પરસ્પરે ઉપકાર પ્રસિદ્ધ;
ફર્જથકી નહિ અધિકું કીધ, અંતર્ તેવું બાહિર્ દીધ. ૧૨૧૫

ઝાગણીશ ચુવોતેરની સાલ, ચૈત્ર સુદિ પંચમી સુખકાર;
પૂરું કાવ્ય કથું જયકાર, આંખા હેઠળ હિત કરનાર. ૧૨૧૬

આત્રવૃક્ષનો પ્રતિ ઉપકાર, વાળ્યો કાવ્ય કરીને સાર;
પ્રતિ ઉપકારો કીધા વિના, જગમાં સજ્જન નહીં છે જના. ૧૨૧૭

પ્રતિ ઉપકારો વાળે સહુ, આર્યોની શોભા છે બહુ;
ભક્ત શર દાની આચાર, ધર્મ કર્મનો એ વ્યવહાર. ૧૨૧૮

(૧૨૮)

દોહરા.

આંખાવાડિયે પ્રેમથી, માસ રહી જે ખેશ;
સહજનનંદી અનુભવ્યો, નાઠા સર્વે ક્લેશ.

૧૨૧૯

ગોગતણાં અગો ભક્ષાં, કીધા તસ અભ્યાસ;
અનુભવ આળ્યો ચિત્તમાં, સહજનંદ વિલાસ.

૧૨૨૦

શશી ભાતુ ઉદધિ મહી, યાવત્ તાવત્ કાવ્ય;
પ્રગતિકારક વિશ્વમાં, હોશો સહુને શ્રાવ્ય.

૧૨૨૧

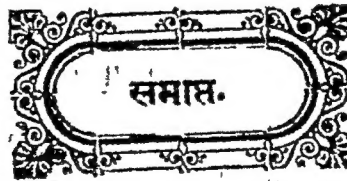
નેમિસાગર ગુરૂવરા, રવિસાગર ગુરૂરાય;
સુખસાગર દીક્ષા ગુરૂ, તપાગચ્છ સુખદાય.

૧૨૨૨

સાગરગચ્છે સુનિવરા, શોભે સન્ત હમેશ;
બુદ્ધિસાગર સ્પરિ શુભ, ભાળે છે ઉપદેશ.

૧૨૨૩

વિજયપૂર સં. ૧૯૭૪ ચૈત્ર સુદિ ૫ ઉઁ ગર્હ શાન્તિઃ ૩

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડલ તરફથી

૧૬ મુદિત્તિ સૂરિજી ગ્રન્થમાળામાં પ્રગટ થયેલા ગ્રન્થો.

૫૪

૧. ક ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો.	૨૦૦	૦-૮-૦
અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા.	૨૦૫	૦-૪-૦
૨. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૨ જો.	૩૩૬	૦-૮-૦
૩. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૩ જો.	૨૧૫	૦-૮-૦
૪. સમાધિ શતકમ્	૩૪૦	૦-૮-૦
૫. અનુભવ પચ્ચિત્તી.	૨૪૮	૦-૮-૦
૬. આત્મપ્રદીપ.	૩૧૫	૦-૮-૦
૭. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો.	૩૦૪	૦-૮-૦
પરમાત્મદર્શન.	૪૩૨	૦-૧૨-૦
પરમાત્મજ્યોતિ.	૫૦૦	૦-૧૨-૦
સ્વમિદુ.	૨૩૦	૦-૪-૦
શાનુરાગ. (આવૃત્તિ ખીજી)	૨૪	૦-૧-૦
૮. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા શાનદીપિકા.	૧૯૦	૦-૬-૦
ધર્મયાત્રાનું વિમાન (આ.ખીજી)	૬૪	૦-૧-૦
૯. મધ્યાત્મ ભજનસંગ્રહ	૧૬૦	૦-૬-૦
ગુરુપ્રોથ.	૧૭૨	૦-૪-૦
૧૦. તત્ત્વશાનદીપિકા.	૧૨૪	૦-૬-૦
મહુલી સંગ્રહ.	૧૧૨	૦-૩-૦
૧૧. ૨૦. શ્રાવકધર્મસ્વરૂપ ભાગ ૧-૨ (આવૃત્તિ ત્રીજી)	૪૦-૪૦	૦-૧-૦
ભજન ૫૬ સંગ્રહ ભાગ ૬ જો.	૨૦૮	૦-૧૨-૦
વચનામૃત.	૩૦૮	૦-૧૪-૦
૧૨. ૬. યોગદીપક.	૨૬૮	૦-૧૪-૦
૧૩. જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા.	૪૦૮	૧-૦-૦
૧૪. આનન્દધન ૫૬ ભાવાર્થ સંગ્રહ.	૪૦૮	૨-૦-૦
૧૫. અધ્યાત્મ શાન્તિ (આવૃત્તિ ખીજી)	૧૩૨	૦-૩-૦
૧૬. ૨૭. શાન્તિસંગ્રહ ભાગ ૭ મો.	૧૫૬	૦-૮-૦
૧૭. જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ.	૬૬	૦-૨-૦
૧૮. ૨૨. કુમારપાલ ચરિત્ર (હિંદી)	૨૮૭	૦-૬-૦
૧૯. ૩૦. થી ૩૪. સુખસાગર ગુરુગીતા.	૩૦૦	૦-૪-૦